

လောကဗျာဗေဒ ပျော်ရွှင်မှု

သ. ဝိဇ္ဇာ

ลอกคราบสังคมเพื่อครู

สำนักพิมพ์ ขววิทยา

PRIDI-PHOONSUK
ปริดี - พูนสุข พนบุญดี

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาแก้ไขเพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

ลอกคราบสังคมเพื่อครู

สำนักพิมพ์ยูววิทยา

พิมพ์ครั้งแรก เมษายน ๒๕๒๘

จำนวน ปรู๊ฟ ๓,๐๐๐ เล่ม

ออกแบบปก สมบัติ จิตสกุลชัยเดช

จัดจำหน่าย สายส่งสื่อกิจิต บริษัทเกล็ดไทย จำกัด
๓๐๓/๓ ซอยสันติภาพ ถนนนเรศ
กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐ โทร. ๒๓๓-๒๓๕๒

กานำสำนักพิมพ์

หนังสือ *ลอกคราบสังคมเพื่อครู* ที่กำลังอยู่ในมือของท่านนี้เป็นหนังสืออันดับที่ ๓ ของสำนักพิมพ์ยุววิทยา โดยหนังสืออันดับแรกที่เราได้รับความสนใจจากบุคคลในวงการหนังสือมิใช่น้อยคือ *คั่นมองส่อง ส. ศิวรักษ์* และอันดับต่อมาคือ *บันทึกการสัมมนา พระสงฆ์กับการประยุกต์ศาสนกิจให้สมสมัย* ซึ่งทางเราได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนาให้เป็นผู้จัดพิมพ์ หนังสือ ๒ เล่มแรกนั้น แม้จะเป็นเรื่องอันเนื่องเกี่ยวกับ ส. ศิวรักษ์ ผู้เป็นเจ้าของนามยุววิทยา ซึ่งเราขอมาตั้งเป็นชื่อสำนักพิมพ์ แต่ก็มีใช้เป็นงานเขียนของเขาเอง หนังสือ *ลอกคราบสังคมเพื่อครู* จึงถือเป็นงานเขียนของ ส. ศิวรักษ์ เล่มแรกที่เราได้ตีพิมพ์ออกมา ซึ่งหนังสือที่รวบรวมงานเขียนล้วนๆ ของ ส. ศิวรักษ์ นั้น ในระยะหลังๆ

ไม่มีใครมี จะสังเกตเห็นได้วามักเป็นงานพหุเสียส่วนมาก *ลอกคราบ*
สังคมเพื่อครู เป็นหนังสือที่รวบรวมงานเขียนของ ส. คีวรักษ์ จาก
ครูไทย นิตยสารรายบักษ์เป็นส่วนใหญ่ มีอยู่ ๒ ชันเก็บมาจาก
ปารายสาร และอีกชันหนึ่งมาจาก *มติชน* ซึ่งทั้งหมดเป็นงานเขียน
ในช่วงปีที่แล้วเเองตังนั้นจึงถือได้ว่า หนังสือเล่มนี้เป็นารรวบรวม
เฉพาะงานเขียนชันใหม่ของ ส. คีวรักษ์ (ยกเว้นภาคผนวกและเรื่อง
พระยาอนูมานราชชนบคคลสำคัญของโลก) นับว่าเป็นปรากฏการณ์
ที่หาได้ยากในวงการหนังสือบ้านเรากล่าวกันว่าสำนวนการเขียนหนังสือ
ของ ส. คีวรักษ์กระชับชวนอ่านยิ่งนัก สมกับที่เขาเป็นนักเรียน
ภาษาไทยชันครู ก็หวังว่าหนังสือ *ลอกคราบสังคมเพื่อครู* นอกจาก
จะเหมาะสำหรับอ่านกันในห้องครูไทยแล้ว ก็คงจะได้รับความสนใจ
ในวงการอื่น ๆ กว้างขวางออกไปด้วย ส่วนหนังสือลำดับเหตุการณ์
คดี ส. คีวรักษ์ เมื่อครั้งที่ตกเป็นจำเลยบ้านเมืองนั้น แต่เดิมทาง
เราตั้งใจว่าจะให้เป็นหนังสืออันดับสองของสำนักพิมพ์ แต่ด้วยเหตุ
ขัดข้องบางประการเกี่ยวกับการทำต้นฉบับ เราจึงตั้งใจจะเสนอผล
งานดังกล่าวในอันดับต่อไปจากเล่มนี้ในชื่อว่า *คนพ้นคุก*

สารบัญ

คำนำ	
อับชฌาย์ปาจารย์	๑
เจ้าคุณอาจารย์	๙
สยามสมาคม	๑๙
สมเด็จพระวชิรสรรเพชญ์	๒๙
นายปรีดี พนมยงค์	๔๑
พระยามานวราชเสวีและพี่ชายของท่าน	๕๒
หมอตู้กับหมอยา ?	๖๑
ปรารมภ์เรื่องมารดา	๗๓
สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี	๘๘
สองสมเด็จพระ	๙๖
พระเทพสุธี (พรหม โชติปาโล)	๑๐๔
น้ำแปลก	๑๑๐
ข้อควรคิดเกี่ยวกับโทรทัศน์ไทย	๑๑๘
การเติบโตของกลุ่มอาสาสมัครในประเทศไทย	๑๓๔
พระยาอนุนามราชชน บุกคณสำคัญของโลก	๑๕๗

ภาคผนวก

งานรำลึกวันครบรอบ ๑ ปี แห่งอสัญกรรมของท่านปรีดี ณ กรุงปารีส	๑๗๕
ใคร ๆ ก็สำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง	๑๘๗
แนะนำหนังสือ ช่วงแห่งชีวิต	๑๘๙
วิจารณ์หนังสือ สยามยามวิกฤต	๒๐๐
วิจารณ์หนังสือ พุทธศาสนากับความคิดทางการเมือง ของ ส. ศิวรักษ์	๒๑๐
วิจารณ์หนังสือ คั่นน้องสอง ส. ศิวรักษ์	๒๑๙

คำนำ

บทความที่รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือเล่มนี้ เคยตีพิมพ์มาก่อนเกิด
เรื่องการจัดพิมพ์อันเป็นคดี ที่สืบเนื่องมาแต่ *ลอกคราบสังคมไทย*
๕๕
ทางสน

ชุดที่ ๑ เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าเขียนให้ *ข่าวครูไทย* รายบักซ์
ช่วยต้องการเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ครูได้รู้ได้เห็นเรื่องรอบๆ ตัว ไม่
ถึงกับเป็นการลอกคราบให้ครูที่เดียวกัน แม้กระนั้น ก็มีตำรวจไปที่
สำนักพิมพ์ และโรงพิมพ์ มีการข่มขู่ จนต้องตัดข้อความบางตอน
ออก แม้ชื่อข้าพเจ้าก็ถูกตัดเอาออกจากบทความชิ้นสุดท้ายไปด้วย
ทั้ง ๆ ที่ใครก็ตามที่มีวิจาร์ณญาณอยู่บ้าง คงทราบได้ ว่าข้อเขียน
ชุดนี้ไม่มีอะไรรุนแรงเลย ที่จริง ข้อความใน *ลอกคราบสังคมไทย*
ก็ไม่มีอะไรที่เป็นพิษเป็นภัยด้วยเช่นกัน แต่ถ้าจะเกล้งเอาผิดกันเสีย

แล้ว จะส่งลงมาอย่างไรก็ได้ ในเมื่อใช้อำนาจเป็นธรรม ไม่ได้ใช้
 ธรรมเป็นอำนาจ และแล้วในที่สุดก็ต้องถอนคดีไป

ชุดที่ ๒ เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าเขียนให้ *ปารายสาร* และไปพูด
 ที่อื่น ก่อนการถูกจับเช่นเดียวกัน หากนำมาแปลและตีพิมพ์ขึ้นภายหลัง

นับได้ว่าข้อเขียน และคำพูดของข้าพเจ้าทั้งหมด ที่นำมาลง
 พิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ รวมความคิดล่าสุดของข้าพเจ้า ก่อนเกิดการ
 จับกุมเพื่อดำเนินคดีแต่เมื่อเดือนสิงหาคมศกก่อน แม้จะรวมข้อเขียน
 ของคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับข้าพเจ้าและหนังสือของข้าพเจ้า อันปรากฏ
 ใน *ข่าวครูไทย* และ *ปารายสาร* ด้วยก็ตาม (ในภาคผนวก)

โดยที่นิตยสารทั้ง ๒ เล่มนี้ มีชื่อเสียงเรียงนามและวัตถุประสงค์
 สังกัดเดิมเพื่อครู และเรื่องทั้งหมดก็เกิดในช่วงไล่ ๆ กับการที่ข้าพ-
 เจ้าถูกจับกุม จึงให้ชื่อหนังสือนี้ว่า *ลอกคราบสังคมเพื่อครู* นับได้
 ว่า ถ้าอ่านประกอบกับ *ฟ้าดำ แผ่นดินสูง* ของสำนักพิมพ์เคล็ดไทย
 จะได้ข้อเขียนร่วมสมัยล่าสุดของข้าพเจ้าจนถึงกลางปี ๒๕๒๗ จาก
 นั้นข้าพเจ้าได้ยุติการเขียนเสียราว ๆ ๔ เดือน (เว้นแต่ “ความในใจ”
 ที่ลงพิมพ์ใน *มติชน* เมื่อข้าพเจ้าถูกจับแล้วได้สามวัน โดยที่บทความ
 ชิ้นนี้ตีพิมพ์แพร่หลายในที่อื่น ๆ แล้ว และมีแปลออกเป็นภาษาอังกฤษ
 ใน *Siamese Resurgence* ของข้าพเจ้าด้วยแล้ว ทั้งนี้โดย

ไม่นับถึงที่มีแปลออกเป็นภาษาเยอรมัน ญี่ปุ่น ฯลฯ จึงไม่นำพิมพ์ซ้ำในที่นี้) นับได้ว่าเล่มนี้เป็นชิ้นอันสำคัญประการของข้าพเจ้า ซึ่งเพียงจะได้รับการตีพิมพ์ (ส่วน *ฟ้าดำ แผ่นดินสุ* ตีพิมพ์ค้างไว้ แต่คราวปลงศพมารดาข้าพเจ้า เมื่อกลางเดือนมิถุนายนก่อนนั้นแล้ว หากถูกกระแสทางการเมืองเป็นเหตุให้ต้องระงับกลางคัน จนเพิ่งมาแล้วเสร็จเร็ว ๆ นี้เอง)

ก่อนหน้านั้น พรรคพวกเพื่อนฝูงตั้งสำนักพิมพ์ยุววิทยาส่งพิมพ์ *คันฉ่องส่อง ส. ศิวรักษ์* เป็นประเดิม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเก็บเงินจากการขายหนังสือดังกล่าว ช่วยเหลือเกื้อกูลคนที่ถูกกลั่นแกล้ง คล้าย ๆ กับที่ข้าพเจ้า และจำเลยร่วมทั้ง ๒ มา ข้าพเจ้าจึงขอมอบเล่มนี้ให้สำนักพิมพ์ดังกล่าวจัดพิมพ์ต่อไป เพื่ออุดหนุนวัตถุประสงค์ดังกล่าว แทนที่จะขอลิขสิทธิ์มาเป็นส่วนตัว

เมื่อจัดทำ *ยุววิทยา* ครั้งแรก สมัยเรียนอยู่ ม. ๖ โรงเรียนอัสสัมชัญ ใน พ.ศ. ๒๔๙๒-๓ นั้น อวบ สาณะเสนได้เป็นส่วนตัวร่วมกับข้าพเจ้า และโดนคดีด้วยกันมากับสุรพันธ์ นุ่มนนท์ อีกคน ส่วนผู้ที่ร่วมมือกันครั้งนั้นก็อีกหลายคนเช่น มาโนช กนันท์ วิชัย โปษยะจินดา และพงษ์ศิริ ประเสริฐมุนิจ เป็นต้น แต่แล้วเราก็รอดปากเหยี่ยวปากกาตลอดรอดฝั่งมาได้

(๔)

สำหรับอวบนั้น เป็นเพื่อนรักกับข้าพเจ้ามาแต่อยู่ ม. ๒ ในปี ๒๔๘๙ เขาช่วยข้าพเจ้าทางด้านการศิลปะมาตลอด แม้เขาจะไปเข้าสู่แวดวงแห่งศิลปากร โดยข้าพเจ้าแยกเดินไปอีกทาง แต่เขาก็ช่วยประทับประคองข้าพเจ้าทางด้านการศิลปะเสมอมา แม้เมื่อข้าพเจ้าออกสังคมศาสตร์ปริทัศน์ สยามสมัย วิทยาสาร อนาคต ฯลฯ อวบได้ช่วยข้าพเจ้ามาทางอื่น รวมทั้งหนังสือเล่มสมัยแรกๆ ของข้าพเจ้าด้วย โดยเขาได้นำน้าออกแบบปกและช่างศิลป์อย่างดีมาให้รู้จัก และเป็นมิตรกันตลอดมาจนบัดนี้

โดยที่ปีนี้ อวบจะมีอายุครบครึ่งศตวรรษ ในขณะที่โรงเรียนเก่าของเรามีอายุครบศตวรรษพอดี (และกรุงรัตนโกสินทร์ก็จะมีอายุครบ ๒๐๐ ปีจริง ๆ) ข้าพเจ้าจึงขออุทิศน้ำพักน้ำแรงแห่งการคิด การเขียน และการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงมิตรภาพแห่งเราทั้งสอง

เมื่ออยู่ ม. ๕ หรือ ม. ๖ ข้าพเจ้าเคยเขียนโคลงกลบท ให้อวบไว้บทหนึ่งว่า

เพื่อนเอยเพื่อนยาก	เลิศดี
ดีเลิศประเสริฐศรี	เพื่อนแก้ว
แก้วใดไปจะดี	เทียมเพื่อน
เพื่อนรักรักเพื่อนแล้ว	ไม่รู้ลืมเลย

(๕)

ออกจะดีใจ ที่คำโคลงบทนี้ ยังคงแสดงออกซึ่งความคิดของ
ข้าพเจ้าเกี่ยวกับอวบ โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป แม้กาลเวลาจะล่วง
มากกว่า ๓๕ ปีแล้วก็ตาม แล้วเราเป็นเพื่อนกันมาร่วม ๆ ๔๐ ปีเข้านี้
แล้ว คิด ๆ ดูแล้วก็ออกปลื้มปิติ พร้อม ๆ กันนั้นก็เกิดธรรมสังเวช
ที่เพื่อนอัสสัมชัญร่วมรุ่นได้ล้มหายตายจากไปหลายคนแล้ว เช่น เลียง
ช่วง (วิศาล นันทวิชรินทร์) วลี (อิทธิ) สิมารักษ์ สุนัย ปานะ
นนท์ และมงคล จันทน์อาภรณ์ เป็นต้น แต่โดยที่อวบเหมือนกับ
ข้าพเจ้า ตรงที่เราต่างก็ได้เข้าไปใกล้ร่มเงาของพระศาสนา ตลอดจน
ครอบครัวของเราทั้ง ๒ ก็ใกล้ชิดกัน จึงเชื่อว่าจักเจริญอุปมาธรรม
ได้ต่อไป ในครึ่งหลังแห่งศตวรรษของช่วงแห่งอายุเราทั้งสอง ซึ่งจำ
จะต้องลดน้อยถอยกำลังกายและกำลังความคิดลงไปเรื่อย ๆ ขอแต่ให้
คงกำลังใจไว้เพื่อช่วยกันลอกคราบตัวเอง และลอกคราบสังคมต่อไป
จะเพื่อครู หรือเพื่อใครก็ตาม

ว. ๘๓๕

มามบูชา ๒๕๒๘

อุบิฆณาย์ปาคารยี่

ผู้ท้อาน *ครูไทย* หลายท่านคงไม่รู้จัก *ปาคารยสาร* ถึงที่รู้จักก็คงมีไม่น้อยที่แปลคำว่า “ปาคารยี่” ไม่ออก ถึงแปลออก ก็คงไม่รู้ต้นสายปลายเหตุแห่งชื่อตั้งกล่าว ขนาดท่านอาจารย์พุทธทาส (เง่อม อินทปญฺญ) ยังเคยบริภาษกลายๆ ว่า นิติยสารฉบับตั้งกล่าวตั้งชื่ออย่างผยอง เป็นทำนองอวดตัว ซึ่งก็ออกจะจริงของท่าน แต่ถ้ารู้ความเป็นมา บางทีจะพอเข้าใจได้

ทั้งนี้เพราะ “ปาคารยี่” แปลว่า “ครูของครู” หรือ “อาจารย์ของอาจารย์” ดังคำให้ว้ครูของท่านอาจารย์น้อย อาจารย์ยางกูร (พระยาศรีสุนทรโวหาร) ผู้แต่งตำราเรียนภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ชุด *มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิจารณ พิศาลการันต์* ได้ประพันธ์คาถาภาษาบาลีให้เราใช้กันสืบมาจนทุกวันนี้ว่า

ปาเจรา จริยา โหนติ คุณุตตรา นุสาสกา

ปญฺญา วุฑฺฒเต กเรเตเต ทินฺโนวาเท นมามิหิ

กล่าวคือ ท่านแนะให้เราให้ ทั้งปารจารย์และอาจารย์ คือ ให้ไหว้ครูและครูของครูด้วย

ด้วยเหตุผลทั้งๆ นิติสารฉบับดังกล่าวจึงใช้คำว่า *ปารจารย์-สาร* ๕๕ เพราะเมื่อคณะบุคคลที่รับทำ*ครูไทย* ในบัดนี้ ไปอาสาทำวารสารให้สมาคมศิษย์เก่าวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร (แต่ยังไม่เป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) เมื่อราวๆ พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้มาหารือข้าพเจ้า ว่าอยากให้วารสารของสมาคมที่ว่ามีชื่อเก๋ ๆ ชนิดที่สะกดตากัน

ข้าพเจ้าเห็นว่าสถาบันนั้นเกี่ยวกับวงการฝึกหัดครู และถ้าวารสารนั้นมุ่งที่อาจารย์ในแวดวงของวิทยาลัยวิชาการศึกษา ตลอดจนวิทยาลัยครู ท่านนั้น ๆ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นปารจารย์ เพราะท่านเป็นอาจารย์ที่สอนคนให้ออกไปเป็นอาจารย์ จึงเสนอไปว่าใช้ชื่อนิติสารว่า *ปารจารย์สาร* จะเป็นอย่างไร ชื่อดังกล่าวจึงปรากฏขึ้น แต่แล้วไม่นาน ผู้จัดทำนิติสารฉบับนั้นก็เกิดแตกคอกันกับสมาคมผู้เป็นเจ้าของนิติสาร จึงเอาชื่อใหม่ว่า *ปารจารย์สาร* นี้ มาขอจดทะเบียน อยู่ภายใต้ฉายาของมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ซึ่งก็เหมาะเพราะท่านพระยาอนุমানราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ) และท่านคุณพระสาร

ประเสริฐ (ตรี นาเคประทีป) จัดได้ว่าเป็นอาจารย์สอนคนให้เป็นอาจารย์มาเสียก่อนแล้ว โดยที่ *อาจารย์สาร* ก็ยังคงเสนอแนวการศึกษาใหม่ ๆ ให้แก่ครู และผู้ที่เรียนวิชาครู ตลอดจนอาจารย์ในสถาบันฝึกหัดครูต่าง ๆ ต่อมาอีก

ต่อภายหลัง เปลี่ยนคณะผู้จัดทำ *อาจารย์สาร* จึงเอนเข็มไปในทางศาสนธรรม ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะก๊อหงัษธรรม อยู่พักใหญ่ ๆ โดยที่ต่อมามีคณะบรรณาธิการชุดใหม่ เปลี่ยนเข็มทิศไปทางด้านลัทธิสังคมนิยมที่ผนวกเข้าด้วยแนวคิดแบบเสรีประชาธิปไตยอีกด้วย โดยมีได้ทั้งชื่อเดิม

สำหรับข้าพเจ้า เห็นว่าอาจารย์หรือครูอาจารย์ทั่วไป ถ้าจะยึดอาชีพสอนกันจริงๆ จังๆ แล้ว ควรจะต้องรู้งกว้างทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและจริยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมด้วย จึงจะเป็นครูที่ดีได้ ยิ่งถ้าได้อ่าน *อาจารย์สาร* ซึ่งเป็นนิตยสารค่อนข้างหนักในทางวิชาการ จะช่วยให้ครูมีคุณค่าในมิติที่ลึกและที่กว้าง ทั้งสมัยเมื่อข้าพเจ้าเป็นบรรณาธิการ *วิทยาสาร* รายสัปดาห์ อันสมาชิกส่วนใหญ่เป็นครูประชาบาล ข้าพเจ้าก็ได้ถือคตินี้ ได้นำเสนอความคิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ ให้เพื่อนครูได้รู้ ได้เห็น ได้นำไปคิด เพื่อปลุกมโนธรรมสำนึก ในอันที่จะนำศิษย์ไปในทางที่ถูกที่ควรอยู่เสมอ ผลก็คือ ครูบาอาจารย์เป็นจำนวนไม่น้อยพอใจแนวคิดดังกล่าว แต่ก็

๔ ลอกราบสังคมเพื่อครู

มีผู้ต่อต้าน เห็นว่าครูไม่ควรสนใจการเมือง ควรแต่ให้นักการเมือง
สนสະພາຍເອົາຖ້າຍເຖີຍວ

ด้วยเหตุฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงถูกขอร้องแถมบังคับให้ลาออกจาก
ตำแหน่งบรรณาธิการ *วิทยาสาร* แต่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ที่น่าเศร้าก็คือ
นิตยสารฉบับนี้มีอันเป็น จนถึงกาลอวสานลงด้วยเช่นกัน หลัง
จากนั้นต่อมาอีกไม่นาน ทั้งนี้เพราะผู้ที่ไม่ต่อสู้เพื่อความถูกต้องถึงาม
หากคิดแต่จะยื่นหยัดเพื่อสตาจ์หรือเข้าข้างผู้มีอำนาจ แม้ผู้นั้นจะไร
คุณธรรม บุคคลหรือสถาบัน แม้จนหนังสือพิมพ์ดังกล่าวย่อมหา
คุณค่าใด ๆ มิได้เอาเลย ถ้าไม่ปัดตัวเอง ก็ต้องถูกกาลเวลาและสาธ
ชนสาปแช่งประณามในที่สุด

บุคคลอย่างตัวข้าพเจ้านั้น จะถือว่าเป็นอาจารย์ได้ไหม ถ้า
พูดอย่างไม่กล่าวอาการอันน่าหมั่นไส้จากใคร ๆ ก็คงต้องตอบว่าได้
แม้จะไม่ได้เป็นครบาอาจารย์โดยยิດອາຊີພສອນເປັນລັກ แต่ก็มีศิษย์
หาที่เป็นอาจารย์อยู่ในมหาวิทยาลัยและในวิทยาลัยครูหลายแห่ง ทั้ง
ที่คุณสมบัติของข้าพเจ้า เทียบไม่ได้เลยกับท่านอาจารย์เงื่อม ท่าน
อาจารย์น้อย ท่านอาจารย์ยง และท่านอาจารย์ตรี ที่เอย่นามมาแล้ว
นั้น ก็การเป็นอาจารย์หรืออาจารย์ ตลอดจนการเป็นครู ไม่จำเป็นต้อง
ต้องเป็นคนดีที่สามารถด้วยเลยก็ได้ ใครจะเป็นอะไรไม่สำคัญ ข้อ
สำคัญ ควรเป็นคนดี และส่วนผู้ที่สอนศิษย์ ควรตั้งตนเป็นกัลยาณ-

มิตรของศิษย์นั้นแหละเป็นประเสริฐสุด ดังมีพระพุทธพจน์ ตรัสไว้
ว่า

ปิโย ครุ ภาวนีโย วตฺตา จ วจนกฺขโม

คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา โน จฏฺฐเน นิโยชเย

กล่าวคือครูหรือกัลยาณมิตรนั้นพึงประกอบไปด้วยคุณสมบัติ ๗
ประการคือ ๑ น่ารัก ทำให้ศิษย์อยากเข้าไปสนิทสนม เมื่อเข้าไปหา
ย่อมสบายใจ (ปิโย) ๒ น่ารัก (คำว่า ครุ หรือครุ หมายความว่า ความตั้งใจ
นี้เอง) ๓ น่าเจริญใจ คือฝึกหัดขัดเกลาฟื้นฟูตนอยู่เสมอ ทั้งทาง
วิชาการและความประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้ศิษย์นึกถึงพูดถึงด้วย
ความภูมิใจอยู่เสมอ (ภาวนีโย) ๔ รู้จักพูด รู้จักสอน หรือเป็นที่ปรึกษา
ได้ดี (วตฺตา) ๕ ทนต่อถ้อยคำ คือรับฟังผู้อื่นได้ ยอมให้ศิษย์
ออกความเห็นต่างไปจากตน จากตำราเรียน และยอมให้วิพากษ์
วิจารณ์ตน (วจนกฺขโม) ๖ ชี้แจงแถลงเรื่องที่ยากลึกซึ้งได้และนำไป
รู้เรื่องที่ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไป (คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา) ๗ ไม่ชักนำไปใน
เรื่องเสียหายเหลวไหล ไร้สาระ หรือที่ชั่ว (โน จฏฺฐเน นิโยชเย)

ถ้าครูหรือมิตร มีองค์คุณดังกล่าวครบ จะเรียกว่าอาจารย์หรือ
อาจารย์ หรือไม่ ไม่สำคัญ จะมีวุฒิสูงขึ้นหรือไม่ ไม่ใช่ประเด็น
หากเขาจะเป็นคนที่เต็มเปี่ยม บริบูรณ์ ยิ่งกว่าพวกที่มีหน้ามีตาจบ
ฉวยอยู่ในสังคมยิ่งนัก

๖ ลอกราบสังคมเพื่อครู

เมื่อพูดมาถึงเพียงนี้ ทำให้นึกถึงอุปชฌาย์อาจารย์ของข้าพเจ้าเอง ซึ่งเป็นพระคิที่ไมเค่น ไม่ก้ง แต่มีอิทธิพลต่อข้าพเจ้าและศิษยานุศิษย์ของท่านยิ่งนัก นับได้ว่าท่านเป็นปอาจารย์ของพวกลูกศิษย์ข้าพเจ้าด้วยทุก ๆ คน โดยที่หลายคนไม่เคยเรียนกับข้าพเจ้าในชั้นเรียน แต่เขาก็มาเรียกข้าพเจ้าว่าอาจารย์ และถือตัวเป็นศิษย์หาเอาเลย น้ข้าพเจ้าก็เคยกระทำมาแล้วกับคุณครูยงหรือเจ้าคุณอาจารย์พระยาอนุমানราชชน และเสด็จอาจารย์กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ซึ่งจะคุยถึงท่านนั้นๆ ในโอกาสต่อไป

ในที่นี้ขอพูดถึงครูที่เป็นสมณะเสียก่อน เพื่อเป็นมงคล ในการประเดิมเริ่มแรก โดยเฉพาะพระอุปชฌาย์นั้น ถือกันว่าท่านเป็นดังบิดาในทางธรรมกันเลยทีเดียว พระอุปชฌาย์ของข้าพเจ้าชื่อชุ่ม เป็นชาวบ้านตำบลบางงัว อำเภอบางประกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ท่านไม่ได้เป็นมหาเปรียญเสียซ้ำ หากท่านเป็นผู้ที่มุ่งในการสอนศิษย์มาแต่หนุ่ม จนได้รับขนานนามว่าพระอาจารย์ชุ่ม แม้จะเป็นฐานานุกรมแล้วก็ตาม ต่อมาได้เป็นพระครู ก็เพราะคุณสมบัติในการสอน จนได้เป็นพระราชาคณะ แล้วเทียบเปรียญ ๔ ประโยค ทั้งๆ ที่ไม่เคยเข้าสอบ แต่คณะสงฆ์ก็ยอมรับสภาพความรู้ของท่าน จนได้เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ในที่สุดได้เป็น พระเทพวิมล ธรรมโกศล ปริยัติโยปการ ศิลสมอาจารย์ พรตนิวิฐฐ์ กฤตยาทร มหาคณิส

สร บวรสังฆาราม คามวาสี

โดยที่ท่านทำคุณงามความดีมาโดยตลอด ชนิดที่ไม่เคยหวังผลตอบแทน จึงเมื่อปีทีฉลองกรุงครบ ๒ ศตวรรษกันนั้น สำนักเรียนที่วัดเรา ฉลองชาตกาลของท่านครบศตวรรษด้วยเช่นกัน ในโอกาสนั้นและเมื่อปีก่อนหน้านั้น ข้าพเจ้าเคยเขียนถึงท่านไว้ดังนี้

“ท่านพระเทพวิมลเป็นพระภิกษุผู้มีคุณความดีเป็นที่สำคัญยิ่งในคณะสงฆ์ ความจริงท่านไม่ได้เป็นพระนักเทศน์ นักธรรม ไม่ได้เป็นพระร่ำรวย มีชื่อเสียงเกรงกาจในทางการปกครอง ก่อสร้าง ฯลฯ อย่างหนึ่งอย่างใดมิได้ ที่ท่านปราศจากคุณสมบัติดังกล่าวนั้นแหละ กลับเป็นเหตุให้ข้าพเจ้านับถือท่านยิ่งขึ้น ด้วยท่านมีคุณสมบัติของความเป็นพระมากเหลือเกิน บรรดาศิษยานุศิษย์และผู้รู้จักมักคุ้นกับท่านทุกคน คงเห็นพ้องต้องกับข้าพเจ้าว่าท่านพระเทพวิมลเป็นพระมหาเถระที่น่าเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง

โดยปกติท่านเป็นผู้มั่งน้อย เข้าใจในโลกธรรม ไม่ตื่นตามไปกับลาภยศสุขสรรเสริญ แต่ก็ทำหน้าที่ของท่านเท่าที่ท่านได้รับมอบหมายให้ทำ ทั้งในฐานะอُبัชฌาย์อาจารย์ เจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ ฯลฯ ท่านเอาชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธตอบ ท่านเอาชนะคนโลภด้วยการให้ ท่านเอาชนะ

๘ ลอกกราบสังคมเพื่อครู

ใจศิษยานุศิษย์ตัวต้งตนอยู่^๕ในพระธรรมวินัย ฉะนั้นที่ท่านมาถึงแก่มรณภาพลงคราวนี้จึงนับว่าพุทธศาสนิกชนคนไทยสูญเสียพระดีไปองค์หนึ่ง แม้พุทธศาสนิกชนส่วนมากจะไม่รู้จักพระองค์นี้ก็ตาม คนเก่งดอกจึงจะเป็นที่รู้จักของคนทั้งหลาย แต่คนดีนั้นไม่จำเป็นจะต้องเป็นที่รู้จักเลย”

(จากเจ้าข้า ฟ้าเดียวกัน ของ ส. ศิวรักษ์ สำนักพิมพ์เคล็ดไทย พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๖๖๔)

พระเช่นนี้ ควรใหม่ที่จะเป็นแบบอย่างให้เราๆ ที่เป็นฆราวาส โดยเฉพาะเราๆที่พยายามจะเป็นครู อาจารย์ หรือปราชญ์ ถ้าเราไม่เดินตามพระ เราก็จะตกอยู่ใต้บัวงมร ซึ่งออกจะน่าเป็นห่วงมาก โดยเฉพาะในโลกสันนิบาตแห่งสมัยปัจจุบัน อันวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมแข่งกันดีกันในทุกวิถีทางเข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตอย่างเราๆ อย่างออกจะเกินพอดีไปเสียแล้วละกระมัง

เจ้าคุณอาจารย์

ได้เอ่ยถึงเจ้าคุณอุปัชฌาย์มาให้ฟังแล้ว โดยที่ในสมัยของท่าน (๒๔๒๕-๒๕๐๒) ท่านก็ไม่ใช่ที่รู้จักในวงกว้าง หากท่านเป็นพระดี เป็นครูดี ที่ศิษย์เคารพเลื่อมใส แม้ท่านจากโลกนี้ไป ๒๓ ปีแล้ว จึงได้มีอนุสรณ์สถานถึงท่านเป็นอาคารสถานศึกษาพระปริยัติธรรม ชื่อเทพวิมลวิทยาประสิทธิ์ ตามสมณศักดิ์ล่าสุดของท่าน โดยที่เมื่อท่านยังดำรงชีวิตอยู่ ท่านไม่เคยสร้างอาคารสถานที่โดยมีชื่อท่านเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลย หากท่านสร้างคน สร้างครู และวิถีชีวิตของท่าน เป็นแบบอย่างให้อนุชนต่างหาก ซึ่งนับว่ามีค่ากว่าอิฐปูนหรืออนุสาวรีย์ใดๆ ในทางวัตถุ

ตอนนี้จะเล่าให้ฟังถึงเจ้าคุณอาจารย์ของข้าพเจ้าเอง ซึ่งเมื่อสมัยท่านยังดำรงชีวิตอยู่ นับว่าท่านมีชื่อเสียงโด่งดังยิ่งกว่าเจ้าคุณ

๑๐ ลอกราบสังคมเพื่อครู

อุปฌาย์มากนัก ถ้าจะถือว่าท่านเจ้าคุณพระเทพวิมล (ชุ่ม ทิสาวโร) เจ้าอาวาสวัดทองนพคุณ ธนบุรี รูปที่ ๔ (จำเดิมแต่ถวายวัดเป็นพระอารามหลวงมาในรัชกาลที่ ๓) เป็นตังขรวัด ก็นับถือว่าท่านเจ้าคุณพระภักตรมุนี (อิน ภทฺรรมุนี ป. ๙) เจ้าอาวาสรูปที่ ๕ อาจารย์ของข้าพเจ้า เป็นเปรียญเอก มีความรู้สูงสุดในทางพระปริยัติธรรม และเป็นพระที่ทันสมัยรอบรู้วิชาการต่าง ๆ เป็นอันมาก ทั้งยังกว้างขวางในสังคม มีกิตติคุณระบือลือลั่น อันทุกชนชั้นเคารพนับถือ โดยต่างก็ไปขอให้ท่านช่วยแก้ปัญหาชีวิตให้ อันท่านใช้วิชาโหราศาสตร์เป็นสื่อ หากใช้ธรรมโอสถเป็นน้ำกระสาย ช่วยบำรุงน้ำใจญาติโยม แม้จนพระเจ้าพระสงฆ์ให้ชุ่มเย็น โน้มน้ำใจให้ศรัทธาเลื่อมใสในพุทธวิธี เพื่อเผชิญกับชีวิตอย่างถูกวิธี ไม่ให้หลงมกมาย อยู่ใต้อิทธิพลของกระแสในทางโลก กล่าวคือ ท่านใช้ไสยศาสตร์หรือโหราศาสตร์เป็นดังหนามที่บังหนาม ซึ่งยกอกผู้ที่มีทุกข์อยู่นั้นเอง

ในสมัยของท่าน (๒๔๓๖-๒๕๑๔) นับว่าท่านเป็นโอรเอกที่ใคร ๆ ในหลาย ๆ วงการแห่งสังคมกรุง ไม่ว่าจะพระสงฆ์ที่ทรงสมณศักดิ์ หรือเจ้านาย ขุนนางข้าราชการเก่าใหม่ ตั้งแต่องคมนตรี รัฐมนตรี ลงไปจนพ่อค้าประชาชน ย่อมรู้จักชื่อเสียงเกียรติคุณของท่านกันแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะในทางโหราศาสตร์และพยากรณ์

ศาสตร์ นับถือกันว่าท่านเป็นเลิศ หรือจะรองลงไปก็แต่จากสมเด็จพระสังฆราช วัดสระเกศเท่านั้น เวลานั้นท่านที่วัดสระเกศยังดำรงสมณศักดิ์ เป็นที่พระธรรมเจดีย์ (อยู่ ญาโณทัย) แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระธรรมวโรดม และสมเด็จพระพุฒาจารย์ตามลำดับ ท่านที่วัดสระเกศเองก็ยกย่องท่านที่วัดทองนพคุณ ซึ่งมักเรียกกันว่าท่านเจ้าคุณอื่น ตามนามเดิมของท่าน หรือท่านเจ้าคุณภัทร อันย่อมาจากราชทินนามของท่าน ซึ่งทรงตั้งจากสมณฉายาของท่านนั่นเอง โดยที่ท่านเป็นพระราชาคณะสามัญ แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นราชและชั้นเทพ โดยคงราชทินนามเดิมมาตลอด หากต่อสร้อยออกไปตามสถานะพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นเทพว่า พระภัทรมนี ตรีปิฎกธาดา มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

ขอให้เทียบกับสร้อยท้ายเจ้าคุณพระเทพวิมล ซึ่งยาวกว่า เพราะท่านเจ้าคุณอุปัชฌาย์ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นชั้นเทพเมื่อปี ๒๕๐๖ คือหลังถึงพุทธกาลไปแล้ว ทางการคณะสงฆ์เห็นว่าต้องตั้งราชทินนามกันใหม่ และให้มีสร้อยยาวๆ กันอีก โดยที่ก่อนหน้านี้ มักไม่นำคำว่าราชว่าเทพกลับมาใช้กันและใช้สร้อยสั้นๆ ทั้งนั้น โดยที่เจ้าคุณอาจารย์ท่านเลื่อนขึ้นเป็นชั้นเทพแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ นั้นแล้ว แม้กระนั้นสร้อยราชทินนามก็แปลความตามท่านผู้ดำรงสมณศักดิ์นั้นๆ ได้ เช่นเจ้าคุณอาจารย์ท่านมีสร้อยว่า “ตรีปิฎกธาดา” เพราะ

ท่านเป็นเปรียญเอกอยู่ แสดงว่าเป็นผู้รอบรู้หรือทรงไว้ (ธาดา) ซึ่งพระไตรปิฎก ในขณะที่เจ้าคุณอุปัชฌาย์ ท่านมีสรว้อยว่า “ปริยัติโยปการ” แสดงว่าท่านเป็นผู้อุปการะการพระปริยัติศึกษา ดังนั้น

เมื่อเจ้าคุณอุปัชฌาย์ท่านเริ่มการสอนพระปริยัติธรรมชั้นที่วัดทองนพคุณใน พ.ศ. ๒๔๕๗ นั้น เจ้าคุณอาจารย์ช่วยท่านด้วยการเป็นครูสอนภาษาบาลี โดยท่านไปเรียนมาจากสำนักวัดเทพศิรินทร์ ด้วยการฝากตัวเป็นศิษย์ของเจ้าคุณสมเด็จพะพุฒโฆษาจารย์(เจริญญาณโร) และเจ้าคุณพระอมราภิรักษ์ิต (อยู่ เขมจาโร) ซึ่งต่อมาทูลลาสิกขา รับราชการเป็นอำมาตย์ตรี พระธรรมนิเทศทวยหาญ (อยู่ อุคมศิลป์) ซึ่งเป็นอาจารย์ของคุณพระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป) ด้วย และเป็นผู้ที่คิดซื้อโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าขึ้นโดยมีกิตติคุณในทางอื่นๆ อีกมาก ว่าจำเพาะเจ้าคุณอาจารย์ของข้าพเจ้า นับว่าท่านมีส่วนช่วยเหลือเกื้อหนุนการตั้งสำนักศึกษาพระปริยัติธรรมชั้นที่วัดทองนพคุณด้วยโดยทางอ้อม ในขณะที่เจ้าคุณอุปัชฌาย์ ท่านมาจากวัดทองนพคุณ เจ้าคุณสมเด็จพะพุฒาจารย์ (นวม พุทฺธโร) ส่งท่านมาจัดการศึกษาและการปกครองชั้นที่วัดทองนพคุณ ซึ่งเปิดสอนพระเณรชั้นเอง หากยังส่งนักเรียนเข้าสอบสนามหลวง ผ่านสำนักวัดทองนพคุณ ต่อมาจนเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (กี มาร-

ชิน ป. ๙) เป็นผู้อำนวยการศึกษาใน พ.ศ. ๒๔๙๓ แล้วต่างหาก
สำนักเรียนวัดทองนพคุณจึงเป็นอิสระจากสำนักวัดอนงค์

ท่านที่เอ่ยนามมาทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นครูดีที่มีชื่อเสียงทางด้าน
วิชาภาษาบาลีและภาษาไทยทั้งสิ้น และดูเหมือนจะไม่มีชื่ออยู่ใน
ประวัติครูของครุสภาท่านเอาเลย หากข้าพเจ้าเคยเอ่ยถึงไว้แล้วใน
เรื่อง *คันฉ่องส่องพระ* แม้เรื่องเจ้าคุณอุปัชฌาย์ เจ้าคุณอาจารย์ก็ได้
เขียนไว้ในเล่มนั้นและเล่มอื่นๆ ด้วยเช่นกัน หากที่นำมาเล่าขึ้นใหม่
โดยจะขอดำเนินเรื่องต่อไปว่าเจ้าคุณอาจารย์ ท่านสอบเป็นเปรียญ ๓
ประโยคได้แต่ พ.ศ. ๒๔๕๙ และได้เป็นเปรียญเอกๆ คือ ๙ ประโยค
แต่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘

ธรรมเนียมการสอบเปรียญนั้น แต่ก่อนมี ๓ ชั้น คล้ายปริญญา
ในบัดนี้ คือตรี โท เอก ครั้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระสังฆ-
ราช (มี) ทรงขอให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเปลี่ยน
หลักสูตรออกเป็น ๙ ประโยค คือผู้ที่สอบได้ ๓ ประโยค ถือว่าเป็น
เปรียญตรี มีสิทธิเป็นพระมหา โดยได้รับพัดยศและประกาศนียบัตร
แม้สึกหาลาพรตไปแล้วก็ยังเรียกกันว่ามหาติดปากสืบไปได้ ใครสอบ
ได้ ๔-๖ ประโยค ถือว่าเป็นเปรียญโท สอบได้ ๗-๙ ประโยค ถือ
ว่าเป็นเปรียญเอก หากเปรียญเอกนั้นยังชอยออกเป็น เอก ส. หรือ
สามัญ (ป. ๗) เอก ม. หรือมัธยม (ป. ๘) และเอกอุหรืออุดม (ป. ๙)

อีกด้วย ภายหลังการเรียนทางโลก มีการสอบประโยค ๑ ประโยค ๒ ขึ้นบ้าง ในรัชกาลที่ ๕ แต่ก็ห้ามมีประโยค ๓ ไม่ เพราะเกรงไปพ้องกับการเรียนทางโลกเข้า ครั้นแล้ว การเรียนชั้นประถมศึกษาของทางโลก ใช้อักษรย่อว่า ป. ๑ - ป. ๔ ขึ้นบ้าง พระท่านเลยเลียงไม่ใช้ ป. ๓ - ป. ๔ ต่อท้ายชื่อท่าน หากยกขึ้นไปใช้อักษรย่อว่า ป. ๕. ๓ - ป. ๕. ๔ แทน ให้แปลได้ว่าเปรียญธรรมท่านนั้น ๆ ประโยค เพราะเมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงปรับปรุงการพระปริยัติศึกษา ให้ใช้การสอบด้วยข้อเขียนแทนสอบด้วยปากตั้งแต่ก่อนนั้น ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมตรี-โท-เอก ขึ้นมาใหม่ด้วย โดยผู้ศึกษาเล่าเรียนมคธภาษา ต้องสอบได้นักธรรมตรีก่อน จึงจะสอบเปรียญได้ ฯลฯ ดังนั้นเป็นต้น การที่ท่านใช้อักษรย่อว่า ป. ๕. แทน ป. จึงเหมาะสม เพราะท่านรู้นักธรรมควบไปกับความรู้ทางภาษาบาลี

เจ้าคุณอาจารย์ พระภักตร์มุนี ท่านสอนนักธรรมตั้งแต่ชั้นตรีจนชั้นเอก และสอนตามหลักสูตรเปรียญตั้งแต่ผู้ที่เริ่มเข้าเรียนบาลีไวยากรณ์จนถึงชั้นประโยค ๙ แต่เท่าที่ฟังเล่า ๆ กันมา ท่านเป็นครูที่เคร่งครัดกับระเบียบและรูปแบบการแปล และท่านสุภาพร่าเริงมาก หากศิษย์ก็กลัวเกรง

พูดกันตามความเป็นจริงแล้ว ท่านไม่มีชื่อเสียงในการเป็น

ครู เท่าท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (กี มารชิโน) ซึ่งมาเป็นเจ้า
อาวาสและเจ้าสำนักเรียนวัดทองนพคุณต่อไปจากท่าน โดยที่ในช่วง
นั้นสำนักเรียนดังกล่าวมีชื่อระบือไปทั่วพระราชอาณาจักร แม้จน
เมืองลาวเมืองเขมร ผู้ที่จะสอบเปรียญสูงๆ ต้องมาเรียนที่นี้กันทั้ง
สิ้น จนมีสามเณรสอบได้ ๘ ประโยคขึ้นไปในรัชกาลปัจจุบัน หรือ
จำเดิมแต่เมื่อเปลี่ยนการสอบปากเปล่ามาเป็นข้อเขียนในรัชกาลที่ ๖
เอาเลยด้วยซ้ำ

ดังได้กล่าวแล้ว ว่าเจ้าคุณอาจารย์ท่านโต้งตั้งทางโหราศาสตร์
มากกว่า ทั้งนี้ก็เพราะการเรียนการสอนภาษาบาลีของพระเราน่าเบื่อ
หน่ายลงทุกทีๆ เจ้าคุณอาจารย์เองก็เรียนบาลีจนเป็นโรคเส้นประ-
สาท ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (กี) ก็เป็นเช่นนั้นมาเช่นกัน ดัง
พระส่วนมากที่เรียนประโยคสูงๆ ก็หนีความจริงข้อนี้กันไม่ค่อยจะ
พ้น สำหรับเจ้าคุณอาจารย์ ท่านหนีจากภาษาบาลีไปเล่นกับวิชา
โหราศาสตร์ แล้วของเล่นนั้นก็กลับเป็นสิ่งที่ทำให้ท่านโต้งตั้งขึ้นมา ยิ่ง
ท่านพยากรณ์โดยมุ่งประโยชน์สุขของผู้ที่มีทุกข์ทางใจ ยิ่งกว่าหวัง
อามิสสินจ้างใด ๆ ยิ่งช่วยให้ท่านทำได้แม่นยำ เพราะท่านระมัดระวัง
มาก โดยเก็บข้อมูลต่างๆ อย่างพิถีพิถัน ตรวจสอบตำรับตำรา จน
ทรงพระกรุณาโปรดให้ท่านชำระคัมภีร์ที่สำคัญ ถวายเป็นของหลวง
ตีพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระวรวงศ์เธอกรมหมื่น

จันทบุรีสรนาช พระบิดาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงเป็นโอรยด้วยพระองค์หนึ่งเหมือนกัน

วิชาโหราศาสตร์ น่าเชื่อถือเพียงไร ขนาดไหน ข้าพเจ้าขอให้ท่านทั้งหลายไตร่ตรองดูเอง ข้าพเจ้าเองเป็นศิษย์โหร แต่ก็ไม่เคยเรียนกับท่าน ทั้งๆที่โหรคนสำคัญจากราชสำนักก็เป็นศิษย์ของท่านพร้อมๆ กันนั้น ก็ขอให้ท่านอ่านพระราชนิพนธ์ของพระจักรพรรดิเฮเดรียนแห่งกรุงโรม (ค.ศ. ๗๖-๑๓๘) ตอนที่ว่าด้วยวิชาโหร โดยที่นักประวัติศาสตร์ถือกันว่าทรงพระปรีชาสามารถในทางรัฐประศาสนศาสตร์อย่างยิ่งพระองค์หนึ่งในบรรดานักการปกครองของโลก และทรงอุดหนุนการศึกษาและศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่งด้วย โดยไม่จำต้องเชื่อถือตามพระองค์ท่านไป แม้ท่านจะเป็นพระราชามหากษัตริย์ ผู้มีพระสุทธิคุณเพียงใดก็ตาม ความในพระราชนิพนธ์มีว่า

“ข้าฯ มักผูกมิตรกับนักดาราศาสตร์ และมักไปหาโหร วิชาโหราศาสตร์นั้น มักเป็นที่สงสัยกัน แต่ถ้าผิดพลาด ก็เพียงในเรื่องรายละเอียด แต่เห็นที่จะเป็นจริงในข้อคำพยากรณ์หลัก เพราะถ้ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งและส่วนทั้งมวลของจักรวาล ซึ่งอยู่ใต้กฎแห่งธรรมชาติหนึ่งเดียวกันที่ควบคุมทั้งฟ้าด้วย จึงไม่น่าแปลกประหลาดอะไร ที่จะมองขึ้นไปทางสวรรค์ เพื่อหาแนวทางให้ชีวิตของเรา และจากจุดดึงดูดที่ดูไม่เกี่ยวกับ

ตัวบุคคลนี้เอง ที่ส่อให้รู้ได้ถึงความสำเร็จและความล้มเหลว
ของเรา”

(จาก *ช่วงแห่งชีวิต* อันเป็นอัตชีวประวัติของ ส. ศิวรักษ์ สำนัก
พิมพ์เทียนวรรณ พ.ศ. ๒๕๒๗ หน้า ๑๕๐)

เจ้าคุณอาจารย์เอง จะเชื่อโหราศาสตร์ขนาดไหน เพียงใดหรือไม่ ข้าพเจ้าได้เคยเขียนถึงท่านไว้ในที่อื่นแล้ว ข้าพเจ้าเองมีทัศนะ
เกี่ยวกับวิชาไม่ว่าอย่างใดก็ขอยกไว้ ยังไม่เอ่ยถึง ที่แปลกคือ ขนาด
ท่านเป็นโหรเอก ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมาก ท่านล่วงลับดับขันธ์มาเพียง ๑๓
ปี คนส่วนใหญ่ในสมัยนี้ ก็แทบไม่มีใครรู้จักท่านกันแล้ว วันที่ ๑๕
มีนาคมนี้ ข้าพเจ้าจะไปทำบุญอุทิศถวายในวันคล้ายวันเกิดท่าน ถ้า
อยู่จนบัดนี้ ท่านจะมีอายุครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์ เชื่อว่าจะมีศิษย์และ
ผู้เคารพนับถือท่านจำนวนน้อยเท่านั้นที่ยังคงจำท่านได้ ทั้ง ๆ ที่
ท่านเป็นชาวสุราษฎร์ธานี คนที่จังหวัดนั้น ก็เห็นจะมีแต่คนแก่คน
เฒ่าเท่านั้นที่ระลึกถึงที่ยังคงจำท่านกันได้ และลูกศิษย์ที่จะไปร่วม
งานทักษิณานุปทานถวายท่านที่วัดทองนพคุณ ยิ่งจำนวนน้อยลงไป
อีก ทั้ง ๆ ที่ท่านได้อนุเคราะห์คนมามาก นี่ก็เป็นนิสัยของโลกธรรม

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า คนดีที่ทำประโยชน์ให้คนอื่นนั้น
ยากที่เขาจะยกย่องกันยืนนานต่อไป แม้ท่านที่สำคัญยิ่งกว่าเจ้าคุณ
อาจารย์ของข้าพเจ้า ส่วนใหญ่ก็ไม่มีใครรู้จักกันแล้ว ขนาดพระอร-

๑๘ ลอกคราบสังคมเพื่อครู

ห็นต์ ในสมัยพุทธกาล หลายต่อหลายท่านเราก็ไม่รู้จักท่านกันเอาเลย วีรบุรุษที่เรารู้จักกันจากอนุสาวรีย์สี่สี จากหนังสือเรียนก็ดี บางทีทางการบ้านเมืองเขาจะเห็นประโยชน์ เพื่อเขาและพวกเขามากกว่ากระมัง เราจึงต้องเอาวีรกรรมของท่านนั้น ๆ มาสอนมาบอกกล่าวเล่าแจ้งหรือมอมเมาอนุชนกันอีกต่อ ๆ ไป ข้อนี้ออกฝักไว้ให้คิดกันเอาเองด้วย

สยามสมาคม

เมื่อ ๒ ตอนก่อน ได้เล่าเรื่องอุปัชฌาย์และอาจารย์ของตัวเองในทาง
ธรรมให้ฟังกันมาบ้างแล้ว โดยจะขอเสริมว่า เจ้าคุณอุปัชฌาย์นั้น
ท่านได้เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นเทพเพียงปีเดียวก็ถึงมรณภาพ โดยราช
ทินนามนั้น หาได้พระราชทานท่านผู้ใดต่อมาอีกไม่ มีแต่ขยายให้
ยาวออกไปเป็นพระเทพวิมลโมลี ซึ่งบัดนี้ท่านผู้ดำรงตำแหน่ง
อยู่ที่วัดเบญจมบพิตร ท่านเป็นชาวอีสาน ชื่อบุญมา หากมาเรียน
ภาษาบาลีชั้นสูงไปแต่ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (กี มารชิโน) วัด
ทองนพคุณ สมัยที่รุ่งเรืองในทางปริยัติศึกษา สำหรับราชทินนาม
พระภิกษุมุนีที่เจ้าคุณอาจารย์ท่านดำรงสมณฐานันดรเป็นรูปแรกแต่
พ.ศ. ๒๔๘๑ แล้วเลื่อนขึ้นเป็นชั้นราชและชั้นเทพนั้น ครั้นท่าน
มรณภาพล่วงลับไปใน พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้นำตำแหน่งนี้ไปพระราชทาน

สำหรับพระราชอาณัติสามัญ เคยออกไปถึงจังหวัดสุพรรณบุรี และ
 บัดนี้กลับมาที่วัดทองนพคุณ ธนบุรี สังกัดเดิม โดยเจ้าอาวาสรูป
 ปัจจุบัน ซึ่งเป็นอันตวาลิกของเจ้าคุณอาจารย์ ได้ดำรงสมณศักดิ์ขึ้น
 อยู่ พระภิกษุมนีองค์ใหม่นี้ นามเดิมเสรี เป็นชาวบ้านด้านขุนทด
 จังหวัดนครราชสีมา ได้นำความเจริญให้ทั้งที่วัดบ้านเดิม และวัดที่
 ท่านเป็นอธิบดีสงฆ์ในบัดนี้ จนเมื่อฉลองกรุงครบ ๒๐๐ ปี สมาคม
 สถาปนิกสยาม กราบทูลขอให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยาม
 บรมราชกุมารี พระราชทานรางวัลแด่องค์ท่าน ในฐานะที่วัดนั้น
 อนุรักษ์พระอุโบสถไว้อย่างถูกต้อง ตามหลักวิชาทางสถาปัตยกรรม
 นับเป็นวัดเดียวที่ได้รับการยกย่อง เพราะสมภารเจ้าวัดส่วนใหญ่มัก
 เหลือของก่อสร้างอย่างใหม่ ชนิดที่แพงเกินกว่าเหตุ โดยมักไม่
 เหลือวเลขของเก่า ถึงทูปโบสถ์วิหารเก่าทิ้งเสียก็มี ภาพจิตรกรรม
 ฝาผนังก็ดี ตู้พระธรรมก็ดี มักไม่เหลียวแลกันเอาเลย

เมื่อปลาย สมาคมสถาปนิกสยามกับสยามสมาคม ก็ได้เชิญ
 เชิญสมเด็จพระเทพรัตน์ อีกนั่นแหละ ให้ทรงเป็นประธานในการ
 ทอดผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดดังกล่าว เป็นการให้กำลังใจเจ้า
 อาวาส เพื่อท่านจะได้บูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามได้ตลอดรอดฝั่ง
 ให้วัดได้เป็นอารามสมนาม คือคงไว้ซึ่งความร่มรื่นร่มเย็น มีสภาพ
 ทางนิเวศวิทยาที่เหมาะสม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไว้ได้ อย่าง

สะอาดสะอาดงาม เพื่อเป็นศูนย์รวมในทางจิตใจ ที่จะน้อมนำ
 คนรุ่นใหม่ให้เข้าหาวัด ซึ่งควรเป็นพลังให้เกิดคุณงามความดีสำหรับ
 นำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน หากไม่ วัดจะกลายเป็นสถานที่
 สำหรับประกอบพิธีกรรม และเป็นที่อยู่อาศัยของพระเณรและศิษย์
 วัดเท่านั้นเอง แม้โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัด ก็ไม่เห็นคุณค่าของวัดเท่า
 ที่ควร

บางทีจะมีผู้สงสัยว่าทำไมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา จึงทรง
 มาเกี่ยวข้องกับสมาคมทั้ง ๒ ที่เอ่ยนามมาแล้วนั้น จึงขอบอกให้ทราบ
 ว่าทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของสมาคมสถาปนิกสยาม และทรง
 เป็นพระอนุปถัมภกของสยามสมาคม โดยที่ทั้ง ๒ สมาคมนั้น อยู่ภาย
 ใต้บรมราชูปถัมภ์ โดยเฉพาะสยามสมาคมนั้น เห็นที่จะเป็นสมาคม
 ที่เก่าแก่ที่สุด ที่ยังคงมีกิจกรรมสืบเนื่องตลอดมาจนบัดนี้ โดยที่ปี
 กำลังฉลอง ๘๐ ปีอยู่พอดี แต่เห็นที่คนไทยส่วนใหญ่จะไม่รู้จัก ซึ่ง
 ก็ไม่แปลก เพราะสมาคมนั้นตั้งขึ้นโดยฝรั่ง ที่สนใจเรื่องภาษา วรรณ-
 คติ วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ โบราณคดีของไทย
 แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั้งนี้โดยมีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ
 สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ และพระ
 เจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงเป็นพระอนุปถัมภ์
 ส่วนสมาชิกกิตติมศักดิ์คนแรกนั้น คือเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร

บนานาค) เสนาบดีกระทรวงธรรมการคนแรก ส่วนกรรมการล้วนเป็นฝรั่งทั้งสิ้น สมาชิกที่เป็นไทยก็มีบ้าง หากเป็นพวกนักเรียนนอกซึ่งในสมัยนั้น มักได้แก่เจ้านาย และข้าราชการชั้นนำ ฉะนั้นการประชุม ปาฐกถา และวารสารของสมาคมจึงเป็นภาษาอังกฤษโดยมาก หากมีภาษาฝรั่งอื่นๆ บ้าง และบางทีก็มีภาษาไทยด้วยบ้างเหมือนกัน วารสารของสยามสมาคมมีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า *Journal of The Siam Society* ใช้ตัวย่อว่า JSS นับว่ามีชื่อระบือไปทั่วโลก ไม่เฉพาะในแวดวงนักวิชาการที่สนใจเรื่องเมืองไทย หากรวมตลอดถึงผู้ที่สนใจเรื่องเอเชียหรือเอเชียอาคเนย์

ต่อมา สมาคมศึกษาค้นคว้าว่าด้วยธรรมชาติศึกษา ซึ่งพวกฝรั่งตั้งขึ้นที่ในประเทศนี้เหมือนกัน ไม่สามารถรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นได้ ได้มาขอร่วมอยู่ภายใต้ฉายาของสยามสมาคม หากมีกรรมการเป็นอิสระ เอกเทศ หากมีตำแหน่งในที่ประชุมกรรมการของสยามสมาคมด้วย และออกวารสารของเขาเอง ชื่อ *Natural History Bulletin* ให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ แมลง พืช ต้นไม้ กล้วยไม้ ใบหญ้า ฯลฯ เป็นอย่างดี ได้ตีพิมพ์หนังสือเป็นเล่มออกมาด้วยในวิชาการแขนงดังกล่าว โดยที่สยามสมาคมเองก็ได้ตีพิมพ์หนังสือเล่มเกี่ยวกับเมืองไทย และประเทศใกล้เคียงออกมาไม่ใช่น้อย หากเป็นภาษาอังกฤษแทบทั้ง

เมื่อแรก สยามสมาคมก็ไม่มีที่ตั้งที่ทำการของตัวเอง ต้อง
 ประชุมกันตามบ้านสมาชิกบ้าง ตามโรงแรมบ้าง โดยก่อกำเนิดขึ้น
 ที่โรงแรมโอเรียนเต็ลเป็นที่แรก ภายหลังไปอาศัยหอพระสมุท
 สำหรับพระนครบ้าง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยบ้าง จนเมื่อพระยา
 อินทมนตรีศรีจันทร์กุมารเป็นนายก ท่านจึงไปเจรจากับนาย เออี
 นานา ขอให้ทางทุ่งบางกะปิจากท่านผู้นั้น แล้วเรียวกันสร้างอาคาร
 ของสมาคมขึ้น ซึ่งตั้งอยู่ ณ ซอยอโศก ถนนสุขุมวิท ในบัดนี้ เจ้า
 คุณอินทร์ ๖ ผู้นี้เป็นฝรั่งอังกฤษ เดิมชื่อ *Francis Giles* หากได้
 เป็นอธิบดีกรมสรรพากรคนแรก และสนใจการศึกษา ถึงเคยได้
 แสดงปาฐกถาที่สามัคยาจารย์สมาคมด้วย ท่านรู้ภาษาไทยดี ภาษา
 มอญ พม่า กูรูไม่น้อย ลูกหลานท่านก็เป็นไทยกันไปหมดแล้ว ลูก
 เขยท่านก็เคยเป็นอธิบดีที่สำคัญอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการคือ หลวง
 สวัสดิการศาสตร์พุทธิ พิชายนายสนั่น สุมิตร ทั้ง ๒ ท่านนี้ครูรุ่น
 เก่า ๆ จึงจะรู้จัก เจ้าคุณอินทร์ ๖ เขียนบทความลงวารสารของสยาม
 สมาคมมาก และเคยเขียนคำถามเป็นภาษาไทย กราบทูลสมเด็จพระ
 พระยาดำรงราชานุภาพ ให้ทรงวินิจฉัยในทางประวัติศาสตร์ โบราณ
 ศาสตร์ หลายข้อด้วยกัน นับว่าท่านใช้ราชาศัพท์ถูกต้อง ดีกว่าคนไทย
 โดยมาก ต้องถือว่าท่านเป็นผู้ตั้งหลักให้สยามสมาคม จนมีห้องประ
 ชุมของตนเองและมีห้องสมุดอย่างดียิ่งด้วย ซึ่งจะหาสถาบันเอกชน

๒๔ ลอกกราบสังคมเพื่อครู

ไต่เทียบเทียบไต่ยาก ทั้งนี้เพราะกรรมกรรุ่นต่อๆ มาได้ทำนุบำรุง
สมาคม^๕ทางวิชาการสืบต่อกันมาทุกชั่วคน

คนไทยคนแรกที่เป็นนายกของสยามสมาคมคือพระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าธานีนิวัติ และสามัญชนคนไทยคนแรกที่เป็นนายกของ
สมาคม^๕คือพระยาอนุমানราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ) คงได้เอ่ยไว้ใน
ตอนก่อนแล้ว ว่าข้าพเจ้าถวายตัว ฝากตัว เป็นศิษย์ของทั้ง ๒ ท่าน^๕
นี้ ซึ่งเป็นนักการศึกษาและเป็นผู้ที่สำคัญทั้งคู่

พระองค์ธานีนั้น ท่านดำรงตำแหน่งนายกสยามสมาคม เมื่อ
เสด็จออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการแล้ว อันเป็นผล
มาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ทั้งนี้
เพราะทรงว่างราชการ มีเวลามาทรงงาน โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน
จากสมาคม ครั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีที่มี
ที่ทำในทางเผด็จการยิ่งขึ้น ถึงกับบังคับให้คนไทยแต่งฝรั่งกัน คือ
ผู้ชายต้องผูกเนคไทใส่เสื้อนอก และผู้หญิงต้องสวมหมวก โดยใช้
สรรพนาม ฉัน ท่าน เธอ เท่านั้น คำที่สูงกว่านั้นใช้ไม่ได้ แม้อักษร
วิธีไทยก็ถูกแก้ไขไปมาก ที่สุดจนชื่อประเทศก็ให้เปลี่ยนจากสยาม
เป็นไทย และมีแนวโน้มไปในทางชาตินิยม ยิ่งกว่ามนุษยนิยม พวก
กรรมกรจึงทูลกระซิบให้พระองค์ท่านทรงลาออกเสียจากตำแหน่ง
นายกสยามสมาคม เพราะแม้จะทรงมีที่ทำอ่อนน้อมถ่อมพระองค์ แต่

ทรงเชิงกร้าวนักไปในทางหลักการ เช่น ทรงใจกระเบนอยู่ตลอด
พระชนม์ชีพ และไม่ทรงยอมใช้คำว่า *Thailand* แทนคำว่า *Siam*
เลย เป็นต้น

เมื่อพระองค์เจ้าธานีนิวัตเสด็จออกจากตำแหน่งนายกสยาม
สมาคม สมาชิกได้ทูลขอให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยา
กร มาทรงรับตำแหน่งสืบต่อไป เพราะทรงเข้ากันได้กับนายกรัฐมนตรี
ในเวลานั้น ทั้งยังทรงเปลี่ยนชื่อสมาคมเป็นสมาคมค้นคว้าวิชา
การแห่งประเทศไทย ตามสมัยนิยมอีกด้วย โดยโปรดให้ออกร
สารเป็นภาษาไทย หากไม่ยืดยาวต่อไปได้ และพอสิ้นสมัยจอมพล
ป. พิบูลสงคราม สมาชิกกลับให้ใช้ชื่อสยามสมาคมตามเดิม โดยที่
พระองค์ธานีก็เสด็จกลับมาดำรงตำแหน่งนายก หากคราวนี้พระองค์
ท่านทรงกรม เป็นกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรแล้ว โดยที่พระองค์
วรรณก็ทรงได้รับเลื่อนพระสถานะขึ้นเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ และ
ได้ทรงกรมเป็นกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ด้วยเหมือนกัน โดยที่
ในบั้นปลายแห่งพระชนม์ชีพ ก็ได้ทรงกลับมาเป็นนายกสยามสมาคม
จนสิ้นพระชนม์ในตำแหน่งดังกล่าว หากกรมหมื่นพิทยลาภฯ นั้น
ช่วงหลังทรงเป็นนายกอยู่ ๒๐ ปี แล้วทรงลาออก โดยรับสั่งล่อ จอม
พล ป. พิบูลสงคราม กลาย ๆ ว่าไม่มีพระประสงค์จะทรงเป็นนายก
ตลอดกาล แต่แล้วกรรมการและสมาชิกก็เสนอให้ทรงเป็นนายกกิต

๒๖ ลอกคราบสังคมเพื่อครู

ติมศักดิ์จนตลอดพระชนม์ชีพ

ในกรมทั้ง ๒ พระองค์^๕ ทรงทำคุณให้สยามสมาคมเป็นอันมาก จนมีห้องพระองค์ท่าน^๕ และห้องพระองค์วรณไไว้เป็นอนุสรณ์ถึงพระองค์ท่านกันทั้งคู่ ห้องแรกเป็นห้องประชุมกรรมการ เป็นที่เก็บแผนที่เก่าสมัยอยุธยา และแผนที่ทางแถบประเทศ^๕และภูมิภาคแถว^๕ อันสามารถหาดูได้ยากจากที่อื่น ทั้งยังเก็บประกาศเกี่ยวกับในกรม เมื่อทรงได้รับสัญญาบัตรต่าง ๆ อีกด้วย ส่วนห้องหลังนั้นเป็นห้องเก็บหนังสือเก่าแก่ อันหายาก นับว่าเหมาะแก่นามของท่านเจ้าของห้อง เพราะวรรณไวยาकरणแปลได้ว่าบ่อเกิดแห่งวิชาความรู้ ยิ่งในกรณีของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรด้วยแล้ว ป็นหน้าจะมีพระชนม์ครบ ๑๐๐ แม้จะสิ้นพระชนม์ล่วงลับไปแล้ว นานที่กระทรวงศึกษาธิการจะจัดนิทรรศการเผยแพร่พระเกียรติคุณ อย่างน้อยก็ทรงเป็นเสนาบดีของกระทรวงนั้น และเป็นครูอาจารย์อันเป็นแบบอย่างของอนุชนได้ เมื่อสมัย ม.ล. ปิ่น มาลากุลเป็นรัฐมนตรี พอตัวเกิดของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว. เบี้ย มาลากุล) ครบ ๑๐๐ ปีในช่วงนั้น กระทรวงยังจัดงานเป็นที่ระลึกได้ แม้เจ้ากระทรวง^{๕๕๕}นั้นหน้าจะไม่ใช้ลูกหลานของพระองค์ท่าน ก็น่าจะคิดการกั^๕ตั้งแต่บัดนั้นละกระมัง หาไม่จะจัดงานกันอย่างเป็นของเล่น หรือลเลยไปเลย ดังเมื่อ ม.จ. สิทธิพร กฤดากรมีพระชนม์ครบร้อยเม

ปีกลาย ทั้ง ๆ ที่ทางราชการยกย่องว่าทรงเป็นบิดาของการเกษตรสมัยใหม่ ถึงกับทำดวงตราไปรษณียากรออกเนื่องในวันที่พระชนมายุครบศตวรรษ แต่กระทรวงเกษตรเกือบจะไม่ได้ทำอะไรถวายให้สมพระเกียรติยศเลยก็ว่าได้ หากโดยที่เคยทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของสยามสมาคม สมาคมนั้นได้เผยแพร่พระกิตติคุณเป็นภาษาอังกฤษ และจัดให้มีปาฐกถาและนิทรรศการเคลื่อนที่ไปแสดงยังสถาบันการศึกษาหลายแห่ง ที่จริงหากโรงเรียนใดต้องประสงค์จะได้นิทรรศการเกี่ยวกับ ม.จ. สิทธีพร กฤดากร ไปแสดงให้ศิษย์ของตนได้ทราบถึงบุรุษอาชาไนยของสยาม ติดต่อมาได้โดยตรงยังข้าพเจ้า ซึ่งบางทีจะช่วยให้จัดทำนิทรรศการเคลื่อนที่เกี่ยวกับสยามสมาคมขึ้นด้วยก็ได้ เพราะจะอะไรให้รับทราบได้อย่างลึกซึ้ง กว้างขวางกว่าที่เล่ามาอย่างผ่าน ๆ ในที่นี้มากนัก

ที่จริง เมื่อสยามสมาคมตั้งมาครบ ๖ รอบนักษัตร ได้ขอให้ ร.ส. สดใส ขันติวรพงษ์ ซึ่งเวลานั้นยังเป็นนักศึกษาปริญญาโทอยู่ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรียบเรียง ประวัติสยามสมาคมขึ้น เป็นทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อันผู้ใฝ่รู้คงจะหาอ่านได้ จะให้ห้องสมุดบอกขอซื้อไปยังสมาคมนั้น ที่ถนนสุขุมวิท ซอย ๒๑ ในกรุงเทพฯ ก็ยังได้ หากอ่านเทียบได้ทั้ง ๒ ภาษา จะช่วยให้ภาษาอังกฤษดีขึ้นอีกด้วย ผู้เรียบเรียงหนังสือเล่มดังกล่าว

๒๘ ลอกคราบสังคมเพื่อครู

บัดนี้สอนอยู่ที่วิทยาลัยครูสงขลา มีผลงานการแปลออกมาหลายเล่ม โดยเฉพาะก๊างงานของเขื่อนมัน เฮสเส อย่าง *สัทธาธระ* และ *บทเรียน* ก็น่าที่จะได้อ่านกัน โดยเฉพาะในหมู่ครูๆพวกเรา ที่จริง *สัทธาธระ* เล่มนี้ มีผู้แปลมาก่อนแล้ว แต่สำนวนของสไตน์บว่าไผเพราะเหมาะสม *กามนิต* ของเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ทรงคุณค่ามาราวๆ กิ่งศตวรรษแล้ว ลองลุ่มชิมรส *สัทธาธระ* ฉบับใหม่บ้างเป็นไร ยิ่ง *บทเรียน* ด้วยแล้ว ครูไม่ได้อ่าน ต้องนับว่าน่าเสียดายมาก

สมเด็จพระสังฆราช วัดสระเกศ

เมื่อตอนที่เล่าเรื่องเจ้าคุณอาจารย์พระภักตร์มุนี วัดทองนพคุณนั้น
ได้เอ่ยไว้ด้วยว่าสมเด็จพระสังฆราช วัดสระเกศ ทรงเป็นโอรสเอก มี
ชื่อระบือกิตติคุณยิ่งกว่าเจ้าคุณอาจารย์เสียอีก

เมื่อข้าพเจ้าบวชเณร อยู่ที่วัดทอง ฯ กับท่าน เคยได้ยินท่าน
สรรเสริญคุณงามความดีของท่านวัดสระเกศให้ฟังอยู่เนืองๆ บางเรื่อง
เช่นพิธีสะเดาะเคราะห์ที่สำคัญอันเกี่ยวกับตำราพเคราะห์ ท่านว่ามี
ท่านวัดสระเกศอยู่องค์เดียวเท่านั้น ที่ทำได้ ข้างท่านวัดสระเกศก็ยก
ย่องท่านที่วัดทอง ฯ เคยทรงปรารภว่า “แต่ก่อนนี้ก็มีกันอยู่ ๒ ครัน
สนเจ้าคุณภักตร์ไปแล้ว ที่นี้ก็หนักหน่อ”

ข้าพเจ้าไม่คุ้นกับท่านที่วัดสระเกศนัก เคยเฝ้าไม่กี่ครั้ง ครัง
หนึ่งพาพระฝรั่ง คือท่านญาณโปนิกะ ผู้เรียบเรียงเรื่อง *พลังแห่งสติ*

ไปเผ่า เวลานั้นท่านรูปนั้นบวชจำพรรษาอยู่ลังกาทวีปได้ ๓๐ พรรษาแล้ว และเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชก็พระชนม์ร่วม ๕๐ แล้ว ทรงทักท่านญาณโพนิกะเป็นภาษาอังกฤษอย่างซัดถ้อยซัดคำ่ว่า “*What nationality are you ?*”

ข้าพเจ้ามีเพื่อนอังกฤษคน ๑ เคยบวชอยู่วัดชลประทานรังสฤษฎ์ สมเด็จพระสังฆราชเสด็จเป็นอุปัชฌาย์ให้เขา ตอนเขาสึกจะกลับลอนดอน ท่านหาฤกษ์เดินทางให้ เขาว่าเรือบินโดนพายุใหญ่ แต่เขามั่นใจว่าอย่างไร ๆ ก็ปลอดภัย เพราะโทรเอกให้ฤกษ์มาแล้ว

อีกคราว ข้าพเจ้าทูลท่านจ้ง ๆ ว่า วิชาโหราศาสตร์ไม่ขัดพระพุทธบัญญัติหรือ ตรัสสวนกลับมาทันทีว่ามีพระพุทธฎีกาห้ามไว้ตรงไหน ข้าพเจ้าอ้างพระบาลีว่า สุนกฺขตฺตํ สุมงฺคํ ๗ “เวลาที่รู้ตัวประพฤติชอบ ชื่อว่าฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี และขณะดี ครุฑดี ฯลฯ” และ นกฺขตฺตํ ปฏิมานนฺตํ อตฺโต พาลํ อุปฺจจฺกา อตฺโต อตฺตสฺส นกฺขตฺตํ ก็ กริสฺสนฺติ ตารกา “คนโง่มีมหาฤกษ์ยามอยู่ ผลประโยชน์ของเขาเสียไป ก็เมื่อผลประโยชน์ก็เป็นฤกษ์ดีอยู่ในตัวแล้ว ดวงดาวทั้งหลายจักทำอะไรได้”

ท่านตรัสว่า “เรื่องนี้พระเจ้าแผ่นดินก็สนพระทัย ตรัสถามอาตมาเหมือนกัน อาตมาถวายพระพรว่า ไม่ควรเชื่ออะไรอย่างงมงาย ทำดีเมื่อไร ดีทั้งนั้น แต่บางครั้ง เราเกิดลังเลใจ ว่าจะ

ไปทางไหนดี จะไปเมื่อไรดี อะไรดีอะไรไม่ดี อะไรเป็นคุณ
ประโยชน์ อะไรไม่เป็น เมื่อเกิดสงสัยขึ้นเช่นนี้ เป็นวิสัยของคน
ฉลาด ไม่ใช่คนโง่ ถามผู้รู้ทาง ผู้รู้วันเวลา ไปให้ถูกทิศ ถูก
ฤดูกาล ตลอดจนผู้รู้ว่าทางไหนไม่มีโจรผู้ร้าย ย่อมปลอดภัยดี
กว่าเสี่ยงไป หรือสุ่มไป โหราศาสตร์คือการประมวลความรู้เหล่า
นี้มาเก็บๆ กันเข้าไว้ จนเป็นศาสตร์เพื่อช่วยแนะนำคนที่อยากรู้
ทิศทาง หรือหาทางแก้ไขป้องกันภัยอันตราย ไม่ใช่เรื่องทำนาย
ทายหักโดยปราศจากหลักเกณฑ์ นั้นมันไม่ใช่เรื่องของโหร หาก
เป็นเรื่องของหมอดูที่คู่กับหมอเดา หรือโหนดองแตง ที่ตีโหรา
ดั่งกับรูเรื่องอะไรๆ ไปเสียหมด หลายอย่าง เราเองก็ไม่รู้ บาง
อย่างเราเองก็ไม่แน่ใจ รู้อะไรแค่ไหน พอช่วยแก้ทุกข์ร้อนคนอื่น
เขาได้เพียงใด ก็ช่วยกันไป อย่างน้อยก็ให้เขาสบายใจ”

พระตำรัสเช่นนี้ คล้ายๆ กับที่เจ้าคุณอาจารย์เคยพูด ท่านว่า
“แม่วัน” อันเป็นนามปากกาของพระยาสุรินทรราชา (นกยูง วิเศษ
กุล) ซึ่งแปล ความพยายาม มาอย่างมีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ ๕ เคย
ชักท่านเรื่องโหราศาสตร์มาแล้ว และท่านก็ตอบท่านเองนี้ โดยอุป
มาว่า ถ้ารู้เรื่องดวงดาว ก็อาจหลบร้อน ผ่อนเป็นเย็นได้ โดยเปรียบ
กับการออกไปเย็นตากแดดหรือหลบแดดจะนั้น ความซึ้ง ส. ธรรม
ยศ ก็เคยยกย่องเจ้าคุณอาจารย์ไว้ด้วยแล้วเช่นกัน

ในกรณีสมเด็จพระเจ้าวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านเป็นเปรียญเอกองค์แรกของรัชกาลที่ ๕ นับว่าทรงพระปรีชาสามารถมาก ที่สอบไม่เคยตกเลย แต่ไม่ทรงตั้งพระทัยจะเอาดีทางพระปริยัติศึกษา สอบฉลองศรัทธาญาติโยมพอได้ ๖ ประโยคแล้ว ก็คิดจะเลิก

ความทราบถึงฝ่าละอองธุลีพระบาท โปรดให้เจ้าพระยาวิชิตวงศวุฒิไกร (ม.ร.ว. คลี สุทัศน) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ มาแจ้งพระราชปรารภถึงวัดสระเกศ ว่าทรงอาราธนาให้เข้าสอบต่อ

พอได้ประโยค ๙ ก็ทรงชื่นชมโสมนัสมาก เมื่อตอนท่านเข้าไปรับพัดยศในพระบรมมหาราชวังนั้น โปรดให้รถยนต์หลวงรับท่านออกไปส่งจนถึงวัด ซึ่งนับเป็นราชประเพณีต่อมาจนบัดนี้ ที่พระเปรียญเอกจะได้รับพระมหากรุณาตั้งกล่าว

ท่านพระมหาอยู่ ป. ๙ เป็นพระราชาคณะครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ ได้รับราชทินนามว่า พระปิฎกโกศล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑

แต่ไม่ทรงเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เพราะท่านหันไปเอาดีทางโหราศาสตร์ ยิ่งกว่าทางบริหารการพระศาสนาหรือทางปริยัติศึกษา จึงทรงได้รับการยกย่องให้เป็นเพียงพระคณาจารย์โททางคันถธุระ ในขณะที่สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) ซึ่งอ่อนกว่าท่านและเป็นเปรียญเอกอยู่หลังท่าน ได้เป็นพระคณาจารย์เอกและได้เลื่อนสมณศักดิ์เร็วกว่าท่าน

แม้จนสมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภณ) วัดเบญจมบพิตร
ก็รื้อหลังท่านนมนาน หากข้ามหน้าท่านทางยศถาบรรดาศักดิ์ไป
จนได้เป็นสกลมหาสังฆปริณายกก่อนท่านเสียอีก

จากตำแหน่งพระราชาคณะสามัญ ท่านที่วัดสระเกศได้เลื่อน
ขึ้นเป็นราชาคณะผู้ใหญ่ ที่พระราชเวที ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อ พ.ศ.
๒๔๖๔ สองปีต่อมาได้เป็นพระเทพเวที ครั้นถึงรัชกาลที่ ๗ ได้เป็น
พระธรรมเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ แล้วติดอยู่กับสมณศักดิ์นั้นจนปลาย
รัชกาลที่ ๘ จึงได้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ (คือจาริก
ราชทินนามลงแผ่นเงิน) ที่พระธรรมวโรดม ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ ใน
รัชกาลปัจจุบันได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ชั้น
สุพรรณบัฏ (จาริกราชทินนามลงแผ่นทอง) ใน พ.ศ. ๒๔๙๖

เล่ากันว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ สมเด็จพระเจ้าวัดสระเกศ ท่านปรารภ
ขึ้นว่า “ฉันตรวจดูดวงฉันเองแล้ว เห็นว่าฉันจะได้เลื่อนอีกครั้ง”

ทั้งๆ ที่เวลานั้นท่านอายุย่างเข้า ๘๘ ปีแล้ว ในขณะที่สมเด็จพระ
สังฆราช วัดเบญจมบพิตร พระชนม์เพียง ๗๓ ย่าง เพราะถ้า
สมเด็จพระราชาคณะขนาดนั้นได้เลื่อนสมณศักดิ์ ย่อมหมายความว่า
จะต้องได้เป็นสกลมหาสังฆปริณายก

ความข้อนี้ เข้าพระกรรมท่านที่วัดเบญจม ฯ ถึงกับรับสั่ง
ท่ามกลางสงฆ์ขณะให้อุปสมบทเจ้าสำนักในพระอุโบสถว่า “ฉันได้ยิน

ท่านวัดสระเกศท่านว่าท่านจะได้เลื่อนอีกครั้งมิใช่หรือ แต่นั่นยังไม่ตายดอก”

แต่แล้วก่อนเข้าพรรษาปีนั้นเอง ก็สิ้นพระชนม์อย่างปัจจุบันทันด่วน โดยไม่ได้ประชวรมาก่อนเลย ทั้งๆ ที่เขาวินัยยังเสด็จไปฉันเพลบ้านจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี เป็นอันท่านที่วัดสระเกศได้รับเลื่อนสมณศักดิ์จริงดังคำพยากรณ์ของท่านเอง และทรงเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ เมื่อพระชนม์เกือบ ๘๘ และดำรงตำแหน่งพระสังฆราชอยู่ราว ๖ ปี ก็สิ้นพระชนม์

เรื่องการเลื่อนสมณศักดิ์ก็แปลก ข้าพเจ้าได้ยินเจ้าคุณอาจารย์ เล่าให้ฟังว่า สมเด็จพระวันรัต (เพื่อน ติสสทุตโต) วัดพระเชตุพน อาจารย์ของสมเด็จพระสังฆราช (ปู่ ปุณณสิริ ที่เรียกกันว่า ป๋า หรือสมเด็จพระปา วัดโพธิ์) นั้น ถ้าได้เลื่อนสมณศักดิ์เสียในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ก็จะไม่มรณภาพ แต่จากตำแหน่งดังกล่าวก็ต้องเป็นองค์สกมลมหาสังฆปริณายก ซึ่งเวลานั้นสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว. ชื่น สุจิตฺโต) วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงดำรงตำแหน่งอยู่ และทรงอยู่นานจนสมเด็จพระเจ้าวัดเบญจม ฯ ได้เป็นสมเด็จพระวันรัตต่อจากท่านที่วัดโพธิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ แล้วมาได้เป็นองค์พระสังฆมิตราธิบดีเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ต่อจากท่านที่วัดบวร ฯ

เกี่ยวกับโหราศาสตร์ของท่านวัดสระเกศ ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง

ซึ่งออกจะอัศจรรย์อยู่ ข้าพเจ้าได้ยินมาจากผู้ใกล้ชิดโดยตรงทีเดียว คือเมื่อสร้างเขื่อนยันฮี ขึ้นที่จังหวัดตากนั้น ประชาชนต่อต้านมาก รัฐบาลจึงกราบบังคมทูลขอใช้พระบรมนามาภิไธยเป็นชื่อเขื่อน เมื่อโปรดพระราชทานลงมาแล้ว ก็เลยระงับข้อขัดแย้งของฝ่ายค้านได้มาก เป็นเหตุให้มีเขื่อนตั้งชื่อตามพระราชโอรส พระราชธิดาต่อมา ครั้นเขื่อนใกล้จะเสร็จ ม.ล. ชูชาติ กำภู อธิบดีกรมชลประทานเวลานั้น ได้ไปกราบทูลขอฤกษ์เปิดเขื่อนจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งยังไม่ได้เป็นสกลมหาสังฆปริณายก ท่านให้มาเป็นวันที่ ๒๔ มิถุนายน

เวลานั้นจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพิ่งสั่งให้ยกเลิกวันชาติจากวันที่ ๒๔ มิถุนายน มาเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาแทน แต่เมื่อทราบข่าวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้ฤกษ์มาเช่นนั้น ก็อนุวัตให้เป็นไปตามฤกษ์ จนกราบบังคมทูลให้เสด็จพระราชดำเนินไปเปิดเขื่อน ซึ่งเมื่อทรงทราบว่า เป็นฤกษ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็ไม่ทรงขัดข้อง จนโปรดให้ออกหมายกำหนดการอย่างเรียบร้อย

สมัยนั้น ถนนหนทางยังขรุขระ และทางสายเอเชียยังไม่ได้ตัด ขึ้นไปเขื่อนยันฮี ต้องไปค้างที่เขื่อนชัยนาทคืน ๑ ก่อน แล้วจึงถึงยันฮีโดยใช้เวลาอีกวันหนึ่งเต็มๆ สมเด็จฯ ได้รับอาราธนาให้ไปเป็นประธานในการเจริญพระพุทธมนต์เนื่องในพระราชพิธีดังกล่าว จึง

ขึ้นรถของกรมชลประทานไปค้างคืนที่เขื่อนชัยนาทล่วงหน้าอยู่ก่อนแล้ว โดยที่ชนมายุมากแล้ว จึงค่อย ๆ ไป โดยไปพักล่วงหน้าก่อน ๒-๓ คืน

ขุนนางข้าราชการอื่น ๆ ก็ต้องไปค้างกันที่เขื่อนยันฮีเป็นเวลาหลายวันเพื่อเตรียมการรับเสด็จ โดยต้องทำลานบินชั่วคราวขึ้น ด้วยการทำดินให้แข็ง เพราะลงคอนกรีตไม่ทันการ ทั้งนี้เพื่อเครื่องบินพระที่นั่งจะได้ลงได้ จากกรุงเทพฯ ฯ โดยมีทูลานุทูตและคณะรัฐมนตรีโดยเสด็จเช่นนี้ด้วยบ้างอีกบางลำ

เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เขื่อนชัยนาทแล้ว อธิบดีกรมอุตุนิยมวิทยาขึ้นไปเผ่าถึงที่นั่น กราบทูลว่า คำพยากรณ์อากาศของกรมปรากฏแน่ชัดว่าจะเกิดพายุใหญ่ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน เกรงจะเป็นอันตรายต่อการเสด็จพระราชดำเนิน เพราะเพียงแค่นกตกหนักเท่านั้น สนาบบินก็จะยุบตัวลง ท่านนายกรัฐมนตรีจึงให้มาหารือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าควรจะเปลี่ยนกำหนดวันเปิดเขื่อนหรือไม่

แต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านตอบว่า “เรื่องนี้อาตมภาพได้ตรวจตราดูโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้ว เห็นเป็นอุดมฤกษ์ ซึ่งมั่นใจว่าดินฟ้าอากาศจะผันแปรไปให้ผิดฤกษ์นั้น มิได้ เว้นเสียแต่ชะตากรรมของบ้านเมืองจะถึงที่สุดเสียแล้วเท่านั้น” อธิบดีกรมอุตุนิยมวิทยา ก็ต้องกราบลาไปรายงานนายกรัฐมนตรี ซึ่งพูดว่า “ถ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเอา

งั้น ก็ต้องแล้วแต่ท่าน”

ครั้นถึงกำหนด พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยเครื่องบินพระที่นั่ง ไปทรงเปิดเขื่อนที่ต่งตามพระบรมนามาภิไธย ทั้งยังพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา แก่อธิบดีกรมชลประทานด้วย นับว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก ทูตานุทูตและคณะรัฐมนตรี ตลอดจนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เข้าเฝ้ากันมากหน้า สมเด็จเจ้าพระราชาคณะเจริญพระพรหมมณฑ์ นับเป็นศิริมงคลยิ่ง พอเสร็จพระราชกิจแล้ว ก็ทรงขึ้นเครื่องบินพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพฯ โดยคณะรัฐมนตรีและทูตานุทูตก็ขึ้นเครื่องบินกลับตามเสด็จ

บ่ายวันนั้นเองฝนตั้งเค้ามา พายุใหญ่พัดกระหน่ำ ฝนตกใหญ่ ลานบินเหลวและ ถนนที่ทำไว้ชั่วคราววุ่นวายไป ตรงตามคำของกรมอุตุนิยมวิทยา เป็นแต่ว่าพายุมาภายหลังฤกษ์สมเด็จ ซึ่งทางวงการโหราศาสตร์ถือว่าฤกษ์ดี ต้องมีฝนฟ้าฉ่ำชุ่ม เมื่อเสร็จงานแล้วเพื่อไปรียปรายให้ศิริมงคลทั่วพิภพมณฑล เป็นอันว่าทุกคนพอใจกับคำพยากรณ์ของตน และงานก็เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยทุกประการ

ข้าพเจ้าได้ยินเรื่องนี้จาก นายแพทย์พิชิต เหล่าสุนทร ซึ่งเป็นหมอประจำตัวและเป็นเพื่อนนักเรียนรุ่นเดียวกับอธิบดีกรมชลประทานในเวลานั้น ท่านเล่าให้ฟังเมื่อไปเมืองจีนด้วยกัน ใน พ.ศ.

๒๕๒๓ อันเป็นรายการทัศนารของสยามสมาคม ต่อมาข้าพเจ้าจัดรายการทำนองนั้นของสมาคมดังกล่าวอีก หากคราวนี้เราไปเที่ยวเกาะตะรุเตากัน คุณหญิงโฉมศรี กำภู ภรรยาท่านอธิบดีกรมชลประทานที่เวลานั้นไปด้วย ข้าพเจ้าเล่าเรื่องนี้ให้ฟัง ท่านรับรองว่าเป็นความจริง ทั้งยังเสริมเติมต่ออีกด้วยว่า ม.ล. ชูชาติสามีท่านนับถือสมเด็จพระวัดสระเกศนัก จะทำอะไร ต้องไปปรึกษาหารือเสมอ คราวหนึ่งจะเดินทางไปต่างประเทศเที่ยวบินเดียวกับนายเกษม ลำชา ไปได้กราบลาสมเด็จพระเจ้า ๕ ท่านว่าเที่ยวบินนั้นไม่เหมาะ ควรเดินทางไปก่อนจากนั้น ๓ วัน ซึ่งคุณชูชาติก็เชื่อ เป็นเหตุให้คุณหญิงผู้ภรรยาโกรธสมเด็จมาก ที่สามีต้องออกจากบ้านเร็วกว่ากำหนด ถึงกับบริภาษสามีว่า “เธอ นี่พุทธศตวรรษ ๒๕ แล้วนะ เขาไปโลกพระจันทร์กันแล้วยังเชื่ออำนาจของดาวพระเคราะห์กันอยู่อีกหรือ”

แต่คุณชูชาติห้ามเอาไว้ ว่าจิ้งจอกทั้งเขายังเชื่อกัน นี่สมเด็จท่านทั้งที่ จะไม่เชื่อท่านหรือ โดยที่เราก็นับถือท่านกันมานานนักแล้ว ผลก็คือเครื่องบินลำที่นายเกษม ลำชานั่งไปนั้น เกิดอุบัติเหตุ เรือบินตก ตายกันหมดทั้งลำ

คุณหญิงเล่าว่าพอได้ข่าวแล้วชนลุด ต้องรีบไปถวายนมัสการสมเด็จถึงวัดสระเกศ ซึ่งตอบเพียงว่า “คุณดวงคุณชูชาติแล้ว เห็นว่ายังไม่ถึงฆาต ถ้าไปกับเขาอาจช่วยเขาด้วยก็ได้ หรืออาจรอดมาคน

เดี๋ยวก็ได้ แต่อาตมภาพเห็นว่าเรื่องพวกนี้ไม่ควรเสี่ยง” คุณหญิงบอกว่า แท้^{นี้}นั้มารักและเคารพสมเด็จพระเจ้าขึ้นอีกเป็นกอง ทางบ้านกำภูส่งสารกับข้าวถวายสมเด็จพระเจ้าตลอดมา

พระยาศรีสรราชภักดี ซึ่งเป็นลุงหรืออา ม.ล. ชูชาติ ก็ไปมาหาสู่อยู่กับเจ้าคุณอาจารย์ของข้าพเจ้าเป็นประจำ เมื่อท่านทำพินัยกรรม ยังไปฝากไว้ที่เจ้าคุณอาจารย์

นับว่าคนโบราณนั้นใกล้ชิดสนิทสนมกับพระมาก และไว้นือเชื่อใจพระที่ตนเคารพอย่างที่สุด ทั้งนี้เพราะพระดี มีแต่อนุเคราะห์ให้คน โดยไม่หวังผลประโยชน์อะไรจากเขา ยังมีวิทยาการอันอาจสงเคราะห์เขาได้นอกเหนือไปจากพระสัทธรรมอันบริสุทธิ์ ยิ่งเห็นยว^งเขาเข้ามาหากระแสนแห่งธรรมได้มากขึ้น โดยที่สมัยนั้น ชนชั้นนาก็ยังไม่ได้หันหลังให้วัดให้พระดังสมัยหลังๆ มา ครุๆ ของเราก็น่าจะเอาเยี่ยงอย่างเช่นนี้บ้างกระมัง

ที่ว่าพระยาศรีสรราชภักดีเป็นคนโบราณนั้น แท้ที่จริงในสมัยของท่าน ท่านเป็นคนทันสมัยมาก เคยเป็นนายทหารประจำตัวจอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมมาแล้ว ได้ตามเสด็จออกไปเมืองนอกด้วย และท่านเองก็เป็นนายพล ในขณะที่สมัยนั้น เป็นนายพลกันไต่ยากอย่างยิ่ง ลูกสะใภ้ของท่านคนหนึ่งคือคุณหญิงเป้า ซึ่งมีชื่อทางทำขนม

เค็กมาก

ท่านหญิงเป้า หรือ ม.จ. เราหิณาวดีเป็นพระธิดาสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ส่วนราชตระกูลท่านนั้น สืบเชื้อสายขึ้นไปทางวังหน้า แต่เป็นเรื่องใหญ่ ถ้าจะเล่าต้องสืบสาวกันมาก จึงขอยุติไว้เพียงแค่นี้ก่อน

ก่อนจบ ขอแถมท้ายอีกนิด ว่าเมื่อน้องชายของข้าพเจ้าจะแต่งงาน ราวๆ ๒๐ ปีมาแล้ว เขาเข้าไปกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมหมื่นกุณฑลทิศาภิรมย์พงษ์ เพื่อขอประทานฤกษ์มงคลสมรส ทั้งๆ ที่ไม่รู้จักพระองค์ท่านมาก่อน ท่านก็พระทัยดี รับสั่งว่า “เดี๋ยวนะพ่อรอก่อน พระท่านมาขอฤกษ์สัก ให้ฤกษ์พระท่านก่อน ค่อยให้เธอ” ทั้งๆ ที่พระเหล่านั้ ก็ไม่รู้จักพระองค์ท่าน โดยที่เวลานั้นทรงเป็นสกลมหาสังฆปริณายก แต่ดำหนั้ยังรกรู้งอย่างเต็ม และพระทัยดี ไม่มีการแสดงยศศักดิ์อันควรฐานอะไรเลย ครั้นทรงทราบว่าน้องชายข้าพเจ้าเคยบวชเณรอยู่กับท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระภักตร์มุนี ก็รับสั่งถึงอย่างยกย่องสรรเสริญ

นับว่าคนก็ต่างสรรเสริญกันและกันนั่นเอง

นายปรีดี พนมยงค์

วันที่ ๒ พฤษภาคมนี้ เป็นวันตายครบปีของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถ้ายังมีชีวิตอยู่ต่อไปจนวันที่ ๑๑ ก็จะมีอายุครบรอบ ๗ รอบ นักษัตร คือ ๘๔ ปีบริบูรณ์

แม้จะล่วงลับดับชีพไปแล้ว ก็จะมีงานเนื่องในวันเกิดที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ในโอกาสดังกล่าว เพราะคนดีนั้นไม่ตาย ตายแต่ร่างกายและสังขาร หากชื่อเสียงเกียรติคุณจะยังดำรงคงอยู่ตลอดไป นับว่าเป็นชีวิตอันอมตะ ทว่าโลกยกย่องวันเกิดของบุคคลสำคัญ โดยที่อีก ๑๖ ปีต่อเท่านั้น นายปรีดีจะมีอายุครบศตวรรษ เชื่อว่าจะมีงานใหญ่ในวาระนั้นทั้งที่ในประเทศนี้และที่ในประเทศอื่น

ถ้าองค์กรศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติ (UNESCO) ยังดำรงคงสภาพอยู่ เชื่อว่าจะประกาศรับรองงานร้อยปี

นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะรัฐบุรุษของโลก ที่ทำคุณให้บ้านเมือง
 ของตน ตลอดจนมนุษยชาติ ในด้านการศึกษา ซึ่งนายปรีดีถือว่าเป็น
 เป็นหลักสำคัญอันหนึ่งในหลักทั้ง ๖ ประการ ของคณะราษฎร ใน
 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบราชาธิปไตย ที่คนจำนวน
 น้อยเป็นใหญ่ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนพลเมืองเป็น
 ใหญ่ ทั้งนี้โดยไม่ต้องเอ่ยถึงการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ
 การเมือง ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาเปิดแห่งแรกของไทย ให้โอกาส
 แก่ประชาชนทั่วไปได้เรียนชั้นสูงได้ ทั้งนี้เพื่อจะได้มีแกนทางจริย-
 ธรรมเป็นต้นนำวิถีชีวิต สำหรับรับใช้เพื่อนร่วมชาติทางด้านการ
 เมือง นับเป็นการปลูกมโนธรรมสำนึกที่สำคัญยิ่ง

เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้ถูกตัดคำว่าการเมืองไปนั้น
 ได้กลายสภาพไปเป็นสถาบันอุดมศึกษาแบบปิดอย่างเชื่อง ๆ ในการ
 ผลិតคน เพื่อรับใช้ระบบราชการ อย่างขาดหลักการประชาธิปไตย
 นับว่าน่าที่จะต้องได้สวนกันอย่างฉฉฉฉฉฉ ห่วงใจการศึกษาที่เป็นเพียง
 เครื่องมือของรัฐบาล หรือธุรกิจการค้าในการมอมเมาประชาชนให้
 สยบยอมรับระบบของสังคมอันอยุติธรรม (ในเรื่องสถาบันการศึกษา
 ระบบเปิดกับระบบปิดนี้ ข้าพเจ้าแสดงปาฐกถาอธิบายไว้มากพอควร
 ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงเมื่อเร็ว ๆ นี้ ถ้าสนใจ ข้าพเจ้าจะยินดี
 ฉายซ้ำ)

ในด้านวิทยาศาสตร์นั้น ความคิดของนายปรีดีเป็นไปโดยนัย^๕ โดยแท้ ข้อเขียนทางวิชาการของท่านทั้งหมด^๖ เป็นเหตุเป็นผล เพื่อความถูกต้องถึงามเสมอ โดยเฉพาะก็แนวคิดทางการเมืองของท่านนั้นเป็นไปโดยนัยแห่งวิทยาศาสตร์สังคมนิยม ชนิดที่ไม่ติดกฎเกณฑ์หรือลัทธิคัมภีร์ใด ด้วยเหตุฉะนั้น เผด็จการฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาจึงทนท่านกันไม่ได้ เป็นเหตุให้ท่านต้องพลัดพรากจากอำนาจทางการเมือง และออกไปอาศัยบ้านอื่นเมืองอื่นอยู่กว่า ๓๐ ปี ในขณะที่นักการเมืองที่ฉวยโอกาสต่าง ๆ กลับลอยนวลอยู่ได้อย่างสบาย แม้จะถูกประชาชนขับไล่ออกไป จนถูกหาว่าเป็นทรราช แม้จนทรัพย์สินสมบัติถูกริบเข้าเป็นของหลวง หากก็ยังเป็นที่ยอมรับกันอยู่ได้ในสังคมชั้นสูงขณะมีชีวิต แม้เมื่อตายแล้ว ก็ยังมีอนุสาวรีย์ ที่ได้รับการยกย่องจากเบื้องสูงกันอีกด้วย

ความคิด คำพูด และการกระทำของนายปรีดี ทางด้านการศึกษาและวิทยาศาสตร์ แม้จะสำคัญ แต่ก็ยังเป็นรองการงานทางด้านวัฒนธรรม

ลำพังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเพียงให้มีรัฐธรรมนูญให้มีรัฐสภาโดยไม่แก้ไขพื้นฐานทางวัฒนธรรมแล้วไซ้^๗ นายปรีดีจะไม่ต้องกระทบกระเทือนกับอำนาจแห่งสถานะเดิมเลย ทั้งนี้เพราะนายปรีดีเป็นคนสุภาพไม่มักใหญ่ใฝ่สูง^๘ ทั้งยังยอมไกล่เกลี่ยกับผู้คน

อีกด้วย แต่เป็นเพราะนายปรีดีต้องการพลิกแผ่นดิน คือต้องการให้
 ผู้เมืองกลายเป็นพลเมือง ให้ไพร่ฟ้าข้าศึกเป็นประชาราษฎร และ
 ให้คนที่อาศัยใบบัญเจ้านายอยู่ ได้เป็นเจ้าของแผ่นดิน มีสิทธิมีเสียง
 ในการตัดสินชะตากรรมของตนเอง ตลอดจนของประเทศชาติ

นี่เองคือการปฏิวัติวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง และนี่คือรากฐานทาง
 การเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งฝ่ายตรงกันข้ามจำต้องกำจัดนายปรีดี
 เสียจากประเทศนี้ หาไม่ไหนเลยคนอื่น ๆ ที่ร่วมงานมากับนายปรีดีจึง
 ไม่ถูกรังแกถึงขนาดนั้นแล้ว และเมื่อขับไล่ไล่ส่งนายปรีดีไปได้แล้ว
 ได้มีการถอยหลังเข้าคลองไปสู่สถานะเดิมในทุก ๆ ทาง อาทิ ปกิริยา
 ภายนอก เช่น การหมอบคลานก็กลับเป็นที่นิยมกันอีก ความคิดทาง
 วิทยาศาสตร์หมดไป หากมีไสยศาสตร์เข้ามาแทนที่ แม้จะรักษา
 ประชาธิปไตยไว้ในรูปแบบ แต่โดยเนื้อหาสาระเป็นเผด็จการ

แม้ในวงการศึกษาก็ขาดความคิดชนิดที่เน้นหนักไปสู่ความ
 คิดที่อิสระ ที่เป็นไทแก่ตัว ที่จะนำไปสู่การเป็นเจ้าของบ้านเมืองร่วม
 กัน หากผู้น้อยต้องยอมให้ผู้ใหญ่ ไม่ว่าผู้ใหญ่จะถูกหรือผิดก็ตาม
 ธรรมะไม่ได้เป็นใหญ่หากอธรรมเป็นใหญ่ ใช้คำว่าสถาบันศักดิ์สิทธิ์
 สกดคนให้สยบยอมต่ออำนาจวาสนา โดยไม่มีเหตุผลที่ลึกซึ้งใด ๆ
 ๕๕
 ทางสน

ด้วยเหตุฉะนั้น เมื่อนายปรีดีตายจากไป จึงไม่มีคำสตุดิใด ๆ จาก

รัฐบาล ทั้งๆ ที่นายปรีดีเคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเป็นนายกรัฐมนตรีมาในช่วงที่สำคัญของบ้านเมือง แม้รัฐสภาก็ไม่มีการไว้อาลัยอะไรเลย ทั้งๆ ที่นายปรีดีเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดมีรัฐสภาขึ้นเป็นครั้งแรก และเป็นเลขาธิการคนแรกของรัฐสภาด้วย ข้ออ้างก็คือรัฐสภาไทยไว้อาลัยได้แต่สมาชิกในขณะนั้น แสดงว่าเราถกกันตามรูปแบบยิ่งกว่าเนื้อหาสาระ หากไม่ก็แสดงว่ามีภยากติครอบงำกลัวอำนาจหรือความศักดิ์สิทธิ์มหัศจรรย์เหนือเหตุผลหรือสามัญสำนึกกันกระมัง

พูดอย่างคนถือพุทธ ก็น่าจะต้องมีกตัญญูทุกเวที ไม่แต่แก่ผู้ที่เราชีวิตเข้าเสี่ยงเพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตย หากยังเอาชีวิตและตำแหน่งหน้าที่อันสูงสุด เข้าเสี่ยงทำเสรีไทย จนได้มาซึ่งเอกราชอธิปไตยในตอนสงครามโลกครั้งที่ ๒ อีกด้วย นี่มิใช่หรือคือการปฏิวัติวัฒนธรรม ถ้าปราศจากคุณธรรมเช่นนั้น เราจะเป็นไทหรือเป็นทาสกันเล่า

ที่จริง ก็ไม่แปลก ที่ทางดำเนินนิติบัญญัติและดำเนินบริหาร มองไม่เห็นคุณค่าของนายปรีดีในเวลานี้ เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีเอง ก็ถูกละเลยมากกว่า ๑๕๐ ปี และถ้าพระราชราชนิพนธ์ไม่เรียกร้องอย่างจริงจัง อนุสาวรีย์ของพระเจ้ากรุงธนบุรีคงมีขึ้นไม่ได้ แม้จนสะพานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็เกิดขึ้นได้ ก็โดยนัยนี้

นิมิตตีก็นั่งตรงที่นายปรีดี ไม่ต้องรอนานถึงขนาดนั้น อย่างน้อยเวลานี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้ตั้งอนุสรณ์สถานสำหรับท่านผู้ประกาศการณ์การขึ้นแล้ว โดยจะมีรูปเป็นอนุสาวรีย์ไว้ด้วย นับว่าท่านจะเป็นสามัญชนคนไทยคนแรก ที่จะมีรูปเป็นอนุสาวรีย์ให้ไว้ที่ในเมืองกรุง นอกเหนือไปจากพระรูปเจ้านาย ซึ่งก็ได้ทรงทำคุณประโยชน์ให้ไว้กันแทบทุกพระองค์ แต่การยกย่องสามัญชนก็เป็นสิ่งสำคัญด้วยไม่ใช่หรือ ชาตินิยมไม่ควรเป็นคำวินิจฉัยขั้นสุดท้าย หากคุณวุฒิและจริยวุฒิต่างหาก นี่ก็มีพระพุทธรูปพจน์รับรองไว้อย่างเป็นหลักฐาน

ที่เอ่ยมาว่า หน่วยงานด้านนิติบัญญัติและบริหารงานของรัฐ ไม่กล้าทำอะไรให้นายปรีดีนั้น ไม่ได้เอ่ยถึงหน่วยงานด้านตุลาการ เพราะต้องขอชมศาลไทย ว่าจำเดิมแต่ตัดสินคดีกรณีสวรรคตอย่างผิดพลาด จนผู้บริสุทธิ์ทั้ง ๓ ถูกประหารชีวิตกันไปแล้ว ต่อมาศาลทุกศาลได้ยื่นกรานถึงความบริสุทธิ์ของนายปรีดี ในกรณีนี้ มาโดยตลอด แสดงว่าในระยะหลัง ๆ มา^{นี้} โดยเฉพาะในกรณีที่ว่า^{นี้} ศาลมีความกล้าหาญทางจริยธรรมมากขึ้น และตัดสินอย่างเที่ยงธรรม^{นี้} ทั้งแม้จนอดีตนายกรัฐมนตรีนายปรีดีที่จางคนไปร้องตะโกนในโรงภาพยนตร์ว่า “ปรีดีฆ่าในหลวง” ก็ต้องยอมรับสารภาพผิด ถึงต้องขอขมาต่อนายปรีดี มาแต่ท่านยังมีชีวิตอยู่แล้ว แต่แล้ว การให้ร้ายนายปรีดีใน

ท่านเองนี้ ก็ยังมีอยู่นอกโรงนอกศาล แม้ท่านจะล่องลับดับขันธไปแล้วก็ตาม

ถ้าฝ่ายนิติบัญญัติกล้า เช่นฝ่ายตุลาการ อย่างน้อยอนุสาวรีย์ที่หน้ารัฐสภาจะต้องมีรูปพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) และหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ยื่นเคียงข้างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกเป็นแน่ เพราะอย่างน้อย ๒ ท่านนั้นก็เป็นผู้นำฝ่ายทหารและพลเรือน ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบเดิมมาสู่ระบอบประชาธิปไตย

ถ้าฝ่ายบริหารกล้า นายกรัฐมนตรีคงจะมีน้ำใจแสดงความเห็นอกเห็นใจออกมาให้ปรากฏ อย่างน้อยคณะรัฐมนตรี และคณะองคมนตรี คงมีพวงมาลาไปสักการศพ และรัฐบาลคงจะกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานไฟหลวงออกไปพระราชทาน ณ สุสานที่เผาศพนายปรีดี ณ กรุงปารีส หรือแม้จนน้ำใจ อันน้อยที่สุดก็น่าจะแสดงออกได้ด้วยการส่งใครไปหาหรือท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ ขอร่วมมือหรืออำนวยความสะดวกต่าง ๆ แต่ท่านที่เคยรับใช้ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มาอย่างเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัว โดยสุจริตและยุติธรรม ที่เห็นได้ชัดๆก็คือ ไม่เคยกอบโกยทรัพย์สินจากการใดๆให้ตัวเองและครอบครัวมาเลย หากดำรงชีวิตอย่างยากจนมาโดย

๔๔ ลอกกราบสังคมเพื่อครู

ตลอด ซึ่งผิดกับอดีตนายกรัฐมนตรีนะทุก ๆ คนเลยก็ว่าได้ ทั้งนี้โดยไม่
จำต้องเอ่ยถึงธนาคารแห่งประเทศไทย เทศบาลนครกรุงเทพ ฯ สภา
พัฒนาเศรษฐกิจ ฯลฯ ที่ได้มีขึ้น เพราะความคิดและการกระทำของ
นายปรีดี พนมยงค์

สยามสมาคมเสียอีก แม้จะเป็นหน่วยงานเอกชน แต่คณะ
กรรมการก็ได้แสดงอาการไว้อาลัย จัดให้มีปาฐกถาพิเศษเป็นที่ระลึก
และส่งเงินไปสมทบทุนมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ โดยเก็บเงินจากการ
ฉายภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ที่นายปรีดีจัดการสร้างขึ้นเมื่อ
ราว ๆ ๔๐ ปีมาแล้ว เพื่อกระตุ้นเตือนให้เพื่อนมนุษย์เห็นคุณค่าของ
อิทธิธรรมและการทศ ยิ่งกว่าการบราฆ่าฟันกันอย่างเห็นแก่ตัว แม้
จะอ้างประโยชน์ของชาติหรืออะไรก็ตามที หรือเป็นไปเพราะเหตุ
ลระมังที่ทหารผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน จึงทนพลเรือนผู้รักสันติภาพ
อย่างนายปรีดีไม่ได้

มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตื่นตัวกับมรดกกรรมของนายปรีดีมาก
โดยเห็นกันมากขึ้นแล้ว ว่าคนที่ไม่ได้รับการเหลียวแลจากชนชั้นนำ
ที่กุมชะตากรรมของบ้านเมืองในบัดนี้ แม้จนนักเรียนต่าง ๆ ในต่าง
จังหวัดก็เคลื่อนไหวกันหลายแห่ง มีการแสดงปาฐกถา อภิปราย
แสดงนิทรรศการถึงชีวิตและผลงานของนายปรีดี โดยที่ตำราเรียน
ต่าง ๆ แทบไม่เอ่ยถึงวีรกรรมของนายปรีดีมากกว่า ๓๐ ปีแล้ว หรือ

ถ้าเอื่อยก็เอื่อยโดยบิดเบือนจนเป็นนัยลบไปหมด ถึงกับต้องฟ้องร้องกัน
ว่าข้อเขียนนั้น ๆ เป็นเท็จ ดังประวัติศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิต
ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์เป็นตัวอย่าง นอกไปจากนั้นแล้ว สื่อ
มวลชนของรัฐก็ยิ่งเจียบเกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์เอาเลย จะมีกระ
แสกระแสสายออกมาบ้าง ก็เป็นอย่างอุบัติเหตุเท่านั้นเอง

ที่น่าชม ก็คือวงการคณะสงฆ์ ซึ่งแสดงความกล้าออกมาอย่าง
เด่นชัด วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ จัณนิทรรศการเกี่ยวกับนายปรีดี
ที่บนตำหนักสมเด็จพระสังฆราช มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัด
ปาฐกถาและอภิปรายเรื่อง “ร้อยวันปรีดี ร้อยปีสิทธิพร” ยังวัดชล
ประทานรังสฤษฎิ์ และอื่นๆ อีก

มิใช่ต้องเอ่ยว่า สมเด็จพระอริยวงศ์ องค์พระสังฆมนตรี แห่ง
วัดราชบพิธ ได้ทรงพระนิพนธ์คำโคลงไว้อาลัยอย่างทำหายความ
เลวร้ายของมนุษย์ที่ไม่ยกย่องคนดี ทั้งยังเสด็จไปประทานพระ
ธรรมเทศนา สรรเสริญท่านรัฐบุรุษอาวุโส ณ วัดพนมยงค์ จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา อันเป็นบ้านเกิดของท่าน เมื่อวันทำบุญร้อยวัน
เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ท่าน ได้ยินว่าในวันที่ ๑๒ พฤษภาคมนี้ก็จะ
เสด็จไปทรงแสดงปาฐกถาธรรม ที่วัดเบญจมบพิตร อันเป็นสำนักที่
นายปรีดีเคยเป็นเด็กวัด และเป็นนักเรียนมัธยมมาที่นั่น ในโอกาส
วันชาติกาลครบ ๗ รอบนักษัตร โดยที่ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๕๐ ลอกคราบสังคมเพื่อครู

สถาบันการศึกษาอื่น ๆ และสยามสมาคม ตลอดจนหน่วยงานเอกชน
อีกมาก จะจัดงานที่ระลึกถึงบูรพาจารย์ของสยามในช่วงนั้น

ถ้าโรงเรียนใดในต่างจังหวัดต้องการนิทรรศการภาพถ่ายเกี่ยวกับชีวิตและผลงานของนายปรีดี พนมยงค์ ไปแสดงในเวลาต่อ ๆ ไป หรืออยากได้ภาพสไลด์ชุดชีวประวัติไปฉายให้อนุชนชม ก็ติดต่อได้ที่มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ (๑๗๒ ซอยสวนพลู ถนนสาทรใต้ กทม. ๑๐๑๒๐) ซึ่งยินดีรับบริจาคเงินสมทบทุน เพื่อเกื้อหนุนเจตนารมณ์ของท่านอดีตรัฐบุรุษอาวุโส ในอันที่จะพัฒนาความคิดของเพื่อนร่วมชาติให้บังเกิดมโนธรรมสำนึกอย่างยุติธรรมตามระบอบประชาธิปไตยที่เป็นจริงทุกประการ มูลนิธิฯ และหน่วยงานอื่นๆ ได้ตีพิมพ์งานนิพนธ์ของท่านและที่เกี่ยวข้องกับท่านออกมาแล้วเรื่อย ๆ น่าที่ครู ๆ พวกเราจะได้อ่านกัน เพื่อจะได้รู้เท่าทันสถานการณ์ทางวัฒนธรรมและการเมือง หาไม่จะถูกบิดเบือนข้อเท็จจริงเอาง่าย ๆ

แม้คนอย่างข้าพเจ้ายังเคยเข้าใจนายปรีดีผิดมามาก เคยเห็นคุณของท่านเป็นโทษไปด้วยซ้ำ จนต้องขอโทษจากท่าน เมื่อทราบว่าอะไรเป็นอะไร ข้าพเจ้าได้อธิบายความซึ้งใจไว้แล้ว ดังมูลนิธิโกมลคีมทองได้รวมพิมพ์เป็นเล่มไว้แล้วในชื่อว่า *เรื่องนายปรีดี พนมยงค์ ตามทัศนะของ ส. ศิวรักษ์* ถ้าท่านสนใจจะเริ่มจากการอ่านเล่มนี้ของข้าพเจ้า ก็ไม่ห้าม แต่ข้อสำคัญอย่าอ่านเล่มเดียว และ

อย่าฟังความข้างเดียว

การเข้าหาความจริงนั้น บางทีต้องใช้เวลาและความเพียร
ตลอดจนความอดทน แต่ถ้าครูไม่แสวงหาสัจจะเสียแล้ว ชีวิตก็มีค่า
เพียงเท่ากับนักโฆษณาชวนเชื่อเท่านั้น แต่ถ้าได้ล้มchimรสแห่งสัจจา
แล้วไซ้ร้ คุณค่าของเราจะสูงส่งขึ้นเป็นไหน ๆ ยิ่งถ้าได้รู้จักปฐนีย
บุคคล ซึ่งมีชีวิตสัมผัสกับความเป็นครูผู้เสียสละประโยชน์สุขส่วนตน
เพื่อส่วนรวมอย่างนายปรีดี พนมยงค์ด้วยแล้ว จะช่วยให้เราเข้าถึง
อุดมมงคลทั้ง ๓ ข้อเลยทีเดียว คือการเลิกคบคนพาล หาญเข้าคบ
บัณฑิต และบูชาผู้ที่ควรบูชา ทั้ง ๓ ขันตอนนี้ จำเป็นโดยแท้
สำหรับผู้ที่ต้องการจะเป็นวิญญูชน

พระยามานวราชเสวีและพี่ชายของท่าน

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พระยามานวราชเสวีถึงแก่กรรมลง โดยแทบไม่เป็นข่าวเอาเลย คนส่วนใหญ่ในประเทศแทบไม่รู้กันด้วยซ้ำว่าท่านยังมีชีวิตอยู่มาจนถึงเวลานั้น และคงไม่รู้จักกันด้วยว่าท่านมีความสำคัญอย่างไร ยิ่งในระยะหลังๆ มา ท่านมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายตามประสาคนแก่และมีอายุยืนนานมาจน ๙๖ ปี ถ้านับอย่างเก่า ก็เท่ากับ ๘ รอบนักษัตร โดยที่มาถึงวันนี้ ท่านก็เห็นจะสิ้นชีวิตมาได้ครบ ๑๐๐ วันแล้ว ข้าพเจ้าเห็นควรเขียนถึงท่าน ให้ได้รู้จักกันในวงกว้างออกไป

ความจริง เมื่อพูดถึงเจ้าคุณมานวราชเสวี ก็ต้องพูดถึงเจ้าคุณศรีธรรมมาธิเบศร์ พี่ชายของท่าน ซึ่งเป็นเจ้าพระยาคนสุดท้ายของกรุงรัตนโกสินทร์ คือหลังจากท่านแล้วก็มีได้ทรงแต่งตั้งฐานัน

ครั้นถึงชั้นนอก และในบรรดาเจ้าพระยาทั้งหลายนั้น ท่านดำรงชีวิตมาจนเป็นคนสุดท้าย ถึงอสัญกรรมล่วงลับไปเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง นับว่าพี่น้องคุณมีบุญบารมีปาน ๆ กัน และมีสุขภาพอนามัยดีคล้าย ๆ กัน ประกอบกับมีอายุยืนนานด้วยกันทั้งคู่

เจ้าคุณผู้พี่ชื่อจิตร เจ้าคุณผู้น้องชื่อปลอด เป็นสมาชิกอยู่ในสกุล ณ สงขลา ท่านทั้งสองนี้ มีภูมิลำเนาถิ่นฐานอยู่ใกล้ ๆ กัน ทางถนนสีลมและถนนสาทร ภูมิลำเนาของเจ้าคุณผู้พี่ชื่อว่า บ้านจิตสุข ของเจ้าคุณผู้น้องชื่อว่า บ้านปลอดภัย เป็นตึกใหญ่ บริเวณกว้าง เครื่องเรือนประดับอย่างมีรสนิยม สัมกับความเป็นผู้ดีเก่า ในสมัยราชาธิปไตย

สกุล ณ สงขลา นั้น บ่งให้เห็นแล้วว่า เป็นเจ้าบ้านผ่านเมืองของจังหวัดนั้น สืบกันมาหลายชั่วอายุคน ต้นตระกูลเป็นจีนชกเกียน มีที่ฝังศพบรรพบุรุษอยู่ที่จังหวัดนั้น อันชนทะเลเบียนเป็นโบราณสถานไว้แล้ว และในบรรดาสมาชิกของสกุลนี้ เจ้าคุณพี่น้องคุณคู่นี้มีชื่อเสียงเกียรติคุณที่สุด และรับใช้บ้านเมืองมาอย่างแทบจะถึงที่สุดด้วย

แม้ท่านทั้ง ๒ จะมีเชื้อสายมาจากปักกิ่งได้ แต่ทางฝ่ายมารดา ท่านหรือบุพการีของท่านเป็นลาว มาจากแม่น้ำโขงฝั่งข้างโน้น ถึงสร้างวัดไว้ในละแวกที่ชาวลาวเคยตั้งถิ่นฐานอยู่ อันเคยเรียก

กันว่าบ้านลาว ซึ่งอยู่ถัดบ้านทะวายลงไป ทางถนนเจริญกรุงตอนล่าง วัตนัน ต่อมาได้รับนามว่าวัดสุทธิวาราม ตามชื่อท่านสุก ซึ่งเป็นผู้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา แม้จะเป็นวัดราษฎร์ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ก็เคยเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐิน ทั้งนี้เพื่อพระราชทานเกียรติยศแก่ท่านเจ้าคุณ ๒ พี่น้อง^๕ โดยที่เวลานั้นท่านเป็นองคมนตรีอยู่ด้วยกันทั้งคู่

เวลานั้น ถือกันว่าองคมนตรีสูงส่งกว่ารัฐมนตรี แม้ทางกฎหมาย องคมนตรีจะมีหน้าที่เพียงเป็นผู้ถวายความเห็นพระราชมหากษัตริย์ โดยไม่ต้องรับผิดชอบกับการบริหารบ้านเมือง แต่ตราบจนถึงขณะที่พี่น้อง ๒ ท่าน^๕ เป็นองคมนตรี ผู้ที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าว มักเคยเป็นเสนาบดี รัฐมนตรี ประธานรัฐสภา หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มาแล้วด้วยซ้ำ โดยที่แต่ละท่านก็เป็นที่ยกย่องกันว่าซื่อสัตย์ ยุติธรรม และโอบอ้อมอารี เป็นที่มหาชนเคารพนับถือได้โดยสนิทใจ ไม่กั๊กพะเลวร้ายดังองคมนตรีบางคนในสมัยต่อมา

เจ้าคุณ ๒ พี่น้อง^๕ ว่ากันที่สัตย์ที่จริงแล้ว เป็นชาวกรุงเทพฯ^๕ นีเอง เป็นนักเรียนอัสสัมชัญมาแต่สมัยแรก ๆ แต่เมื่อท่านบาทหลวงคอลัมเบต์ยังบริหารกิจการเอง ตราบมาจนถึงพวกภราดาคณะเซนต์คาเบรียลรับช่วงมาดำเนินการสอนสืบทอด ปรากฏว่าทั้ง ๒ ท่าน^๕

เป็นที่รักใคร่ของครูบาอาจารย์ ซึ่งเรียกท่านกันว่า คุณจิตร และคุณ
 พลอด^๕ ทั้งนี้เพราะท่านมีเชื้อสายผู้ดี หากเป็นคณธรรมดาสามัญเรียก
 กันว่านายเฉยๆ อย่างพระยาอนุমানราชชนกก็เรียกกันแต่ว่า นายยง
 เท้าน^๕เอง

คุณจิตรและคุณพลอดเรียนเก่งทั้งคู่ และสอบชิงทุนเล่าเรียน
 ของหลวงได้ไปเรียนต่อยังยุโรปทั้งคู่ด้วย โดยเรียนเป็นเนติบัณฑิต
 อังกฤษกลับมา เมื่อก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เจ้าคุณผู้พี่ได้เป็น
 เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และเจ้าคุณผู้น้องได้เป็นอธิบดีกรมอัย
 การ ซึ่งเป็นกรมใหญ่ที่สำคัญ โดยที่เวลานั้นอธิบดียังมีน้อย ใคร
 ได้ดำรงตำแหน่งเช่นนี้ ถือกันว่ามียศศักดิ์อัครฐานสูง แต่แล้วท่าน
 ทั้งสอง^๕ ก็อายุน้อยด้วยกันทั้งคู่

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตยมาเป็น
 ประชาธิปไตยใน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น แม้เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์จะ
 ต้องออกจากตำแหน่งเสนาบดี ต่อมาท่านก็ได้เป็นประธานรัฐสภามี
 หน้าที่ไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังประเทศอังกฤษ
 พร้อมด้วยหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ และนายดิเรก ชัยนาม เพื่อ
 กราบบังคมทูลขออย่าให้ทรงสละราชสมบัติ พร้อมทั้งมีหน้าที่ทาบ
 ทามและอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นครอง
 ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๘ ด้วย โดยที่บทบาทท่านในระยะต่อๆ มา

จะขอละไว้ ไม่เอ๋ยถึงในที่นี้

สำหรับเจ้าคุณมานวราชเสวีนั่น ต้องถือว่าท่านใกล้ชิดกับพวกก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ มากกว่าพี่ชาย เพราะท่านผู้หญิงศรี ภรรยาของท่าน เป็นพี่สาว ดร. ตั้ว ลพานุกรม ซึ่งเป็นก่อการคนสำคัญ นัยว่าท่านเจ้าคุณมีส่วนปกป้องน้องภรรยามาแล้วด้วย เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงสงสัยว่า “นายตั้วจะเป็นกบฏ”

ต่อมาเจ้าคุณมาน ๖ ก็ได้เป็นประธานรัฐสภา แทนที่พี่ชาย เมื่อมีการใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๙ แทนฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านประธานรัฐสภาผู้นี้ได้กล่าวชมเชยนายกรัฐมนตรีในเวลานั้น คือ นายปรีดี พนมยงค์ ไว้อย่างจับใจ นับเป็นสุนทรพจน์อันควรที่ครูๆ ของเราจะคัดมาให้ให้นักเรียนได้อ่านกันอย่างกว้างขวาง เพื่อรู้ว่าอะไรเป็นอะไรในประวัติศาสตร์

และในต้นรัชกาลปัจจุบันนี้เอง เจ้าคุณมานวราชเสวี่ได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นับได้ว่าท่านเป็นสามัญชนคนเดียวที่ร่วมอยู่ในคณะผู้สำเร็จราชการชุดแรก โดยที่อีกท่านหนึ่งนั้นเป็นเจ้านายอันสูงศักดิ์ คือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ซึ่งก็เคยถูกจอมพล ป. พิบูลสงคราม สั่งจับและเอาเข้าคุก โดยถอดพระราชอิสริยยศออกหมด จนเป็นเพียงนักโทษชายรังสิตเท่านั้น

เมื่อเกิดรัฐประหารขึ้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ อันเป็นเหตุให้ทหารกลับมาปกครองบ้านเมืองสืบต่อมาจนบัดนี้นั้น คณะผู้สำเร็จฯ ได้ประกาศมอบอำนาจให้คณะรัฐประหาร โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นเผด็จการ ทำหน้าที่รักษาพระนคร หรืออะไรทำนองนั้น ปรากฏว่าเจ้าคุณมานวราชเสวีไม่ยอมลงนามในกระแสพระราชโองการนี้ มีแต่กรมขุนชัยนาทนเรนทรพระนามพระองค์เดียว แสดงว่าไม่ทรงทราบวิชากฎหมาย เพราะในทางนิติบัญญัติ ประกาศเช่นนี้ ต้องถือว่าเป็นโมฆะ ดังเมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ออกประกาศสงครามกับมหาอำนาจฝ่ายพันธมิตร ก็ถือว่าเป็นโมฆะเช่นกัน เพราะนายปรีดี พนมยงค์ หนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ไม่ยอมลงนามนั่นเอง

ผลแห่งสงครามอันเป็นโมฆะนี้ ช่วยให้ประเทศไทยรักษาอิสระอธิปไตยสืบต่อมาได้ภายหลังสงคราม ทั้งนี้เพราะมีขบวนการเสรีไทยช่วยหนุนอยู่ด้วยเป็นประการสำคัญ นับว่าน่าเสียดายที่รัฐบาลทหารไม่เป็นโมฆะได้จริง จึงยังสืบทอดจอมพล และพลเอกปกครองบ้านเมืองอย่างผิดระบอบประชาธิปไตยสืบ ๆ กันลงมาจนบัดนี้ ในแง่หนึ่งก็ต้องถือว่า เจ้าคุณมานฯ ท่านแสดงความกล้าหาญทางจริยธรรมและทางการเมืองอย่างน่าสนใจยิ่ง

คณะทหารใช้วิธีการโค่นล้มรัฐบาลพลเรือนในระบอบประชาธิปไตย

ธิปไตย โดยใช้รูปแบบราชาธิปไตยมาหล่อ ทั้งรัฐธรรมนูญฉบับได้
 ตุ่มและฉบับ พ.ศ. ๒๔๙๒ ถ้วนอนญาติให้มือภริยมนตร์ และองค-
 มนตร์ ดังสมัยก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยนำพระ พระยา เจ้าพระยาและ
 หม่อมเจ้า กลับมาเป็นสมาชิกวุฒิสภา ฯลฯ ผลก็คือเจ้าคุณพี่น้องทั้ง
 ๒ นี้ กลับเข้ามาเป็นองคมนตรีอีกจนได้

ข้าพเจ้าเคยกราบเรียนถามท่านว่า ทั้ง ๆ ที่ท่านไม่ยอมลงนาม
 เมื่ออยู่ในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็เท่ากับว่าท่านคัดค้าน
 ฝ่ายรัฐประหาร แต่เหตุไฉน ท่านจึงเข้าไปเป็นองคมนตรี ที่พวก
 ทหารคิดขึ้นเพื่อเป็นร่วมให้พวกเขา ท่านบอกว่า “พระองค์ธานีท่าน
 ถูกในกรรมชัณนาทชวนเข้าไป ท่านก็เลยหนีบเอาผมเข้าไปด้วย”

ที่จริง เมื่อพระองค์เจ้าธานีนิวัติ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยา-
 กร ทรงเป็นนายกสยามสมาคม ก็ได้โปรดให้เจ้าคุณศรีธรรมมาธิเบศร์
 มาร่วมเป็นอุปนายกด้วย แต่เจ้าคุณมานะ รอดตัวไป โดยที่ทั้ง ๒
 พี่น้องนี้มีบทบาทอย่างสำคัญในสภาอากาศ ส่วนอัสสัมชัญสมาคม
 และสโมสรสี่ลมนั้น เจ้าคุณผู้มีบทบาทมากกว่า

โดยที่เจ้าคุณมานะ ท่านเป็นลูกเขยคุณนายเนียร ลพานุกรม
 ซึ่งเป็นโยมบวชของท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (กี มารชิโน) วัด
 ทองนพคุณ ท่านจึงชอบพอยู่กับท่านเจ้าคุณรูปนี้ด้วย เมื่อท่านเจ้า
 คุณรูปนี้อาพาธ ท่านก็หาหมอจีนไปเยียวยา ถึงกับเคยพาเข้าเผ่า

พระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ครั้นเมื่อท่านเจ้าคุณรูปนั้นมรณภาพลง ท่านก็มาช่วยการงานศพอย่างแข็งขัน ถึงกับมานั่งงานแทนพระองค์วันหนึ่งด้วย แม้ว่าเวลานั้น ท่านจะกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งองคมนตรีแล้วก็ตาม

ข้าพเจ้าเองชอบพอยู่กับท่านบ้างเพียงเล็กน้อย แต่เจาะจงที่ไหน ท่านเป็นต้องเข้ามาทักทายและชวนคุยด้วย แต่ท่านมักเลียงไม่ค่อยเรื่องการบ้านการเมือง หากคุยเรื่องการพระศาสนา ดังท่านเคยช่วยพวกยุวพุทธิกสมาคมอยู่มีใช้น้อย และท่านเคยคุยอวดอยู่เสมอว่าวัดไทยในกรุงกัวลาลัมเปอร์นั้น ท่านได้รับพระบรมราชโองการให้ไปหาทางก่อสร้างจนสำเร็จ ทั้งนี้เพราะท่านชอบพอยู่กับทวน อับดุลราห์มัน นายกรัฐมนตรีคนแรกของมาเลเซีย แม้ท่านผู้นั้นจะเป็นมุสลิม แต่โดยที่มีหม่อมมารดาเป็นไทย จึงขอให้รัฐบาลมาเลเซียออกเงินช่วยสร้างวัดไทยด้วยเป็นจำนวนมาก อุปสรรคข้อขัดข้องต่าง ๆ จึงหมดไปได้โดยง่าย

เจ้าคุณมานะ กับเจ้าคุณอนุมานราชชน เป็นนักเรียนอัสสัมชัญรุ่นไล่ๆ กัน แม้เติบโตขึ้น จะแยกย้ายกันไปคนละครมคนละครกระทรวง แต่บ้านเรือนท่านก็ไม่ห่างกัน โดยที่ทั้ง ๒ ท่านชอบเดินเล่นยามเช้า เป็นการออกกำลังกายอยู่ด้วยกันทั้งคู่ หากเจ้าคุณอนุมานะ ล่วงลับดับชีวิตไปก่อนกว่าสิบห้าปีแล้ว ถ้าอยู่จนบัดนี้ท่านทั้ง ๒ ก็จะมีอายุครบ ๘ รอบนักษัตรเท่าๆ กัน

แม่เจ้าคุณมานะ จะไม่มีชื่อเสียงในทางเป็นครู หรือเป็นนักเขียนเช่นเจ้าคุณอนุมานะ แต่ท่านก็เขียนภาษาไทยได้กระชับ เคยร่วมร่างกฎหมายมาแต่สมัยราชาธิปไตยโน้นแล้ว ส่วนความเป็นครูของท่านนั้น ใครที่เรียนกฎหมายรุ่นก่อนๆ เป็นต้องรู้จักและเคารพนับถือท่านกันทั้งนั้น นอกจากจะแม่นยำทางนิติศาสตร์แล้ว ท่านยังมีความเป็นปราชญ์บุคคล ที่ศิษย์กราบไหว้ได้อย่างสนิทใจโดยแท้เป็นแต่ท่านไม่ได้สอนหนังสือมานาน ขนาดศิษย์รุ่นหลังๆ ของท่าน บัดนี้ยังเป็นองคมนตรีสืบต่อจากท่านไปแล้วเลย เช่นศาสตราจารย์ จิตติ ถึงศกัทร องคมนตรีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งรุ่นล่าสุด เป็นต้น โดยที่อาจารย์จิตติก็เคยเป็นประธานรัฐสภามากล้ายๆ ท่าน และเคยเป็นคณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาก่อนแล้ว และเคยเป็นนายกสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์มาแล้วด้วย โดยที่อายุอานามก็กว่า ๗๐ ปีแล้ว ทั้งนี้นอกเหนือไปจากความเป็นครูที่ดี ที่มีกัลยาณธรรมประจำตัว ขนาดอาจารย์จิตติ ผู้มีศิษย์มากมาย คนส่วนใหญ่ในบัดนี้ยังแทบจะรู้จักกันเสียแล้ว จะไปรู้จักเจ้าคุณมานะราชเสวี (ปลอด ณ สงขลา) ได้อย่างไร แต่ถ้าเราไม่รู้จักกันอย่างนี้กันแล้วไซ้ร้ ชีวิตเราจะขาดคุณค่าแห่งความเป็นครูและความเป็นคนไปอย่างน่าเสียดาย

หมอดูคู่กับหมอยา ?

ในบทความชุดนี้ ข้าพเจ้าเล่าเรื่องหมอดูออกจะบ่อย จนมีคนกล่าวหาว่าข้าพเจ้าจะมอมเมาครูให้เชื่อเรื่องพยากรณ์ศาสตร์เสียแล้วหรืออย่างไร หากไม่ก็หาว่าข้าพเจ้าแก้ตัวลง เลยชักเลอะเทอะเลือนเปื้อนไม่ยึดหลักวิทยาศาสตร์ หากหันเข้าหาไสยศาสตร์ นับว่าผิดกว่าแต่ก่อน

ความข้อนี้ ข้าพเจ้าขอตอบว่า ไสยศาสตร์นั้น เปรียบเสมือนเทคโนโลยี คือมีทั้งคุณและโทษ ส่วนวิทยาศาสตร์นั้นประกอบไปด้วยเหตุผลอันลึกซึ้ง ทั้งยังต้องใช้การทดลองและเก็บข้อมูลประกอบด้วยตนเอง ยากที่คนธรรมดาสามัญจะเข้าถึงได้ แต่ครุควรทำตนให้เป็นนักวิทยาศาสตร์ยิ่งกว่านักไสยศาสตร์หรือนักเทคโนโลยี แต่โดยทั่วๆ ไปจะไม่พึงไสยศาสตร์และเทคโนโลยีเสียทีเดียว ย่อมเป็น

การยาก หากต้องรู้จักใช้สิ่งซึ่งเป็นคุณและเลี่ยงสิ่งซึ่งเป็นโทษ

หมอดูก็ดูจุฬามอยา คือเป็นวิชาที่โยงไปถึงวิทยาศาสตร์ด้วย กล่าวคือ รวมถึงการเก็บสถิติ ข้อมูล จนสร้างเป็นกระบวนการทางวิชาการขึ้น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในทางเทคโนโลยี ซึ่งราชบัณฑิตยสถานบัญญัติศัพท์เป็นภาษาไทยว่า ประยุกต์วิทยา คือนำเอาศาสตร์ที่บริสุทธิ์มาใช้กับวิถีชีวิตประจำวันนั่นเอง เราแต่ละคนควรฟังตัวเราเองให้มากที่สุด นั่นแลคือความคิดแบบวิทยาศาสตร์ แต่เมื่อพ้นความสามารถในทางวิทยาศาสตร์ของเรา เราก็ต้องฟังผู้อื่นที่รู้ประยุกต์วิทยาดีกว่าเรา เช่นการดูแลสุขภาพพอนามัยไว้ให้สมบูรณ์ คือการแพทย์อันประเสริฐ ฝรั่งเรียกว่า *Preventive Medicine* คือเป็นโอสถที่ป้องกันโรคนั้นดีกว่าโอสถที่รักษาโรค (*Curative Medicine*) แม้เมื่อเกิดโรคร้ายไข้เจ็บขึ้นแล้ว ถ้ารักษาได้ด้วยตนเอง ดีกว่าไปหาหมอ วิธีนี้คนโบราณของเราก็ประพฤติกันเช่นนั้น อยู่โดยมาก ในละแวกบ้านมีพระ มีครู มีพี่ป้าอาลุงเป็นหมอยู่ในตัว รักษากันได้เอง นับเป็นการใช้ประยุกต์วิทยาอย่างชาวบ้าน ครั้นไปนับถือหมอหลวงหรือแพทย์ปริญญากันยิ่งขึ้นเท่าไร ก็ดลถูกตัวเองกันยิ่งขึ้นเท่านั้น มีหนายังยกย่องเชากันไปหมด ความเป็นนักวิทยาศาสตร์และนักประยุกต์วิทยาของชาวบ้านก็หมดไปทุก ๆ ที่ ฉะนั้น การที่มโนติยสารอย่าง *หมอชาวบ้าน* เกิดขึ้นเป็นรายเดือน จึงนับว่า

เป็นคุณประโยชน์ ที่จะให้ชาวบ้านรู้จักรักษาตัวเองได้มากขึ้น ด้วยการพึ่งแพทย์และโรงพยาบาลน้อยลง เพราะแพทย์ปริญญาและโรงพยาบาลอย่างที่เราสร้างกันโดยเลียนแบบตะวันตกนั้น มีประโยชน์กับคนรวยและคนมีอำนาจ ยิ่งกว่าคนจนและคนไร้อำนาจ ซึ่งย่อมจะมีมากและรวมถึงครูต่าง ๆ ตามชนบทด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่ ๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรนั้น ทรงปรุงพระโสดมเอง ถ้าเกินความสามารถส่วนพระองค์จึงโปรดให้หมอลหลวงปรุงพระโสดมถวาย แม้กระนั้นก็ต้องทรงตรวจตัวยาที่หมอส่งจนพอพระราชหฤทัยแล้ว จึงจะโปรดให้ต้มหรืออบถวาย ทั้งนี้เพราะทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์เอา มาก ๆ และทรงฟังพระองค์เองได้มากนั่นเอง ดังที่ชาวชนบทแต่ก่อนส่วนมากก็กลัวว่าต้นไม้จะไร้อะไรรักษาโรคอย่างไรได้ อวัยวะส่วนไหนของสัตว์ชนิดใดกินแก้ไขอะไรได้ ฤดูนั้นควรกินใบแคเพื่อแก้ไข้หัวลม คำคั้นแล้วไม่ควรกินแตงโม เพราะจะทำให้เกิดลม ฯลฯ ความรู้พื้นบ้านเช่นนั้น ปลาสนาการไปมากแล้ว เพราะไปเน้นให้เชื่อแต่หมอลหลวงกัน โดยที่หมอลหลวงมีไม่พอ ก็เลยมีหมอดีมาแทนที่ใช้โทรทัศน์เอ๋ย ภาพยนตร์กลางแปลงเอ๋ย หลอกหลวงชาวบ้าน ว่าถ้าช้อย่างนั้น ๆ แล้ว แก้โรคนั้น ๆ ได้ บริษัทขายยาพวกนี้ บางทีติดต่อกับบริษัทเงินทุนข้ามชาติ มีอำนาจมากเสียด้วย บริษัทขาย

ยาใหญ่ ๆ ของเราเวลานี้ มีตัวแทนนั่งอยู่ในคณะรัฐมนตรีถึง ๒ คน
 ที่ว่ามานี้ อย่างนี้กว่าหมอลวงไม่หลอกลวงชาวบ้าน โดย
 เฉพาะตามคลินิก และโรงพยาบาลเอกชนนั้น หลายต่อหลายแห่ง
 เรียกเงินจากความทุกข์ยากของชาวบ้าน บางครั้งออกจะเกินส่วนเอา
 มาก ๆ ที่เดียว บางทีรักษาโรคกันครั้งละ ๒ หมื่นบาทก็มี หรือเข้า
 ห้องฉุกเฉินสัปดาห์ละแสนบาทก็มี นับว่าเลวร้ายยิ่งกว่าหมอดูเป็น
 ไหน ๆ เพราะคนที่ เป็นโรคทางใจ ในเรื่องความไม่แน่นอนของ
 อนาคต คงไม่ตกอยู่ในสภาพอันหมอดูจะชี้เห็นได้ดังเช่นหมอลวง
 ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้น

แน่ละ หมอดูที่เลวร้ายก็มีไม่น้อย แถมมีการทำเสน่ห์ยาแฝด
 ทรงเจ้าเข้าผี สะเดาะเคราะห์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยอีก ใครยิ่งมงาย
 มาก มีให้ทุนมาก ก็อยู่ได้อิทธิพลพวกนั้นมาก ผู้หญิงสาวและแม่
 หม้ายเสียตัวไปกับพวกนั้นก็ มีเสียเงินไปเป็นแสน ๆ ก็มี แต่ตัวพวกนั้น
 จะโง่เขลาเบาปัญญา ยิ่งกว่าพวกยอมเสียเงินให้แก่หมอแพทย์ ที่
 ต้องการเอาเงินแลกกับชีวิตหรืออวัยวะจะละกรรมัง

การดูแลโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนการรักษาพยาบาล ฟังตัว
 เองได้มากกว่าคนอื่น ฉะนั้น การดูแลอนาคตให้ตนเอง ก็พึ่งตนเอง
 ได้กว่าคนอื่นเสียอีก ฉะนั้น เพราะถ้าเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง
 หรือในองค์คุณของพระรัตนตรัยโดยไม่อ่อนแอจนคลอนแคลน ก็เท่า

กับเชื่อในกฎของธรรมชาติที่เป็นไปอย่างยุติธรรม ไม่เรียกร้องต้องการมาจากชีวิต หากดำเนินชีวิตเพื่อให้ยิ่งกว่าเพื่อการรับ ต้องการมุ่งประโยชน์มหาชนยิ่งกว่าเพื่อตนเอง ก็จะไปหาหมอดูเพื่อทำนายโชคชะตาราศีทำไมกัน สำหรับการพยากรณ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของตน ถ้ารู้ดินฟ้าอากาศทางอุตุนิยมวิทยาเท่าไร ก็ปรับวิถีชีวิตทางกิจกรรมของตนได้มากเท่านั้น ถ้ารู้จักหลักเศรษฐศาสตร์และการคลังอยู่บ้าง ก็ปรับพาณิชยกรรมของตนได้เพื่ออนาคตอย่างเหมาะสมพอสมควร แต่ในขณะที่วิถีทางการเมืองรวนเร และความรู้รอบตัวของเราเองมีไม่พอ เราก็เลยนึกกว่าที่รวยขึ้นหรือจนลง ได้ยศหรือเสื่อมยศ เพราะเทพบันดาล ก็เลยมีการทรงเจ้าเข้าผีกันมากขึ้น หาไมก็หาเหตุผลไม่ได้ หากคำทำนายทายทักของใคร เผอิญมาตรงกันเข้ากับวิถีชีวิตของตน ก็เลยนับถือหมอดูผู้นั้นไป ตั้งกรณีหมอยาที่แก้ไขของเราหายจะนั้น ยิ่งเขาพรรณาน่ากว่าเป็นมะเร็ง รักษาให้หายไม่ได้ ใครรักษาหายได้ เลยกลายเป็นผู้วิเศษไป

ความจริงควรรู้ว่าโรคราว ๆ ๖๐-๘๐ % ใครรักษาก็หาย จุกังการดูหมอ ๖๐-๘๐ % ใคร ๆ ก็ดูได้ เพียงมีความรู้รอบตัวบ้าง ก็หลักจิตวิทยาบ้าง รู้วิธีพรรณนาโวหารบ้าง ยิ่งเรียนรู้เกี่ยวกับการดูลายมือตลกลักษณะผู้คน (โหงวเฮ้ง) หรือรู้ผูกดวงชะตาราศีบ้าง ก็เท่าใบมีหลักเทคโนโลยีประกอบมากขึ้นอีก ตั้งรู้ตำราแพทย์อยู่บ้าง ย่อม

ช่วยให้วางยาชะงักขึ้น ก็เท่านั้นเอง

จำเพาะโรคที่พิสดาร หรือการพยากรณ์บางอย่างนั้นแล ถึงจะมีหมอวิเศษรักษาหรือทำนายทายทักได้ โดยโรคบางชนิดก็เป็นโรคที่หมอเหวตาใดๆ ก็รักษาไม่ได้ เพราะคนเกิดมาแล้วต้องตาย ถ้าถึงอายุขัย ย่อมพ้นวิสัยที่หมอจะเยียวยาได้ หมอแพทย์ฉันใด หมอคุณฉันนั้น บางกรณีถึงหมอดูที่วิเศษอย่างไร ก็ไม่อาจพยากรณ์ได้

เรื่องในสมัยพุทธกาลก็มีเล่า ว่าหมอดูคนหนึ่ง ดูกระโหลกศีรษะของผู้คนคนใด แล้วอาจบอกได้ว่าผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ชนสวรรค์หรือลงนรกชั้นไหน เป็นที่เลื่องลือมาก ครั้นหมอนั้นไปเฝ้าพระบรมศาสดา โปรดให้เอากระโหลกศีรษะของพระอรหันต์ที่มรณภาพแล้วไปให้ดู แยกยอมรับว่าพยากรณ์ไม่ได้ เพราะพ้นวิสัยความสามารถของแกนั่นเอง เพราะพระอรหันต์ที่มรณภาพนั้น จำเพาะพระอรหันต์ด้วยกันจึงจะรู้ว่าท่านนิพพานแล้ว ถึงนี้เป็นต้น

หมอยาที่รักษาโรคอันคนทั่วไปหรือหมอทั่วไปรักษาไม่ได้ ให้หายได้ คนย่อมจะรำลึกอกตาคิดออกไป เป็นธรรมดา จนบางทีคนไข้ก็เลยนับถือหมอจนเป็นเทวดาไปก็มี อย่างนักวิศวะกรรมศาสตร์ชื่อดังในกรุงเทพฯ ๖ เวลานั้นคนหนึ่ง เมื่อเป็นนักเรียนอยู่เมืองอังกฤษ เป็นโรคปวดศีรษะอย่างแรง นายแพทย์ชั้นนำของประเทศนั้น ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ รักษาไม่หาย เขาไปเจอกระทาชาชายนายหนึ่งเป่า

เสกศีรษะให้เท่านั้น หายเป็นปลิดทิ้ง เขาก็เลยเชื่อหมอนั้นอย่างหลับ
หลับตา โดยหมอนั้นประกาศตนเป็นบรมศาสดา ถึงกับอ้างว่า
เขตรัฐพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเสียด้วย และว่าพระพุทธเจ้า
มาจากดาวพระอังคาร เขามาจากดาวพระศุกรี ย่อมสูงส่งกว่าพระ
พุทธเจ้าของเรา วิศวกรผู้หนึ่งเชื่อ จนภายหลังวิศวกรผู้นั้นอ้างว่า
เขาพบมนุษย์ต่างดาวอยู่เสมอ โดยที่เวลานั้นเห็นเขาไปนับถือไสยา
แห่งอินเดีย ซึ่งก็ตจะมีคนติดตามอยู่มาก โดยเฉพาะก็พวกคนรวยๆ
ที่ไร้สติปัญญา เพราะไสยาบาเป็นทั้งหมอยาและหมอดู และตั้งตน
เป็นศาสดาตั้งองค์พระเป็นเจ้าอวตารลงมาเลยทีเดียว

ศิลปินแมก-ชาย-ชาย ของเราคนหนึ่ง ก็ดูเหมือนตกอยู่ใต้
อิทธิพลของคนในทำนองนี้ โดยที่หมอนี้ตั้งตนเป็นร่างทรงของท้าว
มหาพรหมด้วย และเป็นร่างทรงของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์
ด้วย ตราบใจที่บ้านเมืองยังอาเพศ คนพวกนี้ก็ยอมหลอกลวงเขา
กินกันไปได้อย่างง่ายดาย

ข้าพเจ้าเองเห็นว่าคนทรงก็มีประโยชน์และมีโทษทั้งหมอดูและ
หมอยา ถ้ารัฐบาลฉลาดและเราฉลาด อาจใช้ประโยชน์และป้องกัน
โทษได้ บางประเทศใช้วิธีบำเพ็ญพรตทรงเจ้าเข้าผีอย่างรุนแรงเอา
เลย ทั้งฝรั่งเศสและอังกฤษสมัยปฏิวัติใหญ่ จีนและรัสเซียก็เช่นกัน
แต่ของเราแม้ปฏิวัติแล้วยังไม่มีเลย ก็ยอมมีอาการอันแปลกปลอม

ชนิดที่มนุษย์ต่อไปอีกนาน ทั้งคานหมอยา หมอดู และพวกทรงเจ้าเข้าผี ยิ่งคนชั้นสูงขาดความมั่นใจในตนเอง ก็ยอมอดหนุนพวกของปลอมเหล่านี้อย่างออกหน้าออกตาเสียด้วย

ในที่นี้จะเล่าเรื่องเก่า ๆ ให้ฟังบ้าง เช่นใครก็ตามที่ไปวัดเพชรสมุทร จันทบุรีสมุทรสงคราม คงเห็นแผ่นศิลาจารึกว่า สมเด็จพระพันปีหลวงในรัชกาลที่ ๖ เคยเสด็จไปสักการะพระประธาน โดยทรงแสดงความเคารพองค์พระปฏิมาเป็นกรณีพิเศษ แม้ข้อความจะไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น แต่ความเป็นจริงก็คือหลวงพ่อบรมราชชนนีท่านนั้นท่านศักดิ์สิทธิ์ ลือกันว่าท่านเป็นหมอยา สมเด็จพระพันปีเคยทรงบนกับท่านแล้วพระโรคหาย ว่ากันดังนี้

ใช่แต่เท่านั้น เล่ากันด้วยว่าเคยทรงปวดพระกร หมอไทย หมอฝรั่งรักษาไม่หาย โปรดให้ตามหมอมะขามรักษา ท่านองค์นี้มีชื่อในทางเสกเป่า ว่าจับมือเป่าพรวดเดียว ชักยอกหายหมด แต่ท่านเป็นพระ จะจับผู้หญิงไม่ได้ ถ้าผู้หญิงไปให้ท่านเป่า ท่านต้องเป่าที่มือผู้ชายซึ่งจับมือผู้หญิงอีกที แต่กรณีนี้ผู้ชายจะจับพระหัตถ์สมเด็จพระบรมราชชนนีไม่ได้ ผลก็คือ สมเด็จพระพันปีโปรดให้คุณข้าหลวงจับพระหัตถ์ คุณข้าหลวงใช้อีกมือหนึ่งจับมือมหาดเล็ก แล้วพระคุณเจ้าเสกเป่าผ่านมือมหาดเล็ก โดยกระแสนตึงวิ่งผ่านมือคุณข้าหลวงถึงพระกรสมเด็จพระราชชนนี และก็ปรากฏว่าทรงหายเกล็ด

ขั้ยออกได้ในทันที ท่านองค์นี้ช่ออะไร บัดนี้ไม่มีใครรู้จักเสียแล้ว
แม่เวลานั้นท่านก็ช่วยอนุเคราะห์คนอื่น โดยไม่หวังลาภผลหรือชื่อ
เสียง

พูดถึงหมอลูก ข้าพเจ้าก็เคยได้ยิน ม.จ. จงจิตรถนอม ดิศกุล
ทรงเล่าให้ฟังว่า เมื่อเสด็จอยู่ในพระบรมมหาราชวังนั้น วันหนึ่ง
หีบเครื่องเพชรหาย หาเท่าไรก็ไม่พบ คุณข้าหลวงทูลแนะนำให้ไปดู
หมอที่วัดสามง่าม ตรงเชิงสะพานกษัตริย์ศึก (ซึ่งเวลานั้นยังไม่ได้
สร้าง) พระองค์ก็ตามทอด แต่ทำอะไรได้ไกลๆ ดังกับตาเห็น ท่าน
บอกว่าหีบของดังกล่าวนั้น มีคนลักเอาไปแอบไว้ทางตุ่มน้ำใต้ตำหนัก
ให้รีบไปหา จะได้ของ เพราะเขายังเอาของออกไปไม่ได้ ท่านหญิง
จุฑะเกียงลงไปส่องหา ก็ได้ของมาจริง ๆ แต่ไม่ทรงแนพระทัย
เกรงว่ายายข้าหลวงคนนั้นอาจเป็นตัวการ เอาไปแอบซ่อนไว้ก็ได้
เมื่อความแตกก็เลยโมเม เป็นที่ว่ามาเข้าข้างฝ่ายเจ้าทรัพย์

ต่อมา ท่านหญิงทรงย้ายไปอยู่วังบางขุนพรหม กับสมเด็จพระ
พระปิตุจฉาเจ้า สุขุมลมารศรี พระอัครราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าฟ้า
สุทธาทิพย์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร คราวนั้นตุ่มหีบเพชรหาย
ข้างหนึ่ง หาเท่าไรๆ ก็ไม่ได้ จึงโปรดให้ไปตามคุณข้าหลวงคนเดิม
ออกมาจากพระบรมมหาราชวัง วนให้ไปหาพระวัดสามง่าม ดูให้
ใหม่ เพื่อทดลองว่ายายนี้แกลไปดูหมอแม่นมาได้จริงหรือไม่ เพราะ

คราวนี้แกอยู่ไกล แกจะมีส่วนร่วมรู้กับของหายรายนี้ไม่ได้แน่

ระหว่างที่แก่นั่งรถเจ๊กไปวัดสามง่าม ทางวังบางขุนพรหมหา
 ต้มหุบบ เพราะเจ้านายท่านหนุนพระเชนย แล้วต้มหุบลุกเข้าไปใน
 ปลอกพระเชนย แต่ทูลกระหม่อมหญิงกรมหลวงศรีรัตนโกสินทร
 รับสั่งว่าอย่าเอะอะไป ดุสียายข้าหลวงคนนั้นกลับมา จะกราบทูลว่า
 อย่างไร

พอแม่คนนั้นกลับมา รับสั่งถามว่า “พระท่านว่าอย่างไร” แก
 กราบทูลว่า “ท่านว่าเขาหาเจอแล้ว” เล่นเอาตกตะลึงกันตามๆ ไป
 จนต้องโปรดให้หาไตรแพรไปถวายถึงวัดสามง่าม โดยที่ท่านองค์
 ซื่ออะไร เทียนก็คงไม่มีใครรู้จักแล้ว พระวัดสามง่ามเองเวลานี้
 ก็เห็นจะไม่มีใครรู้เรื่องนี้ ดังที่วัดทองนพคุณของข้าพเจ้า ก็มีเรื่อง
 เล่าทำนองนี้ จนมีสำเภานิรุปรากอยู่หน้าวัด เป็นเครื่องบูชาคุณ
 ท่านที่ดูได้ทั้งตาเห็นและช่วยเหลือในการที่สำเภาล่ม แต่แล้วบัด
 นี้ก็ไม่มีใครรู้จักแล้ว ว่าท่านองค์นั้นชื่ออะไร และผู้ที่สร้างสำเภาไว้
 เป็นใคร ข้าพเจ้าเดาว่าผู้สร้างสำเภาเห็นว่าเป็นเจ้าสัวโพ เพราะปลุก
 ต้นโพธิ์ไว้ที่สำเภา และในประวัติวัด มีชื่อเจ้าสัวคนนั้น ชื่อที่ถวาย
 วัดเพิ่มขึ้นอีก โดยพระกัณหาจะเป็นพระสุธรรมสังวรเถร (มา) ซึ่ง
 เรียกกันว่าเจ้าคุณเฒ่า ซึ่งท่านมีชื่อระปือไปในทางวิปัสสนาธุระยิ่งนัก

ที่เล่าเรื่องหมอมาทั้งหมดนี้ ไม่ใช่จะให้เชื่อ แต่จะให้ใช้
สติปัญญาคิด ถังขอลอกข้อความจากหนังสือ โอวาทส์ของท่าน
เกลียวผ่าน มาลงไว้ในที่นี้เพื่อประโยชน์สำหรับผู้ที่มิอาชีพครูทั้ง
หลาย จะได้ใคร่ครวญดู “คนเรานั้นถ้าจิตใจไม่ว้าวุ่น ทำใจให้สงบ
ได้แล้ว ก็เกือบจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ พ้นจากความเป็นปุถุชน
ได้แล้ว แต่คนธรรมดาอันจิตใจยากที่จะสงบระงับได้ การฟุ้งซ่าน
นี้เอง ที่ทำให้คนเราถูกผูกมัดด้วยอำนาจพลังบวก และพลังลบของ
ธรรมชาติ ทำให้ไม่มีอิสระเสรี ต้องขึ้นกับดวงชาตาราศี และการ
โคจรของดวงดาวบนท้องฟ้าที่โหราจารย์ทั้งหลายได้ศึกษาค้นทำสถิติกัน
ไว้โหราศาสตร์จึงมีขึ้นด้วยเหตุนี้ ก็มีแต่สามัญชนคนธรรมดาเท่านั้น
ที่จะถูกกำหนดได้ตามวิชาโหราศาสตร์ แต่คนที่ทำความดีมาก ๆ แล้ว
ชาตาชีวิตจักทำอะไรได้ โหราศาสตร์นั้นยังไม่ถึงกรรมดีกรรมชั่ว
ของคนเราหรอก วิชาโหราศาสตร์จึงยึดถือเป็นบรรทัดฐานไปหมด
มิได้ เพราะคนคตินั้น ถึงแม้ชาตาชีวิตจะบ่งไว้ว่าไม่ดีอย่างไร แต่
พลังแห่งกุศลกรรมนั้นใหญ่หลวงนัก สามารถพลิกความคาดหมาย
ของโหราศาสตร์ได้ คนจนก็กลายเป็นคนรวยได้ คนอายุสั้นก็กลายเป็น
คนอายุยืนได้ ในทำนองเดียวกัน คนที่สร้างอกุศลกรรมอย่าง
หนักไว้ ชาตาชีวิตก็ไม่สามารถผูกมัดเขาไว้ได้เช่นกัน แม้จะถูกลิขิต

๗๒ ลอกกราบสังคมเพื่อก^๕ร^๖

มาว่าจะได้มีความสุขอย่างไร แต่พลังแห่งอกุศลกรรมนั้นหนักนั้ยอม
สามารถเปลี่ยนความสุขเป็นความทุกข์ ความมีลาภยศกลายเป็นหมด
ลาภยศ ความอายุยืนก็กลายเป็นอายุสั้นได้เช่นกัน”

ปรารมภ์เรื่องมารดา

เมื่อเจ้าคุณอาจารย์ พระยาอนุমানราชชนเรียบเรียงเรื่อง *ผีสาวเทวดา* แจกในงานปลงศพมารดาท่านนั้น ท่านเขียนเป็นคำอุทิศไว้ว่า

“หนังสือตีพิมพ์แจกเป็นที่ระลึกรงานศพ มักมีประวัติของผู้ตายพิมพ์ไว้หน้าต้น แต่ที่ไม่มีประวัติก็มี ข้าพเจ้าเลือกเอาอย่างหลัง เพราะแม่ของข้าพเจ้าเกิดมาในสกุลคนสามัญ ถ้าข้าพเจ้าจะลงประวัติไว้ด้วย ก็เป็นแต่ประวัติของคนสามัญ ไม่มีข้อความอันใดเด่นเป็นพิเศษที่ใครควรจะสนใจ นอกจากตัวของตนเอง ว่าได้มีโอกาสเกิดมาเป็นลูกของแม่เท่านั้น”

แม้เมื่อท่านรจนาหนังสือแจกในงานศพบิดาท่านก่อนหน้านั้น ท่านก็กล่าวในแง่ประวัติของผู้บังเกิดเกล้าแต่เพียงว่าบิดาท่านเป็นปฤชณ^๑ ย่อมมีทั้งข้อดีและข้อบกพร่องเป็นธรรมดา แต่ในส่วนข้อบกพร่อง

นั้น เห็นใช้หน้าที่ของบุตรจะพึงกล่าว

ทั้งๆ ที่ข้าพเจ้าเคารพนับถือท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นอันมาก หากได้กล้าตัวเดินทางแยกจากท่านไปเสียแล้ว ตั้งได้กล่าวไว้ในช่วง แห่งชีวิต ของตน ถึงทั้งบิดาและมารดา โดยนัยลบมากกว่านัยบวก เพราะเห็นว่าจะมายกย่องกันเอง หากควรไม่ และเมื่อมองย้อนกลับไปยังข้อเขียนชั้นนี้ โดยเฉพาะก็ตอนที่กล่าวถึงบุพการีนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าได้เขียนไปอย่างไม่ว่างจะยุติธรรมต่อท่านเท่าไรนัก ทั้งนี้ มิใช่ว่าพอท่านตายจากไปแล้ว ก็จะมาหาเรื่องสรรเสริญเยินยอกัน แต่เพื่อความเที่ยงธรรม ควรเอ่ยไว้ด้วยว่า มารดาข้าพเจ้ามีคุณสมบัติที่น่าภูมิใจอยู่หลายประการ เช่น ความโอบอ้อมอารี ความมีใจเป็นนักเลง กล้าได้กล้าเสีย และพร้อมที่จะอนุเคราะห์สงเคราะห์ผู้ที่ยากไร้ ประกอบกับการชอบประกอบพิธีกรรมให้ลูกต้องดีงาม เช่น การเป็นเจ้าแม่แต่งงานบ่าวสาวและปูที่นอนให้คู่สมรส เป็นต้น คุณสมบัติดังกล่าว ข้าพเจ้าได้รับมาจากท่านน้อยเต็มที ยิ่งความประณีตของท่านทางด้านช่างฝีมือด้วยแล้ว ข้าพเจ้าไม่ได้รับสืบทอดมาเลย เพราะใครที่รู้จักท่านย่อมต้องยอมรับด้วยกันทั้งสน ^{๕๕} ว่าท่านเย็บบายศรีได้เป็นอย่างดี ชนิดที่หาผู้เปรียบเทียบได้ยาก ทั้งนี้โดยไม่ต้องเอ่ยถึงการช่างด้านอื่นๆ ที่ท่านชำนาญมาแต่เมื่อยังเป็นสาว โดยที่เมื่อยามสาวนั้น ก็เป็นที่ยอมรับกันอีกว่าท่านเป็นคนสวย รูปสมบัติชั้น ^{๕๖} ข้าพเจ้า

ก็ไม่ได้รับมาจากท่านอีกเช่นกัน แม้หลายท่านจะบอกว่าข้าพเจ้ามีส่วนละม้ายมารดาก็ตาม ดังเมื่อท่านแรกไปเฝ้าหม่อมเจ้าสิริพันธ์พรเสนา โสณกุลนั้น ได้ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงข้าพเจ้าที่กรุงลอนดอนว่า ข้าพเจ้ามีบุญที่เหมือนแม่ ดังทรงยกคำพังเพยโบราณมาเอ่ยให้ฟังว่า ลูกผู้ชายเหมือนแม่ ย่อมจะได้ขึ้นแคร่มีคนหาม โดยที่ถ้าลูกผู้หญิงเหมือนพ่อ ย่อมจะต้องได้ขึ้นวอมีคนตาม

ข้าพเจ้าเองนั้น แม้จะได้เคยขึ้นแคร่อยู่มาก แต่ก็ยังไม่เคยมีใครหามสักที ทั้งนี่คงเป็นเพราะจะได้ประพิมประพายมาจากมารดาเท่านั้น โดยไม่ได้ความสวยงามมาจากท่านเอาเลย

ใครที่อ่านช่วงแห่งชีวิตของข้าพเจ้ามาแล้ว ย่อมจะตระหนักว่าข้าพเจ้าสนิทกับบิดามากกว่ามารดา แต่ถ้าพิจารณากันให้ดี ๆ ข้าพเจ้ามีธาตุแท้ของมารดาอยู่ในตัวเองมาก โดยเฉพาะก็โทษสมบัติหรือข้อบกพร่องของท่าน จะขาดก็ตรงที่ข้าพเจ้าไม่ชอบเล่นการพนัน และไม่ชอบลัทธิพิธีทางไสยศาสตร์ ซึ่งคิด ๆ ดูแล้วก็น่าเสียดาย ถ้าข้าพเจ้าเอาใจมารดาในเรื่องผีตางเทวดา ก็จะทำให้ท่านชื่นใจขึ้นมาก และจะช่วยให้ข้าพเจ้าเข้าใจความนึกคิดแบบไทย ๆ ในแง่ของนักมานุษยวิทยาในมุมที่ต่างไปจากพวกที่ตีควิธีวิทยาตามตำราฝรั่งเป็นไหน ๆ

เห็นจะเป็นเพราะเราแม่ลูกมีธาตุแท้ที่ละม้ายคล้ายกันนั่นเอง

จึงเข้ากันไม่ค่อยติด มักจะพ่นพิษใส่กันและกันอยู่เสมอ แม้เราต่างจะรักกันและกัน ทั้งข้าพเจ้าก็เคารพนับถือและกตัญญูต่อกฎเกณฑ์ที่ตบซึ่งท่านก็ทราบ และข้าพเจ้าก็ซาบซึ้งถึงความเสียสละอันยิ่งใหญ่ที่ท่านทุ่มเทให้กับบุตร แต่จะให้สนิทสนมกลมเกลียวกันถึงกรมพระนเรศวรฤทธิ์ หรือสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพกับเจ้ามารดาของท่าน หรือจะให้อ่อนน้อมยอมอยู่ในโอวาทของท่าน ดังกรณีเจ้าคุณอาจารย์กับมารดาของท่านนั้น ไม่อาจเป็นไปได้

ความจริง มารดากับบุตร ที่มีอะไรให้ขัดใจกัน แม้จะรักใคร่นับถือกันนั้นก็มีปรากฏอยู่ในเอกสารหลักฐานเสมอมา ทั้งๆ ที่มารดาควรจะรักบุตร โดยไม่หวังอะไรตอบ แต่ความเป็นปुरुชน ก็บางที่ต้องการให้บุตรเป็นไปดังใจตนปรารถนา จนต้องผิดหวัง หรือคับแค้นแน่นใจ ก็มีอยู่เนืองๆ แม้จากข้อเขียนทางฝ่ายไทยในอดีต ซึ่งมักยกย่องมารดาเป็นอย่างมาก แต่ก็พอเห็นเค้าความขัดแย้งได้ เช่น กรณีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชชนนี สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรีกับเจ้าคุณจอมมารดาสดั และกรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดากับคุณท้าววรจันทร์ เป็นต้น (ที่เอ่ยถึงเฉพาะเจ้านาย ก็เพราะมีลายลักษณ์อักษรปรากฏอยู่ โดยที่เจ้าก็เป็นคนเช่นเราๆนี่เอง แต่คนๆ ใพรๆ อย่างเรา มักไม่เขียนอะไรกันไว้นานเมื่อเร็วๆ นี้เอง)

สำหรับ กรณีของข้าพเจ้านั้น มารดาต้องการให้เรียนเป็นแพทย์ ไม่ต้องการให้ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ฯลฯ แต่แล้วท่านก็โอนอ่อนผ่อนตามข้าพเจ้าเสมอมา แม้การเซ็นให้วัชรพบุรุษแบบจีนที่ท่านอยากให้ข้าพเจ้ารับประพจน์ปฏิบัติสืบทอด แต่เห็นว่าข้าพเจ้าไม่สนใจ ท่านก็ไม่ขัดขืน ทั้งท่านยังยอมรับกลาย ๆ ว่าข้าพเจ้าเข้าใจศาสนาธรรมยิ่งกว่าท่าน โดยท่านก็ถือว่าข้าพเจ้าเข้าใจศาสนาธรรมยิ่งกว่ามารดาของท่าน (ซึ่งที่จริงคือแม่บ้านที่ขอท่านไปเลี้ยงเป็นดั่งบุตรในอุทร) ถ้าทัศนะที่ว่าเป็นจริงและสืบเชื้อสายไปได้ชัดยิ่ง ๆ ขึ้นทุกชั่วชั้น ก็คงเป็นที่หวังได้ว่าลูกหลานข้าพเจ้าคงจะได้เข้าแนบแน่นในพระศาสนาจนเข้าถึงกระแสแห่งบรมธรรมละละมั่ง

ช่วงแห่งชีวิต ข้าพเจ้าเล่าไว้เพียงแค่นี้จากเมืองอังกฤษเมื่ออายุราว ๆ ๓๐ ปี แม้ถึงวัยขนาดนั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็ยังเป็นเหตุให้มารดาต้องคับข้องใจหลายครั้ง จนข้าพเจ้ามีเหยา มีเรื้อนแล้วนั้นแหละ จึงดูท่านค่อยคลายใจเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าลงได้มากขึ้น ทั้งยังเป็นเหตุให้ท่านเอ็นดูลูกสะใภ้ ซึ่งท่านสรรเสริญอยู่เสมอ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแยกกันอยู่ก็ได้ หากไปมาหาสู่กับท่านโดยใกล้ชิดและเอาใจใส่สารทุกข์สุกดิบของท่านโดยไม่รังเกียจ ยิ่งต่อมามีหลานให้ท่านเชยชมท่านก็เลยยิ่งสบายอกสบายใจยิ่งขึ้น ยังคงกังวลอยู่แต่ลูกชายคนเล็กซึ่งอยากจะปลุกฝังให้ยังแล้ว เพื่อมีหลานย่าให้ทันตาเห็นอีกคน

กับบรรดาหลานๆ นั้นท่านออกจะชื่นชอบหลานสาวมากกว่าหลานชาย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะท่านเซ็ดลูกชายมาแล้ว และไม่เคยมีลูกสาวมาก็ได้ ที่จริงท่านไปได้ลูกของพี่สาวซึ่งมาสมัครเป็นดั่งบุตรท่านอยู่ด้วยคนหนึ่ง แต่แล้วภายหลังก็มีอันเป็นไป ให้พี่สาวคนนั้นตายจากไปเสียก่อน ทั้งก่อนตายแม่ลูกคือนั้นยังมีเรื่องให้จิตใจกันอีกจนได้

กับข้าพเจ้าเองนั้น ถ้ารู้ว่าเค็ดครอันอย่างไร ท่านเป็นต้องพลอยเป็นทุกข์ไปด้วย ถึงที่สุด ยอมย้ายออกจากบ้านทางฝั่งธนบุรีที่ท่านอยู่อย่างเป็นใหญ่โดยเอกเทศมากกว่า ๒๐ ปี มายอมอยู่ร่วมชายคากับข้าพเจ้า ก็ดื่อย้อนกลับไปก็ให้เศร้าใจอยู่ครันๆ เพราะการให้บ้านหลังนั้นเช่า เป็นเหตุให้มารดาเค็ดครอันด้วย และข้าพเจ้าก็พลอยร้อนใจ จนเยาวชนบางคนก็ถือตัวว่าหัวก้าวหน้า หาวว่าข้าพเจ้าเอาเปรียบหน่วยงานเอกชนไปเลย ความข้อนั้น คงพดได้มากกว่านั้น แต่ไม่ใช่ในที่นี้ สำหรับในกรณีของมารดาข้าพเจ้านั้น ครั้นมาอยู่ร่วมกับข้าพเจ้าได้ไม่นาน ก็เกิดอาการรำคาญใจจนท่านต้องขอย้ายไปที่อื่น พร้อมทั้งพลอยหมั่นไส้ลูกสะใภ้ไปด้วย ทั้งๆ ที่เป็นคนโปรตมาร่วม ๒๐ ปี โดยเริ่มจากการขวางเค็ดรับใช้ในบ้านเป็นประการแรก

ประเด็นที่ว่านี้ เห็นที่จะไม่ได้เกิดขึ้นแต่กับมารดาข้าพเจ้า หากเป็นเพราะโลกสันนิบาตเปลี่ยนไป เราปรับค่านิยมให้สมสมัยไม่ได้ ก็

ต้องเกิดทุกข์เวทนาขึ้นเป็นธรรมดา โดยที่ในสมัยของเจ้าคุณอาจารย์
นั้นมารดาท่านเป็นใหญ่ แม้จะขว้างตะบันหมากใส่บุตร ซึ่งเป็นรอง
อธิบดีแล้ว บุตรก็ไม่เถียงสักคำ ซ้ำเงินเดือนแทบทั้งหมดก็มอบให้
มารดาควบคุมดูแล นัยว่าสิทธิขาดการใช้จ่ายในบ้านอยู่ในบงการ
ของมารดาสิ้น เป็นเหตุให้ภรรยาต้องเดือดร้อนทางค้ำนเศรษฐกิจ
และวัฒนธรรมอยู่มิใช่น้อย ใครที่รู้จักคุณหญิงอนุমানราชชนนีอย่าง
ผิวเผิน จะไม่เข้าใจความอดทนของคนที่เป็ภรรยา โดยมีแม่ผู้คุม
เป็นระบอบมาตาธิปไตยอยู่ได้เลย

ใช่แต่เท่านั้น สมัยนั้นการจะถือว่าคนที่มาอยู่ร่วมชายคาและมา
กินเงินเดือนของเรา เป็นดังบ่าวไพร่เช่นสมัยก่อน ย่อมเป็นการยาก
เสียแล้ว แต่แล้วมารดาข้าพเจ้าก็เป็นคนเก่า การเป็นคนเจ้าระเบียบ
ทั้งทางด้านคำพูดและกิริยาท่าทางอีกด้วย ย่อมยากที่จะทนคนใหม่ๆ
ที่ไม่ยอมแม้จะเป็นคนใช้ได้เอาเลย ความข้อน ข้าพเจ้าเองเป็นผู้อยู่
ในฐานะล่าบากมิใช่น้อย เพราะในแง่หนึ่งก็เข้าใจคุณค่าและวัฒน-
ธรรมของมารดา ในอีกแง่ก็อยากเห็นคนจากชนบทเป็นตัวของเขา
เอง เมื่อเขาพลัดบ้านเมืองมา ก็อยากให้เขามาหาความสุขกันได้ตาม
อัธภาพ โดยให้เขาหยิ่งและพอใจในพื้นภูมิธรรมของเขา ซึ่งเขาคง
ไม่ยอมมาหมอบคลาน กราบกรานพวกเรา ซึ่งดีกว่าเขาเพียงอยู่เมือง
กรุง และอาจรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจกว่าเขาบ้างเท่านั้น

กล่าวโดยสรุปก็คือ ในระยะหลัง ๆ มานี้ มารดาข้าพเจ้าเกิดความคับข้องหมองใจขึ้นอีก แม้ท่านจะสะกดกลั้นไว้ได้มากเพราะรักและเกรงใจบุตรเป็นที่ตั้ง พร้อมกันนั้น ท่านก็เอ่ยคำพังเพยของจีนให้ฟังอยู่เสมอ ดังคำแปลว่า

“เมื่อฟ้าเปลี่ยน ฝนย่อมจะตก

เมื่อคนเปลี่ยน ก็แสดงว่ากำลังจะตาย”

เมื่อขัดใจกับบุตรบุญธรรม ท่านก็อ้างคำนี้ ด้วยเหตุฉะนั้น ท่านจึงไม่ถือโทษ โกรธตอบ แม้พี่สาวคนนั้นจะล่วงเกินท่านทางวีกรรม ข้าพเจ้าเองแลเห็นอาการเช่นนั้นมีกับท่านได้ไม่นาน ท่านก็จากไป ยิ่งกับลูกชายคนเล็กด้วยแล้ว ตอนก่อนจะตายจากคุณโกรธซึ่งเอามาก ๆ ที่เดียว ทั้ง ๆ ที่แทบจะไม่มีเรื่องอะไรให้โกรธเคืองได้เอาเลย และท่านรักลูกคนสุดท้องอย่างสุดสวาสดใจเสียด้วย

ความจริง มารดาข้าพเจ้าเป็นคนไข้โรค หาหมอจีน หมอไทย หมอยา หมอนวด และเข้าโรงพยาบาลอยู่เนือง ๆ มาแต่อายุเข้าเขตกลางคนนั้นแล้ว ได้ น.พ. สโรช กมสัน น.พ. ทองน่าน วิภาตวนิช และ พ.ญ. สมทรง พงษ์ไพบูลย์ เป็นผู้ที่คอยอุปการะอยู่แทบตลอดมาเป็นเวลานาน ยิ่งระยะหลัง ๆ มานี้ มีอาการปวดตามหัวเข่าและท่อนขา อย่างที่เรียกว่ามีทุกขเวทนากล้าจนถึงกับจะยอมให้หมอดัดขาออกเสียซ้ำ หากใครห้ามไว้ และศิษย์ของข้าพเจ้าพาท่านไปหาอาจารย์

บุญยิ่ง ถาวรพาสี (ศิษย์ท่านพ่อลี วัดอโศการาม) ซึ่งนวดและเสก
เป่าด้วยอำนาจพระพุทธรูป จันทาย ลมภายในเดินได้คล่องและตัว
ท่านก็เดินได้เป็นปกติ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ ข้าพเจ้าจึงจัดงานแซยิต
ใหญ่ให้ท่านได้ทันตาเห็น

ความจริง ควรจะทำงานบุญเมื่อท่านอายุครบ ๗๐ ปีบริบูรณ์
ใน พ.ศ. ๒๕๒๑ แต่พออายุข้าพเจ้าถูกกระแสน้ำการเมืองบีบบังคับ
ให้อยู่ในประเทศไม่ได้ ครั้นจะรอไว้ไปทำบุญใหญ่ในปี ๒๕๒๓ เป็น
การฉลองครบ ๖ รอบนักษัตร ก็ไม่แน่ใจว่าท่านจะมีอายุยืนนานอยู่
ถึง

จะอย่างไรก็ตาม งานแซยิตคราวนั้น ท่านได้มีโอกาสบวช
สถานยาให้เป็นเณร ทั้งยังได้ฟังเทศน์ในวันเกิดอีกด้วย ย่อม
ชื่นชมโสมนัสมาก โดยที่ก่อนหน้านี้ ท่านประสงค์จะให้มิ่งเติก
ให้ท่านแต่ยังเป็น ๆ โดยบอกว่าตายแล้ว ไม่ต้องทำให้ ข้าพเจ้าจึงไป
กราธนาพระสงฆ์จีนนิกาย จากวัดโพธิ์แมนคุณารามมาฉลองศรัทธา
ท่านได้สนใจ แถมศิษย์หาเพื่อนฝูงยังช่วยกันทำอาหารมังสวิรัตและ
อื่นๆ เลี้ยงกันอย่างเป็นที่พอใจท่าน ญาติมิตรแขกเหรื่อมากันมาก
หน้า นับว่าน่ายินดีปรีดายิ่งนัก

แต่แล้ว อนิจจา วตสังขารา ญาติมิตรเหล่านั้น แม้หลายคน
จะอ่อนวัยกว่า ก็ล่วงลับดับขันธไปเรื่อยๆ นอกจากลูกสาวท่านเอง

แล้ว ยังหลานทางบ้านตรอกสารภีร์ ทางบ้านตลาดพลู ฯลฯ เป็นเหตุให้ท่านว่าเหวี่ยงขึ้นทุกที ตัวเองก็เป็นโรคมะเร็งที่ลำไส้ ต้องเข้าผ่าตัดที่วิชัยยุทธคลินิก แล้วมารักษาต่อที่โรงพยาบาลเลิศจินเป็นหลายครั้ง

เมื่อออกจากโรงพยาบาลเลิศจินครั้งหลัง คุณนงเยาว์ นฤมิตร-เรขการ พาไปเลี้ยงอาหารจีนที่ร้านมังกรทอง ร่วมกับเพื่อนฝูงที่ใกล้ชิดของท่านทางมูลนิธิธรรมากรซึ่งท่านเคยไปพำนักร้อยด้วย แล้วท่านเลยไปคุยหมอกับคนสนิทของท่านบางคน ท่านเล่าว่าหมอตายไว้ว่าท่านจะตายปีหน้า โดยจะต้องโดนผ่าตัดท้องอีก ข้าพเจ้าค้านท่านไปว่าท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระภิกษุมณี องค์แรกแห่งวัดทองนพคุณ ซึ่งเป็นโหรเอก เคยกำขัณฑ์หนา ว่าหมอดูชั้นดีไม่ตายวันเวลาตายให้ใคร ท่านก็ยอมรับฟัง เพราะท่านเคารพนับถือพระคุณเจ้ารูปนั้นยิ่งนัก

และแล้ว ก็มีอันเป็นให้ท่านต้องเข้าโรงพยาบาลอีกจนได้ แม้เลิศจินจะไม่มีห้องว่าง นายแพทย์เหวง โตจิราการ ก็ช่วยให้ได้ห้องที่โรงพยาบาลราชวิถี โดยที่นายแพทย์อนันต์ อาธิพันธ์อำไพ คุณดูแลให้อย่างถ่วงถ่วงแล้วเชื่อว่าท่านจะกลับบ้านพักได้ แต่แล้วผลการตรวจล่าสุด เห็นว่าท่านมีเนื้อร้าย แสดงว่ามะเร็งกำเริบ ถึงกับต้องเอาเข้าเครื่องคอมพิวเตอร์ ตรวจสอบให้แน่ โดยที่หมอเห็นว่าจะต้องผ่าตัดให้

หันท้วงที แปลกที่คราวนี้ท่านไม่ยกข้อตั้ง หากยอมให้ผ่าโดยดี แม้
 กว่าผ่าได้ ก็โอดระพ้อสนที ทั้งๆ ที่นายแพทย์ผู้ควบคุมการผ่าตัด
 และแพทย์ฝึกหัดหนุ่มๆ ที่เข้ามาช่วยดูแล ล้วนบอกกับข้าพเจ้าว่าได้
 เอาใจใส่มารดาข้าพเจ้าเป็นพิเศษ เพราะรู้ว่าข้าพเจ้าเป็นใคร แล้วถ้า
 คนที่ไม่เป็นใคร ยิ่งเป็นคนใช้นาถาคั่วแล้ว จะได้รับการเหลียว
 แลเลวร้ายกว่ามารดาข้าพเจ้าสักกี่เท่า นี่ข้าพเจ้าสงสัย โดยที่โรง-
 พยาบาลราชวดีนั้น ก็ถือกันว่าเป็นที่เชิดหน้าชูตาของกรมการแพทย์
 เสียะ ยังมีอาการบ่นเกลียวกันได้ถึงเพียงนี้ แล้วโรงพยาบาลที่รองๆ
 ลงไปจากนี้ จะสักเพียงไหน

ที่ว่านี้ ข้าพเจ้าไม่โทษใคร แต่สงสัยว่าระบบการแพทย์ที่เรา
 เอาอย่างฝรั่งมา เห็นทีว่าจะไม่ทำการได้หันท้วงทีเสียแล้วกระมัง แม้
 นายแพทย์นั้นๆ ที่ข้าพเจ้ารู้จัก ก็เป็นคนน่ารัก น่าเคารพ และมีฝีมือ
 ดี แต่การที่เราเอาชีวิตไปฝากไว้กับระบบอันผุกร่อนเช่นนั้น ควรละ
 หรือ ingsงจะมีคำตอบให้ได้ยากอย่างยิ่ง จะทั้งระบบการแพทย์ฝรั่ง
 เสียทีเดียว ในขณะที่ระบบเดิมของเรา ก็ยังไม่ฟื้นตัวอย่างเต็มที่นั้น
 จะทำอะไรได้เพียงไหน ความข้อนี้ น่าจะมีนายแพทย์ชั้นนำดำริกัน
 อย่างลึกซึ้งบ้างละกระมัง

กำหนดจะผ่าตัดมารดาข้าพเจ้าสามโมงเช้า ของวันที่ ๑๒
 เมษายน ๒๕๒๗ มาได้ผ่าเอาสามโมงเย็น ทั้งๆ ที่ท่านชราอายุย่าง

๘๘ ลอกกราบสังคมเพื่อครู

เข้า ๗๗ แล้ว แต่นายแพทย์ พยาบาลก็ไม่เห็นว่าเป็นการผิดปกติวิสัย โดยที่ให้อุดอาหารมาก่อนกำหนดการผ่าตัดประมาณ ๒๔ ชั่วโมง โดยที่การผ่าตัดก็ถูกกันแต่เครื่องคอมพิวเตอร์ จึงเชื่อว่ามารดาข้าพเจ้า ได้รับผลจากการผ่าตัดเป็นที่น่าพอใจ แม้ข้าพเจ้าจะเข้าไปร่วมในห้องผ่าตัดไม่ได้ นายแพทย์เหวงก็ส่งรายงานมาให้ทราบตั้งนี้

กราบเรียน อ. สลักสิทธิ์ที่เคารพ

ผมได้เข้าไปดูการผ่าตัดของคุณย่า ปรากฏว่าคุณย่าท่าน โชคดีมากเพราะ CA นั้นเพิ่งเริ่มจะเป็นซ้ำ ยังไม่ขยายตัวลุกลามเท่าไร อยู่ในระยะต้นของการเป็นซ้ำ หมอนันต์ได้ตัดส่วนที่น่าสงสัยทั้งหมดแล้ว และได้เย็บต่อกันไว้อย่างดี การผ่าตัดดำเนินไปอย่างราบรื่น เสียเลือดไม่มาก ภาวะของคุณย่าอยู่ในเกณฑ์ปกติโดยตลอด

ผมคิดว่า คุณย่าคงต้องพักฟื้นที่คันทัน (คงยังไม่ฟื้นดี) ผมเองรออาจารย์จน ๑๘.๒๐ น. ประกอบกับมีธุระด้วย จึงขอกราบลาอาจารย์ไปก่อน พรุ่งนี้และวันต่อๆ มา ผมจะมาเยี่ยมคุณย่าอีก

ด้วยความเคารพ

ข้าพเจ้ารอมารดาอยู่บนห้องพิเศษของท่าน (เลขที่ ๘๐๖) ตั้งแต่ ๑๘.๓๐ น. เมื่อเขาเห็นมารดาเข้ามายังห้องนั้น แห่งตึกสิรินธรเมื่อ

ราว ๆ ทุ่มเศษ หมอบอกว่าถ้าท่านนอนหลับเสีย อาการก็จะดีขึ้น
โดยลำดับ ขอแต่ให้ท่านหายใจแรง ๆ ข้าพเจ้าจึงเข้าไปบอกว่า “คุณ
ย่า หายใจแรง ๆ หายใจเข้าพุท หายใจออกโบ เจริญพระพุทธานุสสติ
ไว้นะคุณย่า” ท่านรู้ตัว พยักหน้า แต่สั่นศีรษะและมือเย็นเฉียบ
แม้กระนั้น ข้าพเจ้าก็ยังเชื่อหมอ ครั้นท่านอ่อนกำลังลง โดยแพทย์
พยาบาล ออกจากห้องไปหมด ข้าพเจ้าก็คิดว่าท่านคงหลับ เพื่อจะได้
พักผ่อนอย่างมีกำลังในวันรุ่งขึ้น แต่ที่ไหนได้ อีกเพียงชั่วครู่ พยา
บาลมาเอะอะว่าท่านไม่หายใจ ตามแพทย์ พยาบาลเข้ามาปั๊มอกกัน
เป็นการใหญ่ และแล้วเขาก็บอกว่าท่านสิ้นใจเสียแล้ว เมื่อยังไม่ถึง
สองทุ่มดี แสดงว่าที่ข้าพเจ้าพูดกับท่านนั้น หารู้ไม่ว่าเป็นการให้
พระอรหันต์ อย่างบอกหนทางไปสวรรค์ให้ท่านนั่นเอง

เมื่อบิดาข้าพเจ้าสูญเสียลูกสาวคนโตไปที่โรงพยาบาลศิริราช
ท่านอาฆาตหมอ ถึงกับจะเอาปืนไปยิง แต่นี่ข้าพเจ้าปลงตกเสียแล้ว
ว่ามารดาถึงอายุชั้ยโดยคิดในมุมกลับว่า ถึงหายออกไป ก็คงต้องผจญ
กับโรคเฝ้าร้าย ดังที่บิดาข้าพเจ้าเผชิญมาอย่างทรมาณอยู่นาน ไป
ง่าย ๆ เสียเช่นนี้ดีกว่า ทั้งแพทย์ พยาบาลเหล่านั้นก็ทำดีอย่างเต็มที่
แล้ว ก็ได้แต่ขอบใจเขา ระบบของเรานั้นเลวเองต่างหาก

มองกันใหม่มุมกลับ ก็เห็นว่ามารดาข้าพเจ้าเตรียมตัวตายไว้พอ
สมควร กล่าวคือเมื่อวันคล้ายวันเกิดท่าน (๙ เมษายน) อันเราเคย

๘๖ ลอกราบสังคมเพื่อครู

ทำบุญให้ทุกปีมาและเคยร่อนหาขอพรท่านทุกปีด้วยนั้น ปีนี้เราไปทำกันที่โรงพยาบาล เจ้าอาวาสวัดทองนพคุณเข้าไปรับพระเคนไทยทานทั้งหลาย ที่มีอีกข้างของท่านติดอยู่กับการให้น้ำเกลือ แล้วท่านรับพรพระอย่างสงบ นอกจากนั้นท่านยังสั่งให้หาผ้าแพรอย่างดี แจกหมอและผู้ที่มิบุญคุณคนอื่น ๆ ด้วย โดยสั่งให้คนใกล้ชิดไปเบียดหยมที่ท่านลงแซร์ไว้ได้เรียบร้อยก่อนที่ท่านจะจากไป

มองกันอย่างชั้น ๆ ก็เห็นได้ว่ามารดาข้าพเจ้าได้ทำคุณให้กับใครต่อใครมิใช่น้อย เพราะพวกนักเลงหอย (หางเลข) พากันเอาอายุท่านตอนเสียชีวิต (๗๗) และห้องที่ท่านเสียชีวิต (๘๐๖) ไปแทงเบอร์กัน ปราบกว่าถูกทั้งเลขท้าย ๒ ตัว และ ๓ ตัว มิน่าเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ท่านถึงเชื่อโชคกลางของชล้งนั้ก แม้ดับชีพไปแล้ว ก็ยังมาช่วยคนอื่นให้พลอยได้ लाभ ผลไปด้วย

ในส่วนตัวข้าพเจ้านั้น เป็นกำพร้าบิดามาแต่อายุ ๑๓-๑๔ นี้เพิ่งจะมากำพร้ามารดาเมื่ออายุกว่ากึ่งศตวรรษ เมื่อกำพร้าพ่อ แม้จะต้องปากกัดตีนถีบ แต่ก็มีแม่คอยอภิบาลเลี้ยงดู ทั้ง ๆ ที่มีอะไรให้ข้องใจกันได้เนื่อง ๆ แต่รู้สึกซึ่งถึงพระคุณที่อุ้นเกล้า แม้อายุปุนนี้ จะไม่ต้องพึ่งมารดาในทางเศรษฐกิจและสังคม แต่การขาดท่านไป เหมือนกับอะไรในส่วนลึกของหัวใจ หายไปอย่างยากที่จะหาสิ่งอื่นใดมาทดแทนได้

ความรัก ความคิดถึง และความอาลัยมีมากเกินไปจนกว่าจะแสดง
ออกได้ทางวาจาหรือน้ำตา แต่อาศัยพระพุทธรูปศาสนาที่อบรมสั่งสอน
ตนมา จึงพอรู้เท่าทันโลกธรรมชั่วอยู่บ้าง

อุปปีเย หิสมปโยโค ทุกฺโข

ความประจวบสิ่งอันไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์

ปีเยหิวิปโยโค ทุกฺโข

ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก เป็นทุกข์

จึงตั้งใจทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ท่าน อย่างรู้เท่าทันที่สุด เท่า
ที่จะเป็นได้ โดยน้อมชาย ลูกเมีย ญาติมิตรก็ร่วมบำเพ็ญกุศลกิจด้วย
อย่างพร้อมเพรียง หากมารดาข้าพเจ้าทราบได้โดยญาณวิถิตใด ขอได้
โปรดอนุโมทนาส่วนกุศลนั้น ๆ ด้วยเทอญ

วิสาขปรารมภ์ ๒๕๒๗

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี

สิ่งซึ่งรู้ๆ กัน แต่มักจะไม่กล่าวถึงกันนั้น ก็คือพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันเคยทรงปฏิบัติผูกพันกับหม่อมราชวงศ์หญิงคนหนึ่งมาก่อน ครั้นไม่สมพระราชหฤทัย จึงทรงเปลี่ยนมาเป็นหม่อมราชวงศ์อีกคนหนึ่ง ซึ่งต่อมา คือสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถในบัดนี้ ขอให้ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

ในส่วนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น แต่เมื่อแรก เจริญพระชันษา สมเด็จพระราชมารดาได้ทรงหมั้นหมายพระองค์ท่านไว้กับหม่อมเจ้าหญิงองค์หนึ่งในราชสกุลทิศกุล แต่แล้วเหตุการณ์ผันแปรไป เป็นเหตุให้ทรงอภิเษกสมรสกับ ม.จ. รำไพพรรณี ในราชสกุลสวัสดิวัตน์ เล่ากันว่าสมเด็จพระบรมราชชนนี พระพันปีหลวงทรงเสียพระพิศมัยมากอยู่ แต่การที่ปล่อยให้ลงเนื้อชอบนาง

ยา ดีกว่าการคลุมถุงชน โดยขัดขึ้นน้ำใจเจ้าบ่าวมิใช่หรือ

ว่ากันตามจริง ราชสกุลสวัสดิวัตน์ใกล้ชิดสนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ยิ่งกว่าราชสกุลติกุล เพราะเจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม หรือสมเด็จพระปิยมาวดีศรีพัชรินทรราชมารดา ทรงเป็นพระมารดาทั้งของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ซึ่งต่อมาทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง และของสมเด็จพระสวัสดิวัตน์วิสิษฐ์ ต้นราชสกุลสวัสดิวัตน์ ผู้ทรงเป็นพระบิดาของ ม.จ. รำไพพรรณี

ม.จ. รำไพพรรณีนั้น ถือกันว่าเป็นผู้ทรงพระสิริโฉมโสภาคย์ยิ่งกว่ากันว่าพระมารดาของพระองค์ท่าน คือ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาภาพรณีนันสวยงามกว่า เมื่อแรกประสูติทรงเป็นหม่อมเจ้า เป็นธิดากรมหลวงพิชิตปรีชากร นักแต่งเรื่องสั้นหรือนวนิยายเรื่องแรกของไทย โดยที่ในกรมพระองค์นี้ มีพี่พระโอรสในทางแตงกันห้าตัวจับได้ยากอีกด้วย โดยเฉพาะก็ในสมัยรัชกาลที่ ๕

พระองค์หญิงอาภาานั้น ท่านงตงามาแต่ทรงพระเยาว์ เจ้านายยกย่องกันทั่วไปว่า ไม่มีพระธิดาหรือบุตรของวังใด งามได้เท่าทราบจนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงได้พระราชธิดา อันประสูติแต่สมเด็จพระนางเจ้าสุชมาลมารศรี พระอัครราชเทวี นั้นแหละจึงมีพระราชดำรัสว่าทรงสุกรมหลวงพิชิตฯ ได้แล้ว พระราช

ธิดาพระองค์นี้คือสมเด็จพระเจ้าฟ้าสุทธาทิพย์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร (กรุณาอย่าลงทัณฑ์ตามาที่ตัว ร เพราะอ่านว่า ทอน) ซึ่งทรงเพียบพร้อมไปด้วยความงามทั้งทางรูปสมบัติ คุณสมบัติ และจริยสมบัติ พร้อมสรรพ เสียหายที่คนรุ่นหลังไม่รู้จักพระองค์ท่านกันเสียแล้ว

ในกรณีของพระองค์หญิงอาภาวันั้น มารดาของท่านชื่อหม่อมส่น เป็นบุตรจีน พ่อค้าจากสามเพ็ง ผู้หลักผู้ใหญ่เล่ากันว่า แม้พระองค์หญิงอาภาจะงามสักเพียงใด ก็สู้หม่อมมารดาไม่ได้ เลยมีคนอยากรู้จักกันต่อไปว่า มารดาหม่อมส่นจะงามสักเพียงไหน

ที่จริงสมเด็จพระสวัสดิ์ฯ ทรงมีหม่อมห้าม ซึ่งนับเป็นเอกภรรยาอยู่แล้ว คือ ม.ร.ว. เสี่ยงม ราชสกุลเดิมสนธิวงศ์ โอรสองค์โตคือ ม.จ. ศุภสวัสดิ์ วงศ์สนิท ฉายาท่านชั้น ซึ่งมีบทบาทในการ “ขโมย” รถไฟไปถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ คราวกบฏบวรเดช ซึ่งต้องการจะห้ามนายปรีดี พนมยงค์ นั้นแหละคือตัวการแล้วภายหลังทรงร่วมชบวนการเสรีไทย เลยมาใกล้ชิดและรักใคร่กับนายปรีดี พนมยงค์ ท่านองค์นี้ ก็มีเรื่องให้เล่าส่นกันฟังได้มาก

ภายหลัง สมเด็จพระสวัสดิ์ฯ จึงทรงมาได้ ม.จ. อาภาพรณี ซึ่งพดกันตามแบบฉบับก็ต้องถือว่าทรงเป็นอนุภรรยาที่ทรงได้รับเลื่อนขึ้นเป็นพระองค์เจ้า ก็เพราะทรงเป็นพระมารดาสมเด็จพระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ต่างหาก แม้ก่อนนั้นจะทรงได้รับตรา

จุลจอมเกล้าฝ่ายในก็ในฐานะที่ทรงเป็นธิดากรมหลวงพิชิตฯ มิใช่ในฐานะสะใภ้หลวง เพราะ ม.ร.ว. เสี่ยมได้รับตราในฐานะตั้งกล้าวอยู่ก่อนแล้ว

สำหรับสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีนั้น มีกรณีที่มาหาชนควรรับรู้อยู่ ๒ ประการ ซึ่งสำคัญกับบ้านเมือง คือ เมื่อเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ประทับอยู่ที่พระราชวังไกลกังวล หัวหิน ขณะที่ปรึกษาออกความเห็นแตกต่างกันเป็น ๓ อย่าง คือ (๑) ให้รับสืบทอดฝ่ายผู้ก่อการฯ (๒) ให้หนีไปยังดินแดนมลายูของอังกฤษเพื่อต่อรองกับผู้ก่อการฯ (๓) ให้กลับไปกรุงเทพฯ เพื่อหาทางปรองดองกัน พระเจ้าอยู่หัวตัดสินพระราชหฤทัยไม่ได้ จนทรงได้รับความสนับสนุนจากพระราชินี จึงทรงเลือกมาตรการที่ (๓) ซึ่งนับเป็นความแยบคายที่สุด นี่มีลายพระราชหัตถ์ปรากฏยืนยันอยู่

นิทานเรื่องนี้ สอนให้รู้ว่าเวลาหน้าสัวหน้าขวาน แม้คนใหญ่คนโตผู้นั้นจะสูงส่งเพียงใด บางทีก็ตัดสินใจไม่ได้ ถ้าได้ภรรยาดี ก็ช่วยในการตัดสินใจได้ดี ถ้าได้ภรรยาเลว ก็ลากไปลงเหวหรือเข้ารกเข้าพงได้ง่าย ๆ เหมือนกัน

อีกกรณีหนึ่ง พระองค์ท่านไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรง แต่ก็สำคัญมากอยู่ และมักไม่ค่อยจะรู้จักว่าสำคัญ คือเมื่อพระเจ้าอยู่หัวใน

รัชกาลที่ ๘ จะเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทย หลังจากที่ได้ทรงบรรลุประชาชนิติภาวะแล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๘๙ ทรงหารือกับนายกรัฐมนตรีในเรื่องคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายกรัฐมนตรีในเวลานั้นคือนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเคยอยู่ในคณะผู้สำเร็จฯ มาก่อน จึงกราบบังคมทูลเสนอให้สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีเป็นประธานคณะผู้สำเร็จฯ เพื่อเป็นการเชิญเสด็จฯ กลับจากอังกฤษมาประทับในประเทศไทย และเป็นการแสดงกตเวทิตาคุณต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานรัฐธรรมนูญตามคำขอของคณะราษฎร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ทั้งนี้โดยที่นายปรีดีจะรู้เรื่องที่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีทรงเสนอความเห็น ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นหรือไม่ ไม่ทราบได้

ปรากฏว่า ฝ่ายในหลวงไม่เห็นด้วย เข้าใจว่าสมเด็จพระราชชนนีก็คงจะอยู่ในฝ่ายนี้ จึงตกลงเชิญเสด็จกรมขุนชัยนาทนเรนทรเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ร่วมกับพระยามานวราชเสวี ซึ่งเวลานั้นเป็นประธานรัฐสภา โดยถือว่าเป็นฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์อยู่ด้วยกลาย ๆ ทั้งนี้นับว่าเป็นการใกล้เคียงกันแบบไทย ๆ

ครั้นพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๘ สวรรคตขึ้น ก่อนเสด็จพระราชดำเนินออกนอกประเทศ พระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันไม่ทรง

บรรลุประชาตินิติภาวะ ก็เลยตั้งคณะผู้สำเร็จฯ ๒ ท่าน อันได้เตรียมไว้แล้วในรัชกาลก่อนนั้นเอง ความขัดแย้งในเรื่องเลือกผู้สำเร็จฯ ปรากฏอยู่ในคำให้การกรณีสวรรคต จนมีการกล่าวหาว่ารายนายปรีดี พนมยงค์ด้วยประการต่างๆ

ที่จริง คนส่วนมากไม่รู้ว่านายควง อภัยวงศ์ ก็คัดค้านการเสนอตั้งสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีเป็นประธานคณะผู้สำเร็จฯ ถึงกับกล่าวคำล่วงเกินพระองค์ท่าน อันเป็นเหตุให้ไม่เสด็จพระราชดำเนินไปในงานพระราชทานเพลิงศพอดีตนายกรัฐมนตรีท่านนั้น

ลองนึกกันในมุกกลับสี่ว่า ถ้าสมเด็จพระนางรำไพฯ ทรงเป็นประธานผู้สำเร็จฯ ในต้นรัชกาลนี้ แล้วเกิดกรณีรัฐประหารขึ้นในปลาย พ.ศ. ๒๔๙๐ จะมีอะไรเกิดขึ้น กล่าวคือ ถ้าทรงเห็นพ้องต้องด้วยกับพระยามานวราชเสวี ไม่ยอมลงพระนาม ในพระปรมาภิไธยรับสภาพของคณะรัฐประหาร การกระทำทั้งนั้นย่อมเป็นโมฆะไปเลย บานนี้ คณะทหารก็คงไม่ครองเมืองกันสืบต่อมา และเราอาจมีประชาธิปไตยกันอย่างสมภาคภูมิก็ได้ ใครจะไปรู้ ความข้อนี้ควรที่วิญญูชนจะพึงสำเหนียกกันให้จงหนัก

นอกจากสองกรณีหลักนี้แล้ว ยังมีเรื่องอื่น ๆ อันเขียนเล่าเกี่ยวกับพระองค์ท่านได้มาก หากคงไม่เหมาะสมกับบทความชุดนี้

ที่จริง ข้าพเจ้ารู้จักพระองค์ท่านน้อย เคยเฝ้าเห็นไม่กี่ครั้ง แต่

ทุกครั้ง ^๕สังเกตพระกิริยามารยาทเข้มข้อย อ่อนน้อม ไม่ถือพระองค์ กับเจ้านายชั้นเดียวกับพระองค์ท่านนั้น ถ้าแก่ชั้นซากว่าแล้ว เห็นท่านรีบถวายบังคมก่อนเสมอ เพราะทรงถือว่าก็ทรงเป็นหม่อมเจ้ามาก่อนเหมือนกันนั่นเอง

ทั้งๆ ที่ไม่ทรงรู้จักข้าพเจ้าเป็นส่วนตัว แต่คงจะได้ทรงอ่านข้อเขียนของข้าพเจ้าอยู่บ้าง ด้วยเคยรับสั่งถามถึง ด้วยความห่วงใยเป็นทำนองว่าที่เขียนไปอย่างตรงๆ และแรงๆ นั้น น่าเสียได้ ทรงเกรงว่าจะมีพิษภัยมาถึงผู้เขียน โดยเฉพาะก็จากฐานอำนาจของรัฐ ^{๕๕}ทั้งนี้ก็เพราะทรงเคยเผชิญมากับพระองค์เอง และเจ้านายหลายพระองค์ก็เคยทรงได้รับโอรุภัยมาก่อนแล้วนั่นเอง ข้าพเจ้ารับทราบพระราชดำรัสด้วยความตื่นตัวใจ การที่ผู้หลักผู้ใหญ่ที่สูงส่ง ห่วงใยคนเล็กๆ น้อยๆ เช่นนี้ นับว่าทรงพระคุณธรรมแท้ทีเดียว

การที่เสด็จสวรรคตจากไปครั้งนี้ ^{๕๕}ข้าพเจ้าขอตั้งสัตย์อธิษฐานให้ได้เสวยทิพยสมบัติตามสมควรแก่พระอัฐภาพในสัมปรายภพโน้นเทอดู

พร้อมกันนี้ ก็ขอแถมท้ายไว้สักนิดว่า หม่อมเจ้า พระคุณหม่อมองค์แรกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ^{๕๕}บัดนี้ยังมีชนมาอยู่ และทรงเป็นเจ้านายที่สวงามอย่างเรียบๆ อีกแบบหนึ่ง ซึ่ง

ทรงพระคุณวิเศษอย่างน่าเคารพนับถือเป็นอย่างมากด้วย โดย ม.ร.ว.
อีกคน ที่กล่าวไว้แต่แรก ก็ยังมีชีวิตอยู่ อย่างควรแก่การยกย่องสรร
เสริญเช่นเดียวกัน

สองสมเด็จพระ

ข้าพเจ้าเคยจัดพิมพ์เรื่อง สามสมเด็จพระ อันเป็นลายพระหัตถ์สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ทรงมีโต้ตอบกับลิลิตของสมเด็จพระ
พุทธโฆษาจารย์ (เจริญ) วัดเทพศิรินทร์ และสมเด็จพระวันรัต
(เฮง) วัดมหาธาตุ จัดเป็นหนังสือดีไม่แพ้เรื่อง ให้พระยาอนุমানฯ
ซึ่งเป็นลายพระหัตถ์สมเด็จพระกรมพระยาที่เอยพระนามมาแล้วนั้น ได้
ตอบกับพระยาอนุমানราชชน ทั้งคู่นี้ให้สาระทางประวัติศาสตร์
วรรณคดี นิรุกติศาสตร์ ราชประเพณี ฯลฯ นับเป็นรองก็แต่ สาม
สมเด็จพระ และ บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ ซึ่งครูๆ ของเราควรรู้ๆ เต็ม
ออกแล้ว ว่าเป็นข้อเขียนของใคร จึงจะไม่ขอพรรณนาไว้ในที่นี้ ถ้า
ใครไม่รู้จักหนังสือหลัก ๒ เล่มนี้ เห็นทีจะน่าอับอายขายหน้าอยู่สัก
หน่อย

ว่าเฉพาะสองสมเด็จในที่นี้ หมายถึงสมเด็จพระราชอาณัติ
ล้วน ๆ ซึ่งมักเรียกกันว่าเจ้าคุณสมเด็จ แต่บางทีก็เพิ่มให้โก้เก๋ขึ้น
เป็นเจ้าประคุณ หรือเจ้าพระคุณสมเด็จ ซึ่งเป็นบรรดาศักดิ์สูงสุด
สำหรับพระ รองลงมาแต่องค์สกุลมหาสังฆปริณายกเท่านั้น แต่
ในบรรดาสมาชิกด้วยกันนั้น ถือกันว่าสมเด็จพระราชอาณัติต่ำที่สุด
เทียบกับขุนนางทางโลก ก็เท่าเพียงเจ้าพระยา เพราะสมเด็จเจ้า
พระยานั้นสูงส่งมาก มีอำนาจราชศักดิ์ยิ่งกว่าเจ้าต่างกรม บางที่ยัง
กว่าองค์พระราชามหากษัตริย์เสียซ้ำ แม้กระนั้นสมเด็จพระมหาสมณ
เจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสยังเคยทรงพระปรารภว่า สมเด็จพระ
นั้นเทียบคุณสมบัตินั้นแล้ว ต่ำกว่าเจ้าพระยาเสียเป็นส่วนมาก ด้วย
เหตุฉะนั้น จึงมีพระดำริลดยศพระลง ไม่ให้เป็นสมเด็จกันเพื่อนัก
กังท่านเจ้ามาวัดจักรวรรดินั้น ทรงเสนอให้เป็นเพียงพระพุฒาจารย์
ถือรับหิรัณยบัตรเช่นเจ้าพระยา โดยที่เจ้าพระยาซึ่งจะรับสุพรรณ
บัตรได้ ต้องเป็นสมาชิกราชสกุล หรือมีคุณความดีเป็นพิเศษ จึงจัก
ได้รับเลื่อนขึ้นอีกครั้ง ดังเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เป็นต้น

การที่สมเด็จพระมหาสมณะโปรดให้ลดยศสมเด็จพระราช
อาณัติ พระมหานิกายไม่พอใจกันมาก จนหาว่าต้องพระประสงค์
จะเป็นสมเด็จอยู่องค์เดียว โดยที่กลับโปรดให้ตั้งตำแหน่งสมเด็จ
พระราชาคณะขึ้นเป็นพิเศษ ในฝ่ายคณะธรรมยุติกนิกาย ถือพระ

มหานิกายจะดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ไม่ได้ ในที่สุด
ตำแหน่งพุมจารย์ ก็ต้องยกขึ้นเป็นสมเด็จพระอีก แต่ถือกันว่าต่ำกว่า
สมเด็จพระราชาคณะอื่น ๆ จนตลอดสมัยราชาธิปไตย โดยที่ตำแหน่ง
สมเด็จพระราชาคณะมีตายตัวกันมาจนเมื่อเร็ว ๆ นี้ ดังนี้คือ
(๑) สมเด็จพระวันรัต (๒) สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ (๓) สมเด็จพระ
มหาวีรวงศ์ (๔) สมเด็จพระพุมจารย์ ต่อมาในรัชกาลนี้ ทรง
พระกรุณาโปรดให้เพิ่มขึ้นอีก ๒ ราชทินนาม คือ (๕) สมเด็จพระ
ญาณสังวร และ (๖) สมเด็จพระธีรญาณมุนี ทั้งนี้เพราะมีปัญหาทาง
การเมืองพั่วพันอยู่ด้วย ซึ่งจะยังไม่ขอเอ่ยไว้ในที่นี้

ที่กล่าวมาแล้วแสดงว่า สมเด็จพระนั้นสูงที่สุดในฝ่ายศาสนจักร
ก็จริง แต่เทียบตามส่วนถือว่าต่ำมาก ทางด้านอาณาจักร เมื่อ
ถึงขุนนางมาบ้างแล้ว ยิ่งทางเจ้าด้วยแล้ว สมเด็จพระสูงส่งมาก เริ่ม
ไปจากกรมสมเด็จพระ หรือสมเด็จพระกรมพระยา ซึ่งสูงส่งทางเจ้าต่างกรม
ชั้นพระองค์เจ้า เรื่อยไปจนเจ้าฟ้าชั้นโท เจ้าฟ้าชั้นเอก จนถึงสม
เด็จพระบรมราชชนนีในที่สุด แม้สมเด็จพระบรมราชินี ก็มีชั้นมี
ชั้นอันยากที่คนวงนอกจะติดตามได้ตลอด ดังเช่นสมเด็จพระนางเจ้า
อินทรศักดิศจี ในรัชกาลที่ ๖ นั้น เมื่อทรงถูกถอดจากตำแหน่งสม
เด็จพระบรมราชินี ก็ยังคงเป็นสมเด็จพระและทรงราชทินนามเดิมอยู่นั้น
เอง หากมีพระราชดำรัสประชดว่า ให้มียศเสมอสมเด็จพระราชา

คณะท่าน^๕เอง แสดงว่าต่ำที่สุด ในบรรดาสมเด็จพระเจ้าทั้งหลายทั้งปวง
สมเด็จพระอินทร์ ฯ ทรงพระชนม์อยู่จนเพ็งมาสิ้นพระชนม์ไปเมื่อไม่กี่ปี
มาน^๕เอง

ในที่^๕นี้ จะกล่าวถึงสมเด็จพระ ที่เพ็งมรณภาพไปเมื่อปีกลาย
กับ^๕ปี^๕ เมื่อปีกลาย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เสียม) วัดสุทัศน์ล่าง
ลัไป นับเป็นองค์ที่ ๓ แห่งวัด^๕นี้ ที่ดำรงสมณศักดิ์ดังกล่าว องค์
แรกชื่อแพ ซึ่งต่อมา ได้รับเลื่อนขึ้นเป็นสมเด็จพระวันรัต และทรง
ได้เป็นสกลมหาสังฆปริณายก มหานิกายองค์แรก จำเดิมแต่เกิดคณะ
ธรรมยุติกนิกายขึ้นอย่างเป็นทางการ องค์ที่ ๒ ชื่อโถม สิ้นท่านองค์
นั้นแล้ว ตำแหน่งดังกล่าวไปตกอยู่กับท่านที่ชื่อนั้น เจ้าอาวาสวัด
อรุณ ซึ่งเกือบได้เป็นสกลมหาสังฆปริณายกเหมือนกัน หากขาด
ไม่ถึง จึงได้แต่รักษาการแทนอยู่พักใหญ่ ๆ

เจ้าคุณสมเด็จ (เสียม) องค์^๕นี้ ข้าพเจ้าคุ้นกับท่านอยู่บ้าง
เพราะเคยร่วมการงานกับท่านสมัยที่ท่านเป็นเจ้าคณะภาค ๑ ซึ่งรวม
กรุงเทพ ฯ-ธนบุรี และต่อมาท่านเป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ข้าพ-
เจ้าก็มีส่วนร่วมสนองงานท่านอยู่ด้วยบ้าง นับว่าท่านเป็นกันเอง ด้วย
พูดจาโผงผางอย่างปราศจากลับลมคมใน ดังท่านเคยบอกข้าพเจ้าว่า
“เฮ้ย สุลักษณ์ หนังสือพิมพ์มันบอกว่าสถาบันที่เลวร้ายมีอยู่ ๒ คือ
ตำรวจกับพระ ซึ่งจริงของมันหว่า” ดัง^๕นี้เป็นต้น

คราวหนึ่งท่านได้รับอาราธนาไปฉันในงานวันเกิดหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐ* ท่านพุดกับประธานในพิธีนั้นว่า “ในบรรดาคนหนุ่มที่วิพากษ์วิจารณ์พระอย่างถึงใจ เวลานี้มีแต่ ส. ศิวรักษ์ ขนาดพระเลขา ฯ อาตมายังติดใจ ชอบอ่านข้อเขียนของเขานัก ทำไมคุณชายไม่เชิญมาเขียนลง *สยามรัฐ* บ้างเล่า” เล่นเอาท่านผู้หนึ่งออกไป นี่แสดงว่ายังอารมณ์ดี หรือเกรงใจเจ้าคุณสมเด็จที่ไม่สู้คุ้นกันก็ได้ เพราะเมื่อเร็ว ๆ นี้มีเจ้าองค์หนึ่งไปเอ่ยชื่อข้าพเจ้าเข้ากับบุคคลผู้หนึ่ง เขากล่าวว่า “อย่ารับสั่งถึงคน ๆ นี้ ถ้าได้ยินชื่อหมอนี่อีกที่หม่อมฉันจะลากหนีไปนั่งที่อื่น”

ความจริง ข้าพเจ้ามีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าคุณสมเด็จองค์นี้ได้มาก หากได้เคยเขียนไว้ที่อื่นมากแห่งแล้ว เช่นในเรื่อง *พระธรรมเจดีย์ พระผู้ใหญ่ที่ไม่กะล่อน* พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน คันฉ่องส่องพระ และศาสนากับสังคมไทย เป็นต้น จึงจะขอข้ามไปเสีย โดยขอเอ่ยถึงเจ้าคุณสมเด็จพระธรรมาธิบดี (ธีร์) วัดจักรวรรดิแทน ซึ่งที่จริงก็เคยเขียนถึงท่าน ผากไว้ในเล่มต่างๆ ที่เอ่ยมานั้นบ้างแล้ว แต่โดยที่ท่านเพิ่งจากไป จึงควรเขียนถึงท่าน ด้วยความเคารพสักการะ นับว่าท่านเป็นพระมหาเถระฝ่ายมหานิกายรูปเดียว ที่เป็นปราชญ์ รู้ภาษาต่างประเทศดีหลายภาษา

ชอบคิดว่าทางศิลปวรรณคดี และนิรุกติศาสตร์ โดยที่ท่านทรง
ความเที่ยงธรรมเป็นอันมาก แม้จะทำที่ท่านจะอ่อน แต่ก็เข้มแข็ง
ทางจริยธรรมอย่างน่าชมเชย ทั้งมีห้วงมัยใหม่ ทันทมัยอยู่เสมอ
ยินดีรับฟังความคิดเห็นความอ่านจากพระหนุ่มเณรน้อย ไม่ถือเนื้อถือ
องค์ และชอบเล่าเรื่องเก่า ๆ แก่ ๆ แต่สมัยท่านแรกลงมาจากโคราช
ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยให้ข้อเท็จจริงทางสภาพประวัติศาสตร์สังคม
แก่พวกเราเป็นอย่างดี

อนึ่ง พึงตราไว้ในที่นี้ด้วยว่าท่านเป็นอุปชฌาย์ ให้อุปสมบท
แก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยามตกอับจากการเมือง ณ วัดไทยที่
พุทธคยา ซึ่งท่านเคยเป็นเจ้าอาวาสอยู่ อย่างน้อยกรณีนี้ ก็ดีกว่าราย
จอมพลถนอม กิตติขจร เพราะการบวชไม่เปื้อนเลือด ไม่โสมนทาง
การเมือง

ข้าพเจ้าเองคุ้นกับท่านมานาน แต่ไม่เคยร่วมงานกับท่าน
ตั้งจำคุณสมเด็จฯ วัดสุทัศน์ แม้กระนั้น เจอะที่ไหน ท่านต้องทัก
และเข้ามาคุยด้วยนาน ๆ ไม่ใช่สักแต่ว่าโอภาปราศรัยเท่านั้น

ตอนจำคุณสมเด็จเจ้าวัดสุทัศน์ ฯ สิ้น ท่านนำเรื่องเสนอให้ตั้ง
เจ้าคุณพระพิมลธรรม (อาจ) วัดมหาธาตุ ขึ้นเป็นตำแหน่งตั้งกล่าว
ที่ว่างลง จนเกิดเหตุอะอะขึ้น ตั้งท่านได้ขอความเป็นธรรมให้ท่าน
เจ้าคุณรูปนั้นเสมอมา ข้าพเจ้าเองก็พลอยเขียนบทความเรื่องนี้ลงตี

พิมพ์แพร่หลายอยู่ด้วยแล้ว ตั้งจะรวมพิมพ์อยู่ในเล่มใหม่ของข้าพเจ้า
ด้วย ชื่อ *ฟ้าดำ แผ่นดินสูง*

บัดนี้ ท่านวัฏจักรวรรณคดีมาจากไปอีกรูปหนึ่ง ตำแหน่งสม
เด็จพระราชาคณะเลยว่างลงถึง ๒ ที่ แล้วยังจะมีหน้ามาก็กั้นท่าน
วัดมหาธาตุกันได้ลงคออีกหรือ แต่เรื่องของยศช้าง ขุนนางพระ
บางที่ก็มีการเมืองเรื่องสกปรกรกรุงรังเข้าไปพัวพันมิใช่น้อยเหมือน
กัน ไม่เชื่อ ขอให้คอยดูกันต่อไป

ความจริง เมื่อเจ้าคุณสมเด็จวัฏจักรยังขึ้นเป็นพระราชาคณะ
ชั้นที่รณยบัตรอยู่นั้น สมเด็จพระวันรัต (ทรมย์) วัดสังเวช มรณ-
ภาพลง ตำแหน่งดังกล่าว ควรเป็นของมหานิกาย เพราะเป็นโควคำ
ของนิกายนี้ และมีการแก้สร้อยนามตำแหน่งวันรัต ให้เข้าใจกันเช่น
นั้นด้วย โดยไม่ได้พระราชทานราชทินนามให้แก่คณะธรรมยุติมาแต่
รัชกาลที่ ๕ แล้ว แต่แล้วก็กลับไปพระราชทานท่านที่วัดโสมนัส ซึ่ง
เป็นธรรมยุติ เพราะท่านสูงศักดิ์กว่าท่านวัฏจักรนั้น โดยอาจอ้างว่า
สมเด็จ (ทัพบ) วัดโสมนัส เคยครองตำแหน่งนี้มาก่อน คือท่านเป็น
องค์สุดท้ายของธรรมยุติที่ได้ราชทินนามนี้ จึงหาเหตุคืน กลับไป ก็ได้

เคราะห์ดี สำหรับวัฏจักรนั้น ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (วน)
วัดอรุณ มรณภาพลง ท่านเจ้าเสวยมั่งจึงได้รับตำแหน่งดังกล่าว ท่าน
เคยพูดกับข้าพเจ้า เมื่อไปถวายเครื่องมุกิตาสักการะ ตอนได้รับพระ

ราชทานสุพรรณบัตรว่า “เฮ้ย นี่กว่าจะไม่ได้เป็นสมเด็จพระเจ้าแล้วละวะ เพราะหมามันคาบเอาไปกินเสียก่อน แต่แล้วถึงคราวจะได้เป็น ก็ได้เป็นกับเขาเหมือนกัน”

แม่เมื่อก่อนท่านเป็นเจ้าคุณสมเด็จพระเจ้าแล้วที่ท่านมอบให้พระครูวิจิตรการโกศล (สงัด) วัดมหาธาตุ จัดทำประวัติวัดสุทัศน์ ตีพิมพ์อย่างงดงาม เมื่อท่านมรณภาพลง คณะสงฆ์วัดสุทัศน์ จัดพิมพ์รูปภาพเกี่ยวกับวรรณคดีไทย ในงานพระราชทานเพลิงศพ นับเป็นหนังสือดี มีค่า มีตีพิมพ์ทั้งภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ ชนิดที่ห้องสมุดวิทยาลัยครูต่าง ๆ ควรมี ดังเช่นเรื่อง ภาพพุทธประวัติของวัดทองนพคุณ เช่นกัน อันเป็นประติมากรรมบนนูนระบายสี โดยฝีมือช่างชาวบ้านชนิดที่หาได้ยาก เล่มนี้ก็มีพิมพ์เป็น ๒ ภาษาด้วย เพื่อช่วยฝึกภาษาอังกฤษให้เรา ๆ ท่าน ๆ อีกด้วย แม้ว่าสองเล่มนี้จะแพงราคาตกเล่มละกว่า ๒๐๐ บาท ก็ควรที่ห้องสมุดจะซื้อไว้ เพื่อให้ครูของเราและเยาวชนของเรารักวัฒนธรรมและศิลปกรรมอย่างไทย ๆ มิใช่หรือ

หวังว่างานพระราชทานเพลิงศพเจ้าคุณสมเด็จพระเจ้าจักรวรรดิคงมีหนังสือดีสมความเป็นปราชญ์ของท่านโดยแท้

พระเทพสุธี (พรหม โชติปาโล)

ได้ทราบว่าสมาชิก *ข่าวครูไทย* ส่วนใหญ่อยู่ทางภาคตะวันออก
เจียงเหนือ แต่ข้าพเจ้าเล่าเรื่องน้องด้วยอีสานน้อยเต็มที แม้จะเอย
ถึงสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์) มาแล้ว แต่ก็ไม่ได้บอกว่าท่านเป็น
ชาวปักธงไชย ซึ่งก็อยู่สุดท้ายปลายภาค จริงอยู่ในบทความชั้นนั้น
ได้เอยถึงพระพิมลธรรม (อาจ) ด้วย โดยใครๆ ก็ย่อมทราบว่าท่าน
เป็นชาวขอนแก่น และที่ท่านถูกจอมพล ส. ธนะรัชต์จับสึกและเอา
เข้าคุกนั้น เล่ากันว่า เพราะจอมเผด็จการผู้นั้นอิจฉาท่าน ที่ชาว
ขอนแก่นเคารพนับถือท่านยิ่งกว่าเขา เขาเคยคิดเปลี่ยนชื่อจังหวัด
ขอนแก่นเป็นสฤษดิ์นคร ดังเขาเอาบุญเอาคุณว่าเป็นผู้เตรียมตั้งมหา
วิทยาลัยไว้ที่นั่นมาแล้ว ดังนายบุญถิ่น อัตถากร เตรียมสถาปนาการ
ศึกษาชั้นสูงไว้ที่บ้านเดิมของตน ณ จังหวัดมหาสารคามนั่นเอง

ครั้นเผด็จการผู้^๕นั้นตายลง มีกลิ่นโสโครกตามออกมา จังหวัด
ขอนแก่นจึงยังรักษาชื่อเดิมไว้ได้ น่าเสียดาย ที่เวลานั้นคนล้มกลืน
เหม็นดังกล่าวเสียมากแล้ว จึงมีอนุสาวรีย์ให้จอมพลผ้าขาวม้าแดงที่
จังหวัดนั้นจนได้

ในที่^๕นี้ จะขอเล่าถึงคนดี พระดี ครูดี ชาวอีสาน ซึ่งคนส่วน
ใหญ่สมัยนั้นคงไม่รู้จัก แม้ท่านจะอยู่ร่วมสมัยกับเรา ท่านผู้^๕นี้คือ
เจ้าคุณพระเทพสุธี จากจังหวัดอุบลราชธานี

คนดีนั้น คนมักไม่ค่อยจะรู้จัก เรามักรู้จักคนดังกัน ซึ่งมัก
จะไม่ใช่คนดี ดังจอมพลสฤษดิ์เป็นตัวอย่าง

ท่านเจ้าคุณชื่อพรหม เกิดเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๔๗ ท่านถือ
กำเนิดเอาที่ตำบลเหล่าเสือโก้ก อำเภอเมือง จังหวัดอุบลฯ เป็นบุตร
คนโตของนายเหลื่อม และนางทอง แสงโชติ ซึ่งเป็นชาวนา เด็กชาย
พรหมก็ทำนาตามอย่างบรรพบุรุษ โดยไม่ได้รับการศึกษาเล่าเรียน
ทางอักษรวิธีเอาเลย แม้อายุ ๑๘ แล้ว ก็ยังอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้

ต่อมาน้องชายซึ่งไปบวชเณรกลับมา มาบอกนายพรหมว่าการ
บวช^๕นี้ดี ได้เรียนหนังสือ ท่านอยาก^๕รู้หนังสือ จึงลาบิดามารดาไป
บรรพชาเป็นสามเณร ที่วัดมิ่งกลาราม ประจำตำบลนั้นเอง เจ้า
อธิการท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ พอบวชก็ได้เรียนหนังสือลาวก่อน
เพื่อนเณรด้วยกันสอนให้ จากนั้นได้เรียนภาษาไทย และภาษาบาลี

กับพระอธิการทุย เจ้าอาวาสวัดมณฑลนอก พอเรียนมีความรู้บ้าง ก็ช่วยอาจารย์สอนศิษย์คนอื่นต่อไป ครั้นอาจารย์มรณภาพลง ชาวบ้านอยากให้ท่านเป็นสมภารเจ้าวัดสืบแทน ท่านไม่สมัครใจ ด้วยอยากมีความรู้ยิ่ง ๆ ขึ้น จึงหนีลงมากรุงเทพฯ

ก่อนลงมากรุงเทพฯ ท่านบวชพระได้ ๖ พรรษาแล้ว ลงมา กับพระเพื่อนกันซึ่งอายุอ่อนกว่าท่าน ๓ ปี ท่านองค์นี้เวลานั้นคือ เจ้าคุณพระเมธีธรรมาภรณ์ วัดอนงคาราม ตอนนั้นต้องเดินเท้ามาจากอุบลฯ จนถึงโคราช จึงขึ้นรถไฟได้ มาอยู่กรุงเทพฯ เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๔

โดยที่เป็นชาวอุบลฯ ไม่รู้จักใครในกรุงเทพฯ ย่อมต้องระเหเรว่ร่อนหาวัดอยู่ไปเรื่อย ๆ พระกรุงเทพฯ เห็นว่าท่านเป็นพระลาว ก็มักรังเกียจ แรกไปอยู่วัดบางไส้ไก่แล้วย้ายไปเรื่อย ๆ จนไปได้อยู่วัดอนงค์ ซึ่งเวลานั้นมีชื่อเสียงทางพระปริยัติศึกษาอย่างที่สุดทางฝั่งธนบุรี นับว่าพอจะบิดบาตเลี้ยงชีพได้ง่ายกว่าไปอยู่วัดมหาธาตุ ซึ่งมีชื่อเสียงที่สุดทางฝั่งพระนคร เพราะแถบนั้นทางไกลเรียกสวนบ้านเรื่อน คนใส่บาตรน้อย เกรงจะอดตัด

เมื่อพระพรหมไปขอยู่วัดอนงค์นั้นกุฏิเต็มหมดแล้ว แต่เจ้าอาวาสท่านมีแก่ใจ อนุญาตให้ไปพักอาศัย ณ มณฑปพระพุทธบาทจำลอง เจ้าอาวาสรูปนี้คือสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม) เป็นนักการศึกษาที่สำคัญมาแต่ในรัชกาลที่ ๕ มีชื่อในการสอนภาษาไทยมาก่อน

แม้ท่านจะไม่รู้ภาษาบาลี แต่ก็อุทิศตนพระปริยัติศึกษาจนก้าวหน้า
อย่างยิ่ง ทั้งที่วัดอนงคารามและวัดทองนพคุณ ซึ่งท่านส่งพระคู่ใจ
ของท่านไปปกครอง และตั้งการศาสนศึกษาขึ้น โดยที่สมเด็จพระรูป
มีคุณูปการต่อสมเด็จพระบรมราชชนนี

พระพรหมลงมากรุงเทพฯ ปีแรกก็สอบนักธรรมตรีได้ และ
ต่อมา ก็เข้าสอบพระปริยัติธรรมได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค เปลี่ยน
สภาพเป็นพระมหาพรหม โชติปาโล และสอบเลื่อนชั้นขึ้นเรื่อย ๆ จน
เป็นเปรียญ ๗ ประโยค ซึ่งถือว่าเป็นเปรียญเอกแล้ว

เจ้าคุณสมเด็จพระวัดอนงค์ เห็นว่าหน่วยก้านพระมหาพรหมดี มี
ความรู้สูง และมีความประพฤติเรียบร้อย จึงตั้งให้ท่านเป็นพระครู
ปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ ประธานฐานานุกรมของท่าน ตำแหน่ง
เจ้าคุณสมเด็จท่านหลวง ไม่ค่อยจะยอมตั้งใคร แม้กระนั้นท่านก็ทาบ
ตามพระมหาพรหมถึงครั้งที่ ๓ จึงตกลงแต่งตั้งกันได้ ทั้งนี้เพื่อร่วม
สนองงานท่าน แบ่งเบาภาระท่าน

จริงอยู่ วัดอนงค์มีพระผู้ใหญ่ยิ่งกว่านี้ มีเปรียญประโยคสูง
กว่านี้ แต่พระเปรียญประโยคสูง ๆ มักสึกหาลาเพศกันไปเรื่อยๆ พระ
ผู้ใหญ่ที่สูงพรรษาอายุกว่า ก็ไม่มีใครเป็นเปรียญเอกเช่นนี้ ตกลง
พระครูปลัดรูปใหม่นี้ จึงต้องรับภาระเป็นอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียน
พระปริยัติธรรมวัดอนงคารามด้วย โดยที่ท่านชอบความเป็นครู ท่าน

จึงมีความสุขมากกับการสอน ท่านไม่คิดลึก ไม่ติดในเรื่องยศศักดิ์ หรือเงินทอง แม้ภายหลังเจ้าคุณสมเด็จจะขอให้ท่านย้ายมาอยู่กุฏิที่ก อย่างเป็นอย่างง่าย ๆ ตั้งสมัยอาศัยอยู่มณฑลพระพุทธร ๕ บาทนั่นเอง

และต่อมาท่านจะได้เป็นพระราชาคณะสามัญที่พระปริยัติวง ศาจารย์ แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่พระราชสุธีและพระ เทพสุธี ท่านก็ไม่ตื่นเต้นกับยศชาง ขุนนางพระ แต่อย่างใด ที่สุด จนท่านได้เป็นเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม ได้เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑ ซึ่งรวมกรุงเทพ ฯ-ธนบุรี นนทบุรี ฯลฯ ท่านก็ไม่ยินดีทางด้านการ บริหาร คงสนใจแต่งานสอน สมแล้วกับที่ท่านเป็นครูโดยแท้

นอกจากจะเป็นครูที่ดีทางด้านการศึกษาบาลีแล้ว ท่าน ยังรู้วิชาพยากรณ์ ที่ช่วยผ่อนคลายความร้อใจให้ญาติโยมได้ไม่น้อย และท่านรู้วิชาแพทย์ประจำบ้าน โดยเฉพาะก็โรคสำหรับบุรุษนั้น ท่านรู้ดีทีเดียว แต่ท่านมักเก็บองค์ไม่โอ้อวด ทั้งท่านยังสุภาพร่าเริง ๕ เรียบอีกด้วย คนก็เลยมักไม่รู้ถึงความสามารถของท่าน

ยิ่งสมัยนี้ เหล่าก้นกับยศศักดิ์อันครุฐาน ก็เลยเห็นว่าท่านเป็น ๕ ดังพระขรรค์ตาไป แต่ท่านก็ไม่ว่าอะไร ทั้ง ๆ ที่ท่านทนคน แต่ท่าน ก็นิ่ง และดูคนรอบ ๆ ท่านอย่างมีมนสิการ อย่างสมเพชเวทนาและ อย่างปรานี

ท่านมีความกตัญญูทวนเวียนที่แรงกล้า เคารพนับถือเจ้าคุณสมเด็จ
พระพุฒาจารย์ (นวม) และเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์ (สาลี) ๒
อดีตเจ้าอาวาสก่อนหน้าท่านอย่างลึกซึ้ง โดยพูดเสมอว่า แม้สองท่าน
นั้นจะไม่ได้เป็นมหาบาเรียน แต่ก็มีความรู้สูง มีศิลาจารวัดรางมและ
มีคุณธรรมที่หนักแน่น อันควรเป็นเยี่ยงอย่างได้ ทั้งบริหารการพระ
ศาสนาย่างสามารถยิ่งกว่าท่านอีกด้วย ทศนคติเช่นนี้หาได้ยากจาก
คนรุ่นใหม่ แม้ในหมู่พระรุ่นใหม่

ในช่วงหลังแห่งชีวิต เจ้าคุณพระเทพสุธีมีอาพาธเรื้อรัง ถึง
ต้องเข้าโรงพยาบาลอยู่เนืองๆ แต่ท่านก็มีสติสัมปชัญญะสมเป็นพระ
ท่านว่าพญามารมาเตือน ควรที่คนเจ็บจะรู้เท่าทันสังขาร ไม่ควร
ยอมแพ้แก่มาร ควรใช้พยานเป็นเครื่องเตือนตัวเตือนใจ เพื่อไม่
ตั้งอยู่ในความประมาท

ข้าพเจ้ารู้จักท่านอยู่บ้าง มักไปถวายเครื่องสักการะท่านทุกปี
เวลาเข้าพรรษา และมักไปเยี่ยมท่านตามกาล ท่านโอภาปราศรัยด้วย
ดีเสมอมาและมักได้รับธรรมภาสิต ข้อคิดเตือนใจจากท่านแทบทุก
ครั้ง นับว่ากราบไหว้ท่านได้สนิทใจ นับท่านได้ว่าเป็นคนดี เป็น
ครูดี และเป็นพระดี ควรที่มหาชนจะรู้จักบุคคลเช่นนี้ เพื่อเป็น
ประทีปในทางคุณงามความดีไว้สืบ ๆ กันต่อไปในทุกชั่วอายุคน

บ้าแปลก

เวลาเอ่ยถึงคนชื่อแปลก มักจะนึกกันถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ซึ่งท่านผู้หญิงละเอียดของท่านเพิ่งถึงอนิจกรรมล่วงไป หากจะยังไม่
ขอเอ่ยถึงท่านในที่นี้

ที่จริงก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลาเอ่ยถึงคนชื่อแปลก ชนชั้นสูง
ย่อมนึกถึง ม.ร.ว. แปลก ฟังบุญ ซึ่งเป็นพระพี่เลี้ยงสมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระนมทัต พระนมในรัชกาลที่ ๖,
เคาร์พนักถือคุณแปลกมาก พระนมทัตเป็นสะใภ้ราชสกุลฟังบุญ
และมีลูกเป็นคนมีบุญมากในรัชกาลนั้น เพราะได้ร่วมตักตวงชีรธรรมา
กับองค์พระมหาภูษัตรีย์ และเป็นที่ทรงสนิทสนมหาหยิ่งนัก ท่านผู้
คือเจ้าพระยาaramรามพ (ม.ล. เผื่อ ฟังบุญ) น้องของท่านคือพระ
ยาอนิรุทธเทวา

ที่ใช้นามสกุลว่า ฟังบุญ ทั้ง ๆ ที่เป็นราชตระกูล ก็เพราะต้น
สกุลคือพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๑ กรมหลวงรักษ์รณเรศ ทรงถูก
ถอดออกเป็นหม่อมไกรสรและถูกประหารชีวิตในรัชกาลที่ ๓ จะใช้
นามสกุลว่า ไกรสร ตามพระนามเดิมของพระองค์ท่าน ย่อมไม่เป็น
มงคล จึงพระราชทานนามสกุลเสียใหม่ ว่าเพราะได้มาฟังบุญใน
รัชกาลที่ ๖ จึงมีหน้ามีตาขึ้นมาอีกนั่นแล ที่จริง ม.ร.ว. แชนท์สกุล
นี้ ก็เป็นเจ้าจอมคนแรกในรัชกาลที่ ๕ มีพระเจ้าลูกเธอเป็นคนแรก
แต่ในรัชกาลที่ ๔ แล้วด้วย คือพระองค์เจ้าหญิงผ่อง

แต่ในที่นี้ ก็ไม่ต้องการจะพูดถึง ม.ร.ว. แปลก ฟังบุญ หรือ
ถึงคนใหญ่คนโตที่ไหน เพราะพูดถึงเจ้านายและขุนนาง ตลอดจน
พระผู้ใหญ่มาแล้ว จะขอพูดถึงคนธรรมดาสามัญบ้าง

บ้าแปลกในบทความนี้ เป็นชาวบางพระ อำเภอศรีราชา
จังหวัดชลบุรี ถ้าเรียกตามทางราชการก็ต้องใช้คำนำหน้าว่า น.ส.
แปลก ซึ่งมีนามสกุลว่ากระไรข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ หากข้าพเจ้าเห็นว่า
บ้าแปลกเป็นชาวบ้านหรือชาวสวนอย่างธรรมดาสามัญ อันสมยั
นยากจะมีได้อีกแล้ว กล่าวคือ บ้าแปลกเป็นตัวแทนของสามัญชนคน
ไทย ที่ดำรงชีพอยู่ได้เหนือระบบทุนนิยมเลยทีเดียว โดยรักษาคุณค่า
ทางวัฒนธรรมไทยไว้ เห็นจะเรียกได้ว่าเกือบจะบริบูรณ์

ข้าพเจ้าเคารพนับถือบ้าแปลกและรู้จักแก เพราะแกชอบพอ

กับมารดาข้าพเจ้า แก่เรียกมารดาข้าพเจ้าว่าคุณพัน มารดาข้าพเจ้าเรียกแก้วว่าเจ้แปลก ทั้ง ๆ ที่แกเป็นไทยแท้ นุ่งผ้าพื้นโจงกระเบนอยู่ กับบ้านตลอดเวลา ถ้าลงทำสวน ก็ถักเขมร มีน้องชายชื่อนายนิ่ม บ้าแปลกเรียกอ้ายนิ่ม ทุกคำตามแบบไทยเดิม ลุงนิ่มก็เรียกพี่สาวว่าอีแปลก เช่นกัน สองคนพี่น้องนี้รักใคร่กัน แต่แยกกันอยู่ ไม่ห่างกันนัก ลุงนิ่มเป็นชายโสด เช่นเดียวกับพี่สาวซึ่งเป็นหญิงโสด

บ้าแปลกปลูกเรือนฝากระดานอยู่คนเดียว ไม่ใช่เรือนไทยเดิม หากเป็นเรือนใต้ถุนสูง นอกชานกว้าง มีห้องหับนอนได้สบาย บนเรือนสะอาด แต่เครื่องเรือนไม่มีอะไร นอกจากเสื่อ มุ้งหมอน และเครื่องครัวไม่กี่ชิ้น แล้วก็ปล่อยไว้โล่ง ๆ ที่นอกชานตั้งไหน้ำปลาบ้าง อ่างกะปิบ้าง ในครัวก็มีพริกแห้ง หอม กระเทียม เท่านั้นเอง ไฟฟ้า บ้าแปลกก็ไม่ให้ต่อเข้ามา จุดตะเกียงและเทียนไข ยามค่ำเท่านั้นก็พอแล้ว วิทยุถ่านก็ไม่ฟัง อย่าให้ต้องพูดถึงโทรทัศน์เลย

วัน ๆ บ้าแปลกจะอยู่ในสวน โดยที่ตัวเรือนก็ปลูกอยู่กลางสวนนั้น ที่สวนอยู่ใกล้ทะเล ห่างจากทางเข้าบ่อน้ำร้อน อำเภอศรีราชาไม่เท่าไร ภายหลังคนใหญ่คนโตไปซื้อที่รอบ ๆ ที่บ้าแปลกไปกันเป็นแถว ๆ ดูเหมือนรวมนายกรัชมณเตรีนอกราชการคนหนึ่งด้วย แต่บ้าแปลกก็อยู่ของเก่าตามเดิม ไม่ยอมขายที่เพื่อจะมีเงิน เพราะแกไม่เห็นคุณค่าของเงินและไม่ยอมอยู่อย่างผู้ที่มีเงินทั้งหลาย ซึ่งแกเห็น

ว่าสบายเกินไป นอนมากเกินไป กินมากเกินไป ซึ่งแก่เห็นว่าเหมาะสมสำหรับกับสุกร มากกว่ามนุษย์

อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งพึงสังเกตก็คือ ที่ที่เศรษฐกิจกรุงเทพฯ ชื้อไปนั้น ประการแรกจะล้อมรั้วด้วยคอนกรีต กำรั้วก็เป็นแสนแล้ว โดยที่ซื้อที่มากจะเป็นหมื่นเท่ากันนั้นละกระมัง แล้วปลูกพฤกษากันบ้าง ที่หลังจะเป็นล้านเลยด้วยซ้ำ ในขณะที่บ้าแปลกแกอยู่โล่ง ๆ ไม่ต้องล้อมรั้วเลย และก็ไม่มีเคยมีใครมาขโมยของแก แกว่าเอาเมตตาเป็นรั้ว

สวนบ้าแปลกปลูก ขนุน มะม่วง มะขาม มะพร้าว และไม้ยืนต้นอื่น ๆ ไม่ได้หันไปทำไร่มันสำปะหลัง ไร่อ้อยอย่างคนอื่น ๆ เพราะบ้าแปลกไม่ต้องการร่ำรวยดังกล่าแล้ว ไม้ยืนต้นพวกนี้บ้าแปลกเก็บผลไม้กินบ้าง ไร่ขายบ้าง แจกบ้าง ทำบุญบ้าง ที่เหลือก็ตากแดด ตอง ไร่ให้ยืมยาวต่อไป ไม่มีตกเรือเสียหาย นอกจากนั้นบ้าแปลกปลูกกล้วยและไม้ล้มลุกอื่น ๆ ประเภทสวนครัวแบบไทยคือพริก หระพา แมงลัก พัก แฝง แตงเต้า ไม่มีสวนผักอย่างจีน คือพวก กั๊กกาด ตะค้า กะหล่ำปลี

วัน ๆ นอกจากทำสวน รดน้ำพรวนดินเก็บผักผลไม้แล้ว ก็ทำความสะอาดบ้าน อาหารหลักของบ้าแปลก ซึ่งทำไว้กินเอง คือ ริกกะเกลือ ซึ่งใช้มะพร้าวของตนเองคั่วแล้วตำประกอบและน้ำพริก (ซึ่งพริกแพงได้หลายอย่าง) ทั้ง ๆ ที่อยู่ริมทะเล บ้าแปลกก็ไม่ออก

หาปลา เพราะเห็นเป็นปาณาติบาต ยิ่งการเล่นน้ำทะเลด้วยแล้วไม่ต้องพูดถึง วันพระบ้ำแปลกไปวัดทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรมเป็นประจำ ใครเจ็บไข้ได้ป่วย ก็เยี่ยม ใครมีงานการกุศลก็ไปร่วม หาไม่ไม่ไปงานสังคมที่ไหน แก่ถือคติว่าบ้านใคร ใครอยู่อยู่ใคร ใครนอน

ผักที่แก่เก็บไว้นั้น ใช้กินแกลัมน้ำพริกหรือพริกกะเกลือ ที่เหลือเก็บไว้เป็นกำๆ สำหรับแจกเพื่อนบ้าน พวกชายปลา เวลาผ่านบ้านแก จะเอาปลาที่เหลือมาให้ โดยรับเอาผักต่างๆ ไป ตามความพอใจ เป็นการใช่วิธี *barter system* ซึ่งเงินทองไม่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ปลาพวกนี้บ้ำแปลกต้มกินบ้าง ย่างกินบ้าง ที่เหลือก็ทำแก้มและตากเก็บไว้เป็นพวงๆ หรือใส่ไม้ไผ่ชิ้นน้อย เวลาว่างมีงาน ยังเอาไปเลี้ยงพระได้ทีละหลาย ๆ รูป

บ้ำแปลก ใช้เงินก็ต่อเมื่อซื้อข้าวสาร และซื้อน้ำตาลปีบ และน้ำตาลทรายเท่านั้น ซึ่งแกซื้อทีละปีบ เวลาใครเอาแกงมาให้หรือเอวขนมข้าวต้มมาให้ แกรับแล้ว ตอนล้างชามคืนเจ้าของ แกก็จะต้มน้ำตาลตอบแทนไปให้เต็มชาม เป็นอันแกไม่ต้องลงทุนแกงอะไรเองเลย ขนมก็ไม่เคยซื้อกิน นอกจากรับของกำนัลแล้ว แกก็กินผลไม้ที่หาได้ในสวนของแกเอง แม้กล้วยแกก็ตากไว้ทีละมาก ๆ จะทำบวชชื่อกิน แกก็ว่าเปลืองมะพร้าว

บ้าแปลกเป็นคนที่มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง ไม่ต้องไปหาหมอ
ที่ไหน เจ็บไข้ ก็ทำยากลางบ้านกินเอง หรือขอจากพระหมอบที่วัด
ใกล้ๆ แม้จะเป็นนางสาว แต่ก็เคยเลี้ยงเด็กอ่อนที่เจ็กนำมาฝากให้
เลี้ยงแต่เด็กคนนั้นอายุได้เพียงเดือนเดียว จนโตเป็นสาวมีเหย้าเรือน
ไป โดยไม่เคยชวนมกระบ้องมาเลี้ยงเลย หากใช้ไข่ไก่ ซึ่งแกล้ง
ไว้เอง เอาจำเพาะไข่แดงมาตีๆ แล้วทำให้สุก เลี้ยงตางนม ผสม
น้ำข้าว พอโตขึ้นก็ใช้ข้าวอ่อนบดกับปลา และผลไม้อื่นๆ บ้อน

คนอย่างบ้าแปลก อาจจะแปลกสมชื่อ แต่ก็ยังเป็นชาวบ้าน
ธรรมดา ที่คนในละแวกเคารพนับถือ นับว่าเป็นคนไม่เอาเปรียบ
สังคม หากเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เท่าที่อยู่ในฐานะจะกระทำได้ แม้จะพูด
ภาษาไทยเดิม แต่ก็สุภาพและออกมาจากหัวใจ

แม้มารดาข้าพเจ้าแรกไปอยู่บางพระ เคารพนับถือผู้หญิงชาว
บ้านอยู่ ๒ คน คน ๑ เป็นอุบาสิกา บวชเป็นรูปชี อยู่วัดนอก
(วิเวการาม) ท่านผู้นี้ชื่อกิ่ง เป็นนางสาวเหมือนกัน เวลานั้นอายุ
เห็นจะปุน ๗๐ แล้ว เคยเป็นคุณเฒ่าแก่อยู่ที่วังสมเด็จกรมพระสวัสด
วัตน์วิศิษฐมาก่อน จันทน์มื่อเดียว เจริญไฟระเระ เท้าทันผู้คน และมี
ทรัพย์สินสมบัติมากพอสมควร มีที่ทางอยู่ทางอ่างศิลาหลายสิบไร่ ยาย
กิ่งเคยบอกมารดาข้าพเจ้าว่า ถ้าต้องการที่ทางของแก่เท่าไร ขอให้
ออกปากมาเถิด แกจะยกให้ ที่เหลือจะให้หลานสาว ทั้งนั้นเพราะแก่

ถือว่ามารดาข้าพเจ้ามีบุญคุณกับแก ด้วยคอยอุปฐากเลี้ยงดู ทั้งเช่น
ที่มารดาข้าพเจ้าเอื้ออารีกับบำเปลงมาเช่นกัน บำเปลงอ่อนกว่ายาย
ถึงสักปีเศษ ๆ ได้กระมัง

บำเปลงได้ยินยายถึงพูดเช่นนั้น แกพูดขึ้นทันทีว่า “คุณบำ
กึ่ง พูดเช่นนั้น คุณพันเขาหาเอาไม่หрок ถ้าจะให้ที่เขา ก็ต้องตัด
ให้ไปเลย มามั้วรี ๆ รอ ๆ ให้เขาขอก่อน ใครเขาจะขอ” ว่าแล้ว
ไม่เข้าบำเปลงก็ไปยังสำนักงานที่ดิน ขอตัดที่ของแก แยกโฉนดให้
มารดาข้าพเจ้ามาราว ๆ ครึ่งไร่ ทั้ง ๆ ที่สวนของแกมีไม่กี่ไร่

นิทานเรื่องนี้ สอนให้รู้ว่าอุบาสิกา ซึ่งนุ่งขาวในพระพุทธ
ศาสนา และฉนั้นเอกาแล้ว บางทีก็ยังใจเด็ดสัชาบ้านธรรมดา ๆ ที่
นุ่งสีและกินสามมือ ไม่ได้เหมือนกัน

เมื่อบำเปลงยังอยู่ มารดาข้าพเจ้ามักออกไปทำบุญวันเกิดให้
เสมอ แม้เมื่อแกตาย มารดาข้าพเจ้าก็ออกไปจัดงานศพให้ ลุงนึ่ง
ยังมาบอกว่า “คุณพัน ๆ อีเปลงฝากเงินไว้ที่ฉัน ว่าถ้ามันตายไป
ให้มอบให้คุณพัน” ดูเหมือนหลายพันบาทอยู่ มารดาข้าพเจ้ารับมา
แล้ว ก็เลยทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บำเปลงหมด ลูกสาวเจ็กที่แก
เลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม ก็ฝากลุงนึ่ง มอบเงินให้ไว้สองหมื่นบาท
ซึ่งเมื่อราว ๆ ทศวรรษก่อน ก็ยังเป็นเงินจำนวนไม่น้อย และมาก

ที่เดียวสำหรับบ้าแปลก โดยที่ลุงนึ่งก็ทำตามคำสั่งพี่สาวทุกประการ
 คนอย่างนี้ ต่อไป เห็นจะมีอีกได้ยาก และถ้าเราไม่ให้ความ
 สำคัญกับคนธรรมดาสามัญเช่นนี้ เราจะเป็นคนล้มตัว กังวาลล้มตื่น
 แล้วจะคลำหนทางของเราเองไปสู่อนาคตได้อย่างลำบากยากยิ่งนัก

ข้อควรคิดเกี่ยวกับโทรทัศน์ไทย

เมื่อสมัยข้าพเจ้าเป็นเด็กนักเรียนมัธยม มีการพูดกันถึงโทรทัศน์ (television ซึ่งเวลานั้นยังเรียกกันว่าโทรภาพ เพราะมีคำว่ากล้อง โทรทัศน์ซึ่งแปลมาจาก telescope อยู่แล้ว) ด้วยความตื่นเต้น ว่า จะเป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่ช่วยให้เด็ก ๆ ไม่ต้องไปดูภาพยนตร์ จะอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน จะได้วิชาความรู้และสาระบันเทิง ฯลฯ แม้เมื่อข้าพเจ้าเป็นบรรณาธิการ อุโฆษสาร ของโรงเรียนอัสสัมชัญฉบับแรก ใน พ.ศ. ๒๔๙๔ ก็มีผู้เขียนเรื่องดังกล่าวมาลงพิมพ์โดยนัยบอกทั้งนั้นก็ได้ โดยที่เวลานั้น สิ่งมหัศจรรย์ดังกล่าว ยังไม่ปรากฏมีที่ในบ้านเมืองเรา

เมืองเราเวลานั้น มีแต่วิทยุ ซึ่งก็มากสถานขึ้นแล้ว ยิ่งทำรัฐประหารที่ ก็ต้องมีสถานีวิทยุเพิ่มขึ้นที่ เพราะเชื่อกันว่าถ้าใคร

ยึดสถานีวิทยุได้ ย่อมกุมอำนาจทางการเมืองได้ อย่าง “กบฏวังหลวง” นั้น ฝ่าย “กบฏ” ใช้วิทยุทหารเรือ ฝ่ายรัฐบาลใช้วิทยุสถานีอื่น ๆ ซึ่งมีมากกว่า ก็เลยชนะ (ชาวบ้านเขารู้ว่ากันอย่างนั้น)

แต่ที่จริง เดิมมีแต่วิทยุของกรมโฆษณาการซึ่งเปลี่ยนชื่อมาเป็นกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งชื่อก็บอกอยู่แล้ว ว่ามีหน้าที่ทำการชวนเชื่อให้รัฐบาล ครั้นต่อมา มีวิทยุ ๑ ป.ณ. ของกรมไปรษณีย์โทรเลขซึ่งอ้างว่า “ทดลอง” ใช้ แล้วก็ขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ โดยกรมทหารต่าง ๆ และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็มีสถานีวิทยุของตัวเอง คือต่างฝ่ายต่างมีฐานในการโฆษณาชวนเชื่อนั่นเอง เป็นแต่ใครจะพูดจริงพูดเท็จมากกว่ากันเท่านั้น และเครื่องส่งของใครแรงกว่าของใคร ใครมีเวลาออกอากาศได้มากกว่าใคร

จากฐานทางการเมืองก็ต่อออกไปเป็นฐานทางเศรษฐกิจ คือต้องมีการอนุญาตให้โฆษณาสินค้าได้ แล้วภายหลัง พวกบริษัทห้างร้านก็เลยเข้ามาควบคุมสื่อมวลชนชนิดนี้กัน อันเป็นเหตุให้กิจการด้านนี้สลับซับซ้อน ในทางมุ่งผลกำไรด้านการค้าและสยบยอมกับผู้มีอำนาจนั้น ๆ กัน โดยปราศจากการมุ่งผลประโยชน์ไปที่ทวยราษฎร์เอาเลยก็ได้ ยิ่งถ้าราษฎรนั้น ๆ ไม่ต้องการสยบยอมกับระบบทุนนิยมและทรราชย์ด้วยแล้ว เป็นอันต้องอยู่นอกแวงวงสื่อมวลชนดังกล่าวออกไปเลย

แม้กระนั้นก็ตาม การโฆษณาชวนเชื่อทางก้นทุนนิยมในสมัยก่อนถึงพุทธกาลยังไม่เลวร้ายเท่าไรนัก และวิทยุนั้นเลวร้ายมากไม่ได้ ยังมีสถานีเพิ่มมากขึ้นเท่าไร อิทธิพลของแต่ละสถานียังน้อยลงไปเท่านั้น ครั้นมีโทรทัศน์เข้ามาแทนที่ อิทธิพลที่สำคัญจึงหันไปที่สื่อสารมวลชนอย่างใหม่ซึ่งกันจนแทบจะหมดสิ้นก้นว่าได้

ข้าพเจ้าเองได้ดูโทรทัศน์ครั้งแรก เมื่อออกไปเป็นนักเรียนอยู่เมืองอังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ ซึ่งเวลานั้น อังกฤษอ้างว่าคิดทำโทรทัศน์สี่ได้แล้ว แต่ไม่ยอมฉายออกอากาศให้ประชาชนชม ด้วยเห็นว่าสิ้นเปลืองมากนัก และโทรทัศน์มีช่องเดียวของบีบีซี ซึ่งคุมกิจการวิทยุกระจายเสียงตลอดหมดด้วยไม่ยอมให้มีการโฆษณาสินค้าได้เลย (สมัยนั้น วิทยุที่โฆษณาสินค้าต้องส่งกระจายเสียงมาจากดัชัมเบิร์ก ภายนอกสหราชอาณาจักร) และการโฆษณาชวนเชื่อของบีบีซีก็ทำได้แนบเนียน ทั้งทางด้านการกระจายเสียงและแพร่ภาพ โดยคำนึงถึงคุณภาพทางศิลปะ ทางประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ อย่างน่านิยมชมชอบ

แม้กระนั้นก็ตาม พวกเราที่เป็นนักเรียนอังกฤษก็ยังเห็นกันว่าโทรทัศน์ส่อรสนิยมของชนชั้นต่ำ หรือของคนที่ไม่ได้รับการศึกษาเสียโดยมาก ยากที่จะจัดรายการดี ๆ ที่มีคุณภาพสูงได้ โดยที่วิทยุสามารถทำได้ เพราะสิ้นเปลืองน้อยกว่า แม้กระนั้น วิทยุของบีบีซีก็แบ่ง

เป็น ๓ สถานี เรียกว่า *Light Programme* คือเป็นเรื่องเบาๆ สำหรับมหาชนทั่วไป ๑ *Home Service* หนักไปทางข่าวสารวิทยาการอย่างกว้างๆ สำหรับพวกที่มีการศึกษาพอสถานประมาณ ๑ และ *Third Programme* สำหรับพวก “ก๊วสูง” หรือพวกที่มีการศึกษาดี อีก ๑ รายการหลังนี้ พวกนิสิตนักศึกษาและอาจารย์มหาวิทยาลัยชอบฟัง คือว่าด้วยปรัชญา ศาสนา วรรณคดี และมีดนตรีเพราะๆ สมัยคลาสสิกประกอบทุกวัน พวกเราเห็นกันว่า ถ้าโทรทัศน์จัดรายการไม่ได้ถึงขั้น “รายการที่ ๓” ก็เป็นการเสียเวลาเปล่า

พวกบ้านคนที่มีการศึกษาดี ไม่มีใครมีเครื่องรับโทรทัศน์กันเลย แม้บ้านผู้ตีพิมพ์ ก็รังเกียจเครื่องพวกนี้ ซึ่งเรียกกันอย่างเหยียดๆ ว่า “ตู้” (*box*) โดยให้เหตุผลว่า ถ้าให้ “ตู้” เข้ามามีอิทธิพลในบ้าน “ตู้” จะควบคุมวัฒนธรรมในบ้าน คือตกเย็นก็เปิดตู้ ดูๆ การสนทนาหมดไป การกีฬาในร่มหมดไป การเล่นเกมดนตรีกันเองหมดไป โดยสิ่งที่ได้รับจากตู้ล้วนไร้สาระเสียแหละโดยมาก จึงปรากฏว่าจำเพาะบ้านคนชั้นต่ำที่พอมีอันจะกินเท่านั้น ที่มีเครื่องรับโทรทัศน์กัน

เมื่อข้าพเจ้าเป็นนิสิตปี ๓ แล้ว มีผู้เสนอญัตติเข้าสโมสรนิสิตว่า ควรใช้เงินสวัสดิการของสโมสรซื้อเครื่องรับโทรทัศน์ไว้ในห้องพักนักศึกษหรือไม่ โดยที่เวลานั้น เรามีเครื่องรับวิทยุอยู่แล้ว

ปรากฏว่ามีการโต้เถียงกันมาก แต่แล้วเสียงส่วนใหญ่ก็ลงมติไม่ให้มีเครื่องรับโทรทัศน์ไว้ในสโมสรนิสิต ซึ่งเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ และถ้ามีใครเปิดขึ้น ก็จะรบกวนคนอื่น โดยคนที่ดูโทรทัศน์ก็จะเสียเวลาโดยได้อะไรมาไม่คุ้มค่า

เข้าใจว่า ในช่วงนี้รัฐบาลอังกฤษอนุญาตให้มีสถานีโทรทัศน์เอกชนขึ้นแข่งกับบีบีซีได้แล้ว พวกเราจึงเห็นกันว่าคุณภาพของโทรทัศน์เอกชน (ITV) นั้น ยิ่งด้อยลงไป ถึงรายการลงไปหาตลาดมากขึ้น เพื่อดึงดูดคนให้ซื้อของ แคมบีบีซีก็ต้องลดตัวลงด้วย เพื่อแข่งกันแย่งคนดู ที่จะมุ่งคนหัวสูงจำนวนน้อยที่ไม่พอใจจะตกอยู่ใต้อิทธิพลของทุนนิยมและอำนาจนิยมนั้น ย่อมไม่เป็นไปได้ พวกเราจึงเสียใจกันนัก ที่อังกฤษเลวลงได้ถึงเพียงนี้ ทั้งนี้ก็เพราะเราเห็นกันว่าระบบทุนนิยมแบบอเมริกามีอิทธิพลในอังกฤษและยุโรปยิ่งขึ้นทุกทีนั่นเอง และนี่คือหนทางแห่งความหายนะโดยแท้

จริงอยู่ คนมีความรู้ชั้นนั้น ย่อมปรากฏตัวทางโทรทัศน์ แต่ไม่มีใครยอมดูโทรทัศน์ เว้นแต่รายการพิเศษจริง ๆ เช่นงานบรมราชาภิเษก หรือรายการส่งภาพทั่วยุโรป เช่นไปโปรปะทานพรตอนตรุษฝรั่ง รับส่งทีละหลาย ๆ ภาษา เวลานั้น การสื่อสารโทรคมนาคมทั่วยุโรปยังยาก จึงเห็นแปลกประหลาดมหัศจรรย์อยู่ แต่โดยทั่วไป คนมีความรู้ถูกสื่อมวลชนชนิดนี้ หลายคนไม่ยอมให้ลูก

ดูโทรทัศน์เพราะเห็นว่าเป็นพิษเป็นภัยกับการศึกษา ด้วยจะทำให้เด็กไม่ติดนิสัยในการอ่านหนังสือ หากจะชอบของหยาบ ของตื้น แทน แต่ที่เห็นว่าโทรทัศน์อาจช่วยให้เด็กรักการศึกษาก็เหมือนกัน แต่จะเห็นโทษมากกว่าเห็นคุณ โรงเรียนดีๆ ล้วนไม่มีโทรทัศน์ทั้งชั้น แม้ที่ยอมให้มี ก็อนุญาตให้นักเรียนดูข่าวหรือรายการทางการศึกษาเท่านั้น

เมื่อข้าพเจ้ากลับมาเมืองไทยในปี ๒๕๐๕ นั้น โทรทัศน์รุ่งเรืองที่ภายในประเทศนี้เสียแล้ว แม้คนยากคนจนจะยังไม่มีเครื่องรับ ก็ไปออกันดูรายการที่ตื่นเต้นต่างๆ ทางร้านกาแฟกัน โดยเฉพาะที่ร้านที่ไม่เล็กนัก แล้วต่อมา จำนวนเครื่องโทรทัศน์ขยายขึ้นอย่างน่าตกใจ ไฟฟ้าถึงไหน เครื่องโทรทัศน์ถึงนั้น แม้ตามสลัม ต่างบ้านต่างเรือนต่างก็มีโทรทัศน์ ยิ่งรัฐบาลเล็กเก็บภาษีวิทยุภาษีโทรทัศน์ซึ่งเคยต้องเสียให้รัฐกันทุกปี ยิ่งกลายเป็นของฟรีไปเลย แถมอนุญาตให้จำหน่ายสินค้าแบบผ่อนส่งได้ง่ายเพียงไร คนยากคนจนยิ่งอยู่ใต้อิทธิพลโทรทัศน์มากขึ้นเพียงนั้น

เมื่อข้าพเจ้าอยู่อังกฤษ เห็นว่าโทรทัศน์อังกฤษเลวนักแล้ว ครั้นกลับมาอยู่เมืองไทย ยิ่งเห็นว่าโทรทัศน์ไทยเลวลงไปกว่าไม่รู้ก็ร้อยก็พันเท่า ข้าพเจ้าเคยออกโทรทัศน์ที่อังกฤษแต่ละครั้งซ่อมกันแล้ว เตรียมกันอีก เวลาออกที่เมืองไทย เห็นทำกันอย่างหยาบคาย

สนิท โดยที่เวลานั้นมีเพื่อนฝูงทำงานที่บริษัทไทยโทรทัศน์ก็หลาย
 คน ยิ่งเห็นเบื่องหน้าเบื่องหลังอย่างเลวร้าย โดยหาความดีไม่ได้เลย
 กี่ว่าได้ จึงตั้งใจไว้เด็ดขาด ไม่ให้มีเครื่องรับโทรทัศน์ไว้ในบ้าน
 ครั้นต่อมาเวลาข้าพเจ้ามีครอบครัวแล้ว เกิดอาการอยากมีโทรทัศน์
 ขึ้นในบ้านกันบ้าง ถึงขนาดแอบหากันเวลาข้าพเจ้าไปต่างประเทศ
 โดยข้าพเจ้ายอมไกลเกลี้ยให้มีเครื่องรับโทรทัศน์ได้ในเรือนคนใช้
 ลูกเต๋ายากๆ ให้ไปดูที่เรือนคนใช้ โดยมีกำหนดเวลาให้ดูได้จำเพาะ
 บางรายการ ต่อมาลูกเป็นโรคไข้เลือดออกอย่างแรงแทบปางตาย
 โทษกันว่าไปดูโทรทัศน์ที่เรือนคนใช้ ถูกยุงกัดที่นั่น ทั้งๆ ที่เรือน
 นั้นก็มีมุ้งลวด และลูกขอมีเครื่องโทรทัศน์ดูในห้องเขา เมื่อเขาหาย
 เจ็บ ก็เลยต้องยอมกันอีก โดยที่มาถึงตอนนั้น กลายเป็นโทรทัศน์สี
 แทนดำขาวไปแล้ว แสดงว่าสื่อมวลชนพวกนี้รักลักลากลายเข้ามา
 ได้ตลอด แม้ในบ้านข้าพเจ้า ยิ่งวัดด้วยแล้ว อย่าให้ต้องเอ่ยถึงเลย
 จำได้ว่าเมื่อแรกมีวิทยุเกิดขึ้น มหาเถรสมาคมอภิปรายกันอย่างหนัก
 ว่าควรที่พระจะมีได้หรือไม่ เพียงใด แต่พอถึงสมัยโทรทัศน์ จอม
 พล ป. เอาเครื่องไปถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เข้าเท่านั้น ก็เลยยอมรับ
 กันได้โดยง่าย ซึ่งเป็นความหายนะสืบมาจนทุกวันนี้ ยิ่งตามชนบท
 ที่ห่างไกลออกไป ยิ่งน่าสงสาร ถ้าบ้านใดไม่มีโทรทัศน์ ลูกไปออ
 กที่บ้านอื่น เจ้าของบ้านเขาถูกลูก ลูกไม่อยู่ติดบ้าน แม้ว่าพ่อแม่จะ

ยากจน ก็ต้องซื้อโทรทัศน์ผ่อนส่งให้ลูก พอได้โทรทัศน์ ดูโฆษณา หนัก ๆ เข้า อยากได้มอเตอร์ไซด์ ฯลฯ ล้วนเป็นความฉิบหายโดยตลอด

เมื่อข้าพเจ้าไปสหรัฐฯ ได้ดูโทรทัศน์ที่ประเทศนั้น ก็เห็นว่า สดวกจริง แต่เขายังมีรายการที่เรียกว่า *Public Television* ซึ่งมีคนยอมเสียสละค่าพิเศษ บอกรับรายการเช่นนี้ โดยที่เขาทำดีไม่แพ้ บีบีซี และบีบีซีเอง แม้จน ITV ระยะเวลาอื่นๆ นี้ ก็ดูทำดีขึ้นมาก ที่ญี่ปุ่นก็เช่นกัน โดยเฉพาะรายการทางธรรมชาติวิทยา และศิลปกรรม ตลอดจนเรื่องทางประวัติศาสตร์ เขาทำดีนัก แม้จะยังมีน้ำเน่าแทรกในทุกประเทศ แต่ยังไม่เห็นว่า มีประเทศไหนเลวเท่าของเราเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ไม่ได้ดู ไม่ได้ฟัง หรือฟังของประเทศอื่นไม่ออกเท่าของเราเองก็ได้

เหตุที่ข้าพเจ้ากล่าวได้ว่า โทรทัศน์ของเราเลวร้าย ก็เพราะเมื่อมีเครื่องรับอยู่ในบ้านเช่นนั้นแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าจำต้องดูให้รู้ว่าเขาถ่ายทอดรายการอะไรออกมาบ้าง สู้ตั้งความเพียรติดตามบางรายการโดยตลอดทีเดียว ทั้งนี้โดยจะขอแสดงความเห็นดังต่อไปนี้คือ

จากรายการโทรทัศน์ประจำวัน สรุปได้เลยว่าเมืองไทยไม่ใช้เมืองที่มีพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และไม่รู้จักวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง หากตกอยู่ใต้อาณานิคมทางสติปัญญาของระบบ

ทุนนิยมโดยตลอด โดยที่โทรทัศน์เป็นเครื่องมือของคนรวย และ
เพื่ออำนาจของรัฐ โดยเฉพาะก็รัฐบาลทหารโดยแท้ ดังจะเห็น
ได้ว่า โทรทัศน์กองทัพบกสำคัญขนาดไหน

ที่นี้จะขอออกความเห็นเป็นราย ๆ ไป ให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น

๑. ถ้าเมืองไทยนับถือพุทธศาสนาจริง คนที่คุมโทรทัศน์จะ
ต้องเริ่มรายการประจำวันด้วยการเข้าถึงพระรัตนตรัย อบรมไตร
สิกขา อย่างน้อยวันละ ๓-๕ นาทีก็ยิ่งดี ดังบีบีซีทำกับคริสต์ศาสนา
ลังกาก็ทำกับพุทธศาสนา แต่นี้ของเราไม่มีเลย เว้นแต่วันอาทิตย์
หรือวันสำคัญทางศาสนาซึ่งจัดรายการอย่างเป็นพิธีกรรมมากกว่า
อะไรอื่น โดยรายการนอกนั้นล้วนตรงกันข้ามกับพระธรรมวินัยทั้ง
สิ้น เน้นที่การโฆษณาเพิ่มราคาริจิต โลกจิจิต ฯลฯ

๒. รายการข่าวที่เริ่มประจำวัน โดยอ้างว่าผ่านดาวเทียมนั้น
รู้กันหรือเปล่า ว่าเราตกอยู่ใต้ระบอบการมอมเมาในเรื่องข่าว ซึ่ง
สำนักข่าวฝรั่งไม่กี่แห่งคุมเอาไว้ ที่ยูเนสโกมีเรื่องกับสหรัฐฯ และ
มหาอำนาจตะวันตก ประการสำคัญนั้นคือ ยูเนสโกทำทนายอภิมหา
อำนาจเรื่องกุมข่าว และใช้ข่าวมอมเมาคน มิใช่หรือ แต่ความข้อ
นี้เรามากไม่คิดกัน ยิ่งเห็นว่าข่าวดาวเทียมอัจฉริยะเท่าไร โดยปราศ
จากวิจารณ์ญาณเท่าไร จักเป็นพิษเป็นภัยเท่านั้น สังเกตกันหรือ
เปล่าว่าข่าวเกี่ยวกับสหรัฐฯ มากเป็นที่ ๑ ยุโรปตะวันตกรองลงมา

โดยที่ถ้าพูดถึงอิหร่าน หรือยุโรปตะวันออก และสหภาพโซเวียต จะต้องใช้คุณสมบัติหรือกริยาวิเศษณ์ในทางลบอยู่ด้วยเกือบตลอดเวลา การเกลียดชัง เกลียดครัสเซีย จึงเป็นไปได้ง่าย ๆ ถ้าใครขึ้นกระแสนี้ ก็หาว่าเป็นอริราชศัตรูไปเลย ความข้อนั้นขอให้คิดกันให้จงหนัก ยิ่งพวกที่ทำรายการตามโลก ทันโลก หรือวิเคราะห์ข่าวนั้น เขาตกอยู่ใต้อิทธิพลขนาดไหน ถ้ามกัณบ้างหรือเปล่า หรือเห็นว่าเขาเป็นเอตทัคคะในทางวิเทศบาทยไปเลย

๓. รายการออกกำลังกายประจำวัน ก็ส่อให้เห็นชัดว่าต้องจัดจรัสแบบฝรั่ง ต้องเอาผู้หญิงมาเต้นอย่างนุ่งน้อยห่มน้อย และโฆษณา *World Club* ซึ่งคนยากคนจนเข้าไปไม่ได้ แต่สร้างค่านิยมให้อยากเข้าไป โดยติดโฆษณาสินค้ำไว้เต็มไปหมด นี่คือการออกกำลังกายโดยบริสุทธ์ละหรือ ถ้าเราเป็นตัวของเราเอง ทำไมไม่มีการสอนนวดแบบไทย การออกกำลังกายแบบเดิม หรือการทำโยคะ สลับกับการรำมวยจีน แต่แล้วรายการเช่นนี้ คนส่วนใหญ่กลับแลไม่เห็นพิษภัยที่แฝงเร้นเข้ามากับการโฆษณาชวนเชื่อเอาเลย

๔. รายการทำอาหารประจำวันนั้น ก็เช่นกัน แม่ครัวไทยต้องแต่งตัวเป็นก๊กฝรั่ง อาหารที่ทำก็ของฟุ่มเฟือย อันคนรวยหรืออยากรวยเท่านั้น ที่จะมีปัญญาหาทรัพย์มา (โดยชอบหรือมิชอบ) ซื้อมากินกันได้ และจะให้เก่ บางทีต้องเอาก๊กฝรั่งมาพูดไทยสลับรายการ

โดยมีการโฆษณาสินค้าต่าง ๆ ประกอบเต็มไปหมดเหมือนกัน แล้วอย่าง
นี้ คณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติไปนอนหลับกันอยู่ที่ไหนหมด

๕. รายการต้นไม้ใบหญ้า น่าจะมีประโยชน์ถ้ามุ่งที่การ
เกษตรหลัก มุ่งที่สวนครัว ซึ่งทุก ๆ คนควรทำ แทนที่จะมุ่งที่ต้นไม้
แพง ๆ และอาการอันตัจจิรตต่าง ๆ โดยการโฆษณาสินค้าประเภท
ปุ๋ยเต็มไปหมดอีกด้วย โดยที่ปุ๋ยในเมืองไทยนั้น ขายกันแพงที่สุด
ในโลก ในขณะที่ผลิตผลการเกษตรของคนจนขายได้ถูกที่สุดในโลก
แล้วรายการอย่างนี้น่ามาคิดพิจารณากันบ้างหรือเปล่า

รายการทั้งหมดนี้ ข้าพเจ้าเห็นตำตาอยู่แทบทุกเช้า จึงอด
ออกความเห็นไว้ไม่ได้ ยิ่งข่าวในประเทศด้วยแล้ว ไม่อยากออก
ความเห็นเลย เพราะนั่นเป็นโฆษณาชวนเชื่อชัด ๆ ความดีของมัน
ก็คือโฆษณากันจนชาวบ้านเบื่อ ขนาดไม่รับรู้เอาเลยว่าเขาทำอะไร
กันบ้าง นอกจากเจ้าตัวเขาพอใจตัวของตัวเองแล้ว ชาวบ้านเขา
เห็นเป็นตังเล่เล่นลิเกหรือละคอนกันนั้นแลมากกว่าอะไรอื่น โดยที่
เรื่องที่ออกเป็นข่าว ก็น่าเบื่อกันอยู่มากเสียด้วย และหาสาระไม่ได้
ได้แต่พิธีการ ซึ่งส่วนใหญ่ก็น่าเบื่อกัน เช่นกัน อย่างน้อยนาฏดนตรียัง
มีการร้องการรำให้ครึกครื้นบ้าง ยิ่งโอวาทต่าง ๆ ด้วยแล้ว เข้าหู
ซ้ายออกขวาเสียเหลือมาก นึกคล้าย ๆ กับรายการเทศน์เช่นกัน
มิใช่จะบังคับให้เทศน์กันก็หน พุดซ้ำ ๆ กันเท่าไร ๆ ก็ไร้ผลเท่านั้น
นั่นเอง

ต่อไปนี้จะขอพูดถึงบางรายการเป็นพิเศษ

๑. รายการสำหรับเด็ก เห็นว่าที่จัดกันขึ้นเองในเมืองไทย มีคุณภาพดีขึ้น ดูเข้าใจเด็กมากขึ้น โดยเฉพาะรายการของตุ๊กตา เสียหายเด็ก ๆ ที่เล่นรายการนี้ ถูกระบบทุนนิยมซื้อตัวเอาไปออกโฆษณาขายสินค้าเสียแล้ว แท้ที่จริง (๑) หน่วยงานทางต้านคุ้มครองผู้บริโภค น่าจะต้องห้ามไม่ให้เด็กออกรายการโฆษณาขายสินค้าในทุกกรณี เพราะนี่คือการสร้างสังคมแบบบริโภคนิยมผูกติดกับระบบทุนนิยมที่น่าอันตรายยิ่ง (๒) หน่วยงานสตรีต่าง ๆ น่าจะคัดค้านอย่างแข็งแรง อย่าให้เอาสตรีเป็นเหยื่อในการโฆษณาสินค้า โดยเห็นร่างกายของสตรีเป็นเพียงเครื่องกระตุ้นราคะจริง ยิ่งการโฆษณาผ้าประจำเดือนด้วยแล้ว มีมากพอ ๆ กับการโฆษณายาสีฟัน และสีทาบ้าน แสดงว่าคงกำไรกันมาก และถ้าพวกที่มีสติปัญญาคิดกันจริง ๆ จัง ๆ น่าจะแหวกว่ายออกมาให้พ้นยาสีฟันอย่างฝรั่งให้จงได้ เห็นเด็กเป็นเหยื่อกับการโฆษณายาสีฟันแล้ว สงสารเด็ก สงสารครู และผู้ปกครองจริง ๆ

๒. สำหรับรายการเด็ก ที่ทำมาจากญี่ปุ่นนั้น* ไม่เห็นหรือ

* รายการอควาซันน คนญี่ปุ่นชนตรงเกยจกันนัก และเห็นกันนักที่ญี่ปุ่นใช้รายการเช่นนี้เป็นสื่อออกนอกประเทศ โดยญี่ปุ่นโฆษณาสินค้าของญี่ปุ่น ยี่ห้อญี่ปุ่นเห็นอย่างขบขันจนน่าตกใจ

ว่ามันสอนให้เราารู้สึกค้อยกว่าญี่ปุ่น ไม่รู้หรือว่าหลายรายการสำหรับ
เด็กสร้างค่านิยมในการสนับสนุนความรุนแรง ต่อต้านอิทธิพลธรรม
ซึ่งควรเป็นพื้นฐานภูมิธรรมสำหรับเรา ๆ แม้รายการสำหรับเด็กจาก
เมืองฝรั่ง โดยทั่วไปก็เป็นรายการอย่างเลวของเขา น่าที่ผู้จัดทำรายการ
สำหรับเด็ก จะคิดเรื่องนั้นกันให้ชัด ถ้าเห็นว่า เด็กเป็นอนาคตของ
ชาติบ้านเมือง แต่เกรงว่าผู้จัดทำโทรทัศน์ จะจัดทำกันไปวัน ๆ โดย
ไม่คำนึงถึงความเป็นชาติ และอนาคตที่ต้องพึ่งตัวเราเองกันเอาเลย
ดอกระมัง ถ้าเช่นนั้นผู้ที่กุมนโยบายทางด้านสื่อสารมวลชนน่าจะ
ต้องพิจารณากันให้ลึกซึ้ง

๓. รายการลับสมอง ประลองเขาวัว ที่มุ่งเด็กชั้นมัธยมนั้น
(๑) มุ่ง IQ ชนิดที่มีในหนังสือเรียนกันนั้นแลเป็นพื้น ถ้ามองออก
ไป เห็นหางยหลังกันเป็นแถว ๆ (๒) มุ่งวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี
ภูมิศาสตร์ และสังคมศาสตร์ โดยขาดทางมานุษยศาสตร์ และจริย-
ศาสตร์เอาเลย มิใช่ต้องเอ่ยถึงศิลปวรรณคดี และศาสนา แม้นาย
ตำรา ณ เมืองใต้และพรหมวิหารสี่ยังไม่รู้จักกันแล้วเลย สำหรับนาย
ตำรา ลืมเสียได้ ก็ไม่กระไร แต่ถ้าเยาวชนไม่รู้จักพรหมวิหารเสีย
แล้ว เขาจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ทรงคุณธรรมได้อย่างไร แม้ที่สมอง
ยังไม่รู้จัก เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาเสียแล้ว จะเอามาประยุกต์
ใช้ที่หัวใจ ได้อย่างไรกัน (๓) ระบบทุนนิยมเข้ามาคุมรายการอย่างนี้

มากจนเกินพอดี ทั้งนี้โดยไม่ต้องพูดถึงการแข่งขันกันอย่างหยาบ ๆ อีกด้วยก็ได้

๔. รายการชั้นมหาวิทยาลัยนั้น ส่วนมากผู้สอนสื่อกับผู้ฟัง ผู้ชมไม่ได้ นับว่าน่าเบื่อ เปลืองไฟเปลืองทรัพยากรอย่างน่าเสียดาย ถ้ามหาวิทยาลัยเอกชนทำเช่นนี้บ้าง ผลจะเป็นอย่างไร น่าสงสัยอยู่

๕. สำหรับรายการสนทนาประชาธิปไตยหรือรายการอภิปรายของคุณหญิงคุณนายต่าง ๆ นั้นขอไม่เอ่ยถึง

๖. รายการเสริมเพิ่มเติมความรู้ให้ประชาชนแทบไม่มีเลย หรือมีอย่างผิวเผินเต็มที และทำกันอย่างสุกเอาเผากินเป็นส่วนใหญ่ นับว่าน่าเสียดาย

๗. รายการบันเทิงนั้น (๑) ละครและภาพยนตร์ไทย น่าเฝ้าแทบทุกเรื่อง พระเอกนางเอกซ้ำหน้าแล้วซ้ำหน้าอีก บทก็เดิมๆ แต่ก็นิยมยกย่องกัน เอามาโฆษณาสินค้ากัน กระพือกิตติคุณกัน โดยเราจะไม่แหวกแวงดวงออกไป ให้บังเกิดศัลปะ ในทางดีกันบ้าง เลยหรือ (๒) หนังจีน ก็ไม่ปรากฏว่าดีกว่าไทย ดาราที่หน้าซ้ำกันนั้นเอง ยิ่งกับเจ้าหน้าทีที่ชื่อภาพยนตร์พวกนี้มีเกี่ยวข้องกับนายหน้า หาไม่ก็โง่บัดซบ มอมเมาคนดูกันได้ไม่รู้จักจบสิ้น (๓) หนังญี่ปุ่น ฝรั่ง ก็เลวพอกัน และดูทุกช่องจะเล่นกันเป็นสูตรทุกคืน คือจากหน้าเฝ้าไทย ไปหน้าเฝ้าแจ็ก (ส่วนมากช่องกอง) จบลงด้วยหน้าเฝ้า

ฝรั่ง ทุกเรื่องเน้นที่ราคจริต โทสจริต และโมหจริต เพิ่มสัญญา-
ญาณอย่างสัจๆ ให้หักกัน ช่วกัน หักหลังกัน ล้างแค้นกัน แล้วคุณ
ภาพของคนไทยเราจะดีขึ้นได้อย่างไร (๔) แม้รายการบันเทิงก็
มีโฆษณาสินค้ากันที่ละมาก ๆ และนาน ๆ เห็นได้ชัดเลยว่าประชาชน
เป็นเครื่องมือของบริษัทนายทุนต่าง ๆ เหล่านั้น ยังมีวิธีการโฆษณา
ก็แสนจะเลวร้าย คุณกวีฉันทวรรณพันธ์บ้าน ส่งเสริมความฟุ้งเฟ้อเห่อ
เหิม โดยที่นักโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้บริษัทนั้น ๆ ไม่รู้สึกตัวว่า
ตนเป็นข้าที่ซื่อสัตย์ของบริษัทเหล่านั้น กันแท้ ๆ ที่เดียว

ความจริง ยังมีรายการมากกว่านี้อีก แต่ที่เอ่ยมานี้ ก็อยาก
ให้พวกที่เป็นนักอ่าน เป็นนักคิดช่วยกันขบคิดบ้างว่าโทรทัศน์นั้น
จะไม่ให้ความสำคัญกับมันเลยนั้นไม่ได้แล้ว ประเด็นอยู่ที่ว่า เราจะ
ช่วยกันแก้ไขจุดไหนได้บ้าง เพียงไร การที่มีรายการปลุกมโนธรรม
สำนึกเรื่องเด็กบ้าง เรื่องวัฒนธรรมบ้าง ศาสนธรรมบ้างนั้น ก็ดี
อยู่หรอก แต่น่าที่กลุ่มพลังมวลชน อย่างพวกที่ทำเรื่องเด็ก เรื่อง
ผู้หญิง เรื่องแพทย์ เรื่องศิลปวัฒนธรรม น่าจะต้องเรียกให้พวกเขา
เข้าไปมีบทบาทในการกำราบน้ำเน่าให้น้อยลง แม้ตามสภาพความ
จริงของรัฐในบัจจุบัน โทรทัศน์คงต้องรับใช้ระบบนายทุนขุนศึก
ต่อไป แต่ก็ควรทำให้ดีขึ้นงามขึ้นเพื่อประโยชน์ของราษฎรได้มาก
ขึ้นได้ด้วย มิใช่หรือ

ที่สำคัญคือ ก่อนจะถึงขั้นนั้น ต้องรู้ไว้ว่าอะไรเป็นตัวเลข
รายอยู่บ้าง และจะกำจัดอะไรได้เพียงไหน ในระยะเวลาใกล้เคียง
เพียงใด อย่างน้อยนี่ก็เป็นข้อที่ควรคิดเพื่อประกอบการพิจารณา

ถ้า *ปาจารย์สาร* จะเป็นนิตยสารที่พยายามแหวกแวงวงความเลว
ออกไปหาความดี จากความโสโครก ไปหาความงาม และพยายาม
ทำกันอย่างจริงจัง ด้วยความอดทน จึงจะไปพ้น อาสัถย์ อาธรรม
ได้ที่ละชั้น ๆ

การเติบโตของกลุ่มอาสาสมัครในประเทศไทย

ในอดีต รัฐบาลแทบไม่มีบทบาทในการปกครองประชาชน บทบาทของรัฐบาลมีอยู่แต่ในเมืองหลวงและหัวเมืองใหญ่ๆ และก็แต่เฉพาะในสำนักงานสาธารณูปการเท่านั้น ในความเห็นของข้าพเจ้านั้นคือ เหตุผลว่า เหตุใดเมื่อคุณถามคนไทยทุกวันนี้ เขาจึงไม่เคยคาดหวังสิ่งใดจากรัฐบาลเลย พวกเขาไม่คุ้นกับโรงพยาบาลหรือโรงเรียน ซึ่งรัฐบาลสร้างขึ้น ในอดีตพวกเขาต้องพึ่งพาตนเองในทุกๆ ด้าน นี่เป็นประเด็นสำคัญซึ่งเราควรจดจำ

รัฐบาลในเมืองไทยเพิ่งเริ่มมีบทบาทอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในตำบลบวกและในตำบลบ ก็เพราะการล่าอาณานิคมของจักรวรรดิยุโรป เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงหวังเกรงว่าไทยจะถูกยึดเอาเป็นเมืองขึ้น เราจึงต้องแสดงให้เห็นว่าคนไทยสามารถ

ปกครองประเทศของเราเองได้ ดังนั้นจำเป็นอยู่เองที่รัฐบาลจะต้องเข้มแข็งในหลาย ๆ ด้าน

ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง บางกอกมีอำนาจมากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารให้เป็นไปตามอย่างตะวันตก ซึ่งหมายความว่างานหลายอย่างหลายประการซึ่งชาวบ้านทำกันเองได้ถูกรัฐบาลรับไปทำ ที่โชคร้ายที่สุดคือบทบาทของพระสงฆ์ถูกลดลง การศึกษาและโรงพยาบาลถูกนำไปจากมือของพระสงฆ์ วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางแห่งสติปัญญาของชุมชน ศูนย์กลางทางการศึกษา และวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ถูกเข่นฆ่าทำลายโดยในตอนแรกก็เป็นไปอย่างช้าๆ และโดยไม่ตั้งใจ แต่ผลก็คือตั้งแต่ในราวปี พ.ศ. ๒๔๕๓ หรือ ๒๔๖๓ ชนชั้นปกครองมองพระสงฆ์ว่าล้าหลังกว่าตน

พวกที่มีการศึกษารุ่นใหม่ทั้งที่สำเร็จจากในเมืองไทยหรือจากต่างประเทศ ต่างมีความคิดในการรับใช้ประเทศชาติโดยการร่วมมือกับรัฐบาล ดังนั้นเขาเหล่านั้นจึงเข้ารับราชการด้วยความตั้งใจที่ดี

รัฐบาลสมัย : เมืองไทยในศตวรรษที่ ๒๖

รัฐบาลจึงมีอำนาจมากขึ้น ๆ และจริงๆ แล้วอำนาจนั้นมีมากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเข้ากุมอำนาจในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๖ อันถือกันว่าเป็น ยุคกึ่งพุทธกาล

ซึ่งพุทธศาสนา จักถึงกาลเปลี่ยนแปลง หรือเสื่อมถอย ดังนั้นปี พ.ศ. ๒๕๐๐ จึงเปรียบเสมือนสนับน้าที่สำคัญ

เมื่อจอมพลสฤษดิ์เถลิงอำนาจนั้น ก็ได้ขยายบทบาทของรัฐ ซึ่งในเมืองไทยถือกันว่าเป็นทศวรรษแห่งการพัฒนา มีการสร้างถนนหนทางและสิ่งอื่น ๆ มากมาย ในอดีตภาคอีสานนั้นถือว่าอยู่ไกลจากพระนครมาก บางท้องถิ่นก็มีการปกครองตนเองมากบ้างน้อยบ้าง ภาคเหนือและภาคใต้ก็เช่นกัน และด้วยความที่รัฐบาลสฤษดิ์เป็นปีกแผ่นมากจึงสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ และหากว่าใครที่อยู่นอกรัฐบาลพยายามทำอะไรขึ้นมา ก็จะถูกตีตราว่าเป็นคอมมิวนิสต์ สฤษดิ์จัดการยุบสภา ทำให้ไม่มีผู้แทน และดังนั้นการริเริ่มต่าง ๆ จากภายนอก รัฐบาลจึงเป็นอันว่าไม่มี

แน่นอนว่าเมื่อรูปแบบของรัฐบาลเริ่มลอกเลียนมาจากตะวันตกแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ดังนั้นงานภาคเอกชนก็ถูกลอกเลียนมาด้วย ซึ่งบางอย่างก็ดีกว่าอันก็เลว งานสหภาพชาติก็เริ่มจากรัฐบาล โดยถือว่าเป็นองค์การเอกชน แต่ทว่าผู้บริหารส่วนใหญ่เป็นคนของรัฐบาล สมาคม วาย เอ็ม ซี เอ ก็เกิดขึ้นในทำนองเดียวกัน มิชชันนารีที่เป็นคริสเตียนได้ดำเนินงานหลายอย่างหลายประการเช่นกัน และโดยจริงแล้วองค์กรเอกชนที่แท้จริง คือองค์กรต่างๆ ซึ่งดำเนินการโดยมิชชันนารี ไม่มีองค์การเอกชนที่ดำเนินงานโดยคนไทยแท้ๆ ดังที่

เราอาจจะเข้าใจเขาเช่นนั้น

ข้าพเจ้าคิดว่า การริเริ่มจัดตั้งองค์การเอกชนในรัชกาลปัจจุบัน นั้น ผ่านมาทางมหาวิทยาลัย ซึ่งนี่ก็เป็นความคิดแบบตะวันตกอีก นั่นเอง โดยเฉพาะค่ายอาสาพัฒนา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชาวอเมริกัน จากค่ายอาสาฯ นี้เองที่เยาวชนชั้นนำในกรุงเทพฯ ได้ไปสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบท และสามารถแสดงออกถึงความรู้สึกอาทรต่อประเทศชาติของเขา เนื่องจากว่างานนี้ นักศึกษาเป็นผู้กระทำ และเขาเหล่านั้นมาจากครอบครัวของชนชั้นสูง งานค่ายอาสาเหล่านี้จึงไม่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์

หน่วยอาสาสมัครอังกฤษ (*The Voluntary Service Overseas Programme-VSO*) ซึ่งเริ่มดำเนินการโดยชาวอังกฤษ นับเป็นโครงการที่อำนวยความสะดวกโครงการหนึ่ง ต่อมาชาวอเมริกัน ได้นำเอาแนวความคิดดังกล่าวไปจัดตั้งหน่วยสันติภาพสหรัฐอเมริกา (*Peace Corps*) ขึ้น ซึ่งโครงการดังกล่าวนี้ ก็มีอย่างสำคัญในการพัฒนาของเรา

ดังนั้น ในเวลาที่รัฐบาลไทยมีอำนาจมาก ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลย่อมถูกบีบคั้นการแสดงออก แต่ในเวลาเดียวกันคนหนุ่มสาวได้เริ่มงานหลายประการมาแต่สมัยสุโขทัย ธนบุรี และรัตนโกสินทร์แล้ว ผู้ร่วมรัฐบาลที่มองเห็นความเป็นไปได้ของงานขององค์การเอกชนที่สำคัญ

นั่นก็คือ ดร. ป่วย อิงภากรณ์ ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการธนาคารแห่งประเทศไทย ท่านได้เริ่มบางสิ่งบางอย่างตามแบบตะวันตก แต่ก็ไม่ใช่ตะวันตกล้วนทีเดียว เนื่องจากผู้ริเริ่มโครงการคือ ดร. เย็น เป็นชาวจีนได้หัว

ดร. ป่วย ได้ก่อตั้ง มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ขึ้นตามความเห็นของ ดร. เย็น รัฐบาลยอมรับโครงการนี้เนื่องจากชัดเจนว่าไม่ใช่คอมมิวนิสต์ โดยที่โครงการนี้เหมือนกับขบวนการในฟิลิปปินส์ คือพยายามสอนนายทุนไม่ให้เอาโรคเอาเปรียบมากเกินไป ให้พยายามทำดีและอื่น ๆ หากเป็นคนอื่นริเริ่มงานนี้ ก็คงล้มไปแล้ว แต่สำหรับ ดร. ป่วย นั้น เป็นที่รู้กันว่าเป็นข้าราชการที่ซื่อสัตย์มาก และเป็นผู้เข้าใจทัศนะของทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายเอกชน และโดยที่ท่านรู้จักทั้งชนชั้นสูงและชาวต่างประเทศ ท่านจึงสามารถมองเห็นแง่มุมต่าง ๆ รอบด้าน และดังนั้น โครงการฯ นี้จึงได้รับความเชื่อมั่นอย่างเต็มที่

มูลนิธิบูรณะชนบทฯ มิได้หยั่งรากลงในวัฒนธรรมของเราอย่างแท้จริง เมื่อ ดร. ป่วย ถอนความรับผิดชอบ มูลนิธิฯ จึงเลิกล้ม ทั้งที่ได้รับความสนับสนุนจำนวนมากจากโครงการรณรงค์เพื่อขจัดความอดอยาก (*Freedom From Hunger Campaign*) มันล้มลงเพราะผู้รับผิดชอบมูลนิธิฯ ต่อจาก ดร. ป่วย ไม่มีความเชื่อมั่น

ในประชาชน และโดยเนื้อแท้พวกเขารัสนึกหวาดกลัวประชาชน นี่เป็นข้อวิเคราะห์ของข้าพเจ้าเองซึ่งอาจจะผิดก็ได้

เมื่อเริ่มมูลนิธิฯ นั้น ดร. ป่วย ยังทำงานอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ข้าพเจ้าจำได้ชัดเจนว่าในตอนนั้น แนวความคิดของวี เอส โอ ยังเป็นสิ่งใหม่สำหรับท่าน ข้าพเจ้าจัดให้ท่านได้พบกับอเล็ก ทิคสัน ในเวลานั้น ดร. ป่วย มาช่วยสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว และได้ปรึกษาหารือกับข้าพเจ้าถึงเรื่องการก่อตั้งโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ข้าพเจ้าเรียนท่านว่า พีช คอปปี้ นั้นได้ความคิดมาจากวี เอส โอ ของอังกฤษ ซึ่งในขณะนั้น อเล็ก ทิคสันผู้ก่อตั้งก็อยู่ในกรุงเทพฯ จึงควรที่จะได้พบกัน และหลังจากพบปะสนทนากันแล้ว ดร. ป่วย ก็เริ่มโครงการสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มีเสียงคัดค้านโครงการนี้มากมาย แต่ ดร. ป่วย ก็สามารถฟันฝ่าอุปสรรคเหล่านั้นมาได้

พึงระลึกว่าสำนักบัณฑิตอาสาสมัครของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น ยังคงลักษณะของหน่วยงานราชการ ไม่มากนักน้อย ทั้งนี้เพราะสำนักฯ รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลและอื่นๆ เมื่อ ดร. ป่วยตกอยู่ในภาวะยุ่งยากนั้น แน่แน่นอนว่าสำนักฯ นี้ก็อยู่ในภาวะเช่นเดียวกัน แต่โชคดีที่กลับฟื้นขึ้นมาได้

โดยที่ความคิดในการจัดทำค่ายอาสาฯ นั้น มาจากนักศึกษา

ดังนั้นจึงไม่น่าประหลาดใจที่ว่า บางโครงการนั้นผิวเผินเหลือเกิน
 เช่นว่า เมื่อนักศึกษาไปสร้างห้องสมุดขึ้นหลังหนึ่งในชนบท แต่ก็
 ไม่มีหนังสือในนั้น หรือเมื่อจัดหาหนังสือเข้าห้องสมุดแล้วก็ไม่มีใคร
 อ่านมัน

โกมล คีมทอง : ทางเลือกสายใหม่

ในสมัยสุโขทัย ซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกจำกัดอย่างยิ่ง
 นั้น เมื่อเวลาผ่านไป นักศึกษาเริ่มตระหนักว่ารัฐบาลกำลังเดินทาง
 ผิด สงครามเวียดนามกำลังเขมือบเกลียวขึ้น และเราไม่ปรารถนาให้มี
 ฐานทัพอเมริกันในเมืองไทยแต่เราก็มี ประชาชนเริ่มตั้งคำถามต่อ
 แบบแผนในการพัฒนาประเทศ และเริ่มพูดกันว่า เราต้องทำอะไร
 บางอย่าง เราไม่อาจจะปล่อยให้สิ่งต่าง ๆ อยู่แต่ในมือของรัฐบาล

เมื่อสิบสี่ปีที่ผ่านมานี้ เด็กหนุ่มที่เฉลียวฉลาดคนหนึ่งจาก
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ปฏิเสธข้อเสนอกับที่จะให้เขาเป็นอาจารย์ภายหลังสำเร็จการศึกษา โดยที่เขากลับเลือกที่จะไปเป็นครูเล็กๆ ใน
 โรงเรียนชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งถือว่าเป็นเขตคอมมิวนิสต์
 สิ่งที่เขาพยายามกระทำคือการแสวงหาเพื่อกลับไปสู่รากฐานของความ
 เป็นไทย พยายามที่จะนำเอาหลักพุทธศาสนามาใช้ในสังคมและอื่น ๆ
 เขาตกเป็นผู้ต้องสงสัยทั้งจากฝ่ายรัฐบาล (เพราะนั่นเป็นเขตคอมมิวนิสต์)
 และจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ (ซึ่งคิดว่าเขาเป็นสายให้กับรัฐบาล)

และผลที่สุดก็คือเขาถูกฆ่าตาย

เขาเป็นที่รู้จักดีในหมู่ของผู้ที่ร่วมอยู่ในขบวนการนักศึกษาหลายคนพูดว่าความตายของเขาต้องไม่ใช่การสิ้นสุด มันต้องเป็นการเริ่มต้นใหม่ และดังนั้นพวกเขาจึงขอให้พวกเราบางคนดำเนินการก่อตั้งอนุสรณ์ในนามของเขา ผลก็คือมูลนิธิโกมลคีมทอง ซึ่งถือกำเนิดขึ้นมาโดยมี ดร. ป๋วย เป็นบุคคลสำคัญ และข้าพเจ้าได้รับการขอร้องให้เป็นผู้จัดการ และก็มีคนหนุ่มสาวร่วมอยู่ด้วยอีกจำนวนหนึ่ง ข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นโครงการเพื่อสังคมโครงการแรก ที่อยู่นอกอาณาเขตของรัฐบาลอย่างแท้จริง เป็นโครงการที่มุ่งจะทำงานเพื่อประชาชน วัตถุประสงค์สำคัญของเราก็คือ การส่งเสริมปลูกเร่วอุดมคติในหมู่คนหนุ่มคนสาว เพื่อว่าพวกเขาพร้อมที่จะอุทิศตนในการทำงานเพื่อประชาชน

เราพยายามที่จะฟื้นฟูคุณค่าของพุทธศาสนา และคิดว่าหากเราสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเองแล้ว บางทีเราอาจจะพบคำตอบที่เป็นของเราเองได้ อีกประการหนึ่ง เราเห็นว่าพระสงฆ์ควรจะมียุทธศาสตร์อีกครั้งในด้านการศึกษาและการสาธารณสุข เราจึงเข้าหาและทำงานร่วมกับพระสงฆ์อย่างใกล้ชิด โดยเริ่มจากท่านเจ้าคณะจังหวัดธนบุรี ซึ่งต่อมาท่านได้ช่วยงานกับเจ้าคณะใหญ่หนเหนือด้วย เราทำงานร่วมกับคุณหมอบระเวศ วะสี ซึ่งเป็นแพทย์ผู้มีความเสี่ยง ดังที่กล่าว

แล้วว่า การสาธารณสุขตามแบบตะวันตกนั้นไม่อาจเข้าถึงสังคมของเราได้ การสาธารณสุขที่รัชกาลที่ ๕ ทรงนำเข้ามาเมื่อศตวรรษที่แล้ว ย่อมใช้ได้สำหรับสมัยนั้น หากแต่ในปัจจุบัน ระบบดังกล่าวรับใช้คนรวยโดยที่คนจนถูกทอดทิ้ง

เราเห็นว่าหากเรากลับไปหาพระสงฆ์ ใช้สมุนไพรและยากลางบ้านแล้วละก็ ๘๐% ของคนเจ็บจะได้รับการเยียวยา และพระสงฆ์ก็มีกำลังใจ และความเคารพนับถือในพระสงฆ์ก็จะกลับคืนมา ต่อจากนั้นท่านจะสามารถบำเพ็ญประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง

และแล้วมูลนิธิฯ ก็ได้ติดต่อกับองค์การสนับสนุนในทำนุทุนของคริสเตียนเป็นครั้งแรก ในขั้นแรกเราไม่ได้คิดถึงหน่วยงานนี้ เพราะในเวลานั้น เรากำลังมองหาเงินทุนสนับสนุนของเยอรมันจากมูลนิธิฟรีดิชเนามัน แต่พวกเขากลัวพระสงฆ์ เพราะว่าคงจำกันได้ว่าในเวลานั้นพระเวียตนามบางรูปเผาตัวเองเพื่อประท้วงสงครามและอื่นๆ เราจึงหันมาหาองค์การ *Bread for The World* ในเยอรมัน วูล์ฟแกง ชมิคท์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นผู้รับผิดชอบฝ่ายกิจการเอเชีย กล่าวว่า “เฮละ ลองเสียดู เราไม่รู้จักชาวพุทธและไม่เคยทำงานร่วมกัน แต่ทำไมไม่ลอง...” ผมคิดว่านั่นเป็นจุดเริ่มต้นเมื่อสิบสองปีที่แล้ว เมื่อเราเริ่มงานของมูลนิธิโกมลคีมทองโดยร่วมมือกับองค์การของโปรเตสแตนท์

ประชาธิปไตย' ๑๔ - ยุคมีด' ๑๕

หลังจากนั้นไม่นานสถานการณ์ทางการเมืองเริ่มเซื่องซึมเกลียว ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ มีการประท้วงของนักศึกษา หวั่นหน้ารัฐบาลต้องหนีออกนอกประเทศ และแน่นอนว่ามูลนิธิโกมลคีมทองได้ตกเป็นเป้าแห่งการโจมตีจากรัฐบาล เพราะว่าเราสนับสนุนและส่งเสริมอุดมคติของคนหนุ่มสาว และผู้นำนักศึกษาบางคนในการเดินขบวน ครั้งนั้นมีความสัมพันธ์กับมูลนิธิฯ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เราจัดพิมพ์หนังสือหลายเล่มและดำเนินงานหลายประการ โดยเริ่มจากสิ่งเล็กๆ

ดังนั้นในปี ๒๕๑๙ เมื่อทหารยึดอำนาจได้สำเร็จจึงมีความพยายามที่จะโค่นล้มมูลนิธิฯ พวกเขาเผาหนังสือในโกดังของเราถึงประมาณสองแสนเล่ม เหารถถังสองคันมาเผาหน้าสำนักงานของเรา เหมือนกับว่ากำลังวางกำลังล้อมข้าศึกแน่นอนว่าข้าพเจ้าถูกออกหมายจับ (โชคคือว่าข้าพเจ้าไม่อยู่ เพราะในเวลานั้นข้าพเจ้าอยู่ในลอนดอน) ดร. ป่วยนั้นถูกถือว่าเป็นศัตรูสำคัญ และได้รับการปฏิบัติในทางกายอย่างเลวทราม แต่ก็ยังปล่อยให้ท่านเดินทางออกนอกประเทศได้ และท่านก็มาพำนักรที่ลอนดอนเช่นกัน

ทั้งข้าพเจ้าและ ดร. ป่วย ได้มาอยู่ในประเทศนี้ ดังนั้นเราจึงมีการประชุมร่วมกันกับแอนดรูว์ เทอร์ตัน ฟรานซิส กริปส์และคนอื่นๆ เราตกลงกันว่าควรที่จะทำอะไรบางอย่าง ประชาชน

จำนวนมากในเมืองไทย ถูกรัฐบาลกระทำอย่างเลวทราม และคนจำนวนมากหนีเข้าป่า ไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทย หลายคนหลบมาทางตะวันตก เราต้องช่วยเหลือประชาชน ที่ทุกข์ยาก เหล่านั้น

ดังนั้นเราจึงตั้งองค์การเล็กๆ ชื่อ มูลนิธิมิตรไทย ในลอนดอน เราได้รับความช่วยเหลือบางประการจาก *Christian Aid* และ แครลีน เบแกนซึ่งในขณะนั้นยังไม่ได้ทำงานให้กับ CAFOD (*Catholic Fund for Overseas Development*) ได้ช่วยเหลือเราในการหาทุนจากชาวคาทอลิก ในเยอรมัน เราได้เงินจำนวนไม่มาก โดยเรามุ่งหวังที่จะ

๑. สถานต่อโครงการต่าง ๆ ในเมืองไทย

๒. ช่วยเหลือผู้ที่ไม่สามารถอยู่ในเมืองไทยได้

และเพราะว่าสถานการณ์ในขณะนั้น รัฐบาลปิดกั้นการเสนอข่าวสารต่าง ๆ มาก เราจึงต้องจัดทำเอกสารต่าง ๆ ภายนอกประเทศ (หมายเหตุ-ในสหราชอาณาจักรและในสหรัฐอเมริกา มูลนิธิมิตรไทยได้ตีพิมพ์จดหมายข่าวเป็นภาษาไทย มีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดอย่างอิสระ-บ.ก.)

เหตุการณ์นองเลือดและสันติวิธี

ก่อนปี ๒๕๑๙ และต้นปีนั้น เรา รู้ชัดว่าเหตุการณ์ร้ายแรง

การเติบโตของกลุ่มอาสาสมัครในประเทศไทย ๑๔๕

จะต้องบังเกิดขึ้น เราเห็นว่าเราควรใช้ศาสนธรรมให้มากขึ้น เพื่อ
แสวงหาสันติวิธี และเพื่อความสมานไมตรีของคนในชาติ

โดยแท้จริงแล้วในต้นปีนั้น สภาคริสตจักรในประเทศไทย
ได้ขอให้ข้าพเจ้าแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับศาสนาและการพัฒนา เมื่อพูด
ที่เชียงใหม่แล้วเขาขอให้ฉายซ้ำที่กรุงเทพฯ แต่ข้าพเจ้าบอกไปว่า
“ไม่มีปาฐกถาอีกแล้ว” แทนที่จะรับพูด ข้าพเจ้ากลับขอให้สภา
คริสตจักร ฯ จัดสัมมนาในระหว่างผู้นำทางศาสนาในเรื่องที่เกี่ยวกับ
ความยุติธรรมในสังคมและการพัฒนา เราประชุมกันที่อาคารสตรีใน
สภาคริสตจักร ฯ นั้นเป็นเมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ หรือต้นมีนาคม
๒๕๑๙ เราเห็นพ้องต้องกันในการจัดตั้ง กลุ่มประสานงานศาสนา
เพื่อสังคม (กศส.) ซึ่งนับเป็นก้าวที่สำคัญ เป็นอันว่าเรามีกลุ่มอย่าง
เป็นทางการ ซึ่งประสานการทำงานของชาวพุทธและชาวคริสต์เพื่อ
การแสวงหาสันติวิธีในหมู่ประชาชน

ในเดือนตุลาคม ๒๕๑๙ ในเวลาที่เกิดรัฐประหาร ชาว กศส.
อยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมีการเข่นฆ่าประชาชนเกิดขึ้น
ความขุ่นแย้งไม่เคยปรากฏในที่ใดมาก่อนว่าพวก กศส. อยู่ในธรรม-
ศาสตร์ เรียกร้องให้ประชาชนเจริญภาวนา เรียกร้องให้ประชาชน
อดอาหารและสวดมนต์ มีพวก กศส. และสมาชิกอยู่ในนั้นสองถึง
สามร้อยคน แต่ในธรรมศาสตร์เวลานั้นมีหลายพันคน นั่งประท้วง

อยู่ก่อนเกิดการรัฐประหาร ทุกคนถูกจับกุมและบางคนถูกกระทำทารุณกรรม แม้กระนั้นกลุ่ม กศส. ก็ยังคงปฏิบัติธรรม คนที่ไม่ถูกจับ ได้ไปเยี่ยมผู้ถูกคุมขัง ทั้งที่ในเวลานั้นคนที่ไปเยี่ยมนักโทษการเมืองเหล่านั้นต้องเสี่ยงต่อการถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ พวกเขาได้ไปเยี่ยมทหารตำรวจที่บาดเจ็บด้วย ทั้งนี้เพราะเราเห็นว่าความสมานไมตรี นั้นเป็นสิ่งสำคัญ

ด้วยเหตุแห่งการกระทำดังกล่าว กศส. จึงเป็นที่รู้จักกันพอสมควรทั้งในและนอกประเทศ หลังปี ๒๕๑๙ มุลินธิโกมลคิมทอง แทบเคลื่อนไหวอะไรไม่ได้ กศส. พยายามทำงานในด้านที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและอื่นๆ และมุลินธิมิตรไทยก็ทำงานอยู่ข้างนอก นอกเหนือที่เดียวว่ารัฐบาลถือว่ามุลินธิมิตรไทยเป็นศัตรูหมายเลขหนึ่งที่อยู่ภายนอกประเทศ แต่รัฐบาลยังยอมให้ กศส. ดำเนินงานไปได้ส่วนหนึ่งเพราะความที่อิงกับศาสนาและมิตรสหายในต่างประเทศ เช่น กลุ่มแก้วเกอร์และอื่นๆ ซึ่งเมื่อได้รับทราบเรื่องราวของเราแล้ว พวกเขาก็พยายามผลักดันให้ผู้คนภายนอกประเทศเขียน มีจดหมาย และรายชื่อของผู้คนมากมาย ที่เรียกร้องให้มีการปล่อยตัวผู้นำนักศึกษาทั้ง ๑๘ คน ซึ่งยังถูกคุมขังโดยไม่มีการสอบสวน ภายหลังจากการปล่อยตัวผู้ถูกจับกุมจากธรรมศาสตร์ในวันที่มีรัฐประหารนับพันคน แต่โดยรวมๆ แล้ว ความพยายามเหล่านั้นไม่ประสบผลสำเร็จ

เท่าไรนัก

เสรีภาพและความหลากหลาย

อย่างไรก็ดี ยุคของธานินทร์ กรัยวิเชียร และยุคของเกรียง-ศักดิ์ ชมนันท์ก็สิ้นสุดลงในเวลาสองหรือสามปี โดยมีเสรีภาพกลับคืนมาระดับหนึ่ง พวกเราส่วนใหญ่ได้รับอนุญาตให้กลับเมืองไทยได้ ขำพเจ้าฝากข่าวไปถึงพวกในเมืองไทย ว่าเราควรจะมีองค์การมากกว่านี้ ไม่ใช่เพียงหนึ่งหรือสององค์การ เราควรจะมีองค์การหลาย ๆ องค์การ เพื่อว่าเมื่อองค์การหนึ่งประสบปัญหา องค์การอื่นก็อาจจะรับงานไปสานต่อได้ นี่เป็นยุทธวิธีของเรา

คนหนุ่มสาวมากขึ้นเริ่มแน่ใจว่า การเข้ารับราชการมิใช่สิ่งที่ถูกต้อง และหลาย ๆ คนปรารถนาที่จะทำงานนอกองค์การของรัฐบาล หากว่าไม่ต้องการรับราชการหรือรับใช้บริษัทข้ามชาติ ท่านก็ต้องทำงานเพื่อประชาชน

นับแต่ปี ๒๕๒๑ และ ๒๕๒๒ เป็นต้นไป บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องสนใจในกิจกรรมต่างๆ เช่นเรื่องเทคโนโลยีที่เหมาะสม เริ่มทำงานในองค์การเล็กๆ แต่ที่เติบโตอย่างเห็นชัดคือการทำงานกับเด็ก เราได้ยกระดับสำนักของประชาชนผ่านทำงานของมูลนิธิโกมลคีมทอง ดังนั้นเมื่อพวกเขาได้เห็นสภาพของเด็ก ๆ พวกเขาจึงเข้าใจปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับภาวะทุพโภชนาการ และผลก็คือการจัดตั้ง

มูลนิธิเกี่ยวกับเด็กสี่ถึงห้ามูลนิธิ แต่ละมูลนิธิมีความเป็นมาต่าง ๆ กัน และเราบอกพวกเขาให้แยกกันทำงาน อย่าได้นำผลงานมารวมกัน นี่เป็นข้อสำคัญ

ยกตัวอย่าง เช่น มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก เริ่มงานจากภายในมูลนิธิโกมลคีมทอง และเราบอกพวกเขาว่า “หากคุณต้องการทำอะไร ใช้มูลนิธิโกมลฯ ได้ แต่จงแยกตัวจากเรา” พวกเขาเริ่มจากปัญหาเด็กขาดอาหาร โดยการรณรงค์ให้คนกรุงเทพฯ ๖ สละเงินวันละบาท ซึ่งเงินจำนวนนี้จะเป็นค่าอาหารสำหรับเด็กบ้านนอกได้หนึ่งมื้อทีเดียว ด้วยวิธีการเช่นนี้ เรายังได้ปลุกเร้ามนัสานึกของคนกรุงเทพฯ ด้วย แต่ในขณะเดียวกันเราก็เห็นว่าอย่าเพียงแค่ให้ทาน เราควรกระทำมากกว่าการให้วันละบาท เราต้องสร้างเสริมชนบทของเรา เพื่อให้พวกเขาสามารถผลิตอาหารขึ้นเองโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เด็กๆ ได้มีส่วนร่วมในโครงการ รวมทั้งพระ อธิการและครูใหญ่ด้วย และจากรากฐานเหล่านี้ จึงมีมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็กเกิดขึ้น สำหรับคนหนุ่มสาวอีกกลุ่มหนึ่งนั้นหันมาสนใจกับปัญหาการใช้แรงงานเด็กในโรงงาน มูลนิธิเด็ก เริ่มจากแง่มุมนี้ และมีการตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็กขึ้นในชนบท โดยปฏิเสธการใช้ความรุนแรงทุกประการ โดยให้เด็กกำพร้ามีส่วนร่วมในขบวนการประชาธิปไตยเท่าๆ กับครู โดยได้แนวความคิดจากซัมเมอร์ฮิลและจาก

การเติบโตของกลุ่มอาสาสมัครในประเทศไทย ๑๔๙

พุทธธรรมด้วย ส่วนมูลนิธิได้ก่ออยู่ในสมัยนั้น เริ่มจากแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตยมาเลยทีละียว

คุณจะเห็นว่า งานเหล่านี้พอจะดำเนินไปได้ในเวลานี้ เพราะความมีอิสระมากขึ้นในการจัดการ แต่แม้กระนั้นก็ตาม หลังปี ๒๕๑๙ คนหนุ่มสาวซึ่งทำงานด้านการพัฒนาได้ถูกหาว่าเป็น “ซ้าย” มากขึ้นๆ ข้อกล่าวหาเหล่านี้บางส่วนมาจากองค์กรเอกชนฝ่ายขวา ผู้นำสตรีของวาย ดับบลิว ซี เอ เป็นคริสเตียน ซึ่งโดยแท้จริงสามีของเธอเป็นผู้สนับสนุนรัฐประหาร ๒๕๑๙ คือ พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ และยังมีสมาคมสตรีแห่งชาติฯ และสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยฯ ประธานสภาสังคมสงเคราะห์ฯ นั้นเป็นนายกพุทธสมาคมด้วย องค์กรเหล่านี้ นับอยู่ในกลุ่มฝ่ายขวาเช่นเดียวกัน ซึ่งล้วนอ้างว่าเชิดชูชาติ ศาสน์ กษัตริย์ โดยไม่สนใจปัญหาพื้นฐานทางด้านความเสมอภาคและเสรีภาพของทวยราษฎร์ ในทางตรงกันข้าม พวกคนหนุ่มสาวถูกถือว่าเป็นฝ่ายซ้าย เพราะเขาเข้าเคียงข้างประชาชน

พวกเราบางคนเห็นว่าการแบ่งแยกในระหว่างองค์กรเอกชนดังกล่าวนี้ จะเป็นปัจจัยแห่งการแตกแยกในชาติ เราคิดว่าองค์กรเอกชนทุกองค์กรควรมีการปรึกษาหารือและทำงานร่วมกัน อย่างน้อยที่สุดทุกองค์กรควรมีฐานร่วมกัน

ดังนั้น โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม จึงเกิดขึ้น ข้าพเจ้าได้ร่วมงานกับ จอน อิงภากรณ์ และบุคคลอื่น ๆ เพื่อจัดตั้งโครงการนี้ โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมนี้ เป็นความพยายามที่จะประสานองค์การเอกชน ไม่ว่าใหญ่หรือเล็กให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความรู้สึกของเราต่อองค์การเอกชนใหญ่ ๆ ก็คือ

“พวกท่านมีความปรารถนาดี ไม่ว่าจะเป็นสภาสตรี ฯ สภาสังคมสงเคราะห์ ฯ แต่ทว่าพวกท่านดำเนินงานในแบบการจัดการมากเกินไป ท่านเป็นชนชั้นสูง เป็นคนรวย และท่านหวังจะให้คนทำงานให้ฟรี ๆ มันเป็นไปได้ อย่างน้อยที่สุดท่านก็ควรจะต้องมีค่าใช้จ่ายสำหรับสำนักงานเลขาธิการ” ดังนั้นเราจึงปรึกษากับมิตรสหายของเราในต่างประเทศว่า “ให้เงินเราสักจำนวนหนึ่ง ไม่มากนัก แล้วเราจะอบรมคนให้กับองค์การเหล่านั้น หากว่าพวกเขาให้เงินเดือนได้ครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งเราจะออกเองหรืออะไรทำนองนั้น” นั่นคือสิ่งที่เราได้เริ่มกระทำ ข้าพเจ้าคิดว่าองค์การเหล่านั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้นในปัจจุบัน

โครงการอาสาสมัคร ฯ เป็นสิ่งใหม่ ส่วนหนึ่งจากความมุ่งหมายที่จะเสริมสร้างความสามัคคี ส่วนหนึ่งจากความพยายามที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพขององค์การเอกชนต่าง ๆ แต่เนื่องจากความใหญ่โตขององค์การเหล่านั้น และอุดมคติในการทำงานที่แตกต่าง

จากกัน จึงยังคงมีหลายสิ่งหลายประการ ที่ไม่อาจจะร่วมมือกันได้ ดังนั้นเราจึงจัดตั้งองค์กรใหม่ขึ้นอีก... (หัวเราะ) คือ... คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา (Thailand Development Support Committee) โครงการนี้ จัดตั้งขึ้นภายหลังโครงการอาสาสมัคร ฯ เพราะเรารู้สึกว่ากลุ่มทำงานเล็กๆ จะต้องประสานการทำงาน และควรที่จะรู้ว่าใครได้เงินสนับสนุนจากใครและเอามาทำอะไร ใครควรจะทำการรณรงค์หาทุน ใครควรทำอะไรอย่างอื่น ๆ ซึ่งควรร่วมกันรับรู้ ช่วยกันทำ และแยกกันทำ

โครงการ ฯ ซึ่งกำลังดำเนินการ

หลังจากตั้งคณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนาแล้ว เราเห็นความจำเป็นที่จะเชื่อมโยงกับต่างประเทศ ดังนั้น เราจึงขอ ร้องมิตรสหายในลอนดอนให้จัดตั้งองค์กรใหม่คือ ศูนย์บริการข่าวสารการพัฒนาในประเทศไทย (Thailand Development Information Service) เรียกอย่างนี้ใช่หรือไม่ข้าพเจ้าเองก็สับสนเหมือนกัน แต่หากว่าเราเองยังสับสน นั้นย่อมหมายความว่า รัฐบาลไทยก็ต้องสับสนเช่นกัน และข้าพเจ้าเองก็เกี่ยวพันกับกลุ่มเหล่านี้ทั้งหมด (เสียงหัวเราะดังขึ้น) แต่ข้าพเจ้าคิดว่าความหลากหลายเช่นนั้น มองได้อีกแง่หนึ่ง เพราะว่ามันเตือนเราให้ระลึกถึงว่าในอดีต เรามีองค์กรอาสาสมัครเพียงสององค์กร ในปัจจุบันเรามีเป็นร้อย

แต่เราต้องการความช่วยเหลือจากเพื่อนของเราในยุโรป ก่อนหน้านั้นเมื่อเรามีมูลนิธิมิตรไทย เรามีเงินไม่มากนัก และเราก็สามารถจ้างคนทำงานให้มิตรไทยได้ แต่เดี๋ยวนี้เราไม่มีเงินเลยและเรากำลังขอร้องมิตรสหายของเรา ซึ่งเคยสนับสนุนมิตรไทยให้ช่วยสนับสนุนศูนย์บริการข่าวสารฯ โปรดจำไว้ว่าเราขอให้ศูนย์บริการข่าวสารฯ เป็นตัวแทนของเราไม่แต่เฉพาะในอังกฤษ แต่รวมถึงในเยอรมัน ฝรั่งเศส และประเทศในยุโรปอื่นๆ เหตุผลก็คือ

ประการที่หนึ่ง เราเห็นว่างานอะไรก็ตามที่เราดำเนินงานอยู่ในเมืองไทย ควรที่จะได้รับการเผยแพร่ในยุโรป คนไทยเป็นคนที่วิเศษ แต่ทว่าแย่มากๆ ในเรื่องการสื่อสาร ท่านต้องเข้าใจว่าข้าพเจ้าไม่ได้พูดเพื่อแก้ตัวแทนคนไทย เราเติบโตมาในวัฒนธรรมของการถ่ายทอดโดยอาศัยการพูด ท่านอาจจะขอให้ข้าพเจ้าพูด และข้าพเจ้าก็สามารถพูดได้ แต่หากจะขอให้ข้าพเจ้าเขียน แม้แต่ตัวข้าพเจ้าเองซึ่งโตในประเทศนั้นนานแปดถึงเก้าปี ข้าพเจ้าก็ยังไม่รู้สึกรู้ยากที่จะเขียน สำหรับคนไทยการพูดง่ายกว่าการเขียน แม้แต่ในภาษาของเราเอง และถ้าหากให้เขียนเป็นภาษาอังกฤษนะหรือ... มันเป็นเรื่องยากมากๆ ท่านรู้ไหมว่า แม้แต่สโลตส์ประกอบคำบรรยายซึ่งพวกท่านได้เห็นไปเมื่อสักครู่นี้ เราต้องขอให้เพื่อนชาวอังกฤษของเราจัดทำให้ และเขาก็ทำได้เพราะเขาเข้าใจเราและเข้าใจจิตใจ

แบบตะวันตกด้วย

ดังนั้นเพื่อนของเราในยุโรปนี่คงจะช่วยให้เราได้ในบางโอกาส เขาอาจจะสนับสนุนเราในด้านข่าวสาร ในบางโอกาส อาจจะฝากสิ่งของถึงกันและกันผ่านคนเดินทางไปๆ มาๆ การที่พวกเขาอยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือเราเช่นนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่จำเป็นสำหรับเราอย่างแท้จริง

ประการที่สอง ศูนย์บริการข่าวสาร ฯ นี้มีคนไทยทำงานร่วมอยู่ด้วย คนไทยในอังกฤษ คนไทยในเยอรมันและฝรั่งเศส เราเห็นว่าเดี๋ยวนี้มีคนไทยอยู่ในยุโรปอย่างแท้จริง สามสิบปีก่อน ยี่สิบปีก่อนคนไทยซึ่งอยู่ในยุโรปนั้นเป็นพวกนักเรียนทั้งนั้น ในปัจจุบันมีคนไทยหลายหมื่นคนมีการงานอยู่ในยุโรป บางคนก็ทำได้ดี บางคนก็ทำได้เลว บางคนเป็นโสเภณี บางคนเป็นพวกที่เข้าเมืองโดยไม่มีวีซ่า เราควรจะช่วยพวกเขาได้หากเรามีความสามารถ แต่ในเวลาเดียวกันเราควรจะยกระดับสำนักของพวกเขา และในเรื่องนี้เราปรารถนาที่จะใช้วัดไทยให้เป็นประโยชน์ ในปัจจุบันเรามีวัดไทยในอังกฤษวัดหนึ่งในฝรั่งเศสวัดหนึ่งในเยอรมันวัดหนึ่งในฮอลแลนด์วัดหนึ่ง คนเหล่านี้ผูกพันกับการไปวัด และที่วัดนี้พวกเขาก็บริจาคเงินเป็นจำนวนมาก พวกเขาบริจาคเงินตามประเพณีที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งในตัวของมันเองไม่ใช่สิ่งที่ก่อโทษ แต่ข้าพเจ้าคิดว่าพวกเขาควรจะ

บริจาคเงินโดยก่อให้เกิดประโยชน์มากกว่านี้

ยกตัวอย่างเช่น เราอาจขอความร่วมมือจากพระสงฆ์ในการยกระดับสำนักของคนไทยที่นี่ โดยยกปัญหาสังคม เช่น ปัญหาเด็กขาดอาหารและปัญหาโสเภณี พวกเขาสามารถที่จะใช้เงินของเขาอย่างก่อประโยชน์ โดยส่งไปให้ประชาชนในหมู่บ้านเกิดของเขาตั้ง เช่น มูลนิธิโกมลคีมทองได้จัดพิมพ์หนังสือพิมพ์ เพื่อนชาวบ้าน และเราจำเป็นต้องใช้เงินมากพอสมควร ถ้าหากคนไทยที่ทำมาหากินอยู่ที่นี่จะส่งเงินกลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของตน โดยผ่านวัดหรือโดยทางอื่นใด มันก็อาจช่วยทำให้เขาเหล่านั้นตระหนักถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย เราจำเป็นต้องยกระดับสำนักของคนไทยในต่างประเทศ และนั่นคือเหตุผลอีกประการหนึ่งที่เราจำเป็นต้องมีศูนย์บริการข่าวสาร ฯ ที่นี่ โดยการร่วมมือระหว่างคนไทยและมิตรสหายชาวยุโรป

ประการที่สามและประการสุดท้าย ในด้านเสรีภาพของประชาชนในเมืองไทย อาจจะดูไม่เลวร้ายนักเมื่อเทียบกับฟิลิปปินส์หรือศรีลังกา แต่ยังคงนับว่าเลวร้ายพอสมควร และโดยแท้จริงแล้วยุคแห่งปฏิภิกิริยาสุดขั้วเช่นที่เคยมีหลังรัฐประหาร ปี ๒๕๑๙ อาจจะวนกลับมาเมื่อใดก็ได้

เมื่อเร็วๆ นี้ นายกรัฐมนตรีของไทยได้มาเยือนยุโรป และ

หัวหน้าพรรคฝ่ายค้านได้บินมาพบท่านในเคนมาร์ค พวกเขาไม่สามารถจะพบกันในเมืองไทยได้ เป็นที่แน่ชัดว่าทั้งสองฝ่ายกำลังวางแผนอะไรสักอย่าง เหตุผลนั้นง่ายนิดเดียว เพราะผู้บัญชาการทหารสูงสุดคนปัจจุบันได้แสดงออกว่าปรารถนาที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีเสียเอง แต่ยังคงติดขัดอยู่ที่รัฐธรรมนูญ ดังนั้นจึงมีทางเลือกที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยไม่ใช้กำลัง หรือไม่เช่นนั้นก็อาจมีการรัฐประหารเกิดขึ้น

ถ้าหากนายกรัฐมนตรีคนใหม่เป็นตัวแทนของกลุ่มปฏิกิริยาที่รุนแรงที่สุดในสังคม และพวกเราซึ่งใช้เวลาหลายปีในการประสานกลุ่มอาสาสมัครต่าง ๆ ในเมืองไทย ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยความอดทน ซึ่งนับว่าได้รับความสำเร็จมากพอสมควรและก็ยังมียสิ่งที่จะต้องกระทำอีกมากเช่นกันนั้น เรารู้สึกวิตกกังวลว่าเราอาจจะกลับไปสู่รัฐบาลในแบบสฤงค์ ซึ่งไม่ยอมให้มีกิจกรรมทางสังคมใดๆ อยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐบาล สรุปก็คือเรามีเหตุผลที่จะกลัวว่า สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยจะกลับไปสู่ยุคแห่งความเลวร้าย และเราอาจจะเห็นโครงการที่ดีหลาย ๆ โครงการต้องถูกปิดลง บางทีอาจจะมีการจับกุมพวกที่ทำงานเพื่อสังคมด้วยความระแวงของรัฐบาล และคงจะมีพวกที่ลี้ภัยการเมืองอีกจำนวนมากก็ได้

หากว่าเรากำลังอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบากเช่นนั้นอีกครั้ง

เราจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากมิตรสหายในต่างประเทศ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่เอกชนและองค์กรต่างๆ ในยุโรปจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จะต้องได้รับข่าวสารสถานการณ์ซึ่งกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ ในเมืองไทยจะต้องเผชิญ ซึ่งเรื่องนี้เป็นงานที่ทำได้ยากในเมืองไทยถึงที่ข้าพเจ้าได้พรรณามาแล้ว ดังนั้นเราจึงขอฝากความหวังไว้ที่ศูนย์บริการข่าวสารการพัฒนาในประเทศไทยว่าจะสามารถทำหน้าที่นี้แทนเราได้ และข้าพเจ้าใคร่ขอให้ท่านโปรดให้ความสนับสนุนศูนย์บริการข่าวสาร ฯ ในงานนี้

แปลจาก "The Growth of the Voluntary Sector in Thailand"

A talk by Sulak Sivaraksa : London, May 1984 โดย อิศรนนท์

พิมพ์ครั้งแรกในวารสาร ปาจารย์สาร ยุคใหม่ ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๒๗

-กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘

พระยาอนุমানราชชน บุคคลสำคัญของโลก

การที่องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) มีส่วนร่วมให้โลกได้รู้จักพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริราชเจ้าของชาวไทยในโอกาสที่ประเทศไทยจัดงานฉลองวันพระราชสมภพครบ ๑๐๐ ปีเช่นนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่น่ายินดีสำหรับประจักษ์ราชนิกุลชาวไทยโดยทั่วไป ชาวโลกย่อมถือได้ว่าพระองค์ท่านทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลกด้วยคนหนึ่ง

เกณฑ์ในการเลือกบุคคลสำคัญของแต่ละชาติเสนอให้ยูเนสโกรับรองนั้น เข้าใจว่าผ่านคณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติของแต่ละชาติ ชาติใดมองไกลไปแคไหน มองกว้างไปแคไหน บุคคลสำคัญ

อันตนต้องการเชิดชูให้โลกรู้จักยอมเป็นไปตามมตินั้น อย่างเมื่อปี
กลาย เวียดนามฉลองวันเกิดของเหิงย่น จำ กรบ ๖๐๐ ปี โดยมี
ยูเนสโกร่วมรับรู้และรับรอง ทั้ง ๆ ที่ท่านผู้นั้นเป็นทั้งนักการทหาร
นักการเมือง นักปรัชญา และกวี แต่ที่สำคัญคือท่านเป็นนักมนุษย
นิยม ท่านถือเอาศัตรูเป็นมิตร ไม่ฆ่าเดิมผู้แพ้แม้จะถูกฝ่ายนั้นรุกร
รานก็ตามที่ ถึงนี้เป็นต้น

สำหรับประเทศไทยเรานั้น บุคคลสำคัญอันคณะกรรมการ
ยูเนสโกแห่งชาติเสนอไป ล้วนมีชีวิตอยู่ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์นี้
ทั้งสิ้น เรียงลำดับตามที่ขอให้สหประชาชาติมีส่วนร่วมฉลองหรือรับ
รู้ คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
(พ.ศ. ๒๕๐๕-พระชนม์ครบศตวรรษ)

๒. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรา
नुวัฑฒินวงศ์ (พ.ศ. ๒๕๐๖-พระชนม์ครบศตวรรษ)

๓. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. ๒๕๑๑-
พระชนม์ครบ ๒ ศตวรรษ)

๔. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๕๒๔
-พระชนม์ครบศตวรรษ)

๕. ในอันดับต่อไป คือ พระสุนทรโวหาร (ภู่) (พ.ศ.

๒๕๒๙-อายุครบ ๒๐๐ ปี)

ท่านเหล่านี้ล้วนเป็นปูชนียบุคคล อันควรได้รับยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญได้ทั้งสิ้น แต่ที่น่าแปลกใจก็ตรงที่ แม้ในช่วง ๒ ศตวรรษนี้เอง สมเด็จพระบรมชนกนาถแห่งท่านที่เอยพระนามมา ในหมายเลข ๑ เลข ๒ และสมเด็จพระบรมชนกนาถแห่งท่านที่เอยพระบรมนามาภิไธยไว้ในหมายเลข ๔ กลับไม่ได้รับยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ทั้งๆ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเป็น อัจฉริยะบุคคลที่สำคัญไม่ด้อยไปกว่าท่านอื่นๆ เลย ถ้าจะเน้นที่ความเป็นรัตนกวี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ก็ดูจะไม่ด้อยไปกว่าพระบรมเชษฐาธิราชของพระองค์ท่าน ถ้าจะกล่าวว่าพระพุทธเลิศหล้าฯ ท่านทรงเป็นอัจฉริยะในทางอื่นๆ อีก ก็คงเถียงได้ว่า ถ้าเช่นนั้น กรมสมเด็จพระปรมานุชิต ท่านทรงด้อยกว่าสุนทรภู่กระนั้นหรือ จะพูดได้ก็แต่ว่า ทั้ง ๒ ท่านเป็นเพชรคนละเม็ด ซึ่งเทียบกันไต่ยากเท่านั้น

มองจากแง่ของคณะกรรมการยูเนสโกไทย ที่เสนอชื่อบุคคลสำคัญไปยังสำนักงานใหญ่ขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมที่กรุงปารีส ก็ต้องเห็นใจท่าน เพราะคนสำคัญของไทยมีมาก หากคณะกรรมการต้องเสนอจำเพาะบางคนบางท่าน และคงต้องเลือก

เสนอชื่อท่านที่มีชาตवारโกลีๆ กาลกำหนด อันจะฉลองได้ในมิช้านานนี้ด้วย เพราะถ้าวรโวลองอีกครั้งศตวรรษข้างหน้า องค์การสหประชาชาติอาจไม่มีอายุอยู่ถึงก็ได้ มิใช่ต้องเอ่ยว่า กรรมการเองก็กล่มหล่มตายจากกันไปตามๆ จะเลือกบุคคลสำคัญสมัยอยุธยา สุโขทัย หรือเชียงใหม่ เชียงแสน เราก็ไม่มีวันเดือนปีเกิดของท่านนั้นๆ แน่นนอนพอ ครั้นกำหนดเวลามาไว้ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ก็จำเป็นอยู่เองที่เจ้านายในพระบรมวงศ์ย่อมจะทรงนำหน้าทางด้านความเป็นอัจฉริยะ ทั้งนี้ก็เพราะข้อเท็จจริงที่ว่า สมาชิกในพระราชวงศ์จักรีมีมาก และทรงประกอบคุณงามความดีไว้มาก ทั้งยังทรงได้เปรียบทางด้านการศึกษา สังคม และวัฒนธรรมอีกด้วย โดยที่ท่านนำความได้เปรียบนั้นมารับใช้ปวงชนในชาติยิ่งกว่าตัวท่านเองกันแทบทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้ว่าท่านนั้นๆ เมื่อเทียบกับสถานะทางสังคมกับเจ้านายประเทศอื่นแล้ว ท่านจนทรัพย์และอำนาจกว่าเขากันแทบทั้งสิ้น แต่ท่านรวมนำใจและเผื่อแผ่วิชาความรู้แก่เพื่อนร่วมชาติร่วมโลกอย่างเต็มที่ ความซื่อสัตย์ที่เป็นเหตุให้คนไทยยังพูดถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์อยู่ตลอดมา โดยที่ประเทศชาติรอบๆ เรา ล้วนเสียอิสระอธิปไตยไปตามๆ กัน และสิ้นราชวงศ์ไปกันแทบทั้งสิ้น แม้พื้นดินขึ้นมาใหม่ ท่านนั้นๆ ก็ไม่มีบทบาทอะไรมากนัก แม้จะเทียบกับอังกฤษและญี่ปุ่น พระราชวงศ์ของไทยในอดีตก็รับ

ใช้ประเทศชาติอย่างมีบทบาทมากกว่า และอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียว กับประชากรราษฎรยิ่งกว่า

ฉะนั้น การที่คณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติ เสนอพระนาม ท่านทั้ง ๔ นั้น อันล้วนอยู่ในบรมราชตระกูล ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก จึงไม่น่าแปลกใจและน่าเห็นใจ ครั้นจะเสนอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ เข้าไปอีก ก็ต้องรอไปจน พ.ศ. ๒๕๔๗ และ พ.ศ. ๒๕๔๖ จึงจะฉลองรอบ ๒ ศตวรรษได้ ส่วนการที่เสนอสุนทรภู่ แทนกรมสมเด็จพระปรมานุชิต ก็คงมีเจตนารมณ์จะให้มีสามัญชนมาปนอยู่ด้วย หาไม่คนตีกรุงศรีอยุธยา จะมีแต่เจ้านายในพระราชวงศ์ทั้งสิ้น

เมื่อทำความเข้าใจกันได้เช่นนี้แล้ว ก็น่าเห็นใจคณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติ ซึ่งส่วนมากเป็นนักศึกษาชั้นนำของไทย และเมื่อทำความเข้าใจกันถึงเพียงนี้แล้ว ก็อยากจะเสนอคณะกรรมการยูเนสโกแห่งชาติต่อไปว่า จะมีทางเสนอบุคคลร่วมสมัยให้ใกล้ตัวเราเข้าไป ให้ได้เป็นบุคคลสำคัญของโลกได้อีกบ้างหรือไม่ ถ้าได้ จะเป็นคุณแก่คนรุ่นใหม่ ซึ่งแม้รัฐบาลเองก็เห็นกำลังแสวงหาเอกลักษณ์และคุณลักษณะของวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันอยู่ หากมีการเชิญบุคคลที่คนร่วมสมัยส่วนใหญ่รู้จักและเคารพนับถือได้ ให้ทั่วโลกรู้จัก ก็จักเป็นการก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชาติในบัดนี้ด้วย

ที่จริง บุคคลร่วมสมัยที่น่าจะได้รับยกย่อง โดยที่อายุท่านจะ
 ครบร้อยในเร็ว ๆ นี้ก็พอมีอยู่ ไม่นับท่านที่ยังดำรงชีพอยู่ และอาจ
 มีเสียงให้โต้แย้งได้ในการเมืองเสียแล้ว ก็ต้องพุ่งเป้าไปที่สมาชิก
 ในพระบรมราชตระกูลอีกนั่นเอง บุคคลเช่น ม.จ. สิริทิพร กฤดากร
 พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร และพระเจ้าวรวงศ์
 เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ล้วนมีความสำคัญต่าง ๆ กันอัน
 อยู่ในข่ายที่เป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลกทั้ง ๓ ท่าน โดยที่ใน พ.ศ.
 ๒๕๒๖ พ.ศ. ๒๕๒๘ และ พ.ศ. ๒๕๓๔ ท่านนั้น ๆ จะมีชนมายุ
 ครบ ๑๐๐ โดยลำดับ ถึงคณะกรรมการแห่งชาติจะไม่เสนอให้ท่าน
 เป็นบุคคลสำคัญเนสโก ทางราชการบ้านเมืองก็น่าจะถวายพระ
 เกียรติ ให้สมกับที่เมืองเราเป็นเมืองพระพุทธศาสนา รู้จักบูชาบุคคล
 ที่ควรบูชา

ถ้าเอาหลักเดิมที่คณะกรรมการแห่งชาติเลือกสุนทรภู่ยิ่งกว่า
 กรมสมเด็จพระปรมาณุกิตติคุณ เพื่อหาสามัญชนเข้าไปในข่ายอันควร
 ยกย่องว่าเป็นบุคคลสำคัญระดับโลก ก็น่าจะเสนอชื่อพระยาอนุนาม
 ราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ) ซึ่งจะมีชนมวารครบศตวรรษใน พ.ศ.
 ๒๕๓๑ นับถึงกาลเวลานั้นยังมีอีกหกเจ็ดปี พอที่จะเสนอเรื่องเป็น
 ชื่น ๆ เป็นอันดับ ๆ ไปจนถึงปารีสได้ และมีเวลาเตรียมการให้เป็น

มรรคเป็นผล เพื่อความภูมิใจของอนุชนได้ด้วย ถ้าทำกันด้วยความ
สามัคคี อย่างมีสติปัญญา โดยปราศจากความอิจฉาริษยา

เทียบกับบุคคลร่วมสมัย โดยเฉพาะก็เจ้านายที่เอยพระนาม
มาทั้ง ๓ องค์นั้น ก็ให้เห็นได้ว่าพระยาอนุนามฯ ไม่ส่องแสงสกา
ยยิ่งไปกว่าท่านนั้น ๆ แต่ท่านด้อยโอกาสกว่าท่านนั้น ๆ ทุกทาง ไม่ว่า
จะโดยชาติวุฒิ โดยสถานะทางทรัพย์สินคุณการ การศึกษาหรือแวดวง
แห่งสังคม ฉะนั้น การยกย่องท่าน จึงเท่ากับเป็นการยกย่องสามัญ
ชนคนธรรมดาจริง ๆ ที่ไต่เต้าขึ้นมาด้วยลำแข้งและสติปัญญาของตน
เองเท่านั้น การเรียนก็จบเพียงชั้นมัธยม ๔ แล้วได้เป็นศาสตราจารย์
พิเศษคนที่ ๒ ของประเทศไทย ซึ่งไม่แต่สอนคนไทย หากสอน
ชาวต่างประเทศอีกด้วย

แม้งานเขียนของท่านจะไม่ลุ่มลึกวิเศษมหัศจรรย์ อันจะหาที่ติ
มิได้ แต่ท่านก็เป็นผู้ที่พยายามทำความเข้าใจในเรื่องภาษา ศิลป
วรรณคดี วัฒนธรรมและสังคมของไทย อย่างยากที่จะหาใครเสมอ
เหมือน โดยที่ท่านนำความเข้าใจนั้น ๆ มาสั่งสอนและเผยแพร่ในวง
กว้างทั้งภาษาไทยและเทศ จนเป็นเหตุให้คนรุ่นใหม่ทั้งไทยและเทศ
ได้รู้จักสังคมไทย ทั้งในระดับบ้าน ระดับเมือง ทั้งระดับกรุงและ
ระดับชนบท

ท่านอาจเป็นนักเขียนทางวิชาการคนเดียวละกระมัง ที่มีชน

ชาติอื่นแปลงานของท่านออกเป็นภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ ในยุโรปแต่เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่แล้ว (แม้ท่านจะปราศจากปริญญาบัตรใด ๆ ทั้งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์และมหาวิทยาลัยพาราณสี ก็เชิญให้ท่านเป็นผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกมาแล้วทั้ง ๒ แห่ง) และบัดนี้ญี่ปุ่นก็แปลงานชุด *ประเพณีไทย* ของท่านด้วยแล้วทั้ง ๔ เล่มยัง *ฟื้นความหลัง* ของท่านที่กำลังได้รับการถ่ายทอดออกเป็นภาษาญี่ปุ่นอีกด้วย

แม้ *ฟื้นความหลัง* จะให้ภูมิหลังเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของคนธรรมดาสามัญในกรุงเทพฯ เมื่อเกือบร้อยปีที่แล้ว ยิ่งกว่าจะให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติพระยาอนุমানราชชน และแม้จะมีผู้เขียนประวัติท่านกันหลายคนแล้ว รวมทั้งข้อเขียนของท่านอีกเป็นอเนกปริยาย แต่คนรุ่นใหม่ก็ยังรู้จักท่านกันน้อยนัก โดยที่ทุกคนที่ผ่านมือท่านไป ไม่ว่าจะในฐานะศิษย์ ในฐานะผู้โต้แย้งกับบัญชา หรือญาติมิตร ตลอดจนผู้หลักผู้ใหญ่ที่เหนือขึ้นไป ล้วนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ท่านเป็นสุจริตชน ผู้หวังเกือกผู้อื่นด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ จนถึงขนาดมีคนเอ่ยถึงท่านว่า ท่านเป็นสมณะในคราบของฆราวาสด้วยซ้ำไป คนอย่างนี้ไซ้ใหม่ทีสมัยนี้เราขาด

สมัยนี้เรามีศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฯลฯ แต่เราขาดครูผู้ที่มีเวลาให้ศิษย์ และมีเวลาที่จะเขียน

เผยแผ่ความรู้ มีเวลาที่จะค้นคว้าศึกษา วิจัย แม้จากเด็กข้างถนน จากคนรับใช้ในบ้าน จากชาวไร่ชาวนา รวมทั้งจากสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อันเป็นบุคคลสำคัญระดับโลกของเรา ถ้าพระยาอนุมานราชชนไม่จด บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ (๕ เล่ม ใหญ่) จากพระองค์ท่านไว้ เราจะสูญเสียวิชาการทางบ้านไทยวิทยา ไปหาน้อยไม่ ในชุด ๕ เล่มนี้เอง ก็จะเห็นได้ว่าพระยาอนุมาน ฯ ไม่แต่กราบทอดตามอย่างเดียว หากยังค้นคว้าหาความรู้ถวายเป็น อย่าง ยากที่หนังสือโต้ตอบอื่นเทียบเทียมได้ โดยเฉพาะก็ในช่วงที่เป็นหัว เลี้ยวอย่างสำคัญของวัฒนธรรมไทย

เสียดาย ที่ในสมัยอันท่านเป็นอธิบดีกรมศิลปากร ท่านไม่ ได้เขียนเล่าไว้ใน *พื้นความหลัง* และยังไม่มีใครเขียนถึงช่วงนี้แห่ง ชีวิตท่านอย่างให้ข้อเท็จจริงเพียงพอ โดยเฉพาะก็ตอนที่ท่านรับช่วง ต่อแห่งการสืบเนื่องทางวัฒนธรรมไว้ได้ไม่ให้ขาดสะบั้นไป หาไม่ ไหนเลยเรือพระราชพิธีต่าง ๆ โขนละครต่าง ๆ จะยังคงสภาพสืบท่อ มาได้ การที่ท่านถูกรังแกที่กรมศุลกากรก็ดี ที่กรมศิลปากรก็ดี ท่าน เอาความดีเข้าต่อ แม้ท่านจะเป็นที่ปริกษานายกรัฐมนตรีในสมัยมาลา นาทไทย ท่านก็รักษาตัวไว้ได้โดยไม่ทำร้ายใคร ชนิดที่นายกรัฐมนตรี ก็พอใจ และท่านอาจารย์วิชาศิลปวัฒนธรรมของไทยไว้ได้ด้วย มิใช่ต้องเฝ้าถึงการสร้างสรรค์ทาง *วารสารศิลปากร* ทางด้านการตี

พิมพ์หนังสือทั้งเก่าและใหม่ ที่ได้มาตรฐานทางด้านคุณภาพแห่งวิชาการ ไม่ให้แพ้ราชบัณฑิตยสภาของเดิม

นอกจากนี้แล้ว การอุดหนุนจิตรกรรมโดยผ่านบุคคลอย่าง พระพรหมพิจิตร พระเทวภินิมิตร และศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี มีพลังแรงจนบังเกิดมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้น แม้หอศิลป์และหอจดหมายเหตุ จะเกิดภายหลังช่วงสมัยของท่าน ท่านก็เป็นตัวเชื่อมที่สำคัญ อันรับพระคำริมาจากสมเด็จพระยาจักรพรรดิราชานุภาพ มาฝากไว้ทางนายธนิต อยู่โพธิ์ จนสิ่งนั้นๆ เป็นจริงขึ้นมาได้ ดังจะเห็นความข้อนั้นได้จาก ให้พระยาอนุমানฯ อันเป็นลายพระหัตถ์ที่สมเด็จพระยาจักรพรรดิราชานุภาพทรงมีโต้ตอบกับท่าน และสมเด็จพระองค์นั้น (อันเป็นพระองค์แรกในหมู่บุคคลสำคัญของไทย ที่ได้รับการยกย่องจากยูเนสโก) ก็ได้ทรงพยากรณ์ไว้กับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ว่า ต่อไปพระยาอนุমানราชชน จะเป็นนักปราชญ์ของไทย และท่านก็ได้เป็นจริง ๆ ทั้งนี้โดยไม่ต้องเอ่ยถึงความเป็นราชบัณฑิตของท่าน

หากผู้รอบโลกพากันยกย่องท่าน ดังกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรก็ทรงเล่าไว้ในพระอัฐชีวประวัติ เรื่อง *เจ็ดรอบอายุ* ว่างาน ๒๕ พุทธศตวรรษหรือพุทธชยันตี ที่รัฐบาลอินเดียจัดขึ้นถวายพระพุทธรูปท่านนั้น กำหนดเชิญเฉพาะนักปราชญ์ไปร่วม โดยจาก

ประเทศไทยเขาเชิญเสด็จพระองค์ท่าน และพระยาอนุมานราชธนเท่า
นั้น งานนิพนธ์ของพระยาอนุมาน ฯ พระองค์ท่านก็ทรงวิจารณ์เป็น
ภาษาอังกฤษ ให้แพร่หลายไปในวารสารของสยามสมาคมตลอดมา

เมื่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยจัดพิมพ์ *Essays
on Thai Folklore by Phya Anuman Rajadhon* นั้น พระ
เจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ก็ทรงพระนิพนธ์ไว้
ในคำนำว่า “ผู้รู้ชาวต่างประเทศที่มาเมืองไทย ย่อมตรงไปหา
ท่านเป็นหลัก” และในบรรดาชาวต่างประเทศนั้น ๆ ศาสตราจารย์
วิลเลียม เกดเนีย ผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการจัดให้สำนักพิมพ์มหา
วิทยาลัยเยล ตีพิมพ์ *Life and Rituals of Old Siam* ของท่าน
ก็ได้เขียนถึงท่าน ดังนี้

“พระยาอนุมานราชธนอยู่ในสถานะ หรือที่ถูก ได้สร้าง
ตัวเองขึ้นจนอยู่ในสถานะที่ไม่เหมือนใคร โดยเฉพาะก็ในด้าน
วิชาศิลปวิทยาการของไทย ทั้งนี้ก็เพราะท่านไม่ได้รับการ
ศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย แต่วิชาความรู้ของท่านทำให้อาจารย์
รุ่นหลัง และนิสิตนักศึกษาพากันสยบแทบเท้าของท่าน และ
ยกย่องท่าน ว่าเป็นศาสตราจารย์ชั้นยอดเยี่ยมคนหนึ่ง อันพึง
ได้รับความเคารพสักการะ ในด้านวิชามานุษยวิทยา ท่าน
ก็หาเคยได้รับคำสั่งสอนจากผู้ใดไม่ แต่ก็ไม่มีใครอื่นได้

ให้ความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทยไปยิ่งกว่าท่าน
 ในทางด้านภาษาและวรรณคดี ท่านก็มีได้ศึกษาเล่าเรียนมา
 โดยเฉพาะ แต่ใครก็ตามที่ประสงค์จะเอาจริงเอาจังกับวิชา
 นิรุกติศาสตร์ และวรรณกรรมไทย ย่อมจะศึกษาไปไม่ได้
 ไกล เว้นไว้แต่จะได้ฟังผลงานของพระยาอนุমানราชชนใน
 ด้านนี้ ท่านเองมิได้รับการศึกษามาจากอสังคตประเทศ แต่
 จะมีใครที่นำความรู้อย่างฝรั่งมาเผยแพร่ ให้กว้างขวางในหมู่
 คนไทย ยิ่งไปกว่าพระยาอนุমানราชชนก็หาไม่ ทั้งๆ ที่งาน
 เขียนของท่านมิใช่ระดับประเภทตลาด แต่จะหานักเขียน
 อาชีพที่แสวงหาปริมาณคนอ่านมาก ๆ คนใดที่เขียนได้เช่น
 ท่าน ก็เห็นจะยาก ไม่ว่าจะเป็นลีลาการเขียนหรือการสรรหาคำ
 คมอันแทรกไปด้วยอารมณ์ขัน ถ้าสืบสาวกันขึ้นไปแล้ว ท่าน
 ผู้นี้ก็มีได้มีโคตรตระกูลเป็นไทยแท้ แต่จะมีใครอีกเล่าที่อุทิศ
 ตนให้แก่ประเพณีไทย ประวัติศาสตร์ วรรณคดี และภาษา
 ไทย ยิ่งไปกว่าพระยาอนุমানราชชน”

สำหรับคนไทยที่เขียนยกย่องกิตติคุณของท่านนั้นมีทุกชั้น
 บรรดาศักดิ์ ดังจะเห็นได้จากเรื่อง *พระยาอนุমানราชชนตาม
 ทรศนะของคนรู้จัก* ที่ตีพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพท่าน
 (พ.ศ. ๒๕๑๒) แม้หลังจากนั้นแล้วร่วมทศวรรษ เมื่อจัดงานฉลอง

ห้องสมุดอนุนามราชธน ขึ้นที่หอสมุดแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑
 คนรุ่นใหม่ที่เกิดไม่ทันพบเห็นท่าน ก็ยังเอ่ยถึงอิทธิพลทางด้านคุณ
 ประโยชน์ที่เขาพากันได้รับจากหนังสือที่ท่านทิ้งไว้ให้เป็นมรดก แต่
 คนที่ทันเห็นท่านอย่างนายเจตนา นาควัชระได้ประกาศว่า เขาเห็น
 การสอนของท่าน ที่เมื่อจบจากชั้นเรียนแล้ว ยังมีลูกศิษย์แวดล้อม
 ตามปัญหาต่าง ๆ อยู่กลางสนาม โดยที่ท่านก็ชราแล้ว แต่ก็ยืนอยู่
 อย่างยินดีที่จะตอบปัญหาต่าง ๆ ด้วยแล้ว เขาเห็นว่าภาพเช่นนั้น ใน
 ปัจจุบันไม่มีให้ได้เห็นอีกแล้วจากครูอาจารย์รุ่นใหม่ ม.ล. บุญเหลือ
 เทพยสุวรรณ ก็กล่าวถึงท่านว่า ท่านไม่แต่มีคุณกับศิษย์เท่านั้น
 หากยังมีคุณกับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ที่ชักนำไม่ให้เป็นไปในทางที่ต่ำ
 ทราบ หากให้เป็นทางที่สูงส่งอีกด้วย ความซื่อสัตย์ของนายบุญชนะ
 อรรถากร นายธนิต อยู่โพธิ์ น.ส. บรรจบ พันธุเมธา น.ส. นิลา
 วรรณ ปิ่นทอง ฯลฯ ล้วนยืนยันได้ทั้งสิ้น ยิ่งในกรณีของ น.ส.
 บรรจบ พันธุเมธาด้วยแล้ว ท่านเป็นพลังอันสำคัญให้เธอผู้นั้นได้
 ถิ่นลึกลงไปทางนิรุกติศาสตร์ด้านภาษาไทย ดังที่ท่านเป็นเช่นเดียวกับ
 กับการเป็นนักประวัติศาสตร์ไทยที่สำคัญต่อมาของนายจร สุธา-
 นิธิ นี่ยกมาเอ่ยแต่เพียง ๒ ราย

นอกเหนือไปจากความเป็นปราชญ์ ความเป็นครู ความเป็น
 ผู้บังคับบัญชาที่หาได้ยากแล้ว ยังยากที่จะหาใครที่ฝากงานเขียนไว้

ให้เท่าเทียมท่าน โดยที่ท่านไม่หวังผลตอบแทนใดๆ เอาเลย ไม่ว่าจะเป็นเงินหรือชื่อเสียง แม้หนังสือที่ท่านรักที่สุดท่านยังยกให้แก่ทางราชการ เพื่อทำห้องสมุดอนุমানราชชน และคำลิขสิทธิซึ่งเป็นสมบัติอันล้ำค่า ที่ควรเป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลาน ท่านก็ยกให้ลูกศิษย์ ที่นำไปตั้งเป็นมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป สำหรับอุดหนุนจนเจื่อนักคิดนักเขียนและนักฝันที่ตกทุกข์ได้ยาก หากต้องการแสวงความเป็นศิลปินอิสระ

สิ่งซึ่งท่านห่วงนักหนา คือ ความสืบเนื่องทางวัฒนธรรมของไทย ซึ่งท่านแลเห็นเป็นถึงสายน้ำ อยากให้สืบทอดต่อไปอย่างไม่ขาดสาย จากเก่าไปสู่ใหม่ ให้เป็นกระแสธารเดียวกัน ตลอดชีวิตท่านท่านพยายามเชื่อมกระแสธารทางวัฒนธรรม กระแสนั้นเข้ามา ท่านก็รับเข้ามาอย่างรู้เท่าทัน ท่านจึงเป็นคนไม่มีช่องว่างระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ เมื่อมีการฉลองวันกักรุงครบสองศตวรรษ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ท่านได้กล่าวอมตวาจาขึ้น ณ ท่ามกลางโบราณสถานแห่งกรุงศรีอยุธยาว่า

“ผู้ที่หวังความเจริญ เมื่อมองไปข้างหน้าแค่นั้น ก็ต้องรู้จักเหลียวมองไปข้างหลังแค่นั้น ท่านกล่าวว่าเราทุกคนมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ต่อเนื่องกันไปเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สิ่งใดโดยเฉพาะเป็นสิ่ง

ดิงาม ซึ่งโบราณคืออดีต เป็นผู้สร้างสมให้เป็นมรดกสมบัติ ตกทอดมาถึงเราคือปัจจุบัน เรามีหน้าที่ที่จะต้องรักษา แล้วเพิ่มพูนมรดกนั้น ให้มีความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม จึงจะได้อะไรว่าเป็นผู้รื้อถอน แล้วถ่ายทอดให้เป็นมรดกสมบัติ แก่อนาคต คืออนุชนรุ่นหลังสืบไป อย่าให้อนาคตติดปัจจุบัน ได้ว่าไม่ได้สร้างและสะสมสิ่งอะไรอันมีค่า คือ คุณงามความดี ไว้ให้เป็นศรีสมบัติแก่พวกเขา สภาพอันเป็นปัจจุบันมีความเจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว เมื่อมีความเจริญก้าวหน้ากว้างขวางออกไปมากเพียงใด เราอย่าลืมความจริงว่านี่เป็นแต่ด้านหน้าด้านเดียว ส่วนด้านหลังก็ต้องมีมาด้วย เป็นเงาตามตัว ตามส่วนสัมพันธ์แห่งความเจริญทั้งที่ปรากฏกันอยู่ เมื่อความเจริญมีอยู่อย่างนี้ ก็ต้องมีสิ่งดิงามแห่งอดีต เป็นเครื่องคอยเสริมสร้างปัจจุบัน เพื่อถ่วงอนาคตไว้ให้เกิดสมดุลย์กัน ฉะนั้น”

ทั้งนี้ โดยไม่ต้องกล่าวว่าท่านได้ร่วมเป็นกรรมการบูรณะปฏิสังขรณ์อยุธยา สุโขทัย มาแล้ว มิใช่ต้องเฝ้าถึงการเป็นกรรมการชำระประวัติศาสตร์ กรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ และอื่นๆ ยิ่ง สารานุกรมไทย และ พจนานุกรมไทย ด้วยแล้ว ท่านอุทิศชีวิตในบั้นปลายให้เป็นส่วนใหญ่มากทีเดียว

ปีหน้าเราก็จะฉลอง ๒ ศตวรรษของกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ในขณะที่เราฉลองบูรพรัตนอาษาในนครบ ๑๐๐ ปี อยู่ในขณะนี้ ถ้ามีการคิดคำนึงถึงบุคคลอย่างพระยาอนุนามานราชธนกันบ้าง บางทีจะเป็นการเพิ่มศักดิ์ศรีให้กับคนร่วมสมัย ให้ได้ภูมิใจในความเป็นไทย ให้ได้รู้จักมองไปข้างหน้า ข้างหลัง อย่างสมคูลย์ด้วยดอกกระมัง จะถือได้ใหม่ว่าการกระทำเช่นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการค้นคว้าหาตัวเอง เพื่อยังผลักดันไปยังเอกลักษณ์ของไทย

ชาติที่ขาดความภูมิใจในคนร่วมสมัย ในคนที่เป็สามัญชน ผู้ซึ่งทั้งร่องรอยแห่งอัจฉริยภาพไว้ให้ แสดงว่าชาตินั้นเป็นชาติที่ไม่รู้จักโต มัวแต่แก่งแย่งแข่งดีกัน ดังคำเตือนขององค์สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า^๕นั่นเอง

พิมพ์ครั้งแรกใน *มติชน* ฉบับสุดสัปดาห์ ๒๒-๒๔ กุมภาพันธ์, ๑-๑ มีนาคม ๒๕๒๑
 พิมพ์ครั้งที่ ๒ ใน *ชีวประวัติพระยาอนุนามานราชธน* มุลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป
 ธันวาคม ๒๕๒๑

ภาคผนวก

รวมบทความที่ผู้เขียนถึง ส. ศิวรักษ์ และผลงาน

งานรำลึกวันครบรอบ ๑ ปี
แห่งอสังกรรมของท่านปรีดี ฌ กรุงปารีส

ในช่วงระยะเวลา ๒-๓ วัน ก่อนหน้า วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๒๗
นี้ หากมีใครบังเอิญผ่านไปแถวบริเวณหน้าหอพักนักศึกษาเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ กรุงปารีส ก็จะได้เห็นป้ายผ้าดิบสีขาวผืนใหญ่
เขียนด้วยตัวหนังสือภาษาไทย และภาษาฝรั่งเศสสีดำสะกดตา ข้อ
ความในแผ่นป้ายนั้นแจ้งให้รู้ว่า จะมีการจัดงานรำลึกวันครบรอบ
๑ ปีแห่งอสังกรรมของท่านปรีดี ในวันที่ ๑-๒ พฤษภาคม ศกนี้ ฌ
ห้องโถงของหอพักนักศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเอง

งานรำลึกดังกล่าวเกิดจากการร่วมใจ และร่วมมือของหลาย
กลุ่ม นับตั้งแต่สมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศส กลุ่มชาวธรรมศาสตร์
ในฝรั่งเศส กลุ่มคนไทยในฝรั่งเศส มุลนิธิปรีดี พนมยงค์ และท้าย

สุด จากความร่วมมือของชาวฝรั่งเศสทั้งที่มีความนับถือท่านปรีดีเป็นส่วนตัวและทั้งที่เห็นด้วยกับเจตนารมณ์ในเชิงประชาธิปไตยของท่านปรีดีในทางส่วนรวม ทั้งเราจะเห็นได้ว่า ในวันที่ ๒ อันเป็นวันหัวใจของงานนั้น มีชาวฝรั่งเศสหลายท่านมาช่วยทำหน้าที่ต้อนรับและคอยช่วยชี้แจง อธิบายเรื่องราวต่างๆ ให้แก่ผู้มาร่วมงานที่เป็นชนชาติเดียวกับพวกเขา

ในวันที่ ๑ นั้น เป็นงานนิทรรศการชีวิตและผลงานของท่านปรีดี รวมทั้งการฉายสไลด์และวีดีโอเทป งานส่วนนี้คงจะไม่มีแตกต่างมากนักจากนิทรรศการที่เมืองไทย สิ่งที่จะทำให้เกิดูแตกต่างออกไปก็คือ ภายใต้ภาพทุกภาพที่นำมาแสดง จะมีคำแปลภาษาฝรั่งเศสกำกับเอาไว้เพื่อช่วยให้ความเข้าใจแก่ชาวต่างประเทศ ส่วนที่เป็นหัวใจของงานจริงๆ นั้น เริ่มขึ้นตั้งแต่เวลาบ่ายสองโมงของวันที่ ๒ เนื่องจากจะมีการแสดงปาฐกถาทั้งทางธรรมและทางโลก โดยพระภิกษุมนี วัดทองนพคุณ และสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ปัญญาชนไทยผู้มีสัจจธรรมเป็นลมหายใจ และเราจะได้เริ่มบันทึกรายงานขึ้นนับตั้งแต่ช่วงบ่ายของวันที่ ๒ เป็นต้นไป

ภายในหอพักนักศึกษาแห่งนั้น สถานที่จัดงานได้แก่บริเวณภายในห้องโถงชั้นล่าง (salon) ซึ่งตามปกติ ทางเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลจะอนุญาตให้ใช้จัดงานด้านวัฒนธรรมและประเพณีของนักศึกษาชาติ

ต่าง ๆ ห้อง ๆ นี้มีความคุ้นเคยและมีความใกล้ชิดทางประวัติศาสตร์
กับท่านปรีดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะนับตั้งแต่ที่ท่านปรีดีได้เข้ามาพำนัก
ณ ชานกรุงปารีส ห้อง ๆ นี้ก็ได้ต้อนรับท่านรัฐบาลบุรุษคนเดียวของ
ประเทศไทยในต่างกรรม ต่างวาระกัน ท่านจึงมิใช่แขกแปลกหน้า
สำหรับห้องนี้แต่อย่างใด หากหลับตาเพื่อนึกภาพย้อนถอยไปสัก ๒-๓
ปีก่อนหน้านั้น นักศึกษาไทยบางคนก็จะได้เห็นภาพของท่านนั่งอยู่
ณ มุมหนึ่งของห้องนี้ เพื่อรอรับการรณนาแสดงความคารวะในวัน
สงกรานต์ บางภาพก็จะเห็นท่านนั่งอยู่ตรงกลางห้องหน้าโต๊ะแสดง
ปาฐกถาที่ทรงคุณค่าในโอกาสต่าง ๆ แต่วันนั้นภาพของท่านปรีดีที่มี
เลือดเนื้อและลมหายใจนั้นไม่มีแล้ว คงเหลืออยู่แต่ภาพวาดเหมือน
ขนาดใหญ่ตรงกลางห้อง พร้อมกับปีกสองข้างของห้องที่ติดตั้งแผ่น
ภาพชีวิตและผลงานของเจ้าของภาพ นับตั้งแต่ยุคเยาว์วัยของคณะ
ราษฎร จวบจนจบลงด้วยช่วงชีวิตในวัยชราของท่านที่ปารีส

ท่ามกลางบรรดาแผ่นภาพเหล่านี้ สิ่งที่น่าสนใจสำหรับผู้ที่อยู่
ไกลบ้านไกลเมืองอย่างเราก็คือรายชื่อของบรรดางานต่าง ๆ ที่จัดขึ้น
เพื่อรำลึกถึงท่านปรีดีภายหลังอสัญกรรมในช่วงเพียงหนึ่งขวบปี
ที่ผ่านมาในเมืองไทย ซึ่งนับรวมโดยคร่าว ๆ แล้วไม่ต่ำกว่า ๒๐ ราย
การ และที่น่าสังเกตอย่างยิ่งก็คือ งานรำลึกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการ
ริเริ่มของประชาชนธรรมดาในขอบเขตทั่วประเทศทั้งสิ้น อาจกล่าว

ได้ว่า การแสดงออกถึงความอาลัยที่มีต่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้วทางกายที่ฝ่ายประชาชนได้กระทำอย่างสะอาดบริสุทธิ์และปราศจากมลทินของพิธีรีตองอันโสโครกของฝ่ายมีอำนาจในสังคมมาแปดเปื้อนนั้น ได้ยืนยันให้เห็นว่า ท่านปรีดีนั้นเป็น “สัญลักษณ์” แห่ง “ความเป็นคนของประชาชน” อย่างแท้จริง ที่แม้จะถูกอำนาจเถื่อนมาพรากให้ห่างจากประเทศไทยนับเป็นสิบ ๆ ปี จนกระทั่งถูกความตายอันเป็นสิ่งสากลสำหรับมนุษย์ทุกผู้ทุกนามมาพรากให้ลาจากโลกนี้ไปอย่างถาวร ก็ยังไม่สามารถทำให้ประชาชนไทยลืมเลือน “บุรุษแห่งรัฐที่แท้” คนนี้เสียได้

เมื่อเวลาเริ่มใกล้บ่ายสองโมง ผู้คนก็เริ่มทยอยเข้าไปภายในห้องโถง จนโต๊ะเก้าอี้ที่จัดเตรียมไว้เต็มแน่นไปหมด ประมาณได้ว่ามีผู้มาร่วมงานทั้งไทยและเทศไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ คน ครั้นได้เวลาบ่ายสองโมงตรง นายกสมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศสก็ได้กล่าวในนามตัวแทนของทุกกลุ่มที่ร่วมจัดงาน ถึงวัตถุประสงค์ ๒ ประการของงานนี้คือ เพื่อรำลึกถึงคุณงามความดีและผลงานที่ท่านผู้ล่วงลับได้สร้างสรรคขึ้นมา และเพื่อศึกษาแนวความคิดและชีวิตของท่านปรีดีเพื่อเป็นแบบอย่าง ดูเหมือนเราพอจะประเมินได้ว่า วัตถุประสงค์ทั้งสองข้อนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เมื่อมองเห็นผู้มาร่วมงานตั้งใจดับฟังเนื้อหาจากปาฐกถาจากองค์ปาฐกทั้งสอง และวัตถุประสงค์นั้นคง

จะสำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์หากผู้มาร่วมงานนั้นได้พิจารณาไตร่ตรอง
สิ่งที่ได้จากงานครั้งนี้และนำไปปฏิบัติตามจนเกิดเป็นผลลัพธ์ตามมา

การบูชาและคนที่ควรบูชา

พระภิกษุนี้แสดงเทศนาธรรมในหัวข้อสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ
“ท่านปรีดี คือเรื่อง “การบูชา” และ “คนที่ควรบูชา” เพื่อเป็นแนว
ทางในการให้สติและสัมปชัญญะ เนื่องจากหลักการทางธรรมะทั้ง
สองข้อนี้เกิดความคลอนแคลนอย่างหนักในสังคมไทยปัจจุบัน การ
จะบูชาใคร และจะบูชาอย่างไรนั้น หากจะก่อให้เกิดความประเสริฐ
และเกิดประโยชน์แก่ผู้บูชาแล้ว ในเบื้องต้น จำต้องพิจารณาให้
แนกคนที่ควรบูชาให้ถ่องแท้ การใช้เกณฑ์ทางโลกมาเป็นเครื่อง
ตัดสินคนที่ควรบูชา เช่น สายเลื่อมวงศ์ตระกูล อำนาจ หรือเงินตรา
เกณฑ์เหล่านี้ล้วนแต่ไม่แท้จริงและไม่จริงยั่งยืน องค์ปาฐกจึงได้นำ
เสนอเกณฑ์ทางธรรมเพื่อพิจารณาคัดสินว่า ท่านปรีดีนั้นนอกจากจะ
เป็นรัฐบุรุษในทางโลก ดังที่ยอมรับกันถึงระดับมีประกาศพระบรม
ราชโองการแล้ว ก็ยังมีคุณสมบัติครบถ้วน ๗ ประการ ที่สัตบุรุษ
ในทางธรรมะพึงจะมี และยังเป็นผู้ที่ประกอบด้วยมโนธรรม ๓ ประ
การ คือ ไม่โลภ ไม่โหดร้าย และไม่ลุ่มหลง คุณสมบัติของ “สัต
บุรุษ” นี้เอง ทำให้ท่านเปรียบประดุจ “ไม้จันทน์แห้ง ไม่ละทิ้ง
กลิ่น” และทำให้ท่านเป็นไม้พรรณที่แตกต่างจากบุรุษอื่น ๆ ทั้งที่ร่วม

สมัยเดียวกันหรือหลังสมัยจากท่าน ไม่ว่าเขาผู้นั้นจะได้ดำรงตำแหน่งใหญ่โตและมีอำนาจวาสนาเพียงใด เพราะกลุ่มบุคคลที่แตกต่างจากท่านปริตินั้นมีค่าเพียง “ผ้าย้อมขมิ้น” ซึ่งติดง่ายหายเร็ว ความซนเห็นจริงได้ เพราะเท่าที่ปรากฏ ยังไม่เห็นมีการริเริ่มอย่างแท้จริงจากฝ่ายประชาชน (ยกเว้นพวกมวลชน ๒๐ บาท) ที่จะมีจิตใจจัดงานรำลึกบูชาให้แก่บรรดานายกรัฐมนตรีหรือผู้มีอำนาจล้นฟ้าคนอื่น ๆ และหากถูกทางการบีบบังคับให้เห็นความสำคัญของบรรดาวันต่าง ๆ ที่ฝ่ายมีอำนาจพยายามแต่งตั้งขึ้นมา ความรู้สึกของประชาชนที่จะเกิดขึ้นเมื่อวันสำคัญดังกล่าวเวียนมาถึง ก็คือความยินดีที่จะได้มีวันหยุดงานเพิ่มขึ้นมาอีกหนึ่งวันเท่านั้น

ในท้ายที่สุด องค์ปาฐกก็ได้สรุปจากการใช้วิจารณ์ญาณทางธรรมลงความเห็นตัดสินว่า ท่านปริตินั้นเป็นบุคคลผู้ควรบูชา และจะนำมาซึ่งความประเสริฐและผลประโยชน์แก่ตัวผู้บูชาตนเอง

เมื่อไม่ประทุษร้ายมิตรก็ย่อมอุกมิตรประทุษร้าย

ส. ศิวรักษ์เริ่มการวิเคราะห์เจาะลึกข้อสรุปของธรรมเทศนาข้างต้นด้วยการตั้งคำถามแบบทางโลกว่า คนเยี่ยงท่านปริตินั้น ซึ่งได้รับความไว้วางใจทั้งจากบรรดาเสนาบดีทหาร เจ้านายบางพระองค์ ที่มีหุตาแจ่มใส เจ้าพระยาทางพลเรือนบางท่านที่มีความซื่อตรง ว่า “หากสามารถฝากแผ่นดินไว้ในมือคนเช่นนั้น ก็จะไม่นอนตายตาหลับ

ได้” เหตุใดคนเช่นนี้จึงมิได้รับการยกย่องทั้งในขณะที่มีชีวิตอยู่ และ
 ยังต้องมาลี้ภัย จนกระทั่งถึงอสัญกรรมในต่างแดน โดยมีได้รับการ
 สรรเสริญใดๆ จากทางแผ่นดินที่ท่านทุ่มเทความรู้ความสามารถทุก
 อย่างรักษาเอาไว้ จนกระทั่งเหลือเป็นแผ่นดินที่มีเอกราชเอาไว้กลบ
 หน้าบรรดาผู้มีอำนาจในสังคมมาหลายผู้หลายนามแล้ว คำตอบนั้น
 ก็มีอยู่ในเนื้อหาของปาฐกถานั่นเอง

การเข้าใจคำตอบนั้นได้ เราต้องทำความเข้าใจกันสองเส้น
 ทางแห่งความเจริญก้าวหน้าของบุคคลเป็นเบื้องต้น สำหรับหนทาง
 แรกนั้น ได้แก่การใช้ความเฉลียวฉลาดของตนเพื่อผลประโยชน์ส่วน
 ตัว ซึ่งหากท่านปรารถนาที่จะเลือกเส้นทางนี้ท่านก็มีสติปัญญาระดับที่
 มีปริญญาเอกเทอว่าเตต้า (*Doctorat d'etat*) อันเป็นปริญญาที่รับ
 ประกันความเฉลียวฉลาดขั้นสูงสุด ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้ท่านเดินไป
 บนเส้นทางสายส่วนตัวนั้นได้โดยสะดวก แต่ท่านก็กลับได้เลือกหน
 ทางที่สอง คือการใช้ความเฉลียวฉลาดและสติปัญญาทั้งหมดเพื่อผล
 ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ เพื่อพหุชนในสังคม พุทธศาสนิกชนใหม่
 ก็คือ เพื่อความยุติธรรมในสังคม ในขณะที่ต่อสู้เพื่อพหุชนนั้น ตัว
 เองก็รักษาความดีไว้ด้วย การกระทำดังกล่าวย่อมต้องมีผู้เสียผลประโยชน์
 ต่อต้าน ดังเช่นประวัติของพระพุทธองค์ก็เคยถูกใส่ไคล้ว่าทำ
 ให้สตรีท้อง เคยถูกลอบประทุษร้ายหลายครั้ง พระเยซูคริสต์ถึงกับ

ต้องสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน โสกราตีสก็ถูกบังคับให้ดื่มยาพิษ
ท่านปรีดีเองก็ต้องมหันตภัยเฉกเช่นเดียวกัน นับตั้งแต่ถูกกล่าวหาว่า
เป็นคอมมิวนิสต์ ไปจนกระทั่งถึงการลอบปลงพระชนม์ ทั้ง ๆ ที่
ประเด็นหลังนี้ การพิสูจน์ความเป็นจริงด้วยกระบวนการทางศาล
ยุติธรรมก็ได้ให้คำตอบอย่างกระจ่างชัดถึงความบริสุทธิ์ของท่าน

คำตอบในประการต่อมา ได้แก้หลักอันเป็นธรรมดาสามัญ
ของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม นั่นก็คือบุคคลทุกคนแม้จะมีองค์ประ-
กอบเป็นข้อดีเด่นสักเพียงใด ก็ย่อมต้องมีส่วนผสมของข้ออ่อนหรือ
ข้อผิดพลาดปะปนอยู่บ้าง และบางครั้ง ข้อผิดพลาดนั้นก็สืบเนื่อง
มาจากคุณงามความดีของบุคคลนั่นเอง ท่านปรีดีเป็นอุทาหรณ์ของ
ข้อผิดพลาดที่ “ท่านไม่ประทุษร้ายมิตร มิตรจึงประทุษร้ายต่อท่าน”
และท่านคิดว่า คนอื่นเขาจะมีความคิดเห็นไปในทางที่ชอบเช่นเดียวกับ
ท่าน นี่เองเป็นสาเหตุทำให้ท่านไม่สามารถที่จะดำเนินชีวิตอย่าง
ปกติสุขในแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอน เพราะว่าบรรดาผู้ที่ยังสามารถ
ดำรงอยู่ในอำนาจของสังคมไทยได้นั้น พวกเขาพากันใช้ยุทธศาสตร์
“ประทุษร้ายต่อมิตร” เป็นวิธีการหลักทั้งนั้น การที่บุคคลผู้มีความ
สะอาดนอก สะอาดใน” เยี่ยงท่านปรีดีต้องจากบ้านเมืองมาจนตาย
ต่างแดนนั้น เป็นเครื่องเตือนใจว่า ธรรมยังปกครองบ้านเมือง
ชั้นปกครองไม่แสดงอาการบูชาคนที่ควรบูชา และนั่นยังเป็น

เครื่องแสดงว่า พวกเขาเป็นใคร พวกเขามีความออกตัญญูเป็นพื้นฐาน มีความฉลาดในทางจริยธรรม และสามารถปกครองบ้านเมืองทววันนี้้อยู่ได้ก็ด้วยการใช้เล่ห์เท่านั้น

องค์ปาฐกได้หยิบยกหลักการของนักการทูตที่มีชื่อเสียงของฝรั่งเศสในยุคโกซาปาน ฟร็องซัวส์ เดอ การ์รีเยร์ ที่ได้กล่าวเตือนผู้ผ่านบ้านผ่านเมืองโดยใช้เล่ห์กระเท่ห์ว่า “ความเจ้าเล่ห์หวัّتความใจแคบของผู้ใช้เล่ห์ และเป็นเครื่องแสดงว่า ไม่มีวิธีการถูกต้องที่จะนำมาใช้แล้ว—— นักการทูตหาความสำเร็จการด้วยเล่ห์ รากฐานความสำเร็จนั้นไม่นั่นคงเพราะฝ่ายแพ้ย่อมเคียดแค้น —— ภัยอันตรายของคำเท็จก็คือ ความจริงจักต้องปรากฏขึ้น—— ความเท็จให้ผลสำเร็จในวันหนึ่ง แต่ก็จะสร้างความกินแหนง วันหน้าก็จะไม่สำเร็จอีก—— และการข่มขู่ก็มีแต่จะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งไปสู่ความสุกโต่ง——”

บัจนิมโอวาท : จงอย่าบูชาตถาคตด้วยดอกไม้ จงบูชาเราด้วยการพิจารณาและปฏิบัติตามธรรมะที่เราได้แสดงไว้

การนำเอาอดีตของบุคคลมาเป็นแบบอย่าง และเป็นเครื่องชี้แนวทางให้แก่ปัจจุบันและอนาคต เป็นหลักการเดียวกันกับบัจนิมโอวาทที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ การบูชาท่านปรีดีก็พึงกระทำให้เป็นไปตามหลักการดังกล่าว จากหลักเอกลักษณ์ ๓ ประการของไทยตามทัศนะของกรมพระยาดำรง ฯ คือการรู้จักประสานผลประโยชน์ รัก

อธิงสธรรม รักเอกราช หัวใจสำคัญที่องค์ปาฐกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเพื่อเป็นแนวทางแก่การบูชาอันควร คือหลักเรื่องการประสานผลประโยชน์

ท่านปรีดีได้ใช้ชีวิตของท่านให้เป็นตัวแทนของผู้ที่คิดหลักการนี้ตั้งแต่ต้นจนจบโดยไม่คลอนแคลน ท่านมิใช่บุรุษผู้ไม่รู้จักการประสานผลประโยชน์ ซึ่งหากท่านไม่รู้จักระทำการดังกล่าวแล้ว การเปลี่ยนแปลง ๒๔๗๕ เสรีไทย ปัญหาไทยมุสลิม-ไทยพุทธ จะสำเร็จลงในช่วงชีวิตของท่านได้อย่างไร แต่ก็มีข้อปริศนาว่า แล้วเหตุใด ท่านจึงไม่ยอมที่จะประสานผลประโยชน์กับคนบางกลุ่มบางเหล่า นับตั้งแต่ กับสองพระยา-พระยามโน ฯ และพระยาศรีวิศาล วาจา กับสองหลวง-หลวงพิบูลสงครามและหลวงโกวิท และเรื่อยมาจนเมื่อท่านไปอยู่ที่ประเทศจีน เหตุใดท่านจึงเลือกที่จะไม่ประสานผลประโยชน์กับพคท. ซึ่งหากทำ ท่านก็อาจจะได้มีฐานะอันใกล้เคียงกับที่เจ้าสีหนุมีอยู่ในปัจจุบัน แม้จนถึงสุดท้าย ในขณะที่อยู่ฝรั่งเศส หากท่านยอมประสานผลประโยชน์กับชนชั้นปกครองที่กรุงเทพฯ ฯ ท่านก็อาจจะได้กลับมาตายในประเทศได้สะดวกและง่ายดายเหมือนเช่นที่บรรดาทรราชของไทยได้เลือกใช้เส้นทางนี้มาตลอด

คำตอบไขปริศนาทั้งหลายนั้นก็คือ การตัดสินใจเลือกประสานผลประโยชน์ของท่านปรีดีนั้นวางอยู่บนพื้นฐานอันแน่นอน คือ

ท่านจะยอมประสานผลประโยชน์และออมชอมก็ต่อเมื่อการประสานนั้นเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของพหุชน กระทำเพื่อราษฎรส่วนใหญ่ และปกป้องสิทธิมนุษยชนต่อกรณีของสองพระยาสองหลวงนั้น เนื่องจากความคิดของพวกเขาล้วนเป็นตัวแทนของระบบที่ตายไปแล้ว เป็นระบบการปกครองที่ใช้แต่ไสยศาสตร์และศาสตร์ที่ไร้ธรรมะ อันตรงกันข้ามกับหลักการปกครองด้วยวิทยาศาสตร์และธรรมศาสตร์ ท่านปรีดีจึงไม่อาจที่จะออมชอมกับพวกเขาได้ นับได้ว่า ท่านเป็นสัญลักษณ์แห่ง “การไม่ออมชอมอย่างถึงที่สุด” กับระบบที่ไม่มีความยุติธรรมต่อพหุชน

คำไขปริศนานี้ก็ได้สร้างปริศนาใหม่ให้แก่เรา “คนรุ่นหลังที่กำลังนับถือบูชาท่านปรีดี” อยู่ นั่น ให้ต้องย้อนกลับมาถามตัวเองว่า เราได้บูชาท่านปรีดีตามหลักของบัจฉิมโอวาทหรือไม่ เราได้ยอมออมชอมและประสานผลประโยชน์กับ “หลายพลเอก และหลากหลายโท” ที่ล้วนแต่มีแนวคิดที่เป็นตัวแทนของระบบที่สมควรจะตายไปแล้ว คือระบบเผด็จการหรือไม่

คำพยากรณ์ทำนาย : อีก ๑๖ ปี แห่งอนาคต จะมีสत्ตวรรษปรีดี

การใช้เล่ห์กระเท่ห์และการข่มขู่ นั้น ทำให้ฝ่ายท่านปรีดีและทวยราษฎร์ทั้งหลายถูกมองดูว่าเป็นผู้พ่ายแพ้ เมื่อมองจากสายตาของชนชั้นปกครอง ท่านปรีดีเป็นผู้แพ้เหมือนที่เหิงย่นจ้ายและโซจิมินท์

เคยเป็นผู้เพิ่มมาก่อน คือแพ้เพราะเล่ห์ของชนชั้นปกครอง แต่ข้อสรุปของนักปราชญ์เช่น เดอ การ์ริเยร์ ได้พิสูจน์ให้เห็นกรณีแล้ว กรณีแล้วว่า เมื่อกาลเวลาผ่านพ้นไป ความเท็จก็ไม่อาจจะบิดเบือนต่อไปได้ จากนั้น ความจริงก็จักต้องฉายปรากฏ และเมื่อราษฎรเป็นใหญ่ในแผ่นดิน เมื่อสันติประชาธรรมเกิดขึ้นในสังคม เมื่อนั้นท่านปรีดีก็จะได้รับการกราบไหว้ในฐานะบิดาแห่งประชาธิปไตยไทย และผู้นำกอบกู้เอกราช คำพยากรณ์ของ ส. ศิวรักษ์ ก็คือ นับจากวันนี้ไปเป็นเวลาอีก ๑๖ ปีข้างหน้า จะมีงานศตวรรษปรีดีทั้งที่กรุงปารีส และกรุงเทพฯ โดยปราศจากการบดบังใดๆ ทั้งสิ้น ขอให้พวกเรา ร่วมใจกันทำจตุสดมภ์ทั้งในตัวเองและคนรอบๆ ตัว อวยอ้อมให้ชนชั้นปกครองมากดขี่ข่มเหงเรา นี่จึงจะเป็นการบูชาอย่างถูกต้องแก่บุคคลที่ควรบูชา

เกือบราวหนึ่งทุ่ม งานก็จบลง เหลือไว้แต่ความรู้สึกที่ว่า “ท่านปรีดีนั้น แม้จะสิ้นลมหายใจไปแล้ว แต่กลับยังมีชีวิตชีวา ช่างแตกต่างจากฝ่ายปฏิบัติของท่าน ที่แม้จะยังมีลมหายใจอยู่ แต่พวกเขากลับพากันตายอย่างสนิท”

กลุ่มสัจจะประชาธิปไตยไทยกรุงปารีส

ใคร ๆ ก็สำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง

แม้แต่ ส. ศิวรักษ์ ก็ . . .

เวลาว่าง ๆ โดยเฉพาะก็ตอนกลางคืน เขี่ยส่งชอบอ่านเกร็ดพงศาวดารจีน ซึ่งมีบทอรรถรย์แบบจีนด้วย และโดยที่เขี่ยส่งเป็นโสค มีเพื่อนชายโสคมากินเหล้าด้วยกันเสมอ ที่เรือนหลังเล็กริมน้ำเพื่อน ๆ พวกเขี่ยชอบพูดเรื่องสัปดนกัน และปลอบเขี่ยส่งว่าไม่เป็นไร “มือก็เมีย เมียก็มีมือ”

ข้าพเจ้าเองพลอยอ่านตามเขี่ยส่งแล้วเกิดกระสันขึ้นมา ทำให้นึกถึงความหลังครั้งอพยพไปอยู่บ้านล่าง เมื่อเตี๋ยรุ่นโตพวกห้องแถวอธิบายถึงการสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง จึงลองมาทำคบบ้าง เพื่อยากพิสูจน์ว่าตัวเองเป็นหนุ่มแล้วหรือยัง และก็ได้ผล เพราะปรากฏว่ามีน้ำอสุจิไหลออกมา ทำให้รู้สึกว่าคุณเองหมดความเป็นเด็กแล้ว

๑๔๔ ลอกคราบสังคมเพื่อครู

เพราะถ้ามีเมียก็มีลูกได้แล้ว

ครูก็กลับไปค้างบ้านที่ถนนนเรศ ตอนทำบุญศพเตี้ย เสร็จแล้วนอนมุ้งเดียวกับน้องชาย ที่หน้าบ้าน โดยปิดประตูห้องไว้ศพเสีย และเล่าความลับที่เพิ่งปรากฏ^{ขึ้น}ให้เขาฟัง เขาบอกให้ลองทำให้เขาบ้าง ข้าพเจ้าก็ทำให้ โดยอธิบายว่า ที่เขาเรียกกันว่าชักว่าว^{นั้น}คืออย่าง^{นี้}เอง กล่าวคือ ทำท่ากระตุกๆ ดึงชักสายป่าน ปล่อยสั้นปล่อยยาว ตามความต้องการ ปรากฏว่า เขาก็เป็นหนุ่มเช่นเดียวกัน^{นั้น}เอง พุคอย่างฝรั่งก็เรียกได้ว่าถึง *The age of puberty*

(คัดจากหนังสือ *ช่วงแห่งชีวิต* ของ ส. ศิวรักษ์ ตอนเติบโต
จนเป็นหนุ่ม หน้า ๓๑๔ ของสำนักพิมพ์เทียนวรรณ)

คัดมาจากคอลัมน์ “คุยเฟื่องเรื่องเพศ” วารสาร *ข่าวครูไทย* ฉบับพิเศษแรก เดือน
เมษายน ๒๕๒๓

แนะนำหนังสือ “ช่วงแห่งชีวิต”

นักอ่านหนังสือประเภทอัตชีวประวัติและผู้ที่ต้องการ “รู้จัก” ส. ศิวรักษ์ให้ถึงแก่น คงไม่ยอมให้หนังสือเล่มนี้พลากสายตาอย่างแน่นอน เพราะนาน ๆ จึงจะมีหนังสือประเภทนี้ออกมาให้อ่านกันสักครั้ง

มีผู้อ่านหลายคนที่เคยอ่านข้อเขียนของ ส. ศิวรักษ์ ที่เขียนถึงบุคคลต่าง ๆ ที่เขารู้จัก นับแต่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายปรีดี พนมยงค์ นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ พระยาอนุমানราชชน กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร พระธรรมเจดีย์ พระองค์เจ้าสิทธิพร แม่จันทระทั้งคนหนุ่มเยี่ยงนายวรพจน์ ชัยนาม มักจะพุดกันเป็นเชิงตั้งข้อสังเกตไว้ว่า เมื่ออ่านข้อเขียนเหล่านั้นจบลงแล้ว กลับรู้จัก ส. ศิวรักษ์มากกว่าบุคคลที่ ส. ศิวรักษ์เขียนถึง

แม้ข้อสังเกตดังกล่าวจะมีมูลอยู่บ้างในบางกรณี แต่ก็อาจกล่าว

ได้ว่า ไม่ค่อยมีใครรู้จัก ส. ศิวรักษ์จริง ๆ กันสักกี่คน คนที่อยู่รับใช้ใกล้ชิด ก็มักจะมีความนับถือศรัทธา ส. ศิวรักษ์ เสียจนไม่ติดใจจะรู้ต้นลึกหนาบางเกี่ยวกับชีวิตและก่าพิศของ ส. ศิวรักษ์เอาเลย

พวกที่อยู่ห่าง โดยเฉพาะพวกที่เห็นว่า ส. ศิวรักษ์เป็น “ศัตรู” ด้วยขัดผลประโยชน์ของเขา ก็มักจะไม่มีใครรู้จัก ส. ศิวรักษ์จริง ดังนายาที่ ส. ศิวรักษ์ได้รับอยู่เสมอมา เป็นต้นว่า เป็นศักดิ์นาเอย เป็นคอมมิวนิสต์เอย เป็นคนของซีไอเอเอย

คราวนี้ยอมถือว่าเป็นโอกาสอันพิเศษที่จะได้รู้จัก ส. ศิวรักษ์ กันอย่างละเอียด แม้จะไม่ครอบคลุมทุกซอกทุกมุม แต่ก็มีรายละเอียดมากมายกว่าที่เคยได้รับรู้มาจากแหล่งอื่น ๆ ใครที่เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “รู้จัก” ส. ศิวรักษ์มาก่อนก็คงจะได้โอกาสพิสูจน์หรือ “จับผิด” กันหน่อย

หนังสือเล่มนี้ ส. ศิวรักษ์ตั้งใจเขียนมาก พยายามเล่าถึงเรื่องราวของตนเองอย่างละเอียด โดยเริ่มเล่าตั้งแต่สมัยก่อนเกิดเลยทีเดียว ถ้าคนที่คิดจะกระแหยะกระแหน่ ก็คงจะพูดได้ว่า ส. ศิวรักษ์ “รู้ความก่อนเกิด” นั่นเทียว

แต่สำหรับข้าพเจ้าแล้วเห็นว่า ข้อเขียนชิ้นนี้น่าสนใจให้เห็นถึงความสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับอดีตของ ส. ศิวรักษ์อย่างแท้จริง เพราะไม่เฉพาะแต่เรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของไทยเท่านั้นที่ ส. ศิว-

รักสันใจ แม้แต่รายละเอียดเกี่ยวกับกำพืดของตนเอง ส. ศิวรักษ์ก็เก็บได้มากมายอย่างน้อยอัจฉริยะ

หนังสือเล่มนี้มีขนาดยาวมาก ขนาดหนังสืออัตชีวประวัติของมหาत्मคานธี (ชื่อ *ข้าพเจ้าทดลองความจริง*) ที่อาจารย์กรุณากับอาจารย์เรืองอุไร กุศลาสัย แปลนั้นเทียบ

เนื้อหาของหนังสือแบ่งออกเป็น ๒ บรรพ ๖ ช่วงของชีวิต คือ ช่วงที่ ๑ ว่าด้วยกำพืดและเทือกเถาเหล่ากอ ช่วงที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องกำเนิดและก่อนเกิด ช่วงที่ ๓ เมื่อเป็นเด็กและเข้าโรงเรียน ช่วงที่ ๔ ว่าด้วยชีวิตยามสงครามจนตลอดรัชกาลที่ ๘ ช่วงที่ ๕ เติบโตจนเป็นหนุ่ม ช่วงที่ ๖ เมืองนอก และในแต่ละช่วง ยังได้แบ่งออกเป็นบทย่อยๆ อีก ช่วงละ ๕-๖ บท แถมด้วยภาพประกอบอีกมากมาย

ในช่วงที่ ๑ นั้น ส. ศิวรักษ์ประสงค์ที่จะให้ทั้ง “มิตรและศัตรู” รู้จักห้วนอนปลายตีน เชื้อวงศ์พงศ์พันธุ์ ของเขาเอง เพราะ ส. ศิวรักษ์เห็นว่า การเปิดเผยถึงต้นเหง้าเก่าเดิมในทางกำพืด เป็นการแสดงถึงการกล้าเผชิญความจริง มิใช่เอาแต่กล่าวสรรเสริญเยินยอกันเมื่อถึงตอนพิมพ์หนังสือแจกงานศพ ดังที่คนส่วนมากประพฤติกปฏิบัติกันอยู่

จากพื้นฐานความคิดเช่นนั้น ส. ศิวรักษ์จึงเล่าเรื่องโคตรข้าง

พ่อและโคตรข้างแม่ไว้อย่างพิสดาร

แม้จะมีคนจำนวนไม่น้อยที่พอจะรู้ ๆ กันอยู่ก่อนแล้วว่า ส. ศิวรักษ์ นั้นมีเชื้อจีน แต่ก็ไม่มีใครที่รู้ว่าเทือกเถาเหล่ากอที่เป็นบรรพบุรุษเดินทางเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งแต่สมัยใด บทนี้จึงเป็นการให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ค่อนข้างละเอียด เพราะ ส. ศิวรักษ์เล่าให้ฟังตั้งแต่ยุคทวดสมัยกึ่งเดียว อ่านแล้วก็รู้ว่าญาติโกโหติกาของ ส. ศิวรักษ์เป็นใครบ้าง และมีบทบาทอะไรบ้างในเมืองไทย นอกจากนี้ เรื่องของบรรพบุรุษของ ส. ศิวรักษ์ อาจจะอ่านในแง่เป็น “ตัวแทน” เรื่องของคนจีนโพ้นทะเลในเมืองไทยก็ได้

บทนี้ ส. ศิวรักษ์ให้รายละเอียดมากมาย ใครที่ “ใจร้อน” อยากรู้เรื่อง ส. ศิวรักษ์ไว ๆ ก็คงจะรู้สึกว่าการดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างเชื่องช้า ไม่ทันใจ แต่ข้าพเจ้ากลับรู้สึกว่าการอ่านถึงเรื่องเหล่านี้ เป็นเสมือนนั่งฟังญาติผู้ใหญ่เล่าเรื่องความหลังให้ฟัง ผสมเกร็ดความรู้ต่าง ๆ น่าเพลิดเพลินดี

มาถึงช่วงที่ ๒ อันเป็นเรื่องราวก่อนเกิดและการกำเนิดของ ส. ศิวรักษ์เอง เมื่ออ่านตอนต้น ๆ ของบทนี้ มีความรู้สึกที่ ส. ศิวรักษ์ออกจะกังวลกับการเขียนชีวประวัติของตนเองอยู่มิใช่น้อย จึงพยายาม “ออกตัว” และหาเหตุผลมาสนับสนุนการเขียนอยู่อย่างแข็ง

ชั้น อันที่จริงข้าพเจ้าเองไม่เห็นเป็นเรื่องแปลกอะไร เพราะมันเป็นสิทธิอันชอบธรรมส่วนตัวของผู้เขียนอยู่แล้ว ใครจะวิพากษ์วิจารณ์ก็เป็นสิทธิของเขาเช่นกัน ไม่น่าจะเดือดร้อนอะไร

แต่ที่ข้าพเจ้าก็พูดแบบคนที่ไม่รู้ “ธรรมเนียมไทย” เท่ากับ ส. ศิวรักษ์ เพราะ ส. ศิวรักษ์เห็นว่าการเขียนเรื่องในทำนองนี้เป็น การ “ฝืนกระแสวัฒนธรรมไทย” อยู่มาก

ในตอนนั้น ส. ศิวรักษ์ ได้เล่าถึงเรื่องของบิดาและมารดาไว้ละเอียดลออพอสมควร ทั้งคำพูดของบิดาและมารดา และวัตรปฏิบัติของบุคคลทั้งสอง ทั้งในแง่ที่ ส. ศิวรักษ์เห็นว่า “ดี” และ “ไม่ดี” นอกจากนี้ยังได้เล่าถึงการครองชีวิตของบิดากับมารดา ตลอดจนปัญหาของครอบครัวที่บิดาและมารดาต้องเผชิญ

นอกจากเรื่องของบิดากับมารดาแล้ว ส. ศิวรักษ์ยังได้เล่าโยงถึงญาติพี่น้องทั้งฝ่ายบิดาและมารดาอีกหลายคน

ในส่วนที่เกี่ยวกับการกำเนิดของ ส. ศิวรักษ์นั้น ก็จะเป็น “ข้อมูล” ที่น่าสนใจของนักจิตวิเคราะห์และนักโหราศาสตร์ไม่น้อยทีเดียว เพราะมีรายละเอียดปลีกย่อยพอที่จะนำมาวิเคราะห์กันต่อได้อีกตามกรอบของสาขาวิชาทั้งสองนี้ เชื่อว่าในอนาคตคงจะมีผู้วิเคราะห์พฤติกรรมของ ส. ศิวรักษ์โดยใช้หลักของสาขาวิชาจิตวิทยาหรือจิตวิเคราะห์เป็นแน่

ในทางโหราศาสตร์นั้น ก็มีผู้นำเอา “ข้อมูล” ของ ส. ศิวรักษ์ไปวิเคราะห์ทำนายทายทักไว้แล้ว ดังที่ ส. ศิวรักษ์ได้คัดเอากำทำนายของ “พลุลวง” มาลงพิมพ์ไว้ด้วย อ่านแล้วจะจริงจะเท็จอย่างไร ก็คงจะเทียบเคียงกันเอาเองได้

ช่วงที่ ๓ ว่าด้วยตอนที่เป็เด็กและเข้าโรงเรียน ส. ศิวรักษ์ได้เล่าถึงชีวิตของตนเองได้อย่างสนุกสนาน มิใช่เล่าเฉพาะเรื่องตลกๆ เท่านั้น แต่ยังได้เล่าเรื่องของผู้ใหญ่แทรกไว้ด้วยมากมาย โดยเฉพาะผู้ใหญ่ที่ ส. ศิวรักษ์อยู่ใกล้ชิด โดยเฉพาะเรื่องของบิดา เรียกว่าในตอนนั้น ส. ศิวรักษ์ได้เล่าถึงพฤติกรรมของบิดา ในเรื่องความเจ้าชู้ได้ชัดทีเดียว ทำให้รู้ว่าบิดาของ ส. ศิวรักษ์นั้น มีผู้หญิงมาติดพันหลายคน ที่ใกล้ชิดถึงขนาด “ได้เสีย” กันก็มากหน้าหลายตา

คนที่รู้จัก ส. ศิวรักษ์มานาน ๆ ก็รู้ว่า ส. ศิวรักษ์นั้นเคร่งครัดในศีลข้อกามเมสุมิจฉาจาร มากทีเดียว ตั้งแต่เริ่มเป็นหนุ่มแตกพานมาทีเดียว มาในสมัยที่มีชื่อเสียงแล้ว เวลาออกไปปาร์กตามห้างเมือง หรือต่างประเทศ ก็มักจะไปพักกับบุคคลที่รู้จักสนิทสนมหรือหากต้องพักตามโรงแรม ก็มักจะชักชวนให้ลูกศิษย์ลูกหา (ผู้ชาย) ไปกางเป็นเพื่อนด้วยเสมอ เห็นทีจะมีเหตุผลเกี่ยวโยงไปถึงการได้รู้ได้ประสบกับปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัวของตนที่มีเหตุมาจากความ

เจ้าชู้ของบิดาก็เป็นได้ ส. ศิวรักษ์จึงระมัดระวังตัวในเรื่องนี้อย่าง
 แข็งขัน เรียกว่าในเรื่องนี้แล้ว ส. ศิวรักษ์เป็น “ลูกไม้ที่หล่นไกล
 ต้น” เอาทีเดียว

อ่านรายละเอียดที่ ส. ศิวรักษ์เล่าไว้ในตอนนั้นแล้ว อคินยม
 ชมชอบในความจำของ ส. ศิวรักษ์มิได้ ส. ศิวรักษ์จำรายละเอียด
 ต่างๆ ได้มากมายอย่างน่าอัศจรรย์ ถ้ามีคนมาให้ข้าพเจ้าเล่าถึงเรื่อง
 ราวสมัยเด็ก ข้าพเจ้าคงเล่าได้ไม่เกิน ๕ หน้ากระดาษพิมพ์ ผู้ที่จำ
 เรื่องต่างๆ ได้แม่นยำเช่นนี้กระมัง ที่ท่านอังคาร กัลยาณพงศ์เคย
 กล่าวไว้ว่า “มิใช่เป็นคนอาฆาตคน แต่เป็นผู้ที่จำไม่ลืม” ต่างหาก

ช่วงที่ ๔ ส. ศิวรักษ์เล่าถึงชีวิตยามสงคราม จนตลอดรัชกาล
 ที่ ๘ ตอนนี้อ่านแล้วได้รู้ถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว
 ของ ส. ศิวรักษ์มากเป็นพิเศษ ตั้งแต่ชีวิตที่ “บ้านล่าง” และ
 ที่มหาชัย เล่าถึงชีวิตของมารดาที่ไปได้สามีใหม่ และน้องชายต่าง
 บิดา เป็นต้น

ต่อมาก็เล่าถึงชีวิตการบวชเณรของตนเองที่วัดทองนพคุณ
 แต่ก็ยังเล่าโยงไปถึงบุคคลอื่น ๆ แทรกไว้ตลอดเวลา ในช่วงนี้เองที่
 ส. ศิวรักษ์เริ่มจะเข้าสู่ยุคที่วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลง เพราะบิดาได้เสีย
 ชีวิตลง อันเป็นเหตุให้ ส. ศิวรักษ์ต้องเผชิญปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต

ก่อนข้างมาก ตั้งแต่อายุน้อย

ส. ศิวรักษ์ ได้เล่าถึงความสัมพันธ์ของตนเองกับบิดาไว้มาก เห็นได้ชัดว่า ส. ศิวรักษ์ใกล้ชิดบิดามากกว่ามารดา และลึก ๆ ลงไป ส. ศิวรักษ์ก็นิยมชมชอบในหลายสิ่งหลายอย่าง ที่บิดาของตนได้กระทำมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติตนต่อลูกชาย ใครที่รู้จัก ส. ศิวรักษ์ใกล้ชิด ก็จะเทียบเคียงเรื่องนี้ได้ระหว่างการปฏิบัติตนของบิดากับ ส. ศิวรักษ์เอง กับการปฏิบัติตัวของ ส. ศิวรักษ์กับลูกชาย (จิม) เชื่อว่ามีหลายอย่างที่ ส. ศิวรักษ์ พยายามสืบทอดเอาไว้

ช่วงที่ ๕ เป็นช่วงที่ ส. ศิวรักษ์เติบโตเป็นหนุ่ม ตอนนั้น ส. ศิวรักษ์ได้เล่าให้ฟังถึงความยากลำบากในชีวิต ที่จำต้องระเห่ร่อนไปอาศัยอยู่กับญาติคนโน้นคนนี้ หลังจากที่บิดาทายจากไป แม้จะมี ความยากลำบากและคิดน้อยใจอยู่หลายหน เมื่อสมัยเด็ก แต่เมื่อมองย้อนหลังไป ส. ศิวรักษ์ ก็มองเห็นข้อดีของการที่ต้องเผชิญชีวิตแบบ “ลูกกำพร้า” อยู่บ้างเหมือนกัน ในแง่ที่ว่าได้ช่วยให้ตัวเอง ได้มีความแข็งแกร่ง มีความเป็นผู้ใหญ่ เจ้าความคิดมากกว่าเด็กอื่น ๆ ในวัยเดียวกัน

ในตอนนั้น ส. ศิวรักษ์เล่าถึงเรื่องเพื่อน ๆ ความสนใจของตน เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศ และที่น่าสนใจมากก็คือ ชีวิตนักเรียน

ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ คงมีคนจำนวนไม่น้อยที่ใคร่รู้ว่า ส. ศิวรักษ์ เป็น “นักเรียนดี” หรือเรียนเก่งหรือเปล่า สมัยเรียนชั้นมัธยมศึกษา อ่านตอนนั้น ก็ได้รู้ หายสงสัย เพราะ ส. ศิวรักษ์เล่าไว้อย่างละเอียด

อ่านชีวิตช่วงการเป็นนักเรียนของ ส. ศิวรักษ์ แล้วก็เกิดความรู้สึกว่า ยกเว้นแต่ความสนใจใคร่รู้ในเรื่องไทยวิทยาและศาสน-
ธรรมอย่างพิเศษแล้ว ส. ศิวรักษ์ก็เหมือนกับเด็กมัธยมโดยทั่วไป ที่ไม่ค่อยสนใจการเรียนมากนัก แต่ก็มีความใฝ่ฝันที่จะเรียนมหาวิทยาลัย ตลอดจนการออกไป “ซุบตัว” ยังเมืองนอกเมืองนา สมัยไหนๆ ก็คงไม่ต่างกันมากดอกกระมัง

ช่วงที่ ๖ เป็นช่วงที่ ส. ศิวรักษ์เดินทางไปศึกษาที่ “เมืองแก้ว” ตอนนั้นอ่านแล้วได้เกร็ดความรู้ด้านวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของคนอังกฤษมากทีเดียว การเขียนตอนนั้นก็อ่านเพลินเพลินมาก ข้าพเจ้าคิดว่าตั้งแต่ช่วงที่ ๖ ไปจนถึงบรรพที่สอง (การไปอังกฤษครั้งหลัง) เป็นตอนที่อ่านสนุก เพลิดเพลินและได้รับความรู้มากที่สุด

ข้าพเจ้าอ่านช่วงนี้รวดเดียวจบและมีอารมณ์ร่วมด้วยก็หลายตอน อ่านจบแล้วก็ให้รู้สึกว่ายังไม่จุใจ เพราะความเพลิดเพลินประการ ๑ อีกประการ ๑ ยังมีความรู้สึกว่ายังมีเรื่องของ ส. ศิวรักษ์

อีกมากที่ยังไม่รู้ เพราะเท่าที่เขียนมาก็เพียงครึ่งหนึ่งของอายุ ส. ศิว-
รักษ์เท่านั้น ข้าพเจ้าจึงขอเสนอและสนับสนุนให้ ส. ศิวรักษ์เขียน
เล่าต่อจากที่เขียนไว้แล้ว อย่างน้อยก็เขียนจนถึงอายุ ๕๐ ปี เพราะ
แม้ผู้อื่นจะเขียน *คั่นห้องสอง ส. ศิวรักษ์* รสชาติก็คงไม่เหมือนกับที่
ส. ศิวรักษ์เขียนเองดอก

มีอีกเรื่องหนึ่งที่ข้าพเจ้าใคร่รู้ แต่มิได้เห็นในหนังสือเล่มนี้
คือ ทักษะของ ส. ศิวรักษ์เกี่ยวกับผู้หญิงที่ ส. ศิวรักษ์ “หมายตา”
จะเลือกเป็นคู่ครอง

อยากรู้ว่าผู้หญิงใน “สะเปก” ของ ส. ศิวรักษ์นั้นเป็นอย่างไร
และ ส. ศิวรักษ์ได้ใช้ความพยายามมากน้อยแค่ไหน ในการ “ควาน
หา” ผู้หญิงตาม “สะเปก” นั้น หากไม่มีผู้ใหญ่ “ให้สติ” แล้ว ส.
ศิวรักษ์คงเห็นว่าผู้หญิงฝรั่งเหมาะในการเป็นคู่ครอง หรือไม่อย่าง
น้อยก็ต้องกับรสนิยมของตนหรืออย่างไร

หากได้ฟัง ส. ศิวรักษ์เล่าเรื่องนี้ก็คงน่าสนใจไม่น้อย แถมจะ
ได้รู้ทักษะของ ส. ศิวรักษ์ที่มีต่อผู้หญิงทั่วไปได้อีกสักหนึ่งด้วย

กล่าวโดยสรุป (ซึ่งก็คงไม่ค่อยเป็นธรรมกับผู้เขียนเท่าไร
เพราะไม่สามารถพูดถึงหนังสือเล่มนี้ได้ละเอียด) แล้ว หนังสือเล่มนี้
อ่านสนุก เพลิบเพลิน ได้ความรู้ ได้แง่คิดมากมาย ข้าพเจ้าเอง
มีความรู้สึกเหมือนกับนั่งฟังญาติผู้ใหญ่เล่าเรื่องความหลังให้ฟังนั้น

เที่ยว

พวกเราที่เป็นครูควรอ่านยิ่งนัก เพราะนอกจากจะได้ความรู้
ความเพลิดเพลินและแง่คิดแล้ว ยังเท่ากับเป็นการทำความรู้จักกับ
“ป้าจารย์” อีกด้วย เพราะ ส. ศิวรักษ์นั้น ก็คือครูของครู ที่เรา
เคารพนับถืออยู่นั่นเอง

อุทัย ดุลยเกษม

วิจารณ์หนังสือ“สยามยามวิกฤต”

สยามยามวิกฤต เป็นหนังสือรวมบทความและข้อเขียนทั้งของ ส.ศิวั
รักษ์ และคนอื่นที่เขียนถึง ส. ศิวรักษ์ด้วย โดยที่งานส่วนใหญ่เป็น
งานของ ส. ศิวรักษ์เอง อันที่จริง สยามยามวิกฤต ก่อนตีพิมพ์
ออกสู่พากย์ภาษาไทยนั้น หนังสือนี้เคยพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษแล้ว
เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๓ ดังที่ใช้ชื่อว่า *Siam In Crisis* ถ้าดูงาน
เขียนเปรียบเทียบระหว่างฉบับภาษาอังกฤษกับภาษาไทย ท่านที่เป็น
นักสังเกตย่อมรู้ได้ไม่ยากนักกว่าในภาคภาษาไทยนั้น บทความอันเคย
เป็นบทนำชิ้นหนึ่งสมัย สังคมศาสตร์ปริทัศน์ หายไป เรื่องนี้คงทำ
ความเข้าใจได้ไม่ยาก เพราะบทนำชิ้นที่หายไปนั้นเองอาจทำให้คน
เข้าใจผิดได้ว่าเป็นการวิจารณ์สถาบันบางสถาบัน ดังที่เคยมีกระแส
ข่าวบางกระแสรายงานว่าเสด็จในกรมถึงสองพระองค์ต้องทรงปกป้อง

ผู้เขียนให้พันธะพาลและความพยายามตีความในทางร้ายมาแล้วสมัยหนึ่ง

จากคำนำของสำนักพิมพ์ช่วยให้เราเข้าใจว่าทำไมถึงให้ชื่อว่า *สยามยามวิกฤต* ดังที่ ส. ศิวรักษ์ ตอบคำถามเดียวกันนี้แก่ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศเวียดนาม เมื่อคราวเป็นแขกของรัฐบาลนั้นว่า “ที่ชื่อหนังสือของข้าพเจ้าแสดงถึงความวิกฤต ก็เพราะข้าพเจ้าเห็นว่า รัฐบาลและผู้กุมอำนาจบางคน กำลังมีทัศนคติที่แสดงถึงความวิกฤตทางคุณค่าและจริยธรรม พร้อมกันนั้นข้าพเจ้าขอบอกว่า แม้ข้าพเจ้าจะเห็นขัดแย้งกับรัฐบาลและผู้กุมอำนาจของบ้านเมืองในหลายองค์การ แต่ข้าพเจ้าก็เป็นคนไทยที่รักชาติ ไม่ยอมให้เวียดนามหรือประเทศใดมาหมิ่นน้ำใจคนไทยได้”

แต่ข้อนำอัครจริย สยามจะวิกฤตสักเพียงใดก็ตาม การตีพิมพ์หนังสือ^{๕๕}ทั้งสองคราว ต่างพ้องกันในแง่ที่ผู้เขียนต้องเผชิญความวิกฤตนั้นเองโดยต่างกรรมต่างวาระ ดังที่ครั้งแรกเมื่อพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษก็เป็นช่วงที่ผู้เขียนต้องนิราศลี้ภัยไกลกลืนหอยอยู่ในต่างแดนชั่วระยะหนึ่ง ครนมาสมัยตีพิมพ์หนังสือ^{๕๖}แต่เป็นภาษาไทยครั้งแรกยังเป็นช่วงเวลาแห่งเคราะห์กรรม โดยต้องคำกล่าวหาเป็นคดีความสำคัญ ซึ่งบัดนี้คลี่คลายในทางดีโดยอัยการถอนฟ้องแล้ว

แม้ *สยามยามวิกฤต* จะเป็นงานที่สำนักพิมพ์แจ้งว่าตีพิมพ์

เป็นครั้งแรก ทว่าโดยความจริงหนังสือนี้คงงานรวมบทความเก่าที่
กระจัดกระจายในหลายแห่งมารวมไว้ด้วยกัน กระนั้นยังเป็นสิ่งควร
แก่ความสนใจมิใช่น้อย ภายในเล่มแบ่งออกเป็น ๖ ภาคใหญ่ๆ คือ

ภาค ๑ บทนำ

ภาค ๒ บุคคลในวงวรรณกรรม

ภาค ๓ สยามในโลกกว้าง ระหว่างปี ๒๕๐๐-๒๕๑๓

ภาค ๔ พื้นฐานในการเข้าใจการเมืองไทย

ภาค ๕ อิทธิพลของอเมริกาต่อไทยคดีศึกษา

ภาค ๖ ทักษะเกี่ยวกับพุทธศาสนาของไทย

บทความภายในเล่มที่เป็นงานเขียนของผู้อื่นหากเกี่ยวข้องกับ
ศ. ศิวรักษ์โดยตรงมีสองเรื่อง คือเรื่องแรกเป็นบทบรรณาธิการ ซึ่ง
นายฮาโรลด์ เอฟ กรอสส์ เขียนไว้เมื่อเขาทำหน้าที่บรรณาธิการใน
การจัดพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ ส่วนเรื่องลำดับถัดมาเป็นบทแนะนำ
เชิงวิจารณ์ของนายเฮอเบิร์ต พี ฟิลลิปส์ ผู้เขียน *ปัญญาชนสยาม*
ซึ่งในที่นี้เขาเขียน “แนะนำบทกวีนิพนธ์ของ สุลักษณ์ ศิวรักษ์”
เป็นผลสืบเนื่องจากบทกวี “*What kind of Boat?*” หรือชิ้นที่หลาย
คนคงจำได้เมื่อนักย่นไปครั้ง *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* จากบทกวีขยาย
ความภาษีเก่า และสอดแทรกทักษะใหม่ของผู้เขียนลงไป

เรื่อดีๆ ก็มิใช่ขี้ข้าม

เอาเรื่อร่วน้ำมาข้ามขี้

อยากได้การงานดี ๆ

เอาคนผี ๆ มาใช้งาน

อันที่จริงบทกวีของ ส. ศิวรักษ์ มีอยู่จำนวนหนึ่ง แม้ว่าภายหลังเมื่อพบอังคาร กัลยาณพงศ์แล้ว ทำให้รามือไปจากงานชิ้นนี้ก็ตาม ถึงกระนั้นหากรวมไว้ ณ ที่เดียวกันย่อมมีส่วนช่วยฉายแววกวีของผู้เขียนให้ประจักษ์ชัดมิใช่น้อย ส่วนสาระสำคัญใน “แนะนำบทกวีของสุลักษณ์ ศิวรักษ์” ของฟิลลิปส์นั้นถึงจะเป็นการแนะนำผู้อ่านภาคภาษาอังกฤษให้รู้จัก ส. ศิวรักษ์อย่างคร่าว ๆ โดยเชื่อมโยงความรู้กันนั้นมาสู่การแปรรูปเป็นความเข้าใจบทกวี ทว่าสิ่งหนึ่งที่น่าตราไว้เป็นข้อสังเกตคือ จากงานชิ้นนี้ของฟิลลิปส์เอง ทำให้เห็นได้ว่าผู้แนะนำบทกวี มิได้หยุดการรับรู้เกี่ยวกับ ส.ศ.ษ. ไว้เพียงในงานชุด “ปัญญาชนสยาม” หากยังให้ความสนใจต่อบัณฑิตไทยผู้หลุดออกมาในชั้นหลัง เขาจึงสามารถชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของ ส. ศิวรักษ์ เองได้ว่า

“เมื่อเวลาล่วงเลยไป ทว่าทำนองการแสดงออกทางคำานสติปัญญาของเขา ก็เริ่มสุขุมคัมภีรภาพยิ่งขึ้นทุกที ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะเหตุว่าเมื่อไม่นานมานี้ เขาได้กลายเป็นตัวชูโรงสำคัญในการติดต่อกับเชื่อมประสาน ระหว่างภูมิชีวิตทางคำานสติปัญญาอย่างของไทย

กับภูมิชีวิตทางด้านสติปัญญาของโลกสากล เขากลายเป็นองค์ปาฐก และเป็นนักอภิปรายทางด้านมนุษยธรรม และพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งได้รับความนิยมนิยมชมชอบมากในที่ประชุมระหว่างชาติ”

พัฒนาการของ ส. ศิวรักษ์ จะเป็นตังนั้นหรือไม่ คำตอบย่อมอยู่ที่งานของ ส. ศิวรักษ์เอง เช่นเดียวกับการความสามารถเป็นสะพานเชื่อมประสานทางภูมิชีวิตแห่งสติปัญญาไทย กับภูมิชีวิตแห่งสติปัญญาของโลกสากลว่ามีหรือไม่เพียงใดนั้น *สยามยามวิภุต* น่าจะเป็นกระจกสะท้อนความจริงดังกล่าวได้อย่างหนึ่ง เพราะงานชิ้นนี้คือสื่ออันจะช่วยให้เข้าใจโลกทัศน์ตลอดจนชีวิตทัศน์ของ ส. ศิวรักษ์ได้โดยไม่ยากนัก

ผลึกทางปัญญาของ ส. ศิวรักษ์ เกิดจากการสังสมบารมีแห่งการเรียนรู้เรื่องราวจากสังคมไทย และอารยธรรมตะวันตก เฉพาะจากสังคมไทยเป็นไปทั้งในแง่ของบุคคล ทั้งในแง่คุณค่าของศาสนธรรม วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนสถาบันสำคัญของไทย แน่นนอน ส. ศิวรักษ์ มีลักษณะเป็นตัวแทนของปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยมอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ แต่ความอนุรักษนิยมของเขามีได้เป็นไปตามกรอบประเพณีอย่างเชื่องๆ ทว่าได้พยายามที่จะประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่โลกที่เปลี่ยนไปทุกขณะ และสำหรับความดีความงามที่สูญหายไป

ส. ศิวรักษ์ก็พยายามเรียกร้องให้หวนระลึกถึง และสืบทอดมรดกทาง
วิญญาณนั้นอีก

จากบุคคลในวงวรรณกรรมอันเป็นภาค ๒ ของหนังสือนี้ ทุก
คนที่ ส. ศิวรักษ์กล่าวถึงล้วนเป็นสมาชิกแห่งพระราชวงศ์ (ทั้งนายก
วันทามหาเจ้านุมาภานุราชชนกอันเป็นขุนนาง) แม้บางคน ส. ศิวรักษ์
จะเห็นเป็นเชื้อพระวงศ์ปลายอ้อปลายแฉกก็ตาม บุคคลเหล่านั้นต่างมี
บทบาทและคุณูปการต่อ ส. ศิวรักษ์ในระดับที่แน่นอน ทั้งไม่อาจ
ปฏิเสธได้ถึงบุคคลที่ ส. ศิวรักษ์เคยนิยมยกย่องมาก่อน หากภายหลัง
กลับต้องวิพากษ์เสียเองนั่นด้วย

ขณะเดียวกัน เมื่อเราลองอ่านเรื่องที่ ส. ศิวรักษ์เขียนถึงคน
เหล่านั้นไล่เรียงมาเป็นรายบุคคล ไม่ว่าจะเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระ
ยานริศฯ เอกอัครราชทูตปี สัตถ์ในกรมพิทยลาภฯ ท่านอาจารย์เจ้าคุณ
อนุนาน ๖ คุณชายคึกฤทธิ์ และสมเด็จพระยาตำราฯ ซึ่งท่าน
เหล่านั้นอุปมาเหมือนไม้ใหญ่ ที่คนจำนวนไม่น้อยเมื่อตัดทวงความรู้
จากผลงานของท่านแล้ว มักเพลิคเพลินอยู่ใต้อร่มใบบุญจนเป็นรุกช-
ชาติในที่ร่มอันโตได้ไม่เต็มทีในที่สุด จากกรณีเช่นนี้ ส. ศิวรักษ์กลับ
แหวกวงออกมาได้ คงลักษณะความเป็นตัวของตัวเอง และรู้ถึงเงื่อน
ไขของสภาพสังคมและกาลเวลาอันต่างกัน บางรายที่เคยเป็นปฏิมา
เป็นรูปเคารพมาก่อน ครั้นภายหลังเมื่อจับกะล่อนได้ เขาก็กล้าทุบ

ปฏิมาเซ่นนั้นลงเสีย

มองในแง่การเขียน ส. ศิวรักษ์เขียนถึงบุคคลต่างๆ ทั้งที่ออกพระนามและนามมาแล้วได้ดียิ่ง มิใช่เพียงภาษาที่สละสลวย กระชับ ชัดและลักษณะโวหารแบบภาษาเฉพาะตัวผู้เขียนเท่านั้นที่ชวนอ่าน หากยังแง่มุมของการตั้งประเด็นก็มีส่วนน่าสนใจมิใช่น้อย และจากบรรดาผู้ที่เขาเขียนถึงนั้น บทว่าด้วย “ชีวิตและงานของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ในฐานะที่เป็นพยานทางประวัติศาสตร์ในเรื่องการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทยเราเอง” เป็นบทที่ยาวกว่าบทหรือตอนใดๆ ทั้งสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เคยนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ต่างหากแล้วด้วย นอกจากนี้ยังติดตามด้วยเรื่อง “แง่หนึ่งของการศึกษาเกี่ยวกับสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ข้อเสนอของ ส. ศิวรักษ์” สมกับที่เขานิยามยกย่องและเคารพเสด็จในกรมพระองค์นี้ยิ่งนัก

อย่างไรก็ดี ข้อที่ ส. ศิวรักษ์มิได้เดินตามรอยครุฑผูกข้าว เพราะเขามีเส้นทางอันเหมาะสมเฉพาะตนนั้นคงเห็นได้ชัด อย่างในกรณีพระยาอนุমানราชชน ซึ่งเขาถือเป็นครู เข้าปฏิบัติรับใช้จนตายไปข้างหนึ่ง ท่านผู้นั้นไม่สนใจการเมืองเลย ทว่า ส. ศิวรักษ์ให้ความสนใจต่อการเมืองในระดับที่แน่นอน ดังเราจะเห็นได้จากงานเขียนในภาค ๓-๔ ตลอดจนภาค ๕ เรื่องอิทธิพลของอเมริกาต่อไทยคดีศึกษา

ทัศนะของ ส. ศิวรักษ์ ถูก ผิด เห็นใกล้ เห็นไกลเพียงใด จากที่เขียนไว้หลายปีมาแล้ว กระทั่งทุกวันนี้บางเรื่องคลี่คลายให้รับรู้มากขึ้น น่าจะเป็นเครื่องมือตรวจสอบทัศนะนั้นๆ โดยเฉพาะบทอันว่าด้วย “สยาม: การผล่ออกจากอำนาจเผด็จการทหาร” ซึ่งมีคำถามที่แหลมคมตามมาว่า “ตุลาคม ๒๕๑๖ : มีการเปลี่ยนแปลงแท้จริงหรือ”

สำหรับภาคที่ ๕ เป็นภาคหนึ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษ ในแง่ที่ว่าด้วยฐานะการเป็นสะพานเชื่อมภูมิปัญญาของไทยกับภูมิปัญญาสากลเข้าด้วยกัน ส. ศิวรักษ์ทำหน้าที่ได้เหมาะสมเพียงใด อันที่จริงเราอาจต้องศึกษาบทบาทและกิจกรรมอื่น ๆ ประกอบด้วย แต่เฉพาะส่วนที่เป็นงานเขียนภายใน *สยามยามวิกาล* เชื่อว่า ส. ศิวรักษ์ ได้ทำหน้าที่ที่ทศวัฒนธรรมอย่างไม่เป็นทางการได้ดีทีเดียว ดังเห็นได้จากปาฐกถาเรื่อง “อิทธิพลของอเมริกัน ที่มีต่อหนังสือ นิติสาร และหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย” อันแสดงเนื่องในการประชุมนานาชาติว่าด้วยสหรัฐอเมริกาในโลกปัจจุบัน ในวาระสมโภชสองศตวรรษสหรัฐอเมริกา ณ กรุงวอชิงตัน และสำหรับบทสุดท้ายของภาคคือ “ความเห็นต่อบทความของนายเบน แอนเดอสัน” ที่ ส. ศิวรักษ์วิจารณ์ข้อเขียนของเบน แอนเดอสัน เรื่อง *Studies of The Thai State : State of Thai Studies* มีสิ่งพึงสนใจไม่น้อย โดยเฉพาะ

การวิเคราะห์สังคมไทยและการประเมินตามความจริง ท่วงทำนองงานวิจารณ์ของ ส. ศิวรักษ์จากชั้นนี้ เมื่อมองในแง่พัฒนาการนั้นน่าเป็นข้อสังเกตว่า เขาเพลามือและลดทอนที่ก้าวร้าวลงกว่าก่อน มีความนุ่มนวลขึ้น กระนั้นข้อเสนอ “ด้วยความรู้สึกเจียมตัว” ทั้ง ๔ ประการ ยังเป็นเรื่องน่าสังวรณ์ไม่เพียงแต่เทศเท่านั้น หากควรรวมถึงไทยที่อ่านและรับเอาจากเทศด้วย

ภาค ๖ ทั้งภาคคือ ทศนะเกี่ยวกับพุทธศาสนาของไทย เป็น การสะท้อนทศนะและผลแห่งกิจกรรมบางประการที่ ส. ศิวรักษ์ เอง อุทิศถวายแด่พระศาสนา ประกอบด้วยเรื่อง สันทนาการกับเจ้าอาวาส วิสาขบูชา ๒๕๐๙ ในสวนโมกข์ สัมภาษณ์ท่านพุทธทาส บาลีศึกษา ในสยาม พระปัญญาชนันท์ ธรรมวิเทศ ภิกขุ อันเนื่องมาแต่ศิลปกรรมที่วัดทองนพคุณ และระลึกถึงพระธรรมเจดีย์ เรื่องส่วนใหญ่ อันออกนามมานี้ล้วนเคยตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษในหนังสือ *วิสาขบูชา* ของพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ยกเว้นเรื่องพระปัญญาชนันท์นี้ที่พิมพ์ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* กับ อันเนื่องมาแต่ศิลปกรรมที่วัดทองนพคุณ ที่ตีพิมพ์ใน *Aurora* Vol. 1 No. 1 October 1971

สำหรับผู้สนใจติดตามงานของ ส. ศิวรักษ์ เป็นประจำเสมอมา อาจไม่ตื่นเต้นกับความ “วิฤต” ใน *สยามยามวิฤต* นั้ ด้วยค่าที่รับรู้และลึมรสมาก่อนหน้านี้แล้ว และการนำมารวมเล่มไว้ใน

ที่นอกกรงหนึ่งก็อาจารย์สุภาวดี หนังสือที่สะสมไว้เป็นงานเขียนของ ส. ศิวรักษ์ ก็มีเรื่องเหล่านั้นปนอยู่ประปรายด้วย จะขาดก็จำเพาะไม่กี่บทที่ไม่เคยพิมพ์มาก่อน กระนั้น หากทำความเข้าใจว่าเรื่องทั้งหลายทั้งปวงใน *สยามยามวิกาล* นี้เป็นการเลือกประเภท “วรรณิพนธ์” จากทัศนะของผู้เป็นบรรณาธิการ และใครรู้ว่าฝรั่งรู้จัก ส. ศิวรักษ์ จากเรื่องใด แง่มุมไหน คงจะเห็นประโยชน์นี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งแม้เป็นงานเก่า แต่เมื่ออ่านบททวนใหม่ในท่ามกลางสถานการณ์ใหม่เช่นนั้น บางทีอาจเกิดแง่คิดใหม่ๆ เปลี่ยนแปลงทัศนคติดั้งเดิมและได้ข้อคิดใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอีก

ธรรมเกียรติ กั่นอริ

วิจารณ์หนังสือ “พุทธศาสนากับความคิดทางการเมือง ของ ส. ศิวรักษ์”

ความคิดทางการเมือง และทางสังคมของ ส. ศิวรักษ์ เป็นสิ่งที่ผู้คนทั้งหลายตามวงการต่าง ๆ ของสังคมมักจะมีข้อสรุปอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นทรรศนะการมองปัญหาสังคมที่ออกมาในด้านลบเสียทั้งหมด ความเข้าใจเช่นนั้น แม้จะเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องก็ตาม แต่ก็สะท้อนถึงความเข้าใจของคนทั้งหลาย ต่อรูปแบบทางความคิดของ ส. ศิวรักษ์ ว่าเป็นความคิดความอ่านที่ทวนกระแสความเชื่อถ้อยคติที่เป็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน

ในหนังสือ พุทธศาสนากับความคิดทางการเมืองของ ส. ศิวรักษ์ ผู้เขียนคือ พุทธิพันธ์ โพธิ์จินดาได้ประมวลสภาพต่าง ๆ ที่เป็นเหตุปัจจัยสำคัญในการก่อรูปทางความคิดของ ส. ศิวรักษ์ โดย

เฉพาะการซึมซาบในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นค่านิยมรากฐานของสังคมไทย ตลอดจนการศึกษาและเข้าถึงสิ่งที่เป็นรากฐานทางความคิดและค่านิยมของสังคมประเทศอื่น ๆ ทั้งที่เป็นประเทศในแถบตะวันตกและตะวันออกด้วยกัน และจากจุดยืนการยึดถือสิ่งที่เป็นพื้นฐานทางความคิดจากอดีตของสังคม ส. ศิวรักษ์ ได้ยึดถือการประยุกต์พุทธศาสนามาวิเคราะห์และหาทางออกแก่สังคมไทย โดยประสานกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นตามปกติวิสัย อันเนื่องมาจากอิทธิพลความคิดของประเทศทางตะวันตกที่สังคมไทยรับเข้ามา

ความจริงแล้ว ส. ศิวรักษ์เป็นนักคิดปัญญาชนชั้นนำทางฝ่ายมรวาสที่อยู่ในกลุ่มที่พยายามจะเอาคำสอนทางพุทธศาสนามาเสนอเป็นแนวทางเลือกแก่สังคมไทย เช่นเดียวกับผู้นำทางความคิดของพุทธศาสนาท่านอื่น ๆ อาทิเช่น พุทธทาสภิกขุ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) พระประชา ปสนุนธมโม และนายแพทย์ ประเวศ วะสี แต่ทั้ง ๆ ที่กลุ่มความคิดดังกล่าวนี้มีจุดมโนอยู่ที่การอาศัยพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการมองทางออกแก่สังคมไทย ดูเหมือนว่าการยอมรับทางความคิดของผู้คนทั้งหลายยังไม่กว้างขวาง ทั้งนี้ทั้งนั้นอาจจะสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่ว่า ในบรรดาความคิดต่าง ๆ ที่ยึดถือเป็นนียมอยู่ในสังคมนั้น พุทธศาสนามีฐานะที่ด้อยต่ำลงไปทุกวัน ผู้คนที่ได้ประโยชน์จากสภาพการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา

ของสังคม ต่างก็ยึดถือเอาค่านิยมการสร้างโลกทรัพย์สินเป็นเป้าหมายของชีวิต เช่นเดียวกันกับการแสวงหาผลกำไรสูงสุดเป็นเป้าหมายของการประกอบอาชีพธุรกิจต่าง ๆ

ในช่วงระยะที่ผ่านมา^{นี้} กระแสความคิดที่จะนำเอาคำสอนทางศาสนามาวิจารณ์สภาพการณ์ทางสังคม กำลังเกิดขึ้นในหลาย ๆ ประเทศของโลก โดยเฉพาะประเทศที่ยึดถือความเชื่อทางคริสต์ศาสนา ในประเทศแถบลาตินอเมริกา เกิดกระแสความคิดที่เรียกว่า “เทวศาสตร์แห่งการปลดปล่อย” ที่พยายามเอาทฤษฎีการต่อสู้ทางชนชั้นของลัทธิมาร์กซ์มาผนวกเข้ากับคำสอนทางคริสต์ศาสนา หรือในสหรัฐอเมริกาเมื่อเร็ว ๆ ^{นี้} กลุ่มพระทางคริสต์ศาสนาโรมันแคทอลิกก็ได้ออกศาสนาสารวิพากษ์วิจารณ์สภาวะเศรษฐกิจสหรัฐที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กระแสการพยายามจะเริ่มต้นจากความคิดทางศาสนาเป็นเบื้องต้นในการมองหาทางออกของสังคม ตลอดจนการพยายามประยุกต์คำสอนทางศาสนาเข้ากับสภาพที่เปลี่ยนแปลงของสังคม ที่ก่อให้เกิดปัญหาที่แหลมคมทางเศรษฐกิจก็คืบคลานแสดงถึงประเด็นสำคัญประการหนึ่งเกี่ยวกับสภาพปัญหาต่าง ๆ มากมายที่เกิดขึ้นแล้วในประเทศที่ความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมพัฒนาไปมากแล้ว และประเทศอื่น ๆ ที่กำลังเดินบนเส้นทางดังกล่าว^{นี้}อยู่

หากจะเปรียบเทียบกลุ่มประยุกต์ศาสนาในประเทศกำลังพัฒนา

นาอื่น ๆ กับกลุ่มดังกล่าวของไทยเราเอง โดยเฉพาะกับความคิดของ
 ส. คีวรักษ์ จะเห็นชัดว่ากลุ่มประยุกต์พุทธศาสนาของไทยเรานั้นถือ
 เอาหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นการยึดมั่นที่มีฐานะสูงสุด
 ส่วนความคิดอื่น ๆ ที่สังคมไทยเรารับมาจากต่างประเทศนั้น ไม่ว่า
 จะเป็นแนวคิดด้านประชาธิปไตยจากตะวันตก หรือแนวคิดด้านการ
 พัฒนาเศรษฐกิจก็ตาม เป็นเพียงความคิดที่มีฐานะรอง ที่มีลักษณะ
 สัมพันธ์แปรเปลี่ยนตามกาลสมัย ไม่ว่าสังคมไทยจะรับความคิดใดก็
 ตาม สิ่งที่จะเป็นแก่นแท้ให้ระบบที่รับมานั้น ยังคงดำเนินไปอย่างมี
 ความบริสุทธิ์ยุติธรรม ยังคงอยู่ที่สังคมไทยเรายึดมั่นพุทธศาสนาเป็น
 แก่นความคิดสูงสุด มิใช่ไปยอมรับยึดถือความคิดที่ติดมากับระบบ
 หรือโครงสร้างที่เราเรารับมาจากต่างประเทศนั้นเป็นสรณะ

ส. คีวรักษ์กล่าวเป็นคำพูดไว้ ซึ่งผู้เขียนหนังสือได้นำมาอ้าง
 ในหน้า ๖๙ ว่า “เราจะต้องเอาหลักพุทธธรรมเป็นจุดยึด ไม่ใช่เอา
 มาร์กซ์หรือเคนส์ที่เป็นนักเศรษฐศาสตร์ฝรั่ง เป็นจุดยึด...” สิ่งนี้
 สะท้อนได้ดี ถึงกลุ่มประยุกต์ความคิดทางพุทธศาสนาของไทยเรานั้น
 มีความแตกต่างจากกลุ่มประยุกต์ศาสนาในประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ
 โดยเฉพาะในประเทศแถบลาตินอเมริกา ที่ยึดถือหลักทฤษฎีของการ
 ปฏิวัตินั้น ปรากฏว่า กลุ่มศาสนาดังกล่าวนั้นมีลักษณะที่ถือเอา
 กฎปฏิบัติการปฏิวัติของมาร์กซ์ ขึ้นมาอยู่ในระดับยอดฐานเดียวกันกับ

คำสอนทางศาสนธรรม

นอกเหนือจากการเสนอการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยถือเอาพุทธธรรมเป็นจุดยึดทางความคิดความเชื่อแล้ว ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ยังอธิบายอย่างแจ่มชัดถึงท่าทีของ ส. ศิวรักษ์ในการมองปัญหาความสับสนของสังคมไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่าปัญหาพื้นฐานสำคัญที่จะต้องแก้กันให้ตกในค้ำความคิดของผู้คนในสังคมที่ยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้องนั้น มีอยู่ ๓ ประการด้วยกัน ปัญหาแรกคือผู้คนในสังคมขาดความเข้าใจต่อสิ่งที่เป็นแก่นแท้ค่านิยมของสังคมไทย ปัญหาประการที่สองคือ การลอกเลียนแบบต่างประเทศโดยขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และประการที่สามคือการขาดการรู้จักประสาน ๒ ประการแรกเข้าด้วยกัน โดยการยึดถือธรรมเนียมค่านิยมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยเป็นจุดยึดดังกล่าว

ความคิดที่พัฒนาขึ้นจากประเทศตะวันตกที่ผู้คนในวงการต่างๆ ของสังคมรับมายึดถือเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์ด้านประชาธิปไตย ความคิดด้านการพัฒนาประเทศให้เติบโตทางอุตสาหกรรมแบบตะวันตก หรือแม้กระทั่งความคิดในลัทธิสังคมนิยมก็ตาม ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงแก่นสารสำคัญของความคิดจากตะวันตกประการหนึ่ง คือการมองปัญหาในเชิงที่เป็นโครงสร้างหรือ *structural approach*

ความเชื่อของฝ่ายตะวันตกที่สำคัญนับจากการปฏิวัติฝรั่งเศส ปี ค.ศ. ๑๗๘๙ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันอยู่ที่ว่า โครงสร้างประชาธิปไตยทางการเมืองคือพื้นฐานแห่งเสรีภาพ อิสรภาพ และมิตรภาพของมนุษย์ในสังคมนั้นๆ อุดมคติสำคัญที่มักจะได้ยินได้ฟังกันบ่อยๆ คือเรื่องที่ว่าคนทุกคนนั้นมีความทัดเทียมกันภายใต้กฎหมาย ความเชื่อของประเทศทางตะวันตก อาจจะไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดเกินความเข้าใจ เพราะนับแต่ที่เกิดความก้าวหน้าด้านการคิดค้นทางวิทยาศาสตร์เป็นต้นมา มนุษย์เกรงกล้าในการเชื่อมั่นตัวเองมากขึ้น คนเราแต่ละคนถือความคิดความต้องการของตัวเองเป็นค่านิยมสูงสุด มนุษย์สามารถประกาศออกไปได้ว่าพระเจ้านั้นตายไปแล้ว กล่าวอีกทางหนึ่งก็คือว่า ฝ่ายตะวันตกนั้นถือว่าเหตุผลคือ สิ่งที่จะสร้างสามัคคีธรรม มิตรภาพ และเอกภาพระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

แต่การฝากความเชื่อที่ว่า อุดมการณ์ความคิดทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศตะวันตกว่าจะสามารถสร้างสิ่งที่เป็นความบริสุทธิ์ สะอาด และเป็นธรรมนั้น ก็เท่ากับว่า คนเราปฏิเสธความจริงอีกประการหนึ่งที่ว่า กระบวนการพัฒนาโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมแบบตะวันตกนั้น อาจจะนำไปสู่สิ่งที่ตรงกันข้ามกับอุดมคติดังกล่าว ระบบประชาธิปไตยเองนั้นมิใช่สิ่งที่ได้ผลเสมอไปว่าจะทำให้คนส่วนใหญ่ได้รับความยุติธรรมกันถ้วน

หน้า ระบบหรือโครงสร้างใดๆ ก็ตามมักเอื้ออำนวยประโยชน์แก่กลุ่มคนที่สร้างและพิทักษ์ระบบนั้นๆ เป็นประการสำคัญ และคนที่ได้ประโยชน์ก็คือคนที่ระบบนั้นตอบสนองในเชิงอำนาจที่หยิบยื่นให้แก่คนที่เป็นผู้สร้างและรักษาระบบนั้นๆ นั่นเอง คงจะเป็นความจริงที่สำคัญอยู่ไม่น้อยในสิ่งที่พวกคริสต์ศาสนาในสหรัฐซึ่งเพิ่งจะเรียกร้องเมื่อเร็วๆ นี้ว่า ความยุติธรรมในสังคมหรือชุมชนใดก็ตาม จะต้องวัดจากการถือปฏิบัติที่มีต่อผู้ที่ไร้อำนาจในชุมชนนั้น มิใช่มองกันที่คนชั้นกลางหรือคนร่ำรวยนั้นว่าจะได้ประโยชน์กันบ้างอย่างไร

สิ่งที่เบ็นสาระแก่นสารสำคัญของความคิด ส. คิวรักษ์นั้น ไม่เคยยึดถือการมองปัญหาในแบบโครงสร้างอย่างเช่นแนวคิดจากตะวันตกดังกล่าว สิ่งที่จะเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมไม่ว่าจะออกมาเป็นรูปแบบเสรีภาพ อิสรภาพ ความทัดเทียม หรือว่ามิตรภาพ ก็ดี อยู่ที่การยึดถือหลักการในการประพฤติปฏิบัติทางศาสนา หากจะกล่าวถึงสิ่งที่เบ็นรากฐานการรับรู้ทางพุทธศาสนา ก็อาจจะกล่าวได้ว่าพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นประการแรกด้านจิตวิทยา คือให้ความสำคัญอันดับแรกกับแต่ละคนเรา “ปฏิจา” ตัวเองด้านจิตใจ ยกระดับความประพฤติปฏิบัติของบุคคลด้านคุณธรรมและการควบคุมความต้องการทางวัตถุ ประการที่สอง พุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการเข้าใจด้านภาวะระบบต่าง ๆ ทั้งหลาย เป็นเรื่องการเกิด

ขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ พุทธศาสนาสนใจประเด็นที่สำคัญว่าระบบทั้งหลายจะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนเราอย่างไร และประการที่สามคือ เรื่องการประสานกับภาวะธรรมชาติ ดังกล่าว โดยคนเราเป็นฝ่ายที่มีฐานะเป็นนายธรรมชาติ เป็นนายระบบ มีชีวิตอย่างรู้เท่าทันสภาพแวดล้อม

จากพื้นฐานการมองปัญหาทางพุทธธรรมดังกล่าว ส. ศิวรักษ์เสนอความเห็นมาตลอดในคำที่ไม่ยึดติดอยู่กับโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของระบบประชาธิปไตยก็ตาม หรือแม้กระทั่งส่วนที่เป็นเรื่องของอำนาจ แต่ความสนใจของ ส. ศิวรักษ์อยู่ที่ปัญหาประชาธิปไตย ที่ถือความถูกต้องและธรรมะ เป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ ยอมรับเพียงสิ่งที่เป็นอำนาจอันถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น นอกจากนี้ในส่วนปัญหาเรื่องของอำนาจทางการเมืองแล้วนั้น การให้ความสำคัญที่ความประพฤติปฏิบัติของบุคคล เป็นเรื่องที่สำคัญทางพุทธศาสนา จุดยืนทางการเมืองของ ส. ศิวรักษ์ จึงเห็นว่าการปกครองหรือการใช้อำนาจที่น้อยที่สุด คือสิ่งที่จะเป็นประโยชน์มากที่สุด เพราะคุณประโยชน์ทั้งหลายไม่ได้เกิดขึ้นจากระบบเป็นผู้สร้างขึ้น แต่หากจะสร้างขึ้นจริง ระบบนั้น ๆ ก็ก่อปัญหาใหม่ ๆ ขึ้นอีกมากมายเช่นกัน ดังเช่นที่ซูเมคเกอร์เคยกล่าวไว้ในหนังสือ *Small is Beautiful* ว่า การแก้ไขปัญหาย่างหนึ่งลุล่วงไปในสมัยนี้ ก่อปัญหา-

หาใหม่ขึ้นอีก ๑๐ ปี

กล่าวโดยสรุป ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้กล่าวว่า ส. ศิวรักษ์เป็นตัวอย่างของผู้ที่รู้จักวิเคราะห์แยกแยะแนวความคิดต่าง ๆ ที่ตัวเองเรียนรู้มา และรู้จักสังเคราะห์ส่วนที่ดีของแนวความคิดต่าง ๆ ด้วยกัน ดูเหมือนว่า ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ได้พยายามเดินตามรอยคุณลักษณะที่ดีดังกล่าวของ ส. ศิวรักษ์ โดยสามารถแยกแยะความคิด ส. ศิวรักษ์ที่แสดงออกไว้ในเรื่องต่าง ๆ และนำมาประมวลขึ้นอย่างต่อเนื่องและเสมอต้นเสมอปลาย มีบางประเด็นที่ผู้วิจารณ์เห็นเป็นเรื่องสำคัญ แต่ผู้เขียนมิได้นำมากล่าวถึงคือเรื่องสัมมาอาชีพ ซึ่งทางพุทธศาสนาเองก็ถือว่าเป็นองค์หนึ่งในมรรคแปด ไม่ว่าจะเป็นสมัยใดก็ตามการมีโอกาสในสัมมาชีพ หรือการประกอบสัมมาชีพ ควรจะถือกันได้ว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างศักยภาพ และศักดิ์ศรีของมนุษย์อย่างหนึ่ง แต่การละเลยของผู้เขียนในประเด็นสำคัญนี้ อาจจะอยู่ที่ว่า ส. ศิวรักษ์เองยังไม่เคยหยิบยกเรื่องนั้นขึ้นมาแสดงความเห็นอย่างจริงจังก็เป็นได้

ปรีดี บุญซื่อ

วิจารณ์หนังสือ “ก้นห้องสอ ส. ศิวรักษ์”

ก้นห้องสอ ส. ศิวรักษ์ เป็นหนังสือเล่มแรกที่สำนักพิมพ์ยูนิเวอร์ซิตีพับลิชิ่งเป็นประเดิม และชื่อสำนักพิมพ์ยูนิเวอร์ซิตีพับลิชิ่งเองก็ตั้งขึ้นเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีตที่ ส. ศิวรักษ์ เคยเป็นบรรณาธิการยูนิเวอร์ซิตี เรียน นอัส สัสมัณ ถูกตั้งข้อหารุนแรงเป็นครั้งแรกในทางการเมืองเมื่ออายุ ๑๘ ปี จากครูของเขาเอง แต่ท่านเจษฎาจารย์ ฟ. ซีแลร์ ผู้เที่ยงธรรมได้เข้ามาจัดการปัญหาดังกล่าว เรื่องทั้งปวงจึงลงเอยด้วยดี

เจตนารมณ์ของสำนักพิมพ์ที่เลือกพิมพ์หนังสือนี้ ที่น่าสนใจคือ “มิใช่คิดจะฟันฝ่าอย่าหาตะเข็บอันใดเพราะเรื่องราวทั้งหมดก็เกิดขึ้นด้วยความพอใจของทุก ๆ ฝ่าย ไม่มีใครสูญเสียภาพพจน์ และไม่มีใครเป็นวีรบุรุษขึ้นมาจากคดีอันฉาวคราวนี้”

ใครก็ตามที่อ่านหนังสือเล่มนี้เพียงค่าน้ำ หรือเพียงพลิกตุจาก

สารบัญ ก็คงเข้าใจผิดว่าเป็นงานรวมข้อเขียนหรือถ้อยคำอันกล่าวถึง
 ส. ศิวรักษ์ เมื่อต้องคดีสำคัญเท่านั้น ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็นภาค ๆ ว่าด้วยเรื่องอะไรบ้าง

คั่นฉ่อง ๗ แบ่งสัดส่วนภายในเล่มเป็น ๘ ภาค คือ

ภาค ๑ ส. ศิวรักษ์ ในทัศนะของผู้หลักผู้ใหญ่

ภาค ๒ ส. ศิวรักษ์พูด

ภาค ๓ ส. ศิวรักษ์ ในสายตากู่ชีวิต

ภาค ๔ นานาทัศนะต่อ ส. ศิวรักษ์ ยามวิกฤต

ภาค ๕ ส. ศิวรักษ์ ในสายตาของสื่อมวลชนในประเทศ

ภาค ๖ ส. ศิวรักษ์ ในสายตาของสื่อมวลชนต่างประเทศ

ภาค ๗ ลักษณะคดีของ ส. ศิวรักษ์

ภาคสุดท้าย วิวาทะ

ว่ากันโดยเนื้อหา หนังสือ*คั่นฉ่อง* ๗ เป็นการรวมหรือประ-
 มวลความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวและเหตุการณ์เมื่อ ส. ศิวรักษ์ต้อง
 ค้างกล่าวหาคดีสำคัญนั้นเป็นค้ำหลัก และมีภาคหนึ่ง คือ ส. ศิวรักษ์
 ในทัศนะของผู้หลักผู้ใหญ่เป็นค้ำรองที่ไม่เกี่ยวกับกรณีคดีนั้นเลย
 หากการเลือกสรรมาตีพิมพ์ไว้ ณ ที่เดียวกันนี้ เข้าใจว่าผู้พิมพ์คงต้อง
 การฉายภาพให้เห็นพัฒนาการของ ส. ศิวรักษ์ หรือชวนให้เข้าใจว่า
 ส. ศิวรักษ์ มีคุณลักษณะตลอดจนอุปนิสัยใจคออย่างไร ซึ่งเมื่ออ่าน

ภาคนี้โดยตลอด เชื่อว่าท่านทั้งหลายคงเห็นว่า บรรดาผู้หลักผู้ใหญ่ไม่ว่าพระสงฆ์องค์เจ้า บรรดาเจ้านายและผู้ใหญ่ในวงราชการ วงการเมืองและนักหนังสือพิมพ์รุ่นผู้ใหญ่ (พระยาศราภย์พิพัฒน์ และสุภาศิริมานนท์) ต่างได้เห็นพ้องกันในเรื่อง “ความเป็น ส. ศิวรักษ์” เช่น ความสุจริตใจ ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และความจืดจางของโวหาร เป็นต้น

ท่านผู้หลักผู้ใหญ่ ที่เสนอทัศนะของตนเกี่ยวกับ ส. ศิวรักษ์ ในต่างกรรมต่างวาระเหล่านี้ คือ พระธรรมเจดีย์ (กี มารชิโน) พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) หลวงบุญเจริญ เขมจาโร (บุญญมโหตรัม) กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ม.จ. สิทธิพร กฤดากร ม.จ. พูนพิศมัย ดิศกุล ม.จ. พิไลยเลขา ดิศกุล จิเรก ชัยนาม พระยาศราภย์พิพัฒน์ ป่วย อังภากรณ์ สุกิจ นิมมานเหมินท์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ จดหมายจากประธานศาลฎีกา สัณญา ธรรมศักดิ์ และสุภา ศิริมานนท์

โอกาสที่ท่านนั้น ๆ กล่าวถึง ส. ศิวรักษ์ มีต่าง ๆ กันไป เช่น กรณีที่เป็นพระ ก็โดยโอกาสแสดงพระธรรมเทศนา นอกนั้นก็มักเป็นท่านผู้ใหญ่ที่กรุณาเขียนให้เป็นคำนำ หรือคำนิยมในวาระที่ ส. ศิวรักษ์ จะร่วมงานเขียนของตนออกมาแต่ละเล่ม จะยกเว้นบ้างจำเพาะข้อเขียนของสุภา ศิริมานนท์ ซึ่งเขียนขึ้นเป็นส่วนหนึ่งในหนังสือ-

สื่อที่ระลึกทำบุญครบรอบ ๕๐ ปี ของ ส. ศิวรักษ์

ในภาคแรกนี้ ความน่าจับใจเป็นพิเศษคือบทแสดงพระธรรมเทศนาทั้งสามบท อันน่าจะถือเป็นแบบอย่างของการเรียบเรียงถ้อยคำสำหรับแสดงธรรมได้ไพเราะหมดจดงดงาม สมบูรณ์ทั้งอรรถและพยัญชนะ โดยที่ท่านธรรมกถึกนั้นรู้เรื่องที่ท่านแสดงเป็นอย่างดีเท่าๆ กับรู้จักคนที่รับฟังพระธรรมเทศนาเป็นอย่างดี เหมาะแก่วาระและเวลา

และส่วนที่เกี่ยวกับพระทั้งสามรูปผู้เป็นองค์ธรรมกถึกนั้น จำเพาะหลวงปู่เจริญ เขมจาโร ทางสำนักพิมพ์ได้นำจดหมายฉบับหนึ่งของท่าน ตั้งแต่ยังครองเพศฆราวาสมาพิมพ์ประกอบด้วย เป็นจดหมายที่เขียนถึงในฐานะครูในฐานะคนแก่ต้องการเตือนศิษย์อย่างน่าฟัง และคำเตือนเช่นนั้นเชื่อได้ว่าย่อมเป็นประโยชน์แก่ ส. ศิวรักษ์ ตลอดไป ถึงความบางตอนที่ท่านกล่าวว่า

“ด้วยคุณยังเยาว์นัก แต่ว่าคุณนั้นไม่ใช่ว่าทำด้วยกระดาก ฟางแต่มันเป็นกระดากแก้วที่หากันได้ยาก ทั้งเชือกไม่ใช่บ้านคมที่หุ้มด้วยเศษแก้วธรรมดาๆ แต่เป็นกากเพชรที่ไม่มีขาย ถ้าคนที่เขามีอาวุธในมือและถืออำนาจเป็นธรรม ทำลายว้าวและเชือกเสีย ก็จะพากันชวดได้ชมของดีมีค่า”

สำหรับส่วนอื่นๆ นอกจากนั้น ในภาคแรกถ้าใครที่เป็น “แฟน”

ติดตามงานของ ส. ศิวรักษ์ มาฉบับสืบๆ ปี สม่่าเสมอทุกเล่ม ก็เชื่อว่าคงอ่านมาแล้วเช่นกัน แต่ถ้ามองในแง่คนทำหนังสือ และคิดว่าหากอาศัยสายตาของท่านที่ออกพระนามและนาม ซึ่งถือเป็น ผู้หลักผู้ใหญ่มอง ส. ศิวรักษ์ ก็คิดว่าภาคนี้นยังไม่สมบูรณ์เสียทีเดียว เพราะนอกจากที่ท่านบางท่านเขียนในคำนำให้แล้ว ในบางโอกาส ท่านยังคงเขียน หรือกล่าวถึง ส. ศิวรักษ์ เป็นการพิเศษออกไปด้วย เช่นท่านสิทธิพร เคยเขียนถึง ส. ศิวรักษ์ ในที่ใดจำไม่ได้เสียแล้ว แต่จำได้ว่าท่านตรัสไว้ดีมากเมื่อมีคนมาทูลว่า ส. ศิวรักษ์ หมิ่นพระบรมเดชานุภาพคราวเขียนบทนำใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* จำได้ว่าท่านยืนยันว่านั่นไม่หมิ่น และถ้าเห็นว่า ส. ศิวรักษ์ หมิ่นแล้วท่านจะไม่คบด้วยเลย

ภาคสองถึงภาคสุดท้ายของหนังสือ *คั่นมอง* อาจเรียกได้ว่าสำหรับคนที่สนใจศึกษาค้นคว้างานวรรณกรรมในลักษณะ *Anthology* คงได้รับประโยชน์เพิ่มออกไปว่ามิตรและศัตรูของนักเขียนคนหนึ่ง เขาคิดอย่างไร เมื่อนักเขียนคนนั้นเผชิญกับวิกฤต ใครช่วย ใครซ้ำเติม

แต่โดยทัศนะส่วนตัวของผู้วิจารณ์ที่สนใจและพึงใจเป็นพิเศษ ก็คือ ภาคสามอันว่าด้วย ส. ศิวรักษ์ ในสายตาคู่ชีวิต ซึ่งได้อ่านมาตั้งแต่ที่คุณนิลฉวีให้สัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ และก็ไม่ได้

แปลกใจอีกต่อไปว่าทำไม ส. ศิวรักษ์ จึงมีบทบาทและทำสิ่งต่างๆ ได้สำเร็จ ทั้งนี้เห็นจะอยู่ที่ความสำคัญส่วนหนึ่งของการมีภรรยาที่เข้าใจ เป็นภรรยาที่ฉลาด มีปฏิภาณ และนุ่มนวลน่ารักกว่า ส. ศิวรักษ์ มากนัก ขณะที่ต้องตอบคำถามผู้สื่อข่าวในทันทีทันใดนั้นเห็นได้ชัดว่าจริงใจ สุขุม และไม่มีถ้อยคำใดอันจะส่อไปในทางที่ทำให้เกิดผลเสียเลย ต่างกับภรรยาของอีกบางคนที่ทำให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์เกี่ยวกับกรณีสามีตนต้องโทษทางการเมืองระยะใกล้ๆ กันนี้ กลับเห็นได้ว่าเธอผู้นั้นพูดได้ชวนขวางมากกว่า

ข้ออันควรให้เกียรติแก่ผู้จัดทำหนังสือเล่มนี้ คือ ความใจกว้างและการทำหน้าที่ให้สมกับเป็นคนหา “คันฉ่อง” มา “ส่อง ส. ศิวรักษ์” ที่สรรหามาได้ทั้งฝ่ายที่มอง ส. ศิวรักษ์ ในทางบวก และในทางลบ ซึ่งควรเป็นเช่นนั้น แม้คนที่เห็นในทางลบก็ตาม ตราบใดที่เขาไม่ได้ใช้ถ้อยคำหยาบช้าสามัญ ก็ควรจะนำมาตีพิมพ์ไว้ด้วย และถ้าไม่บิดเบือนเหลือวิสัยนัก ผู้อ่านย่อมมีวิจารณญาณอันดี แต่ ถ้าบิดเบือนในทางข้อเท็จจริง ซึ่งอาจสุกวิสัยที่ผู้อ่านจะติดตามข้อมูลได้ น่าจะมีข้อมูลแสดงความจริงกำกับเป็นเชิงอรรถด้วย

ถ้าการมองการกล่าวถึง ส. ศิวรักษ์ ที่ต่างคนต่างกล่าวถึง และประชุมรวมไว้ในหนังสือเล่มนี้ เปรียบเหมือนกระจกแต่ละบาน กระจกเหล่านี้นักเป็นกระจกดีหลากหลาย และย่อมรวมถึงกระจกบางอัน

หุ่ญเลวด้วย กระจกบางบานอาสสะท้อน “ความเป็นสุลัษณ” ใ้ไม่
 หมดงดงงามเท่ากัภาษาทวของอ้งการ นัพนธ์และขรรค์ชัย แ่
 กัหมดงดงบรสิทุธ์โดยตัวของวิญญานคำพูดเอง ดังเช่นคุณยายสองคน
 ที่ท่านมีอายุล่วง ๘๐ กว่าปีแล้ว คุณยายจลวย เสียงเจรินู เมื่อรู้ข่าว
 จั๊บ ส. ศิวรักษ์ ก็นึกถึงความหลังที่พระยังถูกรังแก อย่างพระพิมล-
 ธรรม และไมตรีจิตรของยายก็มีถึงพ่อแป๊ะ-สุลัษณ ดังส่งฝากมา
 กับผู้คนเมื่อยังถูกจั๊บว่า “ถ้าใครเจอพ่อแป๊ะ ฝากบอกด้วยว่ายายเป็น
 ‘ห่วงแก ไม่รู้ว่าเมื่อไรจะมาฟังเทศน์ฟังธรรมกันอีก”

หรือหัวใจของคุณยายชित्र พุนตำเนินผู้มีวัยไล่ๆ กันกับคุณยายคนแรกซึ่งกล่าวว่า

“ยายฟังวิทยุว่าเขาจะจับพ่อแป๊ะ ก็เป็นห่วงมาก ยายไม่รู้จักใคร ไม่รู้จะพุดจากับใคร ได้แต่เถียงในใจว่าไม่จริง เป็นไปไม่ได้... พ่อแป๊ะแกเป็นคนรักพระศาสนาและบ้านเมือง”

“ถ้าใครมารังเกียยหรือมาแกล้งคนที่ปฏิบัติธรรม ยายก็ต้องสู้นะ ยายไม่กลัวหรอก พวกนี้ต้องทำให้ได้สติรู้สึกตัวบ้าง ถึงยายแก่แล้ว ยังพูดยังเถียงได้นะ ถ้าไม่ช่วยคนดี พวกเราก็ต้องหนีอยู่เรื่อยแล้วหนีไปไหนล่ะ”

และถ้าใครคิดว่าหนังสือเล่มนี้คงเต็มไปด้วยความเครียด ความ
ไม่น่าอภิรมย์ในการอ่าน คงต้องบอกว่าเห็นจะเข้าใจผิด เพราะมีไม่

น้อยเรื่องทีอ่านด้วยความซัน เป็นสุขในทุกข์ (ขณะนั้น) อาทิ จาก
 ข้อเขียนนอกประเด็นของ น.ส.พ. มติชนรายวัน จากข้อเขียนของ
 พจนา จันทรสันติ ซึ่งเขียนสะท้อนความเป็น ส. ศิวรักษ์ ได้ทั้ง
 สองด้าน ทั้งข้อดีและข้อบกพร่อง เห็นความเป็นคนและเห็นด้านดีที่
 เป็นหลัก หรือแม้งานเขียนของอภิชาติ ทองอยู่ ในหนังสือเล่ม
 ที่อ่านแล้วต้องอึ้งกับวิธีเลือกกลวิธีการเขียน โดยใช้ผ่านความไว้
 เคียงสาของมิ่งมานัส ลูกสาวคนเล็กของ ส. ศิวรักษ์เอง แต่ถ้าใครจะ
 หัวเราะขนาคมโหฬาร ส่อง ส. ศิวรักษ์ให้ถึงถิ่น โดยเลียนลีลาการ
 พุดการเขียนควรจะได้อ่าน “ส. ศิวะยวะ” ของไพบุลย์ วงษ์เทศ
 ในเล่มนี้ซึ่งคัดมาจาก ฉันจึงมาหาความหมาย วรรณอำร่วมสมัยเล่ม
 นั้น

ฉันต้องส่อง ส. ศิวรักษ์ คงไม่เพียงแต่ช่วยให้เรารู้จัก ส. ศิว
 รักษ์ ในแง่มุมที่มากเพิ่มขึ้นเท่านั้น หากหวังว่า ส. ศิวรักษ์ เองคง
 ได้เรียนรู้จากฉันเองทั้งปวงเช่นกัน

เบาราวณ

หนังสือเล่มของสำนักพิมพ์ยูววิทยา

ที่วางตลาดแล้ว

๑. คั่นห้องส่ง ส. ศิวรักษ์	ปรึฟ ๔๕ บาท
รวมทั้ชนะต่อ ส. ศิวรักษ์ และ	ปอนด์ ๗๐ บาท
ลักษณะคดีของ ส. ศิวรักษ์	
๒. บันทึกการสัมมนา พระสงฆ์กับการประยุกต์	ปรึฟ ๔๕ บาท
ศาสนกิจให้สมสมัย	ปอนด์ ๖๐ บาท
คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา	
๓. ลอกราบสังคมเพื่อบุ	๓๒ บาท
สู่ลักษณะ ศิวรักษ์	

ที่กำลังจะวางตลาดอันดับต่อไป

๔. คนพันคุก	
ลำดับเหตุการณ์คดี ส. ศิวรักษ์	

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ พิมพ์เกษตร

๕๑ แพร่งสรรพศาสตร์ ถนนตะนาว กทม. ๑๐๒๐๐

โทร. ๒๒๓๓๕๕๘-๕

นายไพโรจน์ สายทิม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๘

นับได้ว่าข้อเขียนและคำพูดของข้าพเจ้าทั้งหมด ที่นำมา
ลงพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ รวมความคิดล่าสุดของข้าพเจ้า ก่อน
เกิดการจับกุมเพื่อดำเนินคดีแต่เมื่อเดือนสิงหาคมสกก่อน แม้
จะรวมข้อเขียนของคนอื่นๆ ที่เกี่ยวกับข้าพเจ้าและหนังสือของ
ข้าพเจ้า อันปรากฏใน *ข่าวครูไทย* และ *ปาจารย์สาร* ด้วยก็ตาม
(ในภาคผนวก) โดยที่นิตยสารทั้ง ๒ เล่มนี้ มีชื่อเสียงเรียงนาม
และวัตถุประสงค์ดั้งเดิมเพื่อครู และเรื่องทั้งหมดก็เกิดในช่วง
ไล่ๆ กับการที่ข้าพเจ้าถูกจับกุม จึงให้ชื่อหนังสือนี้ว่า *ลอกคราบ
สังคมเพื่อครู* นับได้ว่าถ้าอ่านประกอบกับ *ฟ้าต่ำ แผ่นดินสูง* ของ
สำนักพิมพ์เกล็ดไทย จะได้ข้อเขียนร่วมสมัยล่าสุดของข้าพเจ้า
จนถึงกลางปี ๒๕๒๗ จากนั้นข้าพเจ้าได้ยุติการเขียนเสียราวๆ
๔ เดือน...

ก่อนหน้านี้ พรรคพวกเพื่อนฝูงตั้งสำนักพิมพ์ยูวียุวขึ้น
เพื่อตีพิมพ์ *คันฉ่องส่องส.ศิวรักษ์* เป็นประเดิม โดยมีวัตถุประสงค์
ที่จะเก็บเงินจากการขายหนังสือดังกล่าว ช่วยเหลือเกื้อกูลคดี
ความที่ถูกกลั่นแกล้ง คล้ายๆ กับที่ข้าพเจ้า และจำเลยร่วมทั้ง ๒
เผชิญมา ข้าพเจ้าจึงขอมอบเล่มนี้ให้สำนักพิมพ์ดังกล่าวจัดพิมพ์
เป็นอันดับต่อไป เพื่ออุดหนุนวัตถุประสงค์ดังกล่าว แทนที่จะ
ขอรับค่าลิขสิทธิ์มาเป็นส่วนตัว...

บางตอนจากคำนำ